

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Recenzenti:

prof. Svitlana Pachomovová, DrSc.
doc. PhDr. Juraj Hladký, PhD.

ANDREJ ZÁVODNÝ

KONTÚRY SLOVENSKEJ ONYMIE

TRNAVA 2021

***Najväčším nepriateľom človeka je bolesť,
preto má hlboký zmysel strach pred ňou.***

Leopold Lahola – Rozhovor s nepriateľom

*S veľkou vd'akou venujem
svojim rodičom Jozefovi a Eve.*

Niektoré kapitoly monografie vznikli ako súčasť grantovej úlohy Vega č. 1/0058/20 *Teória a terminologický systém slovenskej onomastiky (v kontexte slovanskej a medzinárodnej onomastickej terminológie)*.

© doc. PaedDr. Andrej Závodný, PhD., 2021

ISBN 978-80-568-0435-3

Skratky

*	znak nevhodného alebo rekonštruovaného tvaru vlastného mena
A	akuzatív
adj.	adjektívum
adv.	adverbium
alb.	albánsky
angl.	anglický, anglicky
apel.	apelatívum
azerb.	azerbajdžanský, azerbajdžansky
biel.	bieloruský, bielorusky
čes.	český, česky
čín.	čínsky
D	datív
demin.	deminutívum, deminutívny
DM	derivačná morféma
EN	etnonymum
end.	endonymum
EO	ergonymum
franc.	francúzsky
G	genitív
gréc.	grécky
GRM	gramatická relačná morféma
chorv.	chorvátsky
CHR	chrématonymum
I	inštrumentál
inter.	interjekcia
KM	koreňová morféma

lat.	latinský, latinsky
L	lokál
maď.	maďarský, maďarsky
MR	mužský rod
N	nominatív
náreč.	nárečový
nem.	nemecký, nemecky
OM	osobné meno
ON	osadný názov
OP	obsahový príznak
PCH	prírodné choronymum
pl.	plurál
PO	pragmatonymum
poľ.	poľský, poľsky
rak.	rakúsky
rum.	rumunský, rumunsky
rus.	ruský, rusky
rusín.	rusínsky
sg.	singulár
slov.	slovenský, slovensky
spis.	spisovne
srb.	srbský, srbsky
SSL	stredoslovenský, stredoslovenčina
stsl.	starosloviensky
špan.	španielsky
tal.	taliensky
TN	terénny názov
ukr.	ukrajinský, ukrajinsky
UO	urbanonymum
verb.	verbum
VN	vodný názov
VSL	východoslovenský, východoslovenčina
ZSL	západoslovenský, západoslovenčina
ŽR	ženský rod

Obsah

Skratky	7
Úvod	11
1. Metodika onomastických výskumov	25
2. Jazyková a mimojazyková stránka vlastného mena	35
2.1 Proprializácia, deproprializácia, apelativizácia a transonymizácia	49
2.2 Proces tvorby vlastného mena	63
2.3 Modelovanie vlastných mien	73
2.4 Gramatika a slovtvorba (názvtvorba) vlastných mien	95
2.4.1 Rod proprií	112
2.4.2 Číslo proprií	117
2.4.3 Pád proprií	119
2.4.4 Skloňovanie antroponým	123
2.4.5 Skloňovanie toponým a chrématoným	126
2.4.5.1 Skloňovanie pomnožných toponým mužského rodu	129
2.4.5.2 Skloňovanie pomnožných toponým ženského rodu	131
2.4.5.3 Skloňovanie pomnožných toponým stredného rodu	132
2.4.5.4 Skloňovanie adjektívnych abioným	133
2.4.6 Transonymizačné procesy	134
2.4.7 Analógie a deformácie v slovenskej onymii	139
2.4.7.1 Analogicky utvorené názvy	159
2.4.7.2 Deformované názvy	162

3. Pravopis a štandardizácia vlastných mien	169
3.1 Pravopisná problematika niektorých typov vlastných mien	171
3.2 Používanie endoným a exoným v jazykovej praxi	194
4. Ideologické vplyvy na onymický systém	219
Záver	239
Summary	246
Literatúra	255

Úvod

Onymia – súbor vlastných mien v určitom jazyku, je objektom záujmu predovšetkým jazykovedných, ale aj mnohých nejazykovedných disciplín (napr. filozofia jazyka, história, archeológia, psychológia, hydrológia, geografia, sociológia, logika, semiotika a pod.). Predovšetkým je však predmetom výskumu onomastiky (← gréc. *onomastikos* „súvisiaci s pomenúvaním“ ← gréc. *onomazō* „dávam meno, pomenúvam“ ← gréc. *onoma* „meno“; Králik, 2015, s. 403) – teórie vlastného mena alebo náuky o vlastných menách, interdisciplinárnej jazykovednej disciplíny na styčnej odbornej ploche jazykovedy, histórie a geografie, ale aj iných spoločenskovedných disciplín (napr. sociológie, literárnej vedy a pod.); porov. napr. Šmilauer, 1963; Blichá – Majtán, 1986. Táto „náuka o stavbe onymického znaku a o formovaní a spoločenskom fungovaní onymických sústav“ (Blichá – Majtán, 1986, s. 6) sa spočiatku vyčlenila z etymológie a prvé analýzy staršej, tzv. tradičnej onomastiky sa orientovali na historicko-etymologické rozborov vlastných mien.

J. Horecký (1976, s. 21 – 23) aj napriek tomu, že sa v počiatkoch formovania (slovenskej) onomastiky odporúčalo nezaoberať sa jej postavením v systéme vied, ale zbierať a analyzovať onymický materiál, skúmať špecifické znaky vlastných mien a prediskutovať a objasniť základné onomastické pojmy, v jednej svojej štúdií venoval priestor aj problematike postavenia onomastiky a jej vzťahom k iným vedným disciplinám. Zdôraznil, že onomastika má svojím objektom výskumu a aplikovanými metódami najbližšie k lingvistike, hoci, prirodzene, čerpá poznatky a využíva metódy aj z iných, nelingvistických disciplín (napr. kartografické metódy, sociologické metódy a pod.). O lingvisticky orientovanej onomastike

ako prvej fáze jej emancipačného procesu a o zdôrazňovaní lingvistického statusu vlastného mena písal už V. Blanár (1946, 1948), S. Rospond (1958, 1965) a aj J. Kuryłowicz (1956). Význam jazykovej stránky vlastných mien zdôraznil aj V. Šmilauer (1963, s. 55; porov. aj Blanár, 1996, s. 55), keď citoval E. Dickenmanna (1949, s. 257): „Páteří onomastiky je výklad filologický.“

Náuka o vlastných menách je jazykovedná disciplína, ktorá má v jazykovede relatívne samostatné postavenie, predovšetkým vzhľadom na svoj špecifický obsah, prejavujúci sa výrazne aj na formálnej stránke (Blanár, 2000, s. 11). R. Šrámek (1999, s. 60) uvádza, že filologická orientácia onomastiky od pol. 19. storočia bola spočiatku v súlade s pozitivistickou jazykovedou orientovaná silno komparatisticky a etymologicky, až po jej začlenení do jazykovedy v 50. – 70. rokoch 20. storočia sa začala etablovať ako komplexná disciplína. Súčasná (moderná) onomastika, na ktorej rozvoji ako samostatnej jazykovednej disciplíny má veľký podiel, uznaný i v zahraničí (porov. napr. Šrámek, 1999), aj slovenská teoretická onomastika (reprezentovaná najmä V. Blanárom), sa orientuje na analýzu jazykovej, ale aj mimojazykovej stránky vlastného mena a jeho fungovaní v určitej spoločnosti.¹ Začiatky slovenskej onomastiky sú spojené so založením Slovenskej onomastickej komisie V. Blanárom 8. decembra v roku 1964, ktorý sa stal aj jej prvým predsedom (Blanár, 2000, s. 12). So založením tejto Komisie a začiatkom jej organizačnej činnosti je úzko spätý plánovaný onomastický výskum na Slovensku (zber onymického materiálu, zakladanie kartoték, spracúvanie konkrétnej onomastickej tematiky formou monografických prác). Komisia v podstate dodnes mapuje a koordinuje slovenský onomastický výskum a organizuje alebo participuje na organizácii onomastických konferencií. Prvá sloven-

¹ M. Majtán (1986, s. 145, 146) uvádza, že bezprostredné prepojenie onomastiky ako spoločenskovednej disciplíny so spoločenskou praxou sa ukazuje napr. v oblasti štandardizácie geografického názvoslovía – možno hovoriť o tzv. aplikovanej onomastike.

ská onomastická konferencia sa uskutočnila v Bratislave 5. – 6. decembra v roku 1967 a odvtedy sa uskutočnilo ďalších 20 takýchto podujatí, keď posledná, 21. slovenská onomastická konferencia sa uskutočnila v roku 2019 v Nitre. V súčasnosti sa predsedníctvo Slovenskej onomastickej komisie intenzívne zaoberá problematikou spracúvania a štandardizácie slovenskej onomastickej terminológie a členovia komisie výskumne pokrývajú všetky tri hlavné onymické skupiny vlastných mien. Terminologická tematika bola aj obsahovou náplňou viacerých odborných štúdií na 20. slovenskej onomastickej konferencii v Banskej Bystrici v roku 2017 (M. Harvalík, I. Valentová, P. Odaloš, A. Frančič – A. Č. Šimpraga, U. Bijak, J. Kamper-Warejko).

Už od prvej slovenskej onomastickej konferencie sa každé podujatie orientovalo na všeobecné, zväčša bez osobitného názvu či so všeobecne zameraným názvom podujatia (1. SOK² (Bratislava, 1967); 3. SOK (Banská Bystrica, 1970); 4. SOK (Bratislava, 1971); 5. SOK (Prešov, 1972); 6. SOK (Nitra, 1974); 9. SOK (Nitra, 1985); 10. SOK (Bratislava, 1989); 13. SOK (Modra-Piesok, 1997); 18. SOK – Jednotlivé a všeobecné v onomastike (Prešov, 2011); 20. SOK – Konvergencie a divergencie v propriálnej sfére (Banská Bystrica, 2017)), alebo špecifickejšie onomastické témy, pri ktorých bol dominantný tematický okruh zväčša vymedzený názvom podujatia (2. SOK – Teoretické a metodologické otázky onomastiky (Nitra, 1969); 7. SOK – Spoločenské fungovanie vlastných mien (Zemplínska šírava, 1976); 11. SOK – Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien; zborník bol pri príležitosti životného jubilea venovaný M. Majtánovi (Nitra, 1994); 12. SOK a zároveň 6. seminár Onomastika a škola – do sekcie Všeobecné otázky onomastiky boli zaradené didakticky orientované onomastické témy (Prešov, 1995); 14. SOK – Vlastné mená v jazyku a spoločnosti; zborník bol pri príležitosti životného jubilea venovaný V. Blanárovi

² SOK = Slovenská onomastická konferencia.

(Banská Bystrica, 2000); 15. SOK – Vlastné meno v komunikácii (Bratislava, 2002); 16. SOK – Súradnice súčasnej onomastiky; zároveň venovaná jubileu M. Majtána (Bratislava, 2004); 17. SOK – Lexika slovenskej onymie (Trnava, 2007); 21. SOK – Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte (Nitra, 2019)), prípadne išlo o jubilejné podujatia (8. SOK – venovaná životnému jubileu V. Blánára (Banská Bystrica – Prešov (Dedinky), 1980); 19. SOK – venovaná životnému jubileu M. Majtána (Bratislava, 2014)).

Okrem slovenských onomastických konferencií sa uskutočnili aj 2 československé konferencie s názvom Onomastika ako spoločenská veda (Trojanovice, 1982), resp. s názvom Aktuálne otázky onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry (Smolenice, 1987). Popri onomastických konferenciách sa od roku 1973 organizovali v Prešove, Banskej Bystrici, na Domaši a v Bratislave aj semináre o heuristickom výskume vlastných mien či teoreticko-didaktické semináre Onomastika a škola, ktoré sa od roku 1984 konali striedavo na Slovensku (Modra-Piesok, Prešov) a v Česku (Hradec Králové, Ústí nad Labem); porov. Ondrejovič, 2003, s. 7).

Od začiatkov systematickej vedeckovýskumnej činnosti slovenských vlastných mien sa podarilo zozbierať a spracovať onymický materiál z rôznych skupín vlastných mien.³ Pokiaľ ide o výskumnú oblasť antroponomastiky, teoretické základy jej spracúvania, analýzy

³ Na tomto mieste ponúkame len výberový diapazón slovenských onomastických prác (v zozname literatúry uvádzame len tie, z ktorých sme priamo alebo nepriamo čerpali informácie). Systematicky bolo spracovaných niekoľko zoznamov onomastických prác za vymedzené časové obdobie, ktoré zahŕňali monografie, štúdie a články v konferenčných a fakultných zborníkoch, v domácich a zahraničných časopisoch (Jazykovedný časopis, Slovenská reč, Slavica Slovaca, Kultúra slova, Zpravodaj miestopisné komise ČSAV); porov. napr. publikácie L. Dvonča o bibliografii slovenskej onomastiky v časopise Onoma; ďalej Dvonč – Majtán, 1980, 32 s.; Dvonč, 1980, s. 385 – 389; Krajčovič, 1960, s. 149 – 152; Majtán, 1980a, s. 365 – 383; Majtán, 1983, s. 389 – 409; Nováková-Šlajsová, 1980, s. 391 – 392; Hladký – Krško, 2010, s. 138 – 149; Krško, 2005, s. 53 – 93; Krško, 2013, s. 223 – 233 a iné.

a modelovania vypracoval vo viacerých prácach V. Blanár (napr. Špecifikum onomastiky, 1970; o lingvistickom a onomastickom statuse vlastného mena⁴, 1976; o designatívnej stránke osobných mien, 1980 a pod.). Z jeho teórie vychádzal aj Š. Krištof v práci *Osobné mená bývalej Tekovskej stolice* (1969). Na prácu z oblasti modelovania antroponymie (napr. Blanár, V. – Matejčík, J.: *Živé mená na strednom Slovensku*, 1983)⁵ monograficky nadviazala I. Valentová (*Živé osobné mená v hornonitrianskej oblasti*, 2009), no aj dizertačné výstupy M. Jozefoviča (*Modelovanie živých osobných mien na strednom Slovensku*, 2008), M. Kazíka (*Živé osobné mená v kopačiniarskej oblasti Starej Turej*, 2010), I. Kopáskovej (*Komparácia obsahových modelov živých osobných mien v Krásne nad Kysucou a v Oravskej Lesnej*, 2012) či M. Szczerbovej (*Živé osobné mená v slovensko-poľskom pomedzí*, 2015), ktorá robila komparáciu modelovej štruktúry na slovenskej a poľskej strane hornej Oravy. Etymologické rozборы slovenských (kalendárových) rodných mien priniesla kniha M. Majtána a M. Považaja v poslednom prepracovanom a doplne-

⁴ V. Blanár (2009, s. 18 – 22) rozlišuje lingvistický a onomastický status vlastného mena. Vzhľadom na terminologickú systémovosť by však pri veľkom rešpekte voči terminológii V. Blanára bolo azda vhodnejšie hovoriť o onymickom, nie onomastickom statuse vlastného mena (porov. napr. aj Krško, 2013, s. 223).

⁵ V. Blanár (2000, s. 12) uvádza, že J. Matejčík na základe výskumného dotazníka V. Blanára zorganizoval a viedol výskum živých osobných mien a aj prostredníctvom svojich poslucháčov sa mu podarilo zhromaždiť približne 2-miliónovú kartotéku živých osobných mien najmä zo stredného Slovenska, z ktorej v spoločnej monografii využili len jej malú časť. M. Majtán (1970, s. 180) o stave kartoték vlastných mien koncom šesťdesiatych rokov napísal, že tieto kartotéky obsahujú dovedna asi 606 000 kartotékových lístkov, z toho najstaršie doklady vlastných mien do 16. storočia majú asi 15 000 kartotékových lístkov, osobné mená zo 16. – 18. storočia asi 60 000 lístkov, z 19. – 20. storočia asi 100 000 lístkov, priezviská z voličských zoznamov z roku 1964 asi 110 000 lístkov, zemepisné názvy zo 16. – 18. storočia asi 60 000 lístkov, z 19. – 20. storočia asi 100 000 lístkov, chotárne názvy zo súpisovej akcie aj s morfológickým členením asi 37 000 lístkov a usporiadanie originálov podľa obcí asi 247 000 lístkov.

nom vydání z roku 1998 s názvom Vyberte si meno pre svoje dieťa. Na motivačnú a slovotvornú analýzu slovenských priezvisk je zameraná kniha M. Majtána *Naše priezviská* (2011), ktorá je prvým slovenským komplexne monograficky spracovaným dielom o vzniku, vývine a motivácii slovenských priezvisk. Monografia je zostavená z viacerých publikovaných autorových štúdií a článkov z viacerých rokov a hoci z tohto dôvodu autor sám uvádza, že sa v monografii možno stretnúť s odlišnosťami v spôsobe a metóde výkladov, ktoré vyplývajú z časových okolností pôvodného publikovania, kniha pôsobí kompaktné. V tom istom roku vyšla v spoluautorstve D. Veličku, K. Točíka, M. Majtána, J. Mareca, M. Poljakovej a I. Gajdičiara aj kolektívna monografia *Turzovské priezviská*.

Možno azda skonštatovať, že za posledné dekády v slovenskej onomastike najviac napreduje toponomastický, najmä však systematický hydronomastický výskum. Systematicky spracovaný toponymický materiál a jeho analýzu možno nájsť v starších prácach J. Stanislava (*Slovenský juh v stredoveku*, 1948), B. Varsika (*Osídlenie Košickej kotliny*, 1964, 1973, 1977), J. Kürtiho (*S Magas Tátara liptői részének személyek után elnevezett helyei – Podľa osôb pomenované miesta vo Vysokých Tatrách*, 1931), A. Kavuljaka (*Historický miestopis Oravy*, 1955) a V. Šmilauera (*Vodopis starého Slovenska*, 1932). Systematizujúci charakter (top)onymického materiálu bol spracovaný začiatkom 70. rokov, keď R. Marsina vydal v roku 1971 slovenský diplomatár *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. Tomus I* (v roku 1987 vychádza druhá časť *Tomus II*), M. Majtán spracoval vývin slovenských osadných názvov v práci *Názvy obcí na Slovensku za ostatných dvesto rokov* (1972)⁶ a v roku 1974 vydala Slovenská názvoslovná komisia pri Slovenskom úrade geodézie a kartografie (súčasný Úrad geodézie, kartografie a katastra SR – ÚGKK SR) v rámci edície *Kartografické informácie príručka Zoznam vrchov na Slovensku* (autori

⁶ V roku 1998 vyšlo od M. Majtána prepracované vydanie s názvom *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997*.

Z. Koláriková, Š. Lipták, M. Majtán, E. Mazúr, F. Mikle). Práca obsahuje výberový zoznam slovenských oroným, pri ktorom sa vychádzalo z príručky Seznam výšek hor Československé socialistické republiky z roku 1963, no sami autori si uvedomujú, že nejde o reprezentatívny zoznam, pretože neobsahuje mnohé aj významnejšie názvy, ktoré do pôvodnej českej predlohy neboli zaradené, a vyslovili potrebu neskoršieho vydania systematickejšieho výberu.⁷ V rokoch 1976 – 1981 začalo v rámci edície Kartografické informácie vychádzať štandardizované názvoslovie základnej mapy 1 : 50 000 (názvy nesídelných objektov: vrchov, chrbtov, sediel, dolín, priesmykov, jaskýň, priepastí, vodných tokov, kanálov, vodných nádrží, prameňov, honov a pod.) podľa vtedajších krajov a v osobitnom zväzku aj názvy malých sídelných objektov (samôt, hospodárskych dvorov, mlynov, horární, rekreačných oblastí, horských hotelov, chát a pod.). V osobitnej publikácii vyšiel aj zoznam jaskýň a priepastí. V tomto čase sa štandardizovali a publikovali základné súbory vžitých slovenských názvov štátov a krajín, riek a vodných plôch, miest, útvarov horizontálneho aj vertikálneho členenia zemského povrchu a názvov mimozemských objektov. V rokoch 1983 – 1994 bolo štandardizované názvoslovie základnej mapy 1 : 10 000 podľa okresov v sérii Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky. V osobitných publikáciách vyšli štandardizované podoby názvov chránených území, vrchov a dolín, hradov a zámkov, názvy katastrálnych území Slovenskej republiky a publikácia o slovenských vžitých názvoch štátov a závislých území⁸. Z pripravovanej série štandardizovaného názvoslovia vodných tokov a vodných plôch vyšla iba publikácia obsahujúca názvoslovie z povodia Bodrogu a Tisy (Majtán, 2000b, s. 259, 260).

⁷ Porov. ZVS, 1974, s. 3. Komplexný zoznam všetkých slovenských oroným (vrchov, dolín, priesmykov a sediel) možno nájsť na stránke ÚGKK SR (pozri NVDPS., 2020).

⁸ V roku 1999 vyšli znovu v spoločnej publikácii slovenské vžité názvy geografických objektov ležiacich mimo územia Slovenskej republiky.

Na prácu R. Marsinu nadviazal V. Sedlák, keď spracoval dva zväzky slovenského registára *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae (Tomus I, 1980; Tomus II, 1987)*. V roku 1982 vyšla popularizačná publikácia s toponomastickou tematikou *Zeměpisná jména Československa* (1982) od trojice autorov I. Luttrera, M. Majtána a R. Šrámka, v ktorej sú motivačne analyzované aj viaceré slovenské toponymá. Možno však spomenúť aj ďalšiu prácu M. Majtána *Z lexiky slovenskej toponymie* (1996), v ktorej analyzoval staré, v mnohých prípadoch už zaniknuté apelatívne motivanty slovenských oroným, hydroným a terénnych názvov (anojkoným), no spracoval aj štruktúrnu typológiu slovenských toponým a venoval sa aj ich gramatickej stránke. Na oblasť apelatívnych motivantov stredovekej slovenskej antroponymie, ale najmä ojkonymie sú zamerané práce R. Krajčoviča (v časopise *Kultúra slova* mal od prvého čísla v roku 2007 vlastnú rubriku *Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest*), ktoré komplexne spracoval v diele *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest* (2005). Motivačnou analýzou slovansko-slovenských toponým v severnej časti Maďarska a na južnom Slovensku sa zaoberal J. Stanislav v posmrtno vydaných dvojzväzkových dielach *Slovenský juh v stredoveku I* (1992) a *Slovenský juh v stredoveku II* (2004; ide o doplnené vydania jeho práce z roku 1948), no v roku 2008 vyšla aj jeho kniha *Odkryté mená slovenských miest a dedín*, v ktorej sa sčasti venuje aj analýze starých slovansko-slovenských antroponým, v niektorých prípadoch aj ako motivantov stredovekých slovenských osadných názvov. Systematickým výskumom, klasifikáciou a komplexnou štruktúrno-motivačnou analýzou anojkonymického materiálu z vymedzenej oblasti sa zaoberal A. Habovštiak v knihe *Oravské chotárne názvy* (1970), J. Kriššáková (neskôr Dudášová) v 2 monografických štúdiách *Živé mená v goralskej oblasti na Spiši* (1. časť v roku 1975, 2. časť v roku 1977), J. Matejčík v monografii *Z mikrotoponymie Novohradu* (1976), D. Choluj v knihe *Onomastika Kysúc* (1992), M. Blicha v práci *Toponymia Ondavskej a Toplianskej doliny* (1996), J. Krško v knihe *Terénne*

názvy z *Muránskej doliny* (2001), J. Láskošová (neskôr Jančovičová) v knihe *Tekov očami matky Zeme* (2007) a G. Rožai v monografii *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Výšná Slaná* (2017). Terénne názvy z územia celého Slovenska sa spracúvajú a analyzujú v digitálnom výkladovom a dokladovom slovníku slovenskej a do slovenčiny adaptovanej inojazyčnej apelatívnej a propriálnej lexiky s názvom *Lexika slovenských terénnych názvov* v oddelení dejín slovenčiny, onomastiky a etymológie v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV v Bratislave pod vedením I. Valentovej (čiastkový výstup s názvom *Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania)* vyšiel v roku 2018, autorka I. Valentová). Dynamickým premenám urbanoným vplyvom ideologizácie sa v jednotlivých štúdiách venoval najmä P. Odaloš.

Komplexne v rámci jednotnej metodiky sa spracúva najmä slovenská hydronymia podľa jednotlivých povodí slovenských vodných tokov, no v rámci analýzy hydroným sa analyzujú aj motivačne súvisiace názvy z iných onymických tried (antroponymá, ojkonymá, terénne názvy, urbanonymá a pod.), preto jej venujeme väčší priestor.

Hydronymia na Slovensku najskôr nebola skúmaná systémovo podľa jednotlivých povodí riek – pozornosť jazykovedcov sa sústredila len na analýzu názvov daktorých väčších vodných tokov na území Slovenska, akými boli Váh, Dunaj, Morava, Hron a iné, ktoré majú pravdepodobne predslovanský pôvod, hoci niektoré teórie to popierajú. Názvy sa spomínajú už v dielach antických autorov – Váh (Cusus), Morava (Maro, Marus), Hron (Granoua); (porov. Majtán, 1996a, s. 137). Neskôr sa jazykovedci opäť zaoberali len daktorými názvami slovenských riek a prinášali viacero etymológií ich názvov. Za priekopnícku prácu v oblasti slovenskej, ale aj celoeurópskej hydronomastiky možno považovať až prácu V. Šmilauera z roku 1932 *Vodopis starého Slovenska*, v ktorej si autor zostavil vlastnú metodiku, podľa ktorej pri spracúvaní vodných názvov postupoval. V 80. rokoch 20. storočia sa v Nemecku začína utvárať projekt *Hydronymia Europaea*. Ako uvádza o histórii tohto projek-

tu J. Krško (2005, s. 10), impulzom pre komplexné a systematické spracúvanie slovenskej hydronymie bol práve tento projekt, ktorý vznikol v Akadémii vied a literatúry v nemeckom meste Mainz. Autormi projektu boli W. P. Schmid, J. Udolph a K. Rymut, ktorí nadviazali na pôvodne zamýšľanú prácu H. Kraheho zo začiatku 60. rokov. H. Krahe vypracoval projekt na spracovanie hydronymie Nemecka s názvom *Hydronymia Germaniae* (1962). V roku 1980 sa k tomuto nemeckému projektu oficiálne pridala poľská onomastika pod vedením K. Rymuta. Cieľom projektu *Hydronymia Europaea* je komplexný hydronomastický výskum a spracúvanie zozbieraného materiálu v každej európskej krajine, a to z hľadiska geografického, historického, lingvistického, dialektologického, etymologického a iných. Na Slovensku sa začalo o spracúvaní hydroným uvažovať v roku 1976, keď vznikla výskumná úloha Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave. Projekt oslovil slovenského jazykovedca M. Majtána, ktorý ho začal na Slovensku aj rozvíjať. Vytvorila sa pracovná skupina (M. Majtán, M. Blichá, O. Nemčoková) a začalo sa s prácou na utváraní kartotéky slovenskej hydronymie. Pod vedením pracovnej skupiny sa začali organizovať metodické semináre v Jazykovednom ústave Ľ. Štúra SAV v Bratislave, Banskej Bystrici a Prešove (tamže). Výrazný posun smerom k ustáleniu metodiky hydronomastického výskumu, spracúvania a riešenia daktorých problémov znamenala práca J. Krška *Spracovanie hydronymie Slovenska. Metodické pokyny na spracúvanie projektov Hydronymie Slovaciae* (2005), v ktorej J. Krško okrem histórie projektu *Hydronymia Europaea*, resp. v slovenských podmienkach *Hydronymia Slovaciae* uvádza aj presnú metodiku, podľa ktorej sa má postupovať pri hydronomastickom výskume určitého vybraného územia a jeho spracúvaní.

V roku 1985 vyšla systematicky spracovaná hydronomastická práca jedného povodia na Slovensku od M. Majtána a K. Rymuta *Hydronymia dorzecza Orawy*, ktorá vychádzala z ustálenej metodiky spracúvania hydronymie v Poľsku. V roku 1990 vyšla práca B. Varsika s názvom *Slovanské (slovenské) názvy riek na Sloven-*

sku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí. Príspevok k etnogenéze Slovákov. Významný slovenský etymológ Š. Ondruš sa v rámci niekoľkých štúdií venoval etymológii názvov niektorých slovenských riek (napr. Nitra, Váh, Dudváh, Topľa a pod.) – neskôr tieto výklady doplnil a vyšli v rámci troch dielov knihy *Odtajnené trezory slov I* (2000), *II* (2002) a *III* (2004). Kniha M. Majtána a K. Rymuta sa stala impulzom na ďalšie spracúvanie vodných názvov v povodiach slovenských riek a od konca dvadsiateho storočia vyšlo niekoľko ďalších hydronomastických monografií: *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej* (Ľ. Sičáková, 1996), *Hydronymia Dunajca a Popradu* (K. Rymut – M. Majtán, 1998), *Hydronymia povodia Ipl'a* (M. Majtán – P. Žigo, 1999), *Hydronymia povodia Turca* (J. Krško, 2003), *Hydronymia povodia Nitry* (J. Hladký, 2004), prepracované vydanie *Hydronymie povodia Oravy* (M. Majtán – K. Rymut, 2006), *Hydronymia povodia Hrona* (J. Krško, 2008a), *Hydronymia povodia Dudváhu* (J. Hladký, 2011), *Hydronymia horného povodia Váhu (od povodia Rajčanky po prameň Váhu)* od J. Krška (2011), *Hydronymia povodia Kysuce* (Krško, J. – Velička, D., 2011), *Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy* (A. Závodný, 2012), *Hydronymia slovenskej časti povodia Hornádu* (Goóťšová, A. – Chomová, A. – Krško, J., 2014), *Hydronymia severnej časti povodia Malého Dunaja* (M. Beláková, 2014), *Hydronymia Žitného ostrova* (Hladký, J. – Závodný, A., 2015) a poslednou vydanou hydronomastickou monografiou je nateraz *Hydronymia Malého Dunaja* (Beláková, M. – Hladký, J. – Závodný, A., 2019). Okrem uvádzaných prác však vyšlo aj mnoho odborných článkov s onomastickou tematikou či už v jazykovedných časopisoch, alebo v konferenčných zborníkoch, najmä z onomastických konferencií. Súhrne ich vo vymedzenom časovom intervale uvádza a komentuje napr. J. Krško (2013).

Z oblasti výskumu slovenskej chrématonymie upozorňujeme najmä na monografiu M. Imrichovej *Logonymá v systéme slovenčiny* (2002) a dizertačnú prácu L. Garančovskej *Analýza pragmatónym mliekarenského priemyslu na Slovensku* (2010). Vo viace-

rých štúdiách sa tejto problematike venovali aj ďalší jazykovedci (napr. L. Dvonč, J. Horecký, J. Matejčík, M. Majtán, P. Odaloš, J. Krško, M. Ološtiak a iní). Oblasť literárnej onymie doteraz nemá spracovanú monografickú prácu, no literárne vlastné mená autori analyzovali v rámci viacerých špecificky zameraných štúdií, publikovaných zväčša v konferenčných zborníkoch (napr. M. Majtán, M. Majtánová, J. Matejčík, P. Odaloš, V. Žemberová, Z. Stanislavová, A. Gerláková (neskôr Chomová), M. Ološtiak a iní). V čiastkových výstupoch v podobe zborníkových štúdií či časopiseckých článkov sa autori venovali aj problematike zoonymie (napr. J. Krško, P. Odaloš, A. Rajčanová, J. R. Nižnanský, K. Balleková, M. Imrichová, J. Matejčík, T. Laliková a iní) a štylistickej onomastike⁹ (napr. M. Ivanová-Šalingová, F. Ruščák).

Z oblasti teoretickej onomastiky treba spomenúť najmä tri práce V. Blanára – *Špecifikum onomastiky* (1969), *Teória vlastného mena: Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii* (1996) a *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky* (2009), no niektorými čiastkovými teoretickými otázkami onomastiky sa zaoberali aj iní autori (M. Majtán, E. Sičáková, J. Krško, J. Hladký, I. Valentová, P. Odaloš, M. Ološtiak). Z oblasti didaktiky vlastného mena možno spomenúť prácu M. Beláckovej *Vlastné meno ako príbeh a hra* (2010), sčasti aj E. Sičáckovej *Propriá v jazykových a mimojazykových súvislostiach (na materiáli hydroným z povodia Slanej)* z roku 2011 a teoreticko-praktické učebnice *Úvod do onomastiky* od zostavovateľov M. Blichu a M. Majtána (1986), ktorá je súborom štúdií M. Blichu, M. Majtána, V. Blanára a Š. Liptáka, a vysokoškolskú učebnicu *Úvod do toponomastiky* od J. Krška (2014). Z tejto oblasti však treba spomenúť aj dizertačné práce V. Leitmanovej s názvom *Vlastné meno ako príbeh a hra (didaktická hra s vlastnými menami ako metóda na hodine slovenského*

⁹ Názory na štylistiku vlastných mien ako na samostatnú disciplínu a predmet jej výskumu, tak isto aj na tzv. estetiku proprií (emocionálno-expresívnu zložku) porov. napr. Superanskaja, 1973, s. 305 – 323.

jazyka a literatúry) z roku 2008 a M. Tkáčovej *Fungovanie proprií v jazykovom vyučovaní a v komunikácii detí primárnej školy* (2011). Špecifické a v niektorých prípadoch úzke prepojenie onomastiky so sociolingvistikou (tzv. socioonomastika) sa ukazuje aj vo výsledkoch niektorých výskumov naprieč takmer celým spektrom jednotlivých onymických tried. Sociolingvistický (socioonomastický) aspekt sa uplatňoval pri heuristickom výskume a analýze neúradného osobného pomenúvania už od 40. – 50. rokov 20. storočia¹⁰, v oblasti toponomastiky sa takýto prístup uplatňoval v prácach J. Stanislava a R. Krajčoviča (napr. analýza zamestnaneckých názvov), pričom výskum iných skupín onymie zo sociologického a psychologického aspektu dominoval najmä v banskobystrickom centre (Blanár, 2000, s. 16). O pokračovaní banskobystrického socioonomastického výskumu svedčí aj kolektívna práca *Sociálny kontext onymie* (J. Krško, P. Odaloš, M. Imrichová (Prešov), 2006). Z oblasti antroponymie sa tieto sociálne aspekty pomenúvania najviac prejavujú v živých osobných menách a v prezývkach (napr. V. Šmilauer (1933, s. 134 – 138) už v roku 1933 publikoval štúdiu o bratislavských študentských prezývkach), ktoré vo svojich štúdiách analyzovali viacerí autori (napr. I. Valentová, J. Krško, J. Bauko, V. Patráš, M. Ološtiak, J. Wachtarczyková, J. Matejčík a iní). J. Matejčík (1989, s. 173 – 175) sa napr. osobitne venoval príčinám, ktoré vedú nositeľov k zmene svojich priezvisk. Problematike utvárania a používania sociálnych (mikro)toponym v rámci niektorých sociálnych skupín a vo všeobecnosti tematike sociálnej onomastiky sa zasa vo viacerých novších štúdiách venoval J. Krško a J. Bauko (propriálno-semiotický obraz krajiny). J. Krškovi vyšla v roku 2016 monografia dominantne zameraná na problematiku tzv. onymického komunikačného registra, v užšom kontexte antroponymického

¹⁰ J. Krško (2016, s. 17) zdôrazňuje, že socioonomastické výskumy sa na základe napätia medzi ustálenou podobou propria z hľadiska oficiálnej (celospoločenskej) úrovne a jeho podobou z hľadiska užšieho spoločenského úzu začali realizovať omnoho skôr ako iné slovenské sociolingvistické výskumy.

a toponymického s názvom *Všeobecnolingvistické aspekty onymie* (v Českej republike sa podobnej problematike venuje napr. J. David – jazyková pamäť, využitie tzv. konceptu jazykovej krajiny na orientáciu v mestskom priestore a pod.). Na viacerých onomastických konferenciách odznali, no aj v jazykovedných časopisoch boli publikované články, súvisiace s problematikou štandardizácie vlastných mien, v užšom chápaní najmä štandardizácie geografického názvoslovia, ktorej sa venovali najmä I. Hornanský a D. Fičor. Niekoľko štúdií bolo venovaných problematike štandardizácie, adaptácie a používania exoným a endoným v jazykovej praxi (napr. M. Hajčíková, 1989), no tejto oblasti sa komplexnejšie venujú najmä v českej onomastike (napr. I. Čáslavka, 1989; M. Harvalík, 1998, 2004, 2015; J. Zeman, 2015).

Onomastické vedecké bádanie teda na Slovensku nestagnuje, ale práve naopak, prebúdza a motivuje k novým heuristickým onomastickým výskumom okrem jazykovedcov aj študentov, ktorí si onomastickú problematiku volia často ako tému svojich diplomových, rigorózných či dizertačných prác. Takéto typy prác často zaraďujú jazykovedné, zemepisné, historické, etnické, ale aj ostatné vzdelávanie pod spoločnú „strechu“ regionálneho výskumu a s ním súvisiaceho regionalizmu, ktorý sa už pevne etabloval v učebných osnovách najmä základných škôl.

1. Metodika onomastických výskumov

Onomastický výskum je heuristickým výskumom – objavným výskumom (z gréc. *heuristiké (techné)* „umenie hľadať“ ← gréc. *heuréka* „našiel som, objavil som“), čiže ide o istý metodický plán a spôsob získavania nových poznatkov, faktov, výskumného materiálu a pod. Výber metódy je vždy závislý na predmete výskumu. Metodické a výskumné postupy pri onomastickej práci vychádzajú z jazykovej charakteristiky vlastných mien, ale aj z jej prepojenia s inými jazykovednými či nejazykovednými disciplínami.¹¹ Interdisciplinárne črty onomastiky nemenia jej základnú lingvistickú povahu (Blanár, 1997, s. 98). Základné metódy onomastiky sú deduktívno-empirickej povahy, medzi ktoré patrí napr. metóda lingvistického opisu (zvuková, ortografická, morfémová, slovotvorná, lexikálna, morfológická, syntaktická analýza), systémová a štruktúrna analýza a klasifikácia (Blanár, 2009, s. 9).¹² Vo všeobecnosti pre výskum vlastných mien z jednotlivých onymických tried, ale aj pre akýkoľvek vedecký výskum z iných vedných oblastí platí zásada vhodnej a poctivej výskumnej predprípravy naň.¹³ Po výbere

¹¹ O novších prepojeniach onomastiky s inými vednými disciplínami a možnosťami využívania ich metód v onomastickom bádani pozri Harvalík, 2010, s. 21 – 26.

¹² I. Haraj (2011, s. 51) uvádza ešte napr. textologickú analýzu (zist'ovanie podmienok používania vlastných mien v rôznych druhoch textov) a stratigrafickú analýzu (chronologické a vertikálne členenie vrstiev onymie).

¹³ Za spolupráce M. Majtána, M. Blichu a V. Blanára bol metodike propriálnych výskumov v roku 1973 v Prešove venovaný aj seminár o heuristickom výskume vlastných mien, ktorého úlohou bolo na pripravenom terénnom výskume preskúšať metodiku práce explorátora pri získavaní materiálu na komplexnú vedeckú analýzu vlastných mien, a bol z neho publikovaný zborník *Metodika výskumu vlastných mien* (1975); Krasnovská, 2010, s. 75.

objektu výskumu si treba pripraviť výskumný plán s jednotlivými nadväzujúcimi výskumnými krokmi, premyslieť metodiku práce; zhrňanie a štúdium odbornej literatúry (o objekte výskumu, metodike a pod.). Onomastický výskum možno podľa spôsobu získavania materiálu z výskumných prameňov rozdeliť na archívny a terénny, pričom pri väčšine onomastických výskumov ide o sklbenie oboch typov (porov. Šmilauer, 1963, s. 53, 54). Pri terénnom heuristickom výskume sa odporúča vybrať si územie, ktoré výskumník dôverne pozná, najlepšie z autopsie, pretože vedomosti výskumníka o skúmanom regióne a jeho „regionálne poznanie“ informátormi zohráva najmä pri priamej (kontaktnej) metóde získavania poznatkov od informátorov dôležitú úlohu. Archívny, ako aj terénny výskum spočíva v zbieraní a následnej systematizácii materiálu. Cieľom je získať všetky tzv. živé¹⁴ (neúradné) mená a názvy, teda v povedomí a reči ľudí, poznajúcich pomenovaný objekt, používané, ako aj písomne zachytené dostupné zmienky o skúmanom mene či názve v rôznych formách ich zápisu, rovnako aj informácie o objekte – nositeľovi mena alebo názvu (napr. zistiť charakteristiku pomenovaného objektu, jej prípadné zmeny, historické, etnické, spoločenské, prípadne pragmatické vplyvy na vývin vlastného mena a pod.).

Archívny výskum spočíva predovšetkým v excerpovaní onymického materiálu z dostupných zdrojov, ktoré možno rozdeliť na primárne a sekundárne vzhľadom na skúmaný typ vlastných mien (napr. pri výskume priezvisk bude primárnym zdrojom napr. matrika, pri výskume vodných názvov zasa napr. vodohospodárska mapa a pod.). Pri terénnom výskume vlastných mien sa nezisťuje len neúradná (nárečová) forma, či pri polyonymii objektu všetky formy vlastného mena, ktoré dodnes prežívajú v jazyku obyvateľov určitej skúmanej oblasti, ale aj fungovanie propria v skúmanej societe, pôvodná motivácia mena alebo názvu či pri viacerých menách alebo názvoch jedného objektu aj spoľahlivé stotožnenie jednotlivých

¹⁴ O termíne živé meno pozri viac v práci I. Valentovej (2018, s. 17 – 19).

foriem vlastných mien s pomenovaným objektom a pod. Mnohé terénne výskumné metódy sú podobné ako napr. pri heuristickom dialektologickom výskume, no v podstate možno konštatovať, že onomastický výskum v sebe väčšinou zahŕňa aj dialektologický výskum, pretože neúradné formy vlastného mena predstavujú zároveň aj cenný nárečový materiál – práve v nárečiach sa najdôkladnejšie odzrkadľujú pôvodné fonologické, lexikálne a gramatické javy, na základe ktorých došlo k diferenciacii a rozštiepeniu slovanských jazykov, no v mnohých nárečiach sa zachovali dokonca aj relikty z praslovančiny. V nárečiach sú tiež zachytené etnické interakcie a pohyby obyvateľstva, prostredníctvom ktorých dochádzalo k prenášaniam nárečových osobitostí z jednej nárečovej oblasti do druhej a k vzájomnému premiešavaniu nárečových prvkov. Výskumné metódy a pomer archívneho a terénneho bádania zväčša treba adaptovať na objekt výskumu, teda skúmanú triedu vlastných mien, no pri onomastickom či dialektologickom terénnom výskume možno univerzálne využiť priamu metódu (napr. riadený alebo spontánny rozhovor s informátorom alebo dialóg viacerých informátorov, (skryté) nahrávanie monológu informátora, lokalizácia objektu informátorom podľa názvu/názvov a pod.) alebo nepriamu metódu (dotazníková metóda); porov. napr. Krajčovič, 1988, s. 193 – 195; Palkovič, 1981, s. 119 – 137. Za určitý prienik medzi priamou a nepriamou metódou možno považovať napr. dotazníky s tzv. slepou alebo výrazne graficky redukovanou mapkou katastrálneho územia, ktorú má informátor doplniť objektmi a ich názvami, no na jej správne vyplnenie je potrebný osobný kontakt a komentár výskumníka, niekedy sa to však dá zrealizovať aj bez osobného kontaktu. Pri nesúlade našich informácií s informátorovou lokalizáciou objektu ho treba zaviesť priamo k zakreslenému objektu.¹⁵ Pri ono-

¹⁵ J. Krško (2005, s. 19) odporúča na terénny výskum tzv. „slepú mapku“, ktorú nám má informátor vyplniť. Prípadný nesúlad medzi informáciami z mapy a terénneho výskumu môžeme podľa neho vyriešiť opakovaným stretnutím s informátorom, príp. rozšírením počtu informátorov. Taktiež odporúča in-

mastickom terénnom výskume sa podobne ako pri dialektologických výskumoch na znázornenie výskytu určitého typu vlastného mena alebo vlastných mien a ich horizontálnej distribúcie v teréne pomerne často využívajú kartografické metódy.¹⁶

Pri excerpovaní mien či názvov z archívnych zdrojov sa často možno stretnúť s historickými inojazyčnými alebo historickými domácimi názvami, niekedy vo viac či menej deformovanom tvare, ktoré treba kvôli výkladu motivácie rekonštruovať do súčasného jazyka. Metódou rekonštrukcie¹⁷ sa z dajakého historického či inojazyčného dokladu určuje na štandardizáciu vhodná podoba hesla alebo sa ňou určujú aj predpokladané východiskové lexikálne podoby motivantov vlastných mien. Od rekonštrukcie¹⁸ E. Eichler (1983, s. 24 – 33) odlíšil tzv. metódu rekurzu, ktorou sa zasa analyzujú zákonitosti propriálnych pomenovacích procesov a rekonštruje sa vývinový rad propria z onomaziologického pohľadu. Pri rekonštrukcii mena či názvu z jedného jazyka do druhého však môže pri výklade motivácie vzniku propria dôjsť k sémantickému posunu apelatívneho motivanta, resp. k odklonu od pravdepodobnej interpretácie mimojazykovej motivácie analyzovaného vlastného mena,

formácie získané výskumom ihneď spracovať, pretože po určitom časovom odstupe môžu vzniknúť chyby. O typológii výberu informátorov pri terénnom výskume porov. napr. Švec et al., 1998, s. 8.

¹⁶ Porov. napr. Valentová, 2018; štvorzväzkové dielo Atlas slovenského jazyka, 1968 – 84; Krajčovič, 1988, s. 201 – 206.

¹⁷ Na označenie v minulosti predpokladaného alebo do spisovného jazyka rekonštruovaného historického inojazyčného či domáceho tvaru sa využíva symbol hviezdičky (*), napr. doklady na VN *Centnúz* z roku 1206 *Zutus (Zetus), Zutuche (Zütüche)* rekonštruujeme ako **Súteč(a)* (Závodný, 2012, s. 343, 344), príp. doklad VN *Asód-Čergov* v tvare *Kettôs ér* sa rekonštruuje ako **Dvojitý jarok* (Hladký – Závodný, 2015, s. 62).

¹⁸ R. Šrámek (1999, s. 93) upozorňuje, že najväčšie nebezpečenstvo rekonštrukcie vlastného mena spočíva v mechanickom prenášaní súčasných pomenovacích spôsobov do pomenovacích spôsobov v minulosti a v nedostatočnom rešpektovaní komunikatívnej funkcie jazyka v spoločnosti. O rekonštrukčných pravidlách pozri tamže, s. 92 – 100.

prípadne pre jeden inojazyčný termín môžu existovať v našom jazyku viaceré synonymá.¹⁹ Pri vlastných menách je prekladová rekonštrukcia dajakého historického inojazyčného tvaru vlastného mena objektu alebo nositeľa náročnejšia, pretože názvy, ale aj mená sa vo všeobecnosti okrem iných špecifik vyznačujú podobne ako frazémy istou idiomatickosťou, ktorá je často pevne spätá s motivačnou jazykovou, ako aj mimojazykovou stránkou vlastného mena, preto by sa vlastné mená mali rekonštruovať zväčša len na formálnej a gramatickej úrovni, nie na úrovni lexikálnej.²⁰

¹⁹ V. Flusser (2005, s. 33) uvádza, že „*všechny ostatní jazyky jsou více či méně úspěšné pokusy o přibližné vystižení skutečnosti obsažené v mateřském jazyce*“ (porov. Culler, 1976, s. 20).

²⁰ Hoci v rámci zaužívanej metodiky spracovania hydronymie Slovenska (Hydronymia Slovaciae; porov. napr. Krško, 2005) sa historické cudzojazyčné názvy rekonštruujú a prekladajú do slovenčiny a táto rekonštrukcia sa berie do úvahy pri analýze motivácie názvu, vzhľadom na uvedenú špecifickosť vlastných mien a úskalí ich prekladu do iného jazyka (problematike prekladu názvov venujeme viac priestoru v podkapitole Používanie endoným a exoným v jazykovej praxi) by sa dalo diskutovať, či aj komunikačne funkčné adaptované historické (cudzojazyčné) názvy, pokiaľ ide o jazykovo a etnicky zmiešané územie v minulosti a nemáme naporúdzi slovenský názov objektu, vždy umelo prekladať a rekonštruovať ako heslové názvy (napr. na Žitnom ostrove doložený VN *Keskeny ér* → **Úzke rameno*; VN *Noger* → **Veľké rameno* a pod.; porov. Hladký – Závodný, 2015; VN *Tóvíz* → **Tovská voda*; Majtán – Žigo, 1999, s. 78, 79), alebo by postačovala len ich formálna adaptačná rekonštrukcia do domáceho jazyka (v rámci výkladu motivácie) tak, ako sa s takouto adaptáciou v komunikačnej praxi používateľov istého vlastného mena už od minulosti možno pomerne často stretnúť (v rámci štandardizačných princípov vodných názvov o tejto problematike pozri viac Macko, 1989, s. 56 – 57). Napr. na Záhori je štandardizovaný terénny názov *Šmolzie*, ktorý vznikol transonymizáciou zo zaniknutého vodného objektu s nárečovým tvarom vodného objektu *Šmolzí*; keďže pôvodný je vodný názov (vznikol z nem. tvaru názvu **Schmalensee*), rekonštruovať by sme ho mohli ako **Úzke jazero*, no táto rekonštrukcia tvaru je osozná iba pri analýze motivačného príznaku vlastného mena a rekonštruovaný (preložený) tvar nie je v komunikácii používateľov tohto vlastného mena funkčný, pretože používajú zmeravený a adaptovaný tvar *Šmolzí*. Podobne sú komunikačne funkčné cudzojazyčné adaptované názvy na Záhori napr. *Prukzí*, *Gonzí*, *Hadmáš*, *Centnúz*, ktoré by sa rekon-

Samotná práca so zozbieraným onymickým materiálom spočíva v jeho klasifikácii, analýze, ako aj syntéze zistených poznatkov (napr. o fungovaní konkrétneho vlastného mena, o jeho primárnej či sekundárnej motivácii²¹, motivačnom vzťahu k vlastným menám z iných onymických tried a pod.) a usúvzťažňovaní a generalizácii získaných poznatkov. Analýza vlastného mena sa realizuje tak z jazykovej stránky (hľadanie apelatívneho či pri sekundárne motivovaných vlastných menách aj propriálneho motivanta mena či názvu; pri apelatívnom motivante sa analyzuje aj jeho sémantika, ktorá mohla mať vplyv na motiváciu propria až do etymologickej úrovne, keď sa hľadá prvotný tvar a význam slova (etymón) a rovnako sa hľadajú jazykové či motivačné paralely propria v apelatív-

štruovať do slovenčiny rovnako dali, či z povodia Nitry doložený štandardizovaný cudzojazyčný adaptovaný názov *Čatorňa* (z maď. zápisu *Csatorna* ← z apel. *csatorna* „kanál“ a pod.; Hladký, 2004, s. 56), v povodí Ipl'a napr. VN *Mod'orik* (← maď. *mogyoró* „lieska“); VN *Szép patak* (dal by sa preložiť ako **Krásny potok*), VN *Szentlélek patak* (**Svätodušný potok*); Majtán – Žigo, 1999, s. 53, 74) a pod. Pokiaľ však, prirodzene, nejde o jazykovo a etnicky zmiešané územie v minulosti či iba cudzojazyčný zápis pôvodom slovenského názvu (zväčša vplyvom iného jazyka deformovaný a s cudzojazyčným zápisom diferenciacnej adjektívnej časti názvu, napr. *Kleine Kysucz* ako **Malá Kysuca*; Krško – Velička, 2011, s. 75), teda dominantný slovenský element bol nesporným pomenúvateľom objektu, a cudzojazyčný, často maďarský umelý zápis slovenských názvov bol dôsledkom dodržiavania vtedajšieho uhorského administratívneho úzu uhorskými pisármi (porov. Doruľa, 1976, s. 181 – 183), názvy by sa do nášho jazyka rekonštruovať ako heslové mali (porov. napr. VN **Suchá Štiavnica* ← maď. *Meddeu Seunche* (**neddó* „suchý“); Majtán – Žigo, 1999, s. 76, 77).

²¹ Autori DSZSS (1989, s. 24) pri apelatívach odmietajú termín druhotná nominácia (sekundárna), pretože podľa nich nejde o nomináciu v druhom stupni, a navrhujú termín analogická nominácia – ide o situáciu, keď sa na konci onomaziologického reťazca siahne už po existujúcej forme. Pri propriách sa predsa len prikláňame k zaužívanému termínu sekundárna (sprostredkovaná) motivácia, ktorá pomerne dobre vysvetľuje napr. transonymizačné procesy, ktoré aj napriek tvrdeniu autorov DSZSS sú už z formálneho hľadiska druhotným slovotvorným aktom.

nej, resp. propriálnej lexike príbuzných či kontaktných jazykov²²), ako aj mimojazykovej stránky (analýza spočíva v hľadaní pôvodnej mimojazykovej motivácie názvu, opierajúc sa o poznatky z jazykovej analýzy).²³ Analýza a syntéza sú teda jednými zo základných logických postupov, ktoré sa popri metóde komparácie využívajú pri interpretácii jazykovej a mimojazykovej motivácie názvov a výskume zákonitostí ich fungovania v spoločnosti.

Motiváciu vlastného mena a onymickú situáciu, ktorá viedla k pomenovaniu vlastným menom, možno v súčasnosti len viac či menej presne predpokladať, najmä pokiaľ ide o propriá, ktoré vznikli pred viacerými storočiami. Štúdiom a analýzou onymického materiálu však možno pomerne dobre sledovať a rekonštruovať vývin slovnej zásoby a vývin produktívnosti jednotlivých slovo- tvorných postupov a konfrontovať tak aj lexikálne systémy a zákonitosti v apelatívnej a propriálnej časti slovnej zásoby (Majtán, 2015, s. 93). Správnosť výkladu motivácie určitého názvu musí byť verifikovateľná uvedenými faktami, aby si mohli aj iní overiť pravdivosť či nepravdivosť určitého tvrdenia.²⁴ Tieto verifikačné metó-

²² Komparatívnu metódu v onomastike možno uplatniť napr. pri porovnávaní lexikálnosémantických, slovo- tvorných či morfológických štruktúr vo všetkých skupinách vlastných mien. V. Blanár (1997, s. 97, 98) uvádza, že porovnávací analýza sa týka onymických znakov ako prvkov danej onymickej sústavy, teda istých onymických úsekov (priestorov) alebo celých onymických sústav, a princípy porovnávej onomastiky odvodzuje z dvoch základných tendencií vlastných mien: 1. z spôsobu adaptácie vlastného mena do príslušného jazykového systému, 2. z utvárania a fungovania onymických sústav v podobných a rozdielnych hospodársko- spoločenských situáciách v príbuzných, resp. nepríbuzných jazykoch.

²³ Ak sa pri niektorom nositeľovi stretne s viacmennosťou či pri určitom objekte s polyonymiou, jednotlivo treba analyzovať každé z získaných mien či každý získaný názov, prípadne medzi nimi hľadať aj potenciálne motivačné jazykové či mimojazykové súvislosti.

²⁴ Komparačná metóda je úzko prepojená s metódou verifikácie – overenia spoľahlivosti onymických jazykových a motivačných analýz. R. Krajčovič (1990, s. 126) hovorí o tzv. onymicko-lexikálnej komparácii. Komparačná verifikácia motivačných výkladov môže byť interná – porovnávanie onymickej

dy sú užitočné najmä v prípadoch, ak výklad motivácie názvu navádza smerom, pri ktorom je žiaduce overiť, či je takýto výklad mena či názvu aj logicky zdôvodniteľný (porov. Šrámek, 1999, s. 106). Hoci berieme do úvahy možnú zmenu nositeľov mena či vlastností pomenovaných objektov, ktoré sa môžu chronologicky meniť až do miery ostrého kontrastu s pôvodnou motiváciou implicitne obsiahnutou v názve (napr. objekt s VN *Lukavec* s významom „dravý, zákerný (vodný tok)“ ← psl. **lōkav* „dravý, zákerný“; je pomerne malý potok s čiastočne zregulovaným korytom, no v minulosti ešte pred reguláciou koryta mohol pri rozvodnení pri búrkach či topení snehu predstavovať nebezpečenstvo a spôsobovať škody), niektoré motivácie vyplývajúce z názvov sa často zdajú byť napr. vzhľadom na charakteristiku územia nelogické, v niektorých prípadoch dokonca nepravdepodobné.²⁵

Väčšina onomastických prác spracúvajúcich tematiku výskumu a analýzy typologicky totožného onymického materiálu z dajakého vymedzeného územia má formu lexikograficky spracovaných heslárov, tzv. onomastikonov (antroponomastikon, toponomastikon, chrématonomastikon), pri ktorých sa využívajú lexikografické metódy, súvisiace so štruktúrou výstavby hesla. R. Šrámek (1999, s. 127) uvádza tri zásady onomastickej lexikografie: 1. vo všeobecnej lexikograficko-lexikologickej zásade sa ukazuje jazyková povaha vlastného mena a lexikologická interpretácia tejto povahy; 2. vo všeobecnej onomastickej lexikografii sa uplatňuje zásada spracúva-

lexiky s lexikou jazyka, ktorého prostriedkami bolo proprium utvorené, alebo externá – identifikovanie lexikálnych paralel v slovnej zásobe iných slovan-ských jazykov.

²⁵ Napr. vo VN *Ančin potok* je formálne naznačené vlastníctvo, ale nemožno predpokladať, že by tam osoba s menom *Anča* vlastnila potok. Jej vlastníctvom mohlo byť len územie, ktorým potok tiekol, príp. bol názov inak motivovaný – stala sa jej tam tragická udalosť, alebo sa mimojazyková motivácia viaže s dajakou humornou témou, napr., že spadla do potoka a pod.; rovnako motivant dajakého VN nemožno hľadať v lexikálnej zásobe iného jazyka, keď tu prítomnosť etnika, hovoriaceho takýmto jazykom, nebola dokázaná.

nia propria ako propria a nie ako apelatíva; 3. zásada rozlišovania medzi lexikografickým spracúvaním jednotlivých skupín vlastných mien (antroponymá, toponymá a pod.).

Popri uvedených aspektoch sa v rámci motivačnej interpretácie vlastného mena analyzuje, ako sa názvy v kontinuitnom vývine menili a motivačne ovplyvňovali (transonymizácia), analyzujú a vyhodnocujú sa spôsoby pomenúvania objektov, najčastejšie motívy a východiskové onymické triedy, z ktorých sa mená či názvy derivovali. Po komplexnej jazykovej a mimojazykovej analýze propriálneho materiálu je na základe generalizácie možné využiť klasifikačné metódy, prostredníctvom ktorých sa na základe lexikálnosémantických (obsahových) a štruktúrnotypologických parametrov vlastných mien klasifikujú propria do dajakej paradigmatickej lexikálnosémantickej a štruktúrnotypologickej skupiny. Takto spracovaný materiál možno využiť pri modelovaní jednotlivých pomenovacích typov. Modelové poňatie pomenovacieho aktu, ako aj celého súboru onymických prvkov danej triedy zovšeobecňuje propriálne pomenovacie princípy a vedie k poznaniu a zachyteniu propriálnych vzťahov, prvkov a ich vnútornej organizácie v hĺbkovej štruktúre (Blanár, 2009, s. 37; porov. Šrámek, 1999).²⁶

V rámci heuristického výskumu, prípadne pri analýze už zozbieraného onymického materiálu sa využívajú kvalitatívne, ako aj matematické štatistické metódy (kvantitatívne). Kvalitatívne, ako aj kvantitatívne metódy sú však pri onomastickom výskume navzájom prepojené. Kvalitatívne metódy sa uplatňujú najmä pri jazykovej či mimojazykovej analýze motivácie názvov, ich modelovaní (abstrakcia, generalizácia, syntetizácia). V. Blanár (1996, s. 196) upozorňuje, že podstata onymických javov sa nedá určiť klasifi-

²⁶ J. Horecký ešte v roku 1976 (s. 23) polemizuje, či bude možné v onomastike využiť metódu modelovania. Mnohé práce s tematikou modelovania onymického materiálu zo všetkých troch základných onymických skupín (antroponymá, toponymá, chrématonymá) dali na túto metodickú otázku jednoznačnú odpoveď.

kačnou analýzou empiricky poznateľných prvkov, no k pochopeniu vzťahových a kauzálnych súvislostí sa dostávame abstrakciou a idealizáciou skúmaných objektov poznania. Podobne ako v prírodných a iných spoločenských vedách cestu k poznaniu podstatných stránok onymických javov otvára metóda myšlienkového experimentu. Kvantitatívne metódy sa realizujú napr. prostredníctvom počítačových programov a uplatňujú sa najmä pri spracúvaní kvantitatívnych údajov o počte mien či názvov, ktoré sa podarilo heuristickým výskumom zozbierať a analyzovať²⁷, koľko z nich sa vyexcerpovalo z kartografických prameňov, koľko sa zistilo nových, príp. názvov dnes už neexistujúcich objektov, aká je početnosť zastúpenia vlastných mien vzhľadom na príslušný jazykový či mimojazykový motivačný model, aká je frekvencia motivantov, početnosť mien či názvov podľa ich štruktúry (metóda štruktúrnej organizácie vlastných mien; porov. Blanár, 2009, s. 10) a pod. R. Šrámek (1999, s. 114, 115) uvádza, že kvantifikujúce informácie sa vzťahujú k trom základným pojmom: k produktivite (vychádza zo systémových možností jazyka), k frekvencii (je vonkajším a kvantifikovateľným výrazom produktivity) a hustote výskytu (súvisí s distribúciou skúmaných javov).

²⁷ Porov. napr. Ďurčo, P. a kol.: *Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku a z nej zostavená Databáza priezvisk na Slovensku* (1998).

2. Jazyková a mimojazyková stránka vlastného mena

Vlastné meno (nominum proprium) je základnou systémovou jednotkou onomastiky. Komplexný súbor vlastných mien tvorí pevnú, no osobitnú súčasť lexikálnej zásoby jazyka. Proprium predstavuje binárny funkčný a lexikálnosémantický pendant k druhej skupine slov v lexikálnej zásobe – apelatívam (nomina appellativa). Onymia je súbor vlastných mien určitého jazyka, ktorý zo synchronného hľadiska predstavuje funkčnú pomenúvaciú sústavu jedinečných objektov a z diachrónneho hľadiska zasa dôležitý exemplifikačný materiál historickej propriálnej lexiky, ktorá v sebe petrifikovala v mnohých prípadoch dnes už nezachovanú apelatívnu historickú lexiku (napr. *Brište, Vepor, Skoŕňa, Čierťaz* a pod., porov. Majtán, 1996a, s. 20), s možnosťami jej využitia nielen pre slovakistické, ale aj komparačné slavistické či indoeuropeistické jazykovedné či nejazykovedné výskumy. Súčasná slovenská onymia sa skladá z tzv. substrátového propriálneho fondu, ktorý pozostáva z historickej slovanskej onymie – jednej z mála zachovaných jazykových materiálov, obsahujúcom fakty o vývine praslovanských makrodialektov a o formovaní jednotlivých slovanských jazykov. Z komplexnej rekonštrukcie a analýzy tejto skupiny vlastných mien a komparáciou geneticky príbuzných jazykov možno získať cenné informácie o vývine jazyka konkrétneho etnika, najmä o vývine jeho lexiky v starších obdobiach, pretože získať ju iným spôsobom z dôvodu absencie súvislých písaných textov by nebolo možné (napr. viac či menej latinizovaný slovanský (aj staroslovenský) antroponymický propriálny fond sa zachoval v Cividalskom evanjeliári z 8. – 9. storočia n. l., no súvislé slovanské (staroslovienske)

texty sú doložené až z 9. storočia n. l.; text obsahujúci toponymický propriálny fond je doložený z 12. storočia: Zoborská listina (roky 1111 a 1113), Anonymova kronika, donačné listiny a pod.). Tento substrátový propriálny fond v rôznych historických obdobiach až po súčasnosť neustále ovplyvňujú adstrátové faktory – napr. začleňovanie sa svojím pôvodom slovansko-slovenských toponým do staromaďarskej toponymickej sústavy po vzniku Uhorska (porov. napr. Stanislav, 1999; 2004), kontakty nášho jazyka s inými jazykmi v minulosti (napr. nemecké vplyvy, valaská, chorvátska kolonizácia, ruské strážne posádky, české vplyvy a pod.; porov. Štolc, 1994, s. 17), ako aj súčasné jazykové kontakty a vplyv globalizácie na náš jazyk, keď sa naša antroponymická sústava obohacuje o pôvodom cudzie (slovanské – ruské, ukrajinské, české, poľské; no aj neslovanské – anglické, nemecké, maďarské) priezviská, ba najnovšie aj priezviská, ktoré majú pôvod v iránskych jazykoch. V antroponymickej sústave slovenčiny sa však odráža aj novší, západnokultúrny trend, ktorý však v mnohých prípadoch skôr narúša systémovosť a spisovnosť jazyka a prejavuje sa najmä vo formovaní dvoj- či trojčlennej antroponymickej sústavy vydatých žien, keď si mužské priezviská ženy po sobáši nezvyknú prechýľovať a nechávajú si ich v mužskej forme bez sufixu *-ová* či *-á*.²⁸

Vymedzeniu rozdielov a vzťahov medzi apelatívami a propriami venovali priestor vo svojich prácach mnohí autori, nie však len z jazykovednej oblasti V. Blanár (1996), M. Majtán (2011), K. Rytmut (1987), A. V. Superanskaja (1973), M. Dokulil (1977), R. Šrámek (1999), L. Dvonč (1987), M. Semjanová (1980), M. Šimková (1994), J. Krško (1999), M. Harvalík (2007), M. Rutkowski (2007), M. Beláková (2010), L. Garančovská (2012), I. Valentová (2014b), A. Závodný (2013, 2015), ale napr. aj z oblasti filozofie (napr. S. Kripke, W. Langendonck, J. S. Mill, M. Zouhar, P. Bloom, D. G.

²⁸ Problematike (ne)prechýľovania ženských priezvisk sa viac venujeme v podkapitole Gramatika a slovtvorba (názvtvorba) vlastných mien.

Hall a pod.).²⁹ Obe tieto skupiny pomenovaní svojimi vlastnosťami a funkciami stoja v lexikálnej zásobe oproti sebe, ale niektoré funkcie majú spoločné a nie je medzi nimi ani pevná hranica. A. V. Superanskaja (1973, s. 272 – 273) uvádza, že hlavnou funkciou apelatív a proprií je najmä pomenovacia (nominačná) funkcia³⁰, no spoločnú majú aj funkciu komunikačnú, apelovú (napr. *Viera!*), expresívnu (napr. OM *Ivan: Vanečka, Ivanisko*) a deiktickú (napr. *To je Elbrus*)³¹, pričom J. A. Karpenko (1980, s. 14) dopĺňa ešte funkciu informačnú a emocionálnu, ktorá sa však dá stotožniť s už spomínanou expresívnou funkciou.

Propriá sa však od apelatív odlišujú najmä ich dvoma základnými funkciami – individualizačnou, identifikačnou a zároveň diferenciačnou. Individualizačná funkcia spočíva v tom, že vlastným menom pomenujeme individuálny, špecifický, výnimočný, neopakovateľný objekt. Identifikačnú a zároveň diferenciačnú funkciu vlastné meno plní tak, že prostredníctvom neho môžeme nositeľa (objekt) tohto vlastného mena spoľahlivo identifikovať medzi podobnými objektmi (v komunikácii teda vieme, o koho alebo o čo ide) a zároveň ho touto identifikáciou dokážeme aj od ostatných podobných objektov spoľahlivo diferencovať, odlíšiť. Funkcia vlastného mena môže byť všeobecná – byť vlastným menom, a špecifická – byť určitým vlastným menom. Ak má dajaké pomenovanie fungovať ako proprium, všeobecne onymická funkcia nemôže bez špecificky onymickej funkcie (spoločensky podmienená identifikácia) existovať (porov. Sičáková, 2009, s. 288; Šrámek, 1999, s. 27).

²⁹ Viac o jednotlivých názoroch a koncepciách uvádzajú napr. Blanár, 1996; Haraj, 2011; 2018, s. 27 – 40.

³⁰ R. Wimmer (1995; podľa V. Blanára, 1996, s., 54) uvádza, že fixovanie označovacieho (pomenovacieho) vzťahu tvorí základnú zložku významu vlastného mena a ostatné, konotatívne významové príznaky, sú fakultatívne a situačne podmienené.

³¹ J. Dolník (1990, s. 57) v sémantickej štruktúre slov spomína tzv. potenciálnu sému, ktorá je podmienená referenčným vzťahom slova a odráža vedľajšie vlastnosti označovaného objektu.

Pokiaľ ide o rozdiely vo významovej (obsahovej) stránke apelatív a proprií, apelatívum sa vyznačuje svojím sémantickým komponentom všeobecnosti (apelatívnosti), čo znamená, že pomenúva substanciu, jav, dej alebo činnosť ako objekt, ktorý je len jedným z mnohých totožných denotátov. V sémantickej komponentovej štruktúre apelátiva, ktoré určitý denotát pomenúva, je obsiahnutá, okrem iných sémantických komponentov, utvárajúcich semému (lexikálny význam slova), aj séma apelatívnosti, teda všeobecnosti, nevýnimočnosti označovaného objektu, ktorá je jeho kategoriálnym (klasifikačným) sémantickým príznakom.³² Propriá naopak v sémantickej štruktúre obsahujú kategoriálnu (klasifikačnú) sému propriálnosti, teda jedinečnosti, výnimočnosti propriom pomenúvaného denotátu, no zo synchronného hľadiska sú v porovnaní s apelatívami sémanticky vágne, až diachrónne (niekedy etymologicky) prostredníctvom analýzy onymickej motivácie možno vygenerovať ich obsahovú stránku. Isté sémantické rozdiely možno badať medzi apelatívnym motivantom a proprializovaným motivátom aj na úrovni lexikálneho významu (napr. TN *Kostolík* pomenúva „kaplnku“ ← apel. *kostolík* má význam „malý kostol“; náreč. TN *Za múrom* pomenúva priestor „za mestskými hradbami“ ← apel. predložkovo-substantívny tvar *za múrom* má význam „za murovanou stenou“; Mazúr, 1976, s. 219 – 220). Obsahovú vágnosť proprií zo synchronného pohľadu nám potvrdzuje aj to, že bez detailného poznania objektu a bez apelatívneho doplnku, ktorým sa označuje druh pomenovaného objektu, by sme z formy propriá, ktoré pomenúva objekt, nevedeli o objekte takmer nič (napr. vlastné meno *Mikuláš* môže pomenúvať živú osobu, mesto, prameň a pod., čiže informácie o objekte sa vyjadrujú až po doplnení apelatívom: prameň *Mikuláš*, študent *Mikuláš*, mesto (*Plavecký/Liptovský*) *Mikuláš*). Takýto jav sa označuje ako onymická homonymia.

³² O sémantickej komponentovej analýze viac napr. Blanár, 1996; Dolník, 2007, s. 14 – 25; SSSJL, 1980, s. 37 – 38.

Jav onymickej homonymie spolu s javmi onymickej polysémie, onymickej synonymie (polyonymie) a onymickej antonymie patrí do tzv. mikroštruktúrnych vzťahov v onymii. Základným kritériom pri vymedzovaní týchto javov je vzťah onyma k denotátu (Blanár, 1996, s. 137; porov. aj Blanár, 1977, s. 37 – 43). Onymickú polysémiu a homonymiu niekedy ťažko od seba odlíšiť, no pri homonymii sa oslabuje designácia. Do vzťahu onymickej homonymie vstupujú formovo rovnaké vlastné mená, ktoré však pomenúvajú odlišné substancie (napr. objekty s názvom *Mlynský potok* v odlišných katastrálnych územiach) či objekty z rôznych onymických skupín či podskupín (napr. *Šarišan* – obyvateľ Šariša alebo názov vlaku; *Tomáš* – meno, ale aj priezvisko).³³ Táto onymická homonymia je vnímaniu homonymie pri apelatívach azda najbližšia (apelatívna homonymia = rovnaká forma – odlišné významy : onymická homonymia = rovnaká forma – odlišné pomenované substancie) a takto ju vníma aj A. V. Superanskaja (1973, s. 287 – 293), podľa ktorej vlastné meno polysémiu nevyjadruje. Naopak K. J. Soltészová (1972, s. 107 – 112; podľa V. Blanára, 1996, s. 138) vníma polysémiu veľmi široko a zaraďuje do nej aj všetky prípady transonymizovaných (nederivovaných) názvov (napr. VN *Dunaj* ← EO *Dunaj*), dokonca proprializované názvy z apelatívnych motivantov, priamo pomenúvajúce denotát (napr. VN *Jazero* ← apel. *jazero*). V. Blanár (1996, s. 139) ako polysémické hodnotí vecne blízke denotáty, ktoré sú blízke aj obsahovo, designáciou – propriá patriace do jednej onymickej skupiny (napr. OM *Závodný* (priezvisko otca) → OM *Závodný*, zdedené priezvisko syna). Za jav onymickej homonymie sa však považuje aj existencia formovo totožných vlastných mien, no s odlišnou motiváciou (napr. vodný názov *Podhradský*

³³ Z hľadiska filozofie jazyka a logiky sa napr. P. Bloom pridáva tvrdenia, že ak nejaké slovo odkazuje na viac než jeden objekt, nejde o vlastné meno, pretože pri jeho formulovaní východiskového chápania vlastných mien s variantnou referenciou nepočíta – menovcov či objekty s rovnakým názvom pokladá za nositeľov a nositeľa jedinečných vlastných mien (Mikušiak, 2018, s. 33).

*potok*¹, ktorý motivovala lokalizácia vzhľadom na blízky objekt – hrad, čiže „potok tečúci pod hradom“, ale vodný názov *Podhradský potok*², ktorý rovnako motivovala lokalizácia, ale vznikol z ON *Podhradie*, čiže „potok tečúci obcou Podhradie“; hypokoristikum *Milka*: 1. z OM *Ludmila*, ale aj 2. z OM *Emília*); porov. Blanár, 1996, s. 136 – 148).³⁴ Širšie chápe homonymiu vlastných mien aj J. Spal (1983, s. 98 – 102), podľa ktorého homonymné vzťahy utvárajú aj propriá s apelatívami, dokonca aj na interlingválnej úrovni (napr. apel. *oslava* „slávnosť“ a hydronymum *Oslava* (z apel. *osla* „obrušený kameň“; staré české apel. *rohan* a francúzske rodové meno *Rohan*). Pri ostatných dvoch typoch homonymie (rovnaká forma vlastného mena s odlišnou motiváciou a homonymia propria a apelatíva) však spojitosť s apelatívnou homonymiou oslabuje a formovo totožné názvy sú skôr homofónami a homomorfami ako homonymami. Ako onymickú antonymiu hodnotí V. Blanár (1996, s. 141) spolu s A. V. Superanskou (1973, s. 304 – 305) prípady, keď do tohto paradigmatického vzťahu vstupujú názvy s etymologicky antonymickými lexémami (napr. vzájomná poloha objektov, pôvodnosť objektu a pod.: *Vysoké Tatry – Nízke Tatry*, *Starý potok – Nový potok*, *Veľký Kaukaz – Malý Kaukaz*), príp. mená, utvorené na základe antonymie apelatívnych motivantov, napr. ((*Mária*) *Kohútová* – prezývka *Sliepočka*); porov. aj Krško, 2002, s. 151, 152.

V skupine vlastných mien sa možno stretnúť aj so situáciou, že jeden objekt je v istom časovom úseku (synchronne) alebo v rôznych časových úsekoch (diachronne) pomenovaný viacerými názvami. S javom viacmennosti sa možno stretnúť tak v antroponymii (1. oficiálna dvojmenná sústava: *Anna Závodná*, 2. prezývka *Hrtka*; 1. *Andrej Malík*, 2. prezývky: *Macko*, *Kako* a pod.), ako aj v toponymii (napr. v rámci toponymie sú viaceré názvy pre jeden objekt pomerne časté v hydronymii, najmä keď ide o dlhšie vodné toky,

³⁴ Tieto prípady považuje zasa za onymickú homonymiu K. J. Soltészová (1972, s. 107 – 112; podľa V. Blanára, 1996, s. 138), ktorá sa opiera o motivačnú stránku vlastného mena.

tečúce cez viaceré katastrálne územia; napr. VN *Myjava* má viacero neúradných a len lokálne platných názvov: *Baniarka*; *Búranská Myjava*, *Holovičovec*, *Hrčák* (všetky tri varianty označujú časť toku v B. Mikuláši); *Hrubý kanál*, *Kanál* (časť Myjavy pri Š. Humenciach), *Kanál* (časť Myjavy v Jablonici: od sútoku s Brezovským potokom po koniec obce), *Kanál od Osuského*, *Kopanica*, *Kopánka*, **Mojna/*Majona* (rekonštruované historické zápisy), *Mlynský potok*, *Myjavka*, *Nová Myjava*; *Polákových kolečko*, *Pri Kolene*, *Pri Zbrode* (všetky tri varianty označujú časť toku v B. Mikuláši); *Potok*, *Stará Myjava*, *Stará rieka*, *V Židovni* (časť toku v B. Mikuláši); porov. Závodný, 2012; Krško, 2016, s. 98 – 100; Majtán, 1996, s. 8 – 10)³⁵ či chrématonymii (napr. *Biblia: Kniha kníh*, *Sväté písmo*, *Svätá Biblia*, *Písmo*)³⁶. Jedno z viacerých mien či jeden z viacerých

³⁵ Súbor všetkých jestvujúcich formálnych a obsahových variantov a synonym používaných v rozličných komunikačných situáciách na označenie toho istého denotátu označuje V. Blanár (1996, s. 26) *onymickou scénou vlastného mena*. M. Majtán (1996, s. 9) podobnú definíciu spája s termínom *onymická situácia*. J. Krško (2016, s. 110) hovorí o tzv. *onymickom komunikačnom registri* (v českej (socio)onomastike, napr. J. David, P. Mácha, sa pri toponymách hovorí o tzv. *koncepte jazykovej krajiny*; J. Bauko (2019, s. 138 – 139) hovorí o tzv. *propriálno-semiotickom obraze krajiny*), ktorý definuje ako „súbor onymických (jazykových) a mimojazykových prostriedkov, používaných v istých komunikačných sférach a komunikačných situáciách, determinovaných sociálnymi, komunikačnými, makro- a mikrosociálnymi registrovými normami.“ V rámci svojej koncepcie vymedzuje antroponymický (individuálny a skupinový) a toponymický (individuálny a skupinový) komunikačný register (2016, s. 27); porov. aj termín *registrová (stratifikačná) motivácia* M. Ološtiaka a M. Ivanovej (2015, s. 92).

³⁶ V rámci členenia onymického registra J. Krškom (2016, s. 27) by sa azda dal vymedziť aj chrématonymický komunikačný register, rovnako na individuálnej či skupinovej úrovni (napr. individuálne pomenovanie vozidla: *Korzička* – pomenovanie svojho vozidla bývalým predsedom vlády SR V. Mečiarom (← z názvu oficiálnej značky *Opel Corsa*) oproti hanlivým kolektívnym pomenovaniam auta značky *Trabant* v minulosti, napr. *Papundekel*, *PVC jaguár*, *BMW (Bakelitové motorové vozidlo)*, *Bakeliták*, *Honeckerova pomsta* (Živ., 2016) či prezývkového názvu *Leninove sane* auta značky *Moskvič*; modernejším trendom je, že niektoré firemné softvéry inteligentných robotických domácich

názvov má vždy oficiálny (štandardizovaný) tvar a ostatné sa vyznačujú neoficiálnosťou (neúradnosťou). V oblasti onymie, najmä však v oblasti toponymie sú štandardizovaný a neoficiálny (živý) názov vo vzájomnom synchronnom či diachronnom vzťahu a tento jav označujeme ako onymická synonymia či polyonymia. Pojmami synonymia a polyonymia sa zaoberali mnohí domáci aj zahraniční jazykovedci. Ako uvádza V. Blanár (1996, s. 137), K. J. Soltészová (1972) brala pri synonymii do úvahy kontextovú zrozumiteľnosť a synonymický vzťah hodnotí len v určitých časových a lokálnych súradniciach – v diachronickom vzťahu (napr. *Sanktpeterburg – Petrohrad – Leningrad*) nejde podľa nej o polyonymiu. Naopak, A. V. Superanskaja (1973, s. 293 – 304) vymedzila 5 prípadov synonymie (1. odlišné názvy, súvisiace s rozličnými historickými epochami – príklad od K. J. Soltészovej uvedený vyššie; 2. odlišné názvy toho istého objektu v rôznych jazykoch – napr. *Mekong* (v Kambodži a Thajsku)/*Dzaču* (v Tibete)³⁷; 3. odlišné mená alebo názvy s rôznymi možnosťami pomenovania objektu v jednom jazyku – napr. *Velký oceán/Tichý oceán*, *Peter Sergejevič Turkin/Petja Turkin/Pjotr Sergejevič*; 4. rôzne inojazyčné varianty jedného názvu – napr. *Tajo* [tacho] (v Španielsku)/*Tejo*[težu] (v Portugalsku); *Paris* (vo Francúzsku)/*Pariž* (v Rusku); 5. dublety na osi starší názov – novší názov, napr. názov angl. mesta *Liverpool* v ruštine *Liverpull* staršie *Liverpul'*) a tieto (diachronické) onymické rady v prvej skupine synonymických názvov hodnotí ako synonymický rad, pričom takéto javy označuje termínom polyonymia (porov. Krško, 2002, s. 142 – 152; 2003, s. 14 – 15). Onymickú synonymiu spôsobuje chronologické navrstvovanie nových názvov, odlišné vnímanie mo-

spotrebičov pri prvom spustení vyzývajú ich majiteľov na pomenovanie, napr. robotický vysávač značky *iRobot Roomba* (oficiálny firemný (skupinový) názov, tzv. sérionymum) dostal individuálne meno *Ninina* (o menách domácich spotrebičov či najnovšie aj o názvoch automobilov pozri Krško, 2019a, s. 196 – 207; 2019b).

³⁷ Ide v podstate o endonymá a exonymá (poznámka autora).

tivačných faktorov v rôznych sociálnych skupinách a pod. (Krško, 2016, s. 97; porov. aj Superanskaja, 1973, s. 155). Podľa M. Majtána (1996a, s. 9) však treba odlišiť viacnázvosť (polyonymiu) od variantnosti, pretože termínom viacnázvosť možno označovať lexikálne, slovotvorne, paradigmaticky a gramatickým číslom odlišené názvy toho istého objektu a termínom variantnosť hláskovo a graficky odlišené názvy (varianty názvov). Hranica medzi polyonymickým názvom (t. j. pomenovaním začleneným do polyonymického radu) a variantom (hláskovo a graficky odlišným názvom) je veľmi jemná a možno ju podľa J. Krška (2002, s. 144) rozlišovať len v synchronnej onymii. V. Blanár (1996, s. 141) definuje polyonymiu ako „pomenovanie tohože denotátu rozličnými topolexémami alebo antropolexémami“ a popri termínoch onymická synonymia a polyonymia sa podľa neho začína používať aj termín propriálne dublety (napr. živé meno (neúradné) je synonymom priezviska: *Viktor Mozol (Vranie)*). J. Krško (2003, s. 15) zdôrazňuje, že spomedzi viacerých návrhov je napr. z hydronomastického hľadiska na pomenovanie tohto javu najvýstižnejší termín polyonymia, pretože najlepšie vyjadruje fakt „viacmennosti“, prípadne termín onymická synonymia (to však pri konfrontácii s lexikálnou synonymiou musíme používať atribút (lexikálna/onymická) na odlišenie synonymického javu. Z hydronomastického hľadiska sa nazdávame, že termín onymická synonymia nie je celkom výstižný. Za vhodnejší rovnako pokladáme termín polyonymia, pretože, ako uvádza J. Hladký (2002, s. 17), „polyonymiou nazývame jav, pri ktorom na jeden denotát sa viažu najmenej dva designáty“.³⁸ Synonymia však označuje jeden denotát viacerými designátormi, no zo všetkých klasifikačných aspek-

³⁸ Odlišne, môže však ísť aj o nepozornosť autora, definuje polyonymiu I. Haraj (2011, s. 18), ktorý uvádza, že „v onomastike sa jav, keď je jedným menom pomenovaných viac nositeľov, hodnotí ako polyonymia (napr. OM *Martin: Martin Haraj, Martin Blanár, Martin Chovanec*).“ Takto je však v onomastike definovaná homonymia, nie polyonymia; polyonymia: 1 objekt = viac mien, názvov!

tov nemôže ísť celkom o synonymiu, pretože denotát zodpovedá v istom motivickom vzťahu len jednému designátoru. Ak pomenovali v istej mikrosociete rieku Myjava variantným názvom **Kanál*, tento designátor sa vzťahuje len na určitý úsek spomínaného vodného toku v katastrálnom území obce Jablonica. Variant nemôžeme považovať za synonymný so štandardizovaným, ani s iným variantným názvom. Ak by sme hovorili o onymickej synonymii, variantný designátor **Kanál* by sa mohol teoreticky vzťahovať na celú dĺžku toku rieky Myjava. Týmto by sme však nevyčlenili lokálnu onymickú platnosť onymického designátora.³⁹

V. Blanár (1996, s. 52) zhrňuje tri prístupy k významu vlastných mien:

1. prístup vníma vlastné meno len ako značku ním pomenovaného objektu; vlastné mená nemajú význam, sú len etiketou, značkou bez významu, nie sú konotatívne (neobsahujú nijaké atribúty, ktoré patria denotátu), iba označujú individua, ktoré sú takto pomenované; predstavujú len myšlienkové spojenie so svojim denotátom bez toho, že by niečo vypovedalo o jeho vlastnostiach, a preto je pre jeho povahu podstatný tento vzťah (zástancami tejto teórie sú napr. J. S. Mill, A. H. Gardiner, S. Kripke a iní);⁴⁰
2. prístup predstavuje opačný pól: vlastné mená majú podľa neho najvyššiu mieru významu, pretože musia mať v kontexte omnoho väčší súbor sémantických príznakov ako apelatíva – význam vlastného mena v kontexte je vždy špeciálnejší ako význam apelatívnych slov; význam vlastného mena pozostáva zo zväzku, množiny charakteristík denotátu (zástancovia teórie napr. J. O. Jespersen, L. Wittgenstein);
3. vlastné mená sú sémanticky redukované, pretože bez bližšieho kontextu majú na rozdiel od apelatív minimálny významový obsah (E. Hansack).

³⁹ Viacero rovín polyonymie v hydronymii na materiáli toponým z povodia rieky Turiec vyčlenil J. Krško (2003, s. 16).

⁴⁰ Porov. aj Haraj, 2011, s. 23.

V. Blanár (1996, s. 23) k týmto teóriám uvádza, že vlastné meno nie je len značkou, nálepkou svojho onymického objektu, ale predstavuje jeho osobitný príznak, pretože niektoré zložky lexikálneho významu, ktoré sa pri prvotnom pomenovaní využili ako motivačné prvky, zúčastnili sa pri jazykovom stvárnení myšlienkových odrazov na formálnej výstavbe propria. Ďalej (s. 52, 53) však dopĺňa, že „*vlastné mená nie sú konotatívne (t. j. nemajú význam), iba označujú individuá, ktoré sú takto pomenované; ale mená neobsahujú nijaké atribúty, ktoré patria denotátu...; ...bez bližšieho kontextu majú vlastné mená – na rozdiel od apelatív – minimálny významový obsah; hovorí sa, že sú sémanticky redukované*“. Nazdávame sa, že tvrdenie V. Blanára je kategoricky platné viac v rovine antroponým. Pri prvých generačne nezdedených priezviskách alebo krstných menách bola pôvodná motivácia priezračná⁴¹, a teda bezprostredná, napr. priezviská *Pekár*, *Veselý* (← podľa vlastnosti, teda „ten, ktorý piekol“; „ten, ktorý bol veselý“) alebo krstné meno *Milan* (z adj. „milý“; psl.**milъ*; porov. Skladaná, 2007, s. 87) a pod. Aj pri niektorých krstných menách a generačne zdedených priezviskách však môžeme hľadať parciálne sémantické motivačné príznaky (ide však už o motiváciu sprostredkovanú) – niekto sa volá *Milan* preto, lebo napr. jeho otec, alebo iný príbuzný sa volá Milan, príp. sa toto meno páčilo jeho rodičom, alebo je v určitom období toto meno veľmi obľúbené (frekventované).⁴² Táto parciálna motivovanosť platí aj

⁴¹ Pri prezývkach či prezývkových obyvateľských menách (pomenúvajú zároveň dva objekty – sídelný objekt, ale sprostredkované aj jeho obyvateľov) bola tendencia, aby ich jazyková a mimojazyková motivácia, často s expresívnym odtienkom, zostala priezračná (Krško, 2000, s. 79).

⁴² Súčasné pomenovanie rodnými (krstnými) menami a vo veľkej miere kvôli dedičnosti či preberaniu priezviska sobášnym aktom jedného z manželov aj priezviskami (ak neberieme do úvahy neskoršie úradné zmeny priezvisk) slovnú zásobu jazyka takmer nijako nerozširuje, pretože sa na rozdiel od ostatných druhov vlastných mien vyberajú už hotové pomenovacie modely (napr. kalendárové mená). R. Krajčovič (2005, s. 39, 48 – 50) výkladom motivácie viacerých veľkomoravských antroponým (napr. *Kocel*, *Svätopluk* a pod.) do-

pri generačne zdedených priezviskách – (odvodené) priezvisko po otcovi – patronimum, po matke – matronymum (napr. v Rusku, na Ukrajine, v Srbsku a pod. sa dedí krstné meno, odlišené napr. s derivačnými zloženými sufixmi *-(ov)-ič*, *-(ev)-ič*, po otcovi (tzv. otčestvo) a je pevnou súčasťou trojmennej sústavy).⁴³ Pri primárne (bezprostredne) motivovaných toponymách sa sémantický priestor propria ešte rozširuje, pretože sú v názve implicitne obsiahnuté atribúty apelatíva alebo informácie o objekte, ktoré názov motivovali.⁴⁴

Keďže sa apelatívum považuje za primárnu formu, prvotnú, neodvodenú, nepríznačnú (forme-base) a proprium za sekundárnu formu, druhotnú, odvodenú od apelatíva (*proprializáciou*) alebo iného propria (*transonymizáciou*), a príznakovú (forme fondée; porov. Kuryłowicz, 1956 podľa Blicha, M. – Majtán, M., 1986, s. 19), vlastné meno by malo mať vždy bohatšiu sémantickú štruktúru ako apelatívum, pretože odvodená forma musí mať minimálne aspoň o jeden sémantický alebo funkčný príznak viac ako forma neodvodená, a to tak, že pri motivačnej schéme apelatívum → proprium má proprium v sémantickej štruktúre navyše sému individuálnosti,

kazuje istý „anticipačný“ motivačný zámer pomenúvateľov – pomenúvaný sa má v budúcnosti vyznačovať istými vlastnosťami (napr. *Kocel'* – smelý, útočný, ale pritom milý; *Svätopluk* – mocná, schopná družina, pluk).

⁴³ O prechode na trojmennú (trojlexémovú) sústavu v staroruštine porov. Pachomovová (2006, s. 37 – 44), o vývine a slovotvornej a morfolologickej štruktúre antroponým v slovanských jazykoch porov. napr. Pachomovová, 2012; s dôrazom na antroponymiu Zakarpattia (Čučka, 2008) či srbčinu a chorváčtinu (Železnjaková, 2011, s. 48 – 72).

⁴⁴ Pri sekundárne motivovaných názvoch, čiže keď objekt nie je motivovaný priamo apelatívom, ale iným vlastným menom, je motivovanosť oslabená, ale prítomná je (napr. blízkosť motivujúceho objektu, vlastníctvo objektu, podobnosť s objektom a pod.). R. Šrámek (1999, s. 18) okrem iných klasifikácií vlastných mien uvádza aj delenie S. Rosponda na *primárne* a *sekundárne*. S. Rospond chápe primárne a sekundárne propria odlišne. Za primárne považuje všetky ne-derivované a za sekundárne všetky derivované propria. Nazdávame sa však, že slovotvorné hľadisko nie je z hľadiska primárneho či sekundárneho utvorenia vlastných mien relevantným kritériom, pretože mnohé vlastné mená vznikli už z apelatív derivačným spôsobom (napr. apel. *kameň* → vodný názov *Kamenica*).

špecifickosti, onymickosti a pri motivačnej schéme proprium 1 → proprium 2 má proprium 2 v porovnaní s propriom 1 navyše rôzne sémantické príznaky (napr. obsahový príznak príslušnosti k onymickej triede, onomaziologický lokalizačný príznak, príznak vzťahovosti, vlastníctva alebo príslušnosti a pod.).

Funkciu propria (funkčné onymické príznaky)⁴⁵ na jednej a jeho obsahové príznaky, pri ktorých ide o inherentne zakomponovanú mimojazykovú motiváciu do formy vlastného mena cez apelatívum či iné proprium, na druhej strane treba rozlišovať. Ľ. Sičáková (2009, s. 288) síce upozorňuje, že nemožno stotožňovať príznak vlastného mena a jeho funkciu, no vzápätí uvádza, že funkcia sa prejavuje cez príznaky. Základnou funkciou propria je však identifikovať a individualizovať konkrétny objekt a z hľadiska jeho fungovania v spoločnosti nezáleží na jeho obsahových príznakoch⁴⁶ – tie sú relevantné iba v momente vzniku vlastného mena, aj to len ako impulz k vzniku mena, bez ktorého by proprium nevzniklo. Z obsahového príznaku vlastného mena (okrem obsahového modelu „charakteristiky objektu“, aj tu sa však mohli motivačné príznaky charakteristiky objektu časom zmeniť alebo pominúť) nevyplýva nič, čo by nám charakterizovalo pomenovaný objekt, a na funkciu vlastného mena to nemá nijaký vplyv.⁴⁷

⁴⁵ V. Blanár (2009, s. 21) uvádza, že spoločensky dôležité vlastnosti jednotlivých tried onymických objektov, ako aj pragmatické postoje používateľov mena k onymickým objektom a ich pomenovaniu sa integrujú do designácie vlastného mena ako jeho onymické príznaky.

⁴⁶ M. Majtán (1996a, s. 13) funkciu a obsahové príznaky propria vníma inak. Uvádza, že motivačné príznaky charakterizujú vznik toponyma, obsahovo-sémantické príznaky jeho fungovanie.

⁴⁷ Napr. pri poli s názvom *Rybník* alebo pri vodnom toku pomenovanom *Hámor* je základnou funkciou pomenovať a spoľahlivo identifikovať toponymický objekt bez ohľadu na obsahové príznaky, v tomto prípade napr. lokalizácie objektu vzhľadom na iný blízky objekt. Niekedy môže byť dokonca obsahový príznak propria vzhľadom na význam apelatíva v rozpore s mimojazykovým vedením o pomenovanom objekte, ktoré nekoreluje s vedením o pomenovanom objekte – *rybník* je vodný objekt a *hámor* je dielňa na spracúvanie kovov kutím.

Keďže vlastné mená predstavujú sekundárnu formu, komplexná motivačná (lingvistická a obsahová) rekonštrukcia vlastného mena sa končí až pri rekonštrukcii obsahovej stránky (lexikálneho významu) pôvodného apelatívneho motivanta. Kým pri praktickom využití apelatív v komunikácii prevažuje ich jazyková stránka, pri propriách sa aktivuje aj mimojazyková stránka, čo E. Hansack (1990, s. 41; podľa Blanár, 1996, s. 53) zvyrazňuje tvrdením, že situácia nezávislosť apelatíva je podmienená jazykovou kompetenciou účastníkov komunikácie, no pri poznaní nositeľa vlastného mena nestačí mať len jazykovú kompetenciu, ale nevyhnutné je aj mimojazykové vedenie o pomenúvanom objekte. K názoru E. Hansacka však možno doplniť, že tento komunikačný obsahový rozdiel apelatív a proprií sa pri niektorých typoch vlastných mien z rôznych onymických tried (napr. priezviská, toponymá, pragmatonymá), ktoré vznikli propriálizáciou apelatív alebo transonymizáciou⁴⁸, stiera, pretože pri použití apelatíva v komunikácii treba poznať jeho komplexný lexikálny význam (spomínaná Hansackova jazyková kompetencia, gramotnosť), ale pri základnej vedomosti o lexikálnom význame bezprostredne (primárne) motivujúceho apelatíva (napr. adj. *strieborný* → VN *Strieborník*, historické apel. *mohyla* → TN *Mohyla*; apel. *rovina*, *roveň* → ON *Rovensko*; apel. *syr* → CHR *Syráčik*; historické apel. *stolica* „župa“ → VN *Stoličný potok*; apel. *kopce* → OM *Kopecký* „bývajúci na kopci“; adj. *smradľavý* „prenikavo zapáchajúci“ → VN *Smradľavý jarok*; apel. *bystrina* „bystrý tok“ → VN *Bystrina*; adj. *veselý* „pôvodný nositeľ sa vyznačoval veselou povahou“ → OM *Veselý* a pod.), prípadne pri vedomosti o existencii a lokalizácii pomenovaného objektu (porov. tzv. mentálny onomastikon; mentálna mapa, prípadne onymický komunikačný register; Krško, 2016, s. 25), ktorého názov je motivantom nového názvu, teda pri sprostredkovanvej (sekundárnej) onymickej

⁴⁸ Ľ. Sičáková (2009, s. 289) uvádza, že všeobecný kategoriálny príznak propriálnosti („byť vlastným menom“) pri transonymizácii zostáva zachovaný, mení sa iba špecifický onymický príznak („byť konkrétnym vlastným menom“).

motivácii (transonymizácii), možno rekonštruovať aj obsahovú stránku proprií, pričom nemusíme pri využití spomínaných typov proprií v komunikácii vedieť všetky informácie o nimi pomenovaných objektoch⁴⁹, ale obsah propria, hoci redukovaný (neúplný), poznáme už z jeho formy (napr. obsahový komponent lokalizácie: VN: *Štefanovský potok* z ON *Štefanov*; obsahový komponent vlastníctva, príslušnosti, vzťahovosti, honorifikácie, prípadne dajakej inej motivačnej súvislosti s nositeľom mena: OM *Ján* → VN *Jánov potok* a pod.).

2.1 Proprializácia, deproprializácia, apelativizácia a transonymizácia

Predsedníctvo Slovenskej onomastickej komisie sa v poslednom období intenzívne zaoberá problematikou spracúvania a štandardizácie slovenskej onomastickej terminológie a členovia komisie výskumne pokrývajú všetky tri hlavné onymické skupiny vlastných mien. Terminologická tematika bola obsahovou náplňou aj viacerých odborných štúdií na 20. slovenskej onomastickej konferencii v Banskej Bystrici v roku 2017 (M. Harvalík, I. Valentová, P. Odaľoš, A. Frančič – A. Čilaš Šimpraga, U. Bijak, J. Kamper-Warejko). V tejto súvislosti je naším cieľom uviesť zopár podnetov na diskusiu o definícii niektorých termínov v slovenskej onomastickej terminológii.

Proprializácia (onymizácia, deapelativizácia) sa všeobecne definuje ako vznik vlastného mena z apelatívneho motivanta bez zmeny formálnej (morfematickej) štruktúry vlastného mena, teda bez derivácie, a podobne apelativizácia (deproprializácia, deonymizácia)

⁴⁹ V. Blanár (2000, s. 14) hovorí o informačno-encyklopedickej zložke onymického znaku, pričom ide o tzv. „vedenie o onymickom objekte“, ktoré sa opiera o konotačné, spoločensky nefixované individuálne príznaky, z ktorých pozostáva individuálny pojem onymického objektu.

ako vznik apelatíva z vlastného mena bez formálnej zmeny tvaru (porov. Svoboda a kol., 1973, s. 83; Dvonč, 1983, s. 175; OST, 1983, s. 135; EJ, 1993, s. 356; Mistrík, 2002, s. 164).

Ak pri proprializácii nastáva zmena formálnej štruktúry vlastného mena, niekedy sa to označuje ako onymická derivácia (porov. Harvalík, 2000) či slovotvorná proprializácia (Ološtiak, 2010, s. 213). Za onymickú deriváciu považuje M. Harvalík (2000, s. 123) akékoľvek uplatnenie slovotvorného spôsobu či postupu pri tvorbe vlastného mena. Keďže sa v názvotvornom procese využíva množstvo slovotvorných (názvotvorných) formantov, ktoré sú typické aj pre slovotvorbu apelatív, v jazyku sa môžu utvárať apelatívno-propriálne homomorfné pendanty, avšak bez vzájomnej motivačnej súvislosti. M. Harvalík (2010, s. 33 – 39) píše o tzv. paralelnom utváraní apelatív a vlastných mien, keď sa z apelatívneho základu (etymónu) rovnakým formantom utvára nové apelatívum či homomorfné proprium, ktoré však motivačne nesúvisia (napr. *blat-* + *-ník* → 1. *blatník* „ochranný plech nad kolesami vozidiel“; 2. *Blatník* – český terénny názov, ktorý pomenúva „blatisté miesta“). Pri analýze názvotvornej štruktúry vlastného mena preto treba brať do úvahy aj skutočnosť, či sa v apelatívnej slovnej zásobe nachádza slovotvorne motivovaný homomorfný pendant s utvoreným propriom (aj vzhľadom na zodpovedajúci slovotvorný, nie lexikálny význam) alebo takýto homomorfný pendant proprium v apelatívnej lexike s relevantným motivačným významom nemá – podľa toho potom možno rekonštruovať aj názvotvorný motivačný rad, teda rekonštruovať, či utvorené proprium bolo derivované alebo ide o proprializáciu už slovotvorne motivovaného apelatíva (napr. VN *Kamenica* zrejme nemohol vzniknúť proprializáciou apel. *kamenica* so slovníkovo doloženým významom „kamenná nádoba“, pretože lexikálny význam apelatíva motivačne so vznikom vodného názvu ani s názvom iného blízkeho objektu nesúvisí – VN sa sufixálne (topoformantom *-ica*) derivoval z apel. *kameň* alebo *kamenný*, čiže proprializácia bola sprevádzaná aj deriváciou; pri TN *Dúbrava* sa však dá vzhľadom na apel. *dúbrava* s relevantným

motivačným významom predpokladať proprializácia apelatíva bez derivácie. M. Harvalík (2000, s. 126, 127) rovnako upozorňuje, že nie z každého propria, ktorého apelatívny motivant sa nezachoval, sa dá predpokladať existencia takéhoto rekonštruovaného apelatíva, pretože proprializáciou mohlo dôjsť k viacerým obmenám tvaru a pôvodné apelatívum v rekonštruovanej podobe nemuselo nikdy existovať, keďže sa propriá vyznačujú v porovnaní s apelatívami bohatšou skupinou derivátov (napr. jeden tvar českého historického slova *úhor* (české nárečové tvary *ouhor/uhor*) s významom „neobrábaná pôda v trojpoľnom poľnohospodárstve“, v slovenčine *úhor*, sa ako motivant v propriách realizuje vo viacerých variantoch, ktoré však písomne v podobe apelatív zachytené neboli: *Ouhorek*, *Ouhorka*, *Ouhorník*, *Ouhůrek*, *Uhorek* a pod.). Potvrdzujú to aj slová R. Šrámka (1999, s. 96), ktorý uvádza, že vznik proprií nemusí byť nutne zviazaný s existenciou dajakého homonymného apelatíva, pretože propriá vznikajú v intenciách pomenúvaciach, štruktúrnych a slovotvorných možností daného jazyka tak, že sa na rozdiel od apelatív môžu pri vzniku propria aktivovať také prvky a elementy a ich kombinácie, ktoré sa z apelatívnej sféry vymykajú alebo v nej majú inú distribúciu či inú funkciu.

Ak by sa teda ako súčasť proprializácie nebrali do úvahy aj sprievodné proprializačné procesy (zmena morfematickej štruktúry a gramatického významu), ťažko by sa bez slovotvorných či slovotvorno-gramatických procesov proprializácia zdôvodňovala tam, kde napr. proprium nemá homofónny apelatívny pendant (napr. VN *Neteč* – apel. ? : deverbatívny názov vznikol transpozične z negačného slovesného tvaru *netiečť*, substantivizoval a proprializoval sa; TN *Kamenná* – ? : adj. *kamenný* nie je v pozícii adekvátneho slovnodruhového pendantu bez ohľadu na to, či zároveň ide, alebo nejde o eliptický názov; podobne napr. TN *Podjelsie* – apel. ?; VN *Briavský potok*, TN *Briava* – adj., apel. ?; TN *Vrchháj* – apel. ?; TN *Krivosúd* – apel. ?; ON *Hrabovec*, TN *Lipovec* – apel. ?, ale napr. TN *Dúbrava* – apel. *dúbrava*), pretože funkčno-sémantické kritérium na osi apelatívnosť – propriálnosť sa realizuje iba v rámci

substantív. Táto skutočnosť viedla niektorých jazykovedcov (napr. L. Dvonč, M. Imrichová, M. Ološtiak) k podrobnejšiemu rozlišovaniu medzi deapelativizáciou (vznik vlastného mena v rovine substantív) a proprializáciou (vznik vlastného mena z iných slovných druhov).⁵⁰

M. Imrichová (2012, s. 32 – 33) uvádza, že proprializácia je širší pojem ako deapelativizácia, pretože niektoré vlastné mená (napr. ON *Suché* či OM *Milý*) nevznikli deapelativizáciou – motívantmi nie sú všeobecné podstatné mená. Ako vhodnejší sa jej na označenie tohto procesu preto zdá podľa nej širší termín onymizácia. Apelativizáciu zasa M. Imrichová (2012, s. 32 – 33) vníma ako typ deproprializácie, pretože procesom deproprializácie nemusia vzniknúť len apelatíva, a rozlišuje priamu (bez zmeny formy), kde však zaraďuje aj adaptované, čiže formálne zmenené apelativizované propria, a nepriamu apelativizáciu (odvodzovaciu), ktorú však paradoxne k svojim predchádzajúcim úvahám o rozlišovaní kritéria apelatívnosti iba pri substantívach príkladuje aj „nesubstantívami“ (napr. *Bratislava* → *bratislavský*). Z tohto dôvodu navrhuje používať podľa nej širší termín deonymizácia (porov. Dvonč, 1983, s. 176).

Keďže sa však pri utváraní mien či v názvotvornom procese realizuje gnómicky funkčná substantivizácia, čiže každý nesubstantívny slovný druh sa v rámci proprializácie nevyhnutne substantivizuje (možno to naznačiť paralelným radom: napr. verb. *netiečť* (*neteč*) → subst. *neteč* → proprium *Neteč*; adj. *kamenný* → subst. *kamenný* → proprium *Kamenný*), uvedené rozlišovanie slovnodruhovej príslušnosti všeobecného slovného motívanta propria s osobitným terminologickým vymedzením sa preto vo všeobecnosti javí ako nadbytočné.

Hoci sa kritérium apelatívnosti a propriálnosti tradične uplatňuje iba pri substantívach, nie je potrebné striktne vnímať vlastnosť apela-

⁵⁰ O tom viac Krško, 2014, s. 23 – 24.

tívnosti iba pri tomto slovnom druhu, ale vlastnosť všeobecnosti, teda ako všeobecné slová možno vnímať aj slová kategorizované v rámci iných slovných druhov⁵¹ ani vnímať vzťah pojmov deproprializácia a apelativizácia inkluzívne, pretože deproprializáciou vlastného mena v tradičnom vnímaní, teda bez zmeny jeho formy, ani nemôže vzniknúť iný slovný druh ako substantívum, a teda apelatívum (aj v príkladoch typu *Bordeaux* → adj. *bordó*, *Ježiš a Mária*, *Ježiš Kristus* → inter. *ježišmária*, *ježišmaria*; *ježišikriste*, *ježišukriste* a pod. dochádza k zmene formy; porov. Imrichová, 2012, s. 33).

Možno rovnako konštatovať, že proprializácia nie je iba slovo-
tvorný proces (okrem slovo-
tvorných však často nastávajú aj gramatické zmeny), ale primárne ide o funkčný proces – mení sa aj funkcia slova, ktorá je pri proprializácii primárna, preto pri vzniku vlastného mena z apelatíva sa vždy uplatňuje v proprializácii implicitne obsiahnutý akt individualizácie a špecifikácie propriálneho jazykového znaku, identifikujúceho pomenovaný objekt, a formálna stránka utvorenia propria je preto až sekundárna. Širšie chápe proprializáciu napr. aj M. Ološtiak (2018, s. 51), ktorý rozlišuje jednoduchú, slovo-
tvornú, abreviačnú a prepozičnú proprializáciu. Onymická derivácia (napr. *chlm* → *Chlmec*), ale aj derivačno-gramatické (napr. *za horou* → *Záhorie*) či gramatické zmeny tvaru (*rybník* → *Rybníky*) súvisiace so zmenou morfe-
matickej štruktúry názvu v porovnaní so všeobecným motivantom majú teda v našom vnímaní k proprializácii hyponymický vzťah a ide o onymické slovo-
tvorno-gramatické procesy, pričom proprializácia je hyperonymum (zahŕňa aj onymickú deriváciu, derivačno-gramatické či gramatické zmeny tvaru) a vyjadruje onymický funkčný proces.

⁵¹ EJ (1993, s. 67) ako príklady na apelativizáciu uvádza aj tzv. deproprialne (deonymické) apelatíva *bratislavský* či *prešovský*. J. Mistrík (2002, s. 164) pri definícii proprializácie hodnotí ako apelatívum aj adj. *škulavý*. Podobne aj Svoboda a kol. (1973, s. 83) píšú o slove či slovnom spojení apelatívnom (substantívnom, adjektívnom, slovesnom, citoslovcovom a pod.) a M. Ivanová-Šalingová (1973, s. 224 – 225, 228) hodnotí ako apelatívne aj iné slovné druhy.

Rovnako pri apelativizácii⁵² (deproprializácii, deonymizácii)⁵³, najmä pokiaľ ide o adaptáciu cudzojazyčných proprií do nášho jazyka, zároveň nastáva aj foneticko-fonologická, ortografická, slovo tvorná či gramatická zmena apelatíva v porovnaní s propriálnym motivantom (napr. z OM *André-Marie Ampère* → *ampér* „základná jednotka elektrického prúdu v sústave SI“; z EN *Cigán* → *cigáň* „klamár“; z OM *Don Juan* → *donchuan* „muž obľubujúci nezáväzné ľúbostné dobrodružstvá, zvodca žien, záletný muž, záletník, sukničkář; z OM *G. C. Maecenas* → *mecenáš* „nezištný sponzor, darca, podporovateľ niekoho, dobrodinec“; z ON *Manchester* → *menčester* „bavlnená tkanina s jemnými, hustými vlasmi tvoriacimi pozdĺžne plastické pásiky, používaná na šitie pracovného, športového a voľnočasového oblečenia aj ako bytový textilný materiál“; ON *Világos* → aj ako frazéma (dostať) *világoš* „veľkú bitku, výprask, (v športe) jednoznačne prehrať“ a pod.).⁵⁴ Problematiku rôzneho vnímania proprializácie zrejme spôsobuje jej definícia s prihliadnutím na formálne a nie na funkčné kritérium propria. Fungovanie vlastného mena v spoločnosti je pritom druhou fázou existencie onymického znaku, ktorá je s tou prvou fázou – vznikom vlastného mena, dialekticky spätá (porov. Blichá – Majtán, 1986, s. 6).

Pri plnom rešpekte voči tradičnej onomastickej teórii a ako podnet na terminologickú diskusiu teda navrhuje zovšeobecnenie vnímania proprializácie ako vznik vlastného mena zo všeobecného slova bez ohľadu na formálne kritérium, pretože proprializáciou sa na pomenúvaný objekt neprenáša len forma či časť formy všeobecného slova, ale nadobúda najmä onymickú funkciu, schopnosť „byť individuálnym a špecifickým pomenovaním“ určitého objektu.

⁵² Apelativizáciu napr. EJ (1993, s. 67) definuje ako prechod vlastného mena medzi apelatíva rovnako bez zmeny formy. Naopak, veľmi voľne ju vníma M. Ivanová-Šalingová (1973, s. 219 – 232).

⁵³ Autori DSZSS (1989, s. 24) považujú apelativizáciu proprií za krajný prípad metonymickej analogickej nominácie, pričom sa do úvahy neberie konceptuálna zložka (napr. *Röntgen* → *röntgen*, *Watt* → *watt* a pod.).

⁵⁴ Porov. napr. KSSJ.

Podobne ako proprializácia, aj transonymizácia sa zaužívané definuje ako proces, v ktorom meno alebo názov objektu z jednej onymickej skupiny je motivantom vzniku mena alebo názvu objektu z inej onymickej skupiny bez zmeny formálnej štruktúry nového mena či názvu (napr. PCH *Zemplín* – územie → CHR *Zemplín* – názov vlaku; OM *Zuzka* → CHR *Zuzka* – čistiaci prostriedok).⁵⁵

Diskusiu súvisiacu s vnímaním termínu transonymizácia otvorila najmä 18. slovenská onomastická konferencia v Prešove v roku 2011. Na základe tohto podnetu I. Valentová (2012) publikovala štúdiu, v ktorej sumarizovala dovtedajšie vnímanie transonymizácie najmä slovenskými a českými onomastikmi. Problematickým sa ukázalo nielen to, či za transonymizované možno považovať aj vlastné meno, ktoré sa formálne od fundujúceho propria, ktoré motivovalo jeho vznik, odlišuje alebo je formovo totožné, ale rovnako aj to, či za transonymizáciu možno považovať akýkoľvek motivačný prenos vlastného mena jedného objektu na iný objekt alebo iba prenos vlastného mena objektu na objekt z inej onymickej skupiny, triedy či podtriedy.

Oproti tradičnej, teda užšej definícii transonymizácie (napr. OST, 1983; Svoboda a kol., 1973; Blanár, 2005; Krško, 2007; Beláková, 2010; Žigo, 2010; Imrichová, 2012; Valentová, 2012; spočiatku aj Šrámek, 1999) sa vyprofilovalo jej širšie vnímanie, a to na úrovni pripustenia formálnej zmeny transonymizovaného vlastného mena či možnosti transonymizácie aj medzi objektmi v rámci rovnakej triedy či podtriedy vlastných mien (napr. Ciešlikowa, 1994; Bauko, 2008; Sičáková, 2011; Tušková, 2012; Brink, 2016; Ološtiak, 2018; Pleskalová, 2020; neskôr aj Šrámek, 2003 – 2004). J. M. Tušková (2012, s. 326) dokonca rozlišuje transonymizáciu s lexikálnym rozšírením, keď sa motivujúce proprium stáva súčasťou viacslov-

⁵⁵ Keďže transonymizácia bez derivácie pri vlastných menách vedie k vzniku onymických homoným (napr. VN *Myjava* „pomenovanie rieky“ → ON *Myjava* „pomenovanie mesta“), ide o podobný proces ako utváranie homoným či polysémantov pri apelatívach (porov. významy apel. *kohútik*).

ného názvu (napr. *Olomouc* (mesto) → *Sigma Olomouc* (chrématoriumum, názov futbalového klubu); porov. Pleskalová, 2020. Aj R. Šrámek (2003 – 2004, s. 506) neskôr pripúšťa, že možno hovoriť o dvoch typoch transonymizácie – *čistej* (bez morfematickej zmeny štruktúry) a *rozšírenej transonymizácii* (so zmenou morfematickej štruktúry). S. Brink (2016) pri utváraní vlastných mien rozlišuje 2 analogické procesy: 1. keď sa na utvorenie vlastného mena využije existujúci repertoár onymických prvkov; 2. keď sa na pomenovanie využije už existujúce vlastné meno. Práve druhý prípad analogického onymického procesu možno vnímať ako širšie vnímanú transonymizáciu.

Na nejednoznačné vnímanie toho, čo sa pri definícii transonymizácie („...*prechod propria z jednej onymickej triedy do druhej...*“) myslí pod termínom „onymická trieda“ upozornil aj M. Ološtiak (2018, s. 57) a položil autorskú otázku, či možno za transonymizáciu považovať aj transfery typu *rodné meno* → *priezvisko*, *priezvisko* → *prezývka* a pod. Tejto problematike venoval pomerne veľký priestor a ponúkol riešenie rozlíšením procesov intraonymizácie a transonymizácie. Aj on (s. 63) sa prikláňa k širšiemu vnímaniu transonymizácie, teda aj so zmenou morfematickej štruktúry nového motivátu, no za hyperonymum transonymizácie (s. 55 – 57) považuje termín deonymická nominácia (vznik *propria* z iného *propria*), v rámci ktorej možno vyčleniť hyponymá intraonymizačná nominácia a transonymizačná nominácia.⁵⁶

Intraonymizáciu vníma ako nomináciu na úrovni *proprium* → *proprium*, pričom pri nej nedochádza k zmene typu onymického objektu, a v rámci nej rozlišuje ešte homogénnu intraonymizáciu

⁵⁶ Ku komentáru M. Ološtiaka (2018, s. 63) k príkladom M. Imrichovej (2012, s. 37), že pri transonymizácii v smere *Labakan* (meno krajčírka z rozprávky) a *Labakan* (názov krajčírstva), pri ktorých na rozdiel od M. Imrichovej vníma formálnu zmenu odvodeného *propria* na úrovni zmeny deklinačného typu, by sa dalo azda doplniť, že nejde o formálnu, ale skôr (gramatickú) významovú zmenu na osi životnosť – neživotnosť.

(prechod v rámci rovnakého typu vlastného mena, napr. *rodné meno* → *rodné meno*)⁵⁷ a heterogénnu (prechod medzi rôznymi typmi vlastných mien, napr. *rodné meno* → *priezvisko*). Transonymizáciu potom vníma ako nomináciu na úrovni *proprium* → *proprium*, pričom dochádza aj k zmene typu onymického objektu (napr. *hydronymum* → *oikononymum*, *antroponymum* → *chrématonymum* a pod.). Zhrnújúco ešte dopĺňa, že intraonymizačné typy nominácie sa realizujú pri bionymách a transonymizácia sa zasa realizuje v rámci toponým a chrématóným. Nazdávame sa však, že ani toto rozlišovanie nemusí byť vždy úplne jednoznačné, pretože nie je úplne jasné, ako vnímať „*zmenu typu onymického objektu*“, pretože napr. na jednej strane bionymické objekty spája síce živosť/životnosť pomenovaného objektu, ale antroponymá, zoonymá a fytonymá nie sú rovnaké typy onymických objektov, a na druhej strane zasa v rámci abióným môže dochádzať k prenosu vlastného mena aj z jedného typu objektu na rovnaký typ objektu (napr. *Myjava* (riečka) → *Myjava* (potok ústiaci do Myjavy), *Myjavka* (riečka ústiaca do Myjavy); *Horná lúka* (lúka, pasienok) → *Nad Hornou lúkou* (pasienok) a pod.), na čo upozorňuje už I. Valentová (2012, s. 328), keď uvádza, že transonymizácia nastáva vtedy, ak sa tým istým propriom pomenúva iný denotát, hoci z rovnakej triedy či podtriedy proprií, čím automaticky vylučuje vnímanie transonymizácie aj ako procesu, pri ktorom sa z jedného vlastného mena utvorí iné vlastné meno, ktorého nositeľom je ten istý denotát (napr. *Peter* (rodné meno) → *Petrík*, *Petriček*, *Peťko*, *Peťulo* (hypokoristiká a prezývky nositeľa s menom Peter)). Jednoznačnejšie by azda bolo, keby autor využil v definícii intraonymizácie a transonymizácie vlastnú klasifikačnú diferenciaciu vlastných mien na makroskupiny, skupiny, nadtriedy, triedy a podtriedy (2018, s. 55). Jeho vnímanie zneprehľadňuje aj skutočnosť, že v rámci vymedzenia ďalších názvotvorných typov intraonymizácie uvádza aj príklady abióným, ktoré skôr vymedzil

⁵⁷ Tento typ intraonymizácie azda zodpovedá termínu *krstenie*, ktoré uvádza V. Blanár (2005, s. 24).

ako príklady na transonymizáciu (napr. *Myjava* (hydronymum) → *Myjava* (ojkonymum), *Hron* (hydronymum) → *Pohronie* (prírodné choronymum); 2018, s. 58, 59). Hoci sa I. Valentová (2012, s. 328) v závere svojej štúdie prikláňa k užšiemu vnímaniu transonymizácie, teda k jej vnímaniu ako prenosu vlastného mena jedného objektu na iný objekt bez zmeny formálnej štruktúry (či za transonymizáciu možno považovať aj prenos vlastného mena objektu na iný objekt v rámci rovnakej triedy či podtriedy sa však už nevyjadruje), necháva otázku definície transonymizácie otvorenú na ďalšiu onomastickú diskusiu (podobne aj Tušková, 2012, s. 333).

Z hľadiska funkčného a nie formálneho prístupu podobne, ako sme uviedli už pri proprializácii, sa nazdávame, že by sa aj pri transonymizácii dalo uvažovať o prijatí jej širšieho vnímania ako motivačného prenosu vlastného mena jedného objektu na iný objekt bez ohľadu na formálne kritérium⁵⁸, ktorý je možný aj v rámci rovnakej onymickej triedy⁵⁹, pričom by tento prenos mohol byť sprevádzaný aj zmenou formálnej štruktúry či gramatického významu nového vlastného mena, pretože s vlastným menom sa na iný objekt neprenáša len jeho forma či časť jeho formy, ale aj jeho funkcia, schopnosť „byť individuálnym a špecifickým pomenovaním“ ďalšieho objektu – dochádza k istej akumulácii onymickej funkcie (prenesené vlastné meno pomenúva nový objekt, ale forma vlastného mena zároveň odkazuje aj na pôvodný propriálny motivant a jeho onymickú funkciu (napr. OM *Stano* (hypokoristikum rodného/krstného mena *Stanislav*) → OM *Stano* (priezvisko) → OM *Stanko*, *Stanek*, *Stanka*/*Staňka* (odvodené priezviská); ON *Dubnica* (*nad Váhom*) → ON *Nová Dubnica*; TN *Tichý vrch* (vrch) → TN *Na Tichom* (pole); VN *Hodoňove studne* → VN *Hodonský potok*; VN *Tepli-*

⁵⁸ Porov. definíciu termínu prenášanie vlastného mena (OST, 1983, s. 156).

⁵⁹ M. Imrichová (2012, s. 35) pri transonymizácii logoným rovnako pripúšťa prenos vlastného mena z jedného objektu na iný objekt aj v rámci rovnakej triedy onymických podsystemov (napr. ideonymum → logonymum, pragmatonymum → logonymum a pod.).

ca → VN *Teplička* (menší prítok rieky Teplice); CHR *Encián* → CHR *Enciánka*; PCH *Zemplín* (územie) → CHR *Zemplínčan* (online), internetové noviny a pod.).⁶⁰ Výsledkom takto vnímanej transonymizácie potom nemusí byť len vznik onymických homoným, ale aj vznik polyoným (onymických polyreferentov)⁶¹, pričom pri viacmennosti či viacnázvovosti je v istom kontexte komunikačne funkčný len jeden designátor, inak by dochádzalo k redundancii. Irelevantnosť formálneho kritéria sa ukazuje aj preto, že na jednej strane akoby uprednostňovala iba slovotvorné (názvotvorné) hľadisko, hoci pri transonymizácii dochádza niekedy iba k zmene gramatického významu, a na druhej strane v niektorých prípadoch sa určitá zmena transonymizovaného vlastného mena v porovnaní s pôvodným onymickým motivantom nemusí na jeho forme explicitne ani prejaviť (napr. zmena morfolologickej kategórie životnosti a z nej vyplývajúca zmena deklinačnej paradigmy: *Ondrejka* (OM, životné substantívum, vzor hrdina) → *Ondrejka* (TN, neživotné substantívum, vzor žena); *Peter, Mikuláš* (OM, životné substantíva, vzor chlap) → (*Plavecký*) *Peter*, (*Plavecký*) *Mikuláš* (ON, neživotné substantíva, vzory dub, resp. stroj; v bežnej hovorovej reči sa atribút *plavecký* pri názvoch nepoužíva); podobne napr. L sg. *o Jurovi*, ale vo (*Svätom*) *Jure*, v *Martinovi*, ale v *Martine* a pod.; porov. Blanár, 2005, s. 42; Valentová, 2012, s. 326). Toto pripúšťa aj V. Blanár (2006, s. 92) tvrdením, že „prechod z jednej onymickej triedy do inej onymickej triedy (transonymizácia) často sprevádzajú aj zmeny na rovine morfolologickej a slovotvornej.“ Podmienkou transonymizácie však musí byť prenos vlastného mena na iný denotát, preto utváranie variantov mien či názvov toho istého objek-

⁶⁰ P. Žigo (2010, s. 275) pri vzniku muzikónym utvorených transonymizáciou dokonca uvažuje o transonymizácii na pozadí novej motivácie, v rámci ktorej sa dominantným motivačným činiteľom propria stáva ústredná postava hudobného diela, resp. jeho deja, textu či libreta (napr. *Detvan, Peter a Lucia* (literárne diela) → *Detvan, Peter a Lucia* (opery).

⁶¹ Termín onymická polyreferenčnosť navrhol J. Krško (2003, s. 20).

tu nepovažujeme za transonymizáciu (porov. napr. Šrámek, 1999, s. 56; Valentová, 2012, s. 328).

Hoci s termínmi *deonymizácia*, *deonymický*⁶² na označenie utvorenia nového vlastného mena z iného vlastného mena pracuje viaceró jazykovedcov, dalo by sa azda diskutovať o vhodnosti používania termínu na označenie tohto javu. Okrem toho, že je už funkčne zaťažený a pomenúva aj protichodný jav prechodu propria medzi všeobecné (apelatívne) slová (deonymizácia, deproprializácia), uvedený termín nevystihuje definičné vymedzenie tohto javu. Negačná predpona *de-* naznačuje popretie onymizačného procesu, onymickosti, teda schopnosti „byť vlastným menom“ (podobne to možno vnímať aj pri termíne R. Šrámka (2003 – 2004) *depropriálné proprium*), pričom novoutvorené proprium túto funkciu nestráca ani sa jeho propriálna funkčnosť neoslabuje. Podobne uvažuje aj R. Šrámek (2003 – 2004, s. 204 – 505) či Ľ. Sičáková (2009, s. 289), ktorá uvádza, že všeobecný kategoriálny príznak propriálnosti („byť vlastným menom“) pri transonymizácii zostáva zachovaný, mení sa iba špecifický onymický príznak („byť konkrétnym vlastným menom“). E. Pokorná (1978) pri definovaní termínov *deonymizácia* a *deonymické apelatívum* využíva funkčný onomastický prístup (...*termíny deonymizace a deonymické apelatívum vycházejí z onomastického pohledu na proces ztráty propriální funkce vlastních jmen...*) a pri definovaní termínov *apelativizácia* a *apelativizované meno* zasa jazykovokomunikačný prístup (...*termíny apelativizace a apelativizované jméno vycházejí z cíle procesu a vyhovují pohledu na apelativa propriálního původu z hlediska běžné slovní zásoby...*).⁶³ Okrem toho, táto predpona pri slovotvornogramatických procesoch poukazuje na inú slovnodruhovú klasi-

⁶² Porov. napr. Svoboda a kol. (1973, s. 124 – 125).

⁶³ V čase vzniku jej štúdie sa podľa nej (1978) termíny *deonymizácia* a *apelativizácia* paralelne používali v češtine, ruštine, srbčine, chorvátčine a macedónčine, iba termín *apelativizácia* sa používal v slovenčine a ukrajinčine a iba termín *deonymizácia* zasa v poľštine, lužickej srbčine, bieloruštine a nemčine.

fikáciu fundujúceho slova oproti motivátu (napr. verbum *vyunikajúci* → adjektívum/deverbatívum *vyunikajúci*; adjektívum *vrchný* → substantívum/deadjektívum *vrchný* (*čашník*), verbum *letieť* → substantívum/deverbatívum *let* a pod.), no pri utvorení nového propria z iného propria (na rozdiel od prípadov, keď sa proprium utvorí z nesubstantívnych všeobecných slovných motivantov, napr.: adj. *hlboké* → ON *Hlboké*; adv. *darmo* → OM *Darmo*) k slovnodruhovej zmene nedochádza – v oboch prípadoch ide o substantíva. M. Imrichová (2012, s. 33) v tejto súvislosti namiesto termínov *deonymizácia* a *deproprializácia* navrhuje podľa nej vhodnejší termín *reproprializácia*, ktorý by však podľa nášho názoru zasa skôr pomenúval proces opätovnej proprializácie už raz apelativizovaného propria (tak aj Valentová, 2012, s. 324). Termíny *deonymizácia* a *deproprializácia* s významom prenosu vlastného mena z jedného objektu na druhý objekt preto odporúčame nahradiť všeobecným termínom *transonymizácia*.

Záverom kapitoly možno sumarizovať, že proces proprializácie by sa mal vnímať nielen z hľadiska formy, ale aj z hľadiska funkčného procesu (stať sa, teda byť vlastným menom) ako vznik vlastného mena z akéhokoľvek všeobecného slovného motivanta rôznej slovnodruhovej príslušnosti, resp. apelativizácia alebo deproprializácia ako vznik slova so všeobecným významom akejkoľvek slovnodruhovej príslušnosti z vlastného mena (propria), bez alebo aj so zmenou formálnej štruktúry vlastného, resp. všeobecného mena. Proprializácia nie je iba slovotvorný proces, ale primárne ide o funkčný proces – mení sa aj funkcia slova, ktorá je pri proprializácii primárna, preto pri vzniku vlastného mena z apelatíva sa vždy uplatňuje v proprializácii implicitne obsiahnutý akt individualizácie a špecifikácie propriálneho jazykového znaku, identifikujúceho pomenovaný objekt, a formálna stránka utvorenia propria je preto až sekundárna. Z funkčného hľadiska by sa aj pri transonymizácii dalo uvažovať o prijatí jej širšieho vnímania ako motivačného prenosu vlastného mena jedného objektu na iný objekt bez ohľadu na formálne kritérium, ktorý je možný aj v rámci rovnakej onymickej

triedy, pričom by tento prenos mohol byť sprevádzaný aj zmenou formálnej štruktúry či gramatického významu nového vlastného mena, pretože s vlastným menom sa na iný objekt neprenáša len jeho forma či časť jeho formy, ale aj jeho funkcia, schopnosť „byť“ individuálnym a špecifickým pomenovaním“ ďalšieho objektu – dochádza k istej akumulácii onymickej funkcie (prenesené vlastné meno pomenúva nový objekt, ale forma vlastného mena zároveň odkazuje aj na pôvodný propriálny motivant a jeho onymickú funkciu. Podmienkou transonymizácie však musí byť prenos vlastného mena na iný denotát, preto utváranie variantov mien či názvov toho istého objektu nepovažujeme za transonymizáciu. Termíny deonymizácia a deproprializácia s významom prenosu vlastného mena z jedného objektu na druhý objekt preto kvôli ich funkčnej zaťažnosti a náznaku popretia onymizačného procesu, ktorý evokuje negačná predpona *de-*, ich odporúčame nahradiť všeobecným termínom transonymizácia.

Podnetom na diskusiu by v súvislosti so štruktúrnotypologickou klasifikáciou proprií mohli byť prípady, keď má derivovaný funkčný člen názvu na úrovni národného jazyka doložený apelatívny pendant, s ktorým aj motivačne súvisí. Pri analýze slovotvornej štruktúry ťažšie takýto názov presne klasifikovať do určitého onymického slovotvorného typu (napr. TN *Prostredný klin*, *Kolový štít* – sufixy *-ný* a *-ový* sa synchronne ani diachronne nedajú spoľahlivo vyčleniť, pretože existujú aj (všeobecné) adj. *prostredný*, resp. *kolový*, ale napr. pri TN *Žihľavný grúň*, *Svišťový štít* sa dajú v prípade nedoloženia v historickej či nárečovej lexike vyčleniť onymické sufixy *-ný* a *-ový*, pretože doložené (všeobecné) adj. sú *žihľav-ový*, resp. *svišť-í*. M. Majtán (1973, s. 149; porov. aj Majtán, 1996, s. 21; Superanskaja, 1969, s. 93) pri vymedzovaní štruktúrnych typov chotárnych názvov uvádza, že ak by sa k analýze onymickej štruktúry pristupovalo striktne, takmer všetky vlastné mená by boli v podstate neodvodené, lebo každé vlastné meno vzniká prehodnotením, proprializáciou už hotových utvárov a konštrukcií. Pri proprializácii sa však podľa neho apelatívny základ názvu

znovu rozkladá, prehodnocuje sa, proprializujú sa jeho slovtvorné prostriedky a názov sa (v späťosti so svojim apelatívnym východiskom) od počiatku pociťuje ako príponový, predponový, predložkový a pod. (takýto postup však napr. S. Rospond (1957, s. 40; porov. Majtán, 1973, s. 149) považuje za základnú metodologickú chybu. Najmenej slovtvorných rozdielov medzi apelatívami a vlastnými menami sa ukazuje najmä v skupine terénnych názvov, pretože sú najbližšie k apelatívnej slovnej zásobe a mnohé z nich vznikli proprializáciou apelatíva bez derivácie (porov. Hladký, 2001, s. 6 – 8). V. Šmilauer (1963, s. 111) uvádza, že pri terénnych názvoch ustupuje formálna stránka do úzadia, pretože tento typ názvov nemá dostatok typických slovtvorných spôsobov alebo nie sú medzi slovtvornými sufixmi rozdiely.

2.2 Proces tvorby vlastného mena

Proces tvorby vlastného mena vychádza zo všeobecnej semiotickej charakteristiky jazykového znaku (práce F. de Saussura, C. Léviho-Straussa, M. Foucaulta, J. Derridu, R. Barthesa, A. J. Greimasa; porov. Mitrochin, L., N. et al, 1977, s. 150). V semiotickom trojuholníku, ktorý vyjadruje vzťahy medzi tromi entitami – formou (slovom, designátorom), obsahom (pojmom, signifikantom, designantom) a vecou (predmetom, denotátom), je zaujímavý predovšetkým vzťah denotátu a designátora, ktorý je arbitráry (ľubovoľný, nemotivovaný), ako dôsledok nedostatočnej vonkajšej podobnosti (metaforickosti) a vnútornej vecnej súvislosti (metonymickosti), preto vzniká konvenciou – spoločenskou dohodou⁶⁴; porov. Ondruš – Sabol, 1984, s. 60. Podľa F. de Saussura (Culler, 1976, s. 20) existujú dva spôsoby, v ktorých môže byť lingvistický znak motivo-

⁶⁴ Protiklad prirodzenosti a konvencie v jazyku sa odzrkadľoval už v polemikách o fysei a thései (prírodný alebo spoločenský pôvod jazyka (porov. Ondruš, 1975, s. 73 – 87).

vaný, menej arbitrárny, a to pri onomatopojach, keď sa zvuk označujúceho zdá určitým spôsobom mimetický alebo napodobňujúci, a pri sekundárnej motivácii. Teória F. de Saussura znamenala aj výrazný prínos v rozlíšení dvoch rovín skúmania jazyka – synchronie a diachronie. Hoci podstata týchto dvoch pojmov nie je dodnes spoľahlivo vysvetlená, pre onomastický výskum majú tieto dve hľadiská skúmania jazyka neoceniteľný význam (porov. Culler, 1976, s. 34).⁶⁵ J. Dolník (1990, s. 148) naopak uvádza, že: „*O absolútnej arbitrárnosti označujúceho vo vzťahu k označovanému môžeme hovoriť len v súvislosti s izolovaným jazykovým znakom, t. j. vtedy, keď abstrahujeme od súvzťažných znakov...jazykový znak nevytrhnutý zo svojho elementárneho, prirodzeného vzťahu k iným znakom nemôže byť absolútne arbitrárny*“. F. de Saussure teda klasifikoval arbitrárnosť medzi denotátom a designátorom pri absolútnej izolovanosti jazykovej jednotky, každú lexikálnu jednotku však treba chápať nie ako izolovanú, ale ako súčasť štruktúrnych vzťahov v lexikálnej zásobe (porov. termín paradigmatická motivácia; Dolník, 1990; Furdík, 2008).⁶⁶ Keďže vlastné meno predstavuje až sekun-

⁶⁵ Diachrónny a synchronný prístup je nevyhnutný aj pre onomastický výskum. Ich vzájomné prepojenie sa do istej miery naplno odráža pri nárečovom výskume napr. hydroným. V nárečiach, ako jednej zo základných foriem národného jazyka, sa najdôslednejšie petrifikovali historické jazykové javy a zmeny. Nemôžeme sa preto vyhnúť diachrónnemu prístupu k výskumu, no na druhej strane treba brať do úvahy, že výskum realizujeme vždy v určitej konkrétnej dobe, kde vývin jazyka a nárečia považujeme za statický, vtedy pristupujeme k výskumu synchronne – zachytávame jazykový, nárečový stav v určitej vývi- novej etape.

⁶⁶ Ako uvádza J. Furdík (2008, s. 30), Saussurovo chápanie absolútnej arbitrárnosti a relatívnej motivovanosti vyplýva z jeho semaziologického prístupu k jazykovému znaku (od formy k obsahu). Podľa J. Furdíka (s. 31): „*Onomaziologický prístup vedie k presne opačnému výsledku ako je Saussurovo tvrdenie: nie arbitrárnosť, ale motivovanosť jazykového znaku je absolútna*“. S týmto tvrdením môžeme súhlasiť aj pri vlastných menách (porov. Furdík, 2008, s. 57). V podstate každé vlastné meno je motivované, len pri niektorých sa uplatnil (podobne ako pri lexikálnych jednotkách v jazyku) v rôznej intenzite demotivačný proces. Ťažko hľadať pôvodnú motiváciu propria, keď

dárny jazykový znak, na rozdiel od diskusií o motivovanosti slov v apelatívnej lexikálnej zásobe možno hovoriť, že každé vlastné meno, aj vrátane demotivovaných vlastných mien, je motivované (buď apelatívom, alebo iným propriom).

Ak sa ešte vrátíme k semántickému trojuholníku, tento model môžeme s istou dávkou abstrakcie a generalizácie modifikovať aj ako model na proces tvorby vlastného mena⁶⁷. Pri pomenúvaní zohráva úlohu viacero mimojazykových aspektov – vzdelanosť a mentalita pomenúvateľa, jazyková výbava pomenúvateľa, jazykové, kultúrne, spoločenské, politické, psychologické a iné faktory (porov. Krško, 2016, s. 102 – 103).

Pravú stranu trojuholníka (DENOTÁT) predstavuje pomenúvaný objekt so svojimi charakteristickými mimojazykovými vlastnosťami v určitom priestore a čase⁶⁸. Jedna z týchto vlastností je pomenúvateľom či pomenúvateľmi vybratá ako dominantný motivačný príznak. Vrchol trojuholníka (MOTIVÁCIA) predstavuje (*jazykovú a mimojazykovú*) *motiváciu*, ktorá je na pomedzí medzi mimojazykovou a jazykovou skutočnosťou. Vo vedomí človeka dochádza pri pomenúvaní objektu k myšlienkovým operáciám, pri ktorých sa na jazykové stváranie dominantného mimojazykového motivačného príznaku (onomaziologický aspekt) hľadá jeho vhodný reflex v podobe jazykového znaku – vlastného mena, ktoré implicitne predsta-

sa pôvodný motivant v lexikálnej zásobe jazyka už nenachádza. V takýchto prípadoch sa treba opierať o etymologické slovníky, prípadne treba hľadať paralely s podobnými apelatívami v iných geneticky príbuzných jazykoch. Takýto postup môže zasa viesť k analógii s viacerými inojazyčnými slovami, čo sa napokon prejaví aj vo viacerých, niekedy aj kontrastných názoroch na etymológiu určitého vlastného mena (porov. Šrámek, 1999, s. 76 – 78).

⁶⁷ O procese tvorby vlastného mena porov. Blanár, 1996, s. 21; Beláková, 2010, s. 39 – 43.

⁶⁸ O topologických kvalitatívnych aspektoch času *usporiadanosť* (proprium je z hľadiska utvorenia bližšie k súčasnosti ako apelatívum či iné všeobecné slovo) a *spojitosť* (apelatívum nemá taký hierarchický pendant ako má proprium v apelatívne) pri tvorbe vlastných mien pozri Žigo (1994, s. 33 – 37).

vuje dialektickú spätosť jazykovej a mimojazykovej stránky, v jazykovej skutočnosti.⁶⁹

Predmety objektívnej reality zmyslami nevnímame a do vedomia neberieme so všetkými ich vlastnosťami. Obyčajne si všimneme iba niektorú stránku, niektorú vlastnosť veci, ktorá sa stáva prvotným motivačným impulzom pri pomenovaní veci, a od ostatných vlastností abstrahujeme, preto je jednou z hlavných častí každej onomastickej práce popri analýze fungovania vlastného mena v spoločnosti aj hľadanie pôvodnej motivácie jednotlivých mien či názvov. Motivácia vlastného mena sa teda analyzuje z dvoch rovnocenných a navzájom sa prelínajúcich aspektov – jazykového a mimojazykového (porov. Majtán, 1996a, s. 9, 10). Pri motivačnej analýze vlastného mena je priezračnejšia *jazyková motivácia*, pretože na základe komparácie s historickými či existujúcimi domácimi či cudzojazyčnými apelatívnymi motivantmi aj s príspevom etymologickej analýzy ju možno vo väčšine prípadov pomerne dobre rekonštruovať. Rekonštrukcia je zložitejšia v prípade, keď v jazyku už pôvodný apelatívny motivant zanikol, no aj tak si možno pomôcť komparáciou výskytu apelatívnej lexémy napr. v geneticky príbuzných jazykoch. *Mimojazyková motivácia*⁷⁰ sa spoľahlivo

⁶⁹ Viazanosť vlastného mena s onymickým objektom vníma V. Blanár (2000, s. 14) ako tzv. regenerčnú identifikáciu. Onymickú (propriálnu) sémantiku vlastného mena, designáciu, ktorá utvára obsahový model onymického znaku, označuje ako presupozíčnú identifikáciu – tá sa chápe ako kontextovo podmienené začlenenie vlastného mena do príslušnej triedy vlastných mien (Haraj, 2011, s. 25, 41).

⁷⁰ Vzhľadom na spätosť pomenovaného objektu s mimojazykovým motivačným príznakom by sme mohli vyčleniť tri typy mimojazykovej motivácie: 1. *nearbitrárna* – ide o najužšiu spätosť vlastností pomenovaného denotátu (vedenia o objekte) s mimojazykovou motiváciou, ktorá spočíva vo výbere jedného z relevantných príznakov objektu, ktorý sa jazykovo konkretizuje propriálnou formou (vznikli ňou napr. názvy motivované priamou charakteristikou alebo pomenovaním objektu, napr. VN *Smradľavka*, TN *Kopec*, ON *Topoľčany* a pod.); 2. *poloarbitrárna* – vznikli ňou názvy, ktoré sú dôsledkom standardizačných zásahov do názvotvorby, no využívajúce mimojazykové

analyzuje ťažšie, pretože mimojazykové motivanty sú v porovnaní s jazykovými motivantmi oveľa bohatšie a jazyk je v tomto smere limitovaný – jazykovými formami slov sa nedokážu zachytiť všetky mimojazykové motivačné odtienky.⁷¹ Spočiatku bola aj mimojazyková motivačná stránka mena alebo názvu pre jeho tvorcov a používateľov priezračná, no postupom času sa motivácia zastierala, pretože existenciu mena alebo názvu mohli sprevádzať rôzne deformácie, adaptácia cudzieho zápisu alebo pôvodom cudzieho názvu do domáceho jazyka, úmyselné (napr. ideologicky) alebo neúmyselné zásahy (napr. písárske alebo prekladateľské chyby)⁷², prípad-

príznačky súvisiace s pomenovaným objektom (napr. pri štandardizácii mapového názvoslovia sa staré, lokálne platné názvy premenúvali s využitím príznaku lokalizácie vzhľadom na významnejší blízky relačný objekt, najčastejšie išlo o osadný názov: VN *Smrekovec* bol premenovaný na *Rohovský potok* podľa blízkosti obce s ON *Rohov*; vznikli ňou však aj názvy, ktoré sa zmenili v dôsledku onymickej polarizácie: VN *Trnávka* neznamená „menší prítok rieky Trnava“, ale názov motivovala lokalizácia toku pri významnejšom relačnom objekte – meste Trnava, ktorej názov pôvodne vznikol podľa pôvodného VN *Trnava*; 3. *arbitrárna* – pri tomto type motivácie mimojazykové príznaky denotátu s mimojazykovými motivačnými príznakmi vôbec nesúvisia a takto vznikajú umelo, bez motivačnej súvislosti s pomenovaním objektom ideologicky či inak motivované názvy (napr. honorifikačne motivované názvy: ON *Gabčíkovo* pomenované podľa J. Gabčíka, ktorý s mestom nemá nijakú späťosť; podobne napr. UO: *Vajanského nábrežie*, *Ulica B. S. Timravy* a pod.).

⁷¹ Napr. jedna jazyková posesívna forma sufixu *-ova* môže zastupovať niekoľko mimojazykových motivačných príznakov, napr. názov *Petrova medza* mohol motivovať vlastníctvo, obľúbenosť tohto miesta, honorifikáciu, tragickú udalosť, nositeľ mena tam mohol niečo vybudovať a pod.

⁷² J. Doruľa (1976, s. 181 – 183) uvádza, že tendencia maďarizovať slovenské názvy v latinských textoch sa v stredoveku stala zákonitosťou, pretože v hierarchicky najvyšších vrstvách uhorského štátu začalo prevládať maďarské alebo pomadžarčené etnikum a maďarčina bola v týchto vrstvách živým dorozumievacím jazykom. Preto akoby platil úzus, že do oficiálnych latinských dokumentov patrí oficiálny (úradný) maďarský názov. Keď taký neexistoval, tak ho feudálna vrchnosť umelo vytvorila – išlo teda o neexistujúci názov, obyvateľom príslušnej lokality neznámy, preto maďarský alebo pomadžarčený zápis názvu nesvedčí vždy o etnickom zložení obyvateľstva na území vyskytu

ne analógia s existujúcimi slovami v slovnej zásobe (napr. vplyvom ľudovej etymológie). Mená a názvy sa teda stávali len abstraktnou značkou, ktorá stratila akúkoľvek významovú spojitosť s významom svojho pôvodného motivanta (porov. Lutterer – Kropáček – Huňáček, 1976, s. 9, 10). Jazyková štruktúra vlastného mena sa môže v priebehu používania a vývinu názvu v rôznej miere meniť (vrátane analógií a deformácií vlastných mien)⁷³, čo môže spôsobiť, že mimojazykové vnímanie motivácie naberá rôzne sémantické konotácie až do miery zastretia alebo straty súvislosti s pôvodným motivujúcim jazykovým znakom na jednej, ako aj pôvodným mimojazykovým onymickým príznakom na druhej strane – nastáva demotivácia názvu.⁷⁴ V takýchto prípadoch potom mimojazykovú motiváciu ťažko spoľahlivo interpretovať, no dá sa viac osvetliť prostredníctvom tej jazykovej (napr. motivačný príznak lokalizácie: *Nad vrškom, Bystričiansky potok*; motivačný príznak priameho pomenovania objektu: *Hrb, Lesík* a pod.). Ako sme uvádzali už skôr, niektoré typy vlastných mien, ako sú napr. prezývkové obyvateľské mená (pomenúvajú mimojazykovo zároveň dva objekty – sídelný objekt, ale sprostredkovane aj jeho obyvateľov, avšak tieto objekty pomenúvajúce vlastné mená patria do odlišných onymických skupín (ide o onymické homonymá), napr. *Džoviaci, Fazulári* – prezývkové pomenovania obyvateľov Hradišťa pod Vrátnom, resp. Skalice

listinným zápisom pomenovaného objektu. Tento úzus však bol v praxi narúšaný napr. poľskými či českými pisármi, ktorí takmer dôsledne zapisovali názvy v slovenskej podobe.

⁷³ Tejto problematike venujeme v rámci práce osobitný priestor v podkapitole Analógie a deformácie v slovenskej onymii.

⁷⁴ Demotivácia názvu sa môže prejavíť vo formálnej alebo obsahovej rovine. O obsahovej demotivácii vlastných mien – strate sémantickej spätosti s apelačným motivantom (napr. *Vinohrady* – v súčasnosti pasienok, *Močiar* – v súčasnosti pole, nesúvisia s demotiváciou formy vlastného mena, ale so zmenou alebo zánikom pôvodného, vlastným menom pomenovaného objektu), ktorá sa môže realizovať aj v dvoj- a viacslóvných názvoch na úrovni označenia druhového objektu porov. Majtán (1996a, s. 19, 20).

sa komunikačne využívajú aj na prezývkové pomenovanie obce či mesta, napr. *idem Džoviakom*, teda do Hradišťa pod Vrátnom, *idem Fazulám/Fazulárom*, teda do Skalice), sa vyznačujú tendenciou zachovať si priezračnú jazykovú a mimojazykovú motiváciu, často s expresívnym odtienkom (Krško, 2000, s. 79), no aj pri týchto typoch názvov možno predpokladať časovo obmedzenú komunikačnú funkčnosť a motivačnú priezračnosť (jedna-dve generácie), pretože aj pri nich časom dochádza k demotivácii a často aj k strate expresívnosti názvu či mena (používatelia už nepoznajú motivačnú situáciu, ktorá viedla k vzniku vlastného mena) a hoci naďalej môže prezývka či prezývkové meno plniť identifikačnú funkciu, stáva sa pre používateľov propria neutrálnym.

Ľudovú etymológiu dajakého mena či názvu možno získať pri heuristickom terénnom výskume od informátorov. Ľudová etymológia je súčasťou ústnej ľudovej slovesnosti, súvisí s ľudovým výkladom motivácie istého miestneho mena či názvu a často v rámci nej nemožno spoľahlivo oddeliť jazykovú a mimojazykovú motivačnú zložku, pretože ľudové výklady motivácie vzniku vlastného mena (zväčša laické) vznikajú na základe analógie či formálnej asociácie vlastného mena s iným (známym) slovom či slovným spojením zväčša z apelatívnej slovnej zásoby (napr. ON *Michalovce* ← podľa ľudovej etymológie názov vznikol z výkriku na pastiera Michala, že mu utekajú ovce: „*Michááál, ovce!*“; ON *Šelpice* ← z nárečového slovného spojenia „*šél pic*“, čiže „išiel (do krčmy) piť“; ON *Domaníky* ← zo slovného spojenia „*doma nik*“; UO *Tunežice* ← z náreč. konštrukcie „*tu nežice (nežite)*“; ON *Okoličné* ← „*oko a lice*“ (podľa rodového erbu Okoličányovcov, na ktorom je šablou preťaté oko a lice); ON *Matiašovce* a UO: *Radvaň, Medné* ← podľa rodu *Matiašovských*, resp. *Radvanských* či *Medňanských*, hoci smer motivácie je opačný – ON → OM⁷⁵).⁷⁶ Hoci je heuristická asociácia

⁷⁵ Porov. Majtán, 1980b, s. 47; Uhlár, 1980, s. 191 – 196.

⁷⁶ Niekedy sa na motiváciu dajakého propria môže viazať celý príbeh; porov. napr. etymologickú povesť. No s výkladmi vzniku mien či názvov, podobných

dobrym impulzom, nemožno jej podľahnúť a aj napriek tomu, že niektoré ľudové etymológie názvov môžu mať reálny základ, treba ich vždy kriticky prehodnocovať a komparovať s výsledkami lingvistickej analýzy.

Pri analýze jazykovej a mimojazykovej stránky vlastného mena možno využiť dva základné prístupy – kým pri skúmaní jazykovej stránky propria sa využíva skôr onomaziologický prístup (jazykové možnosti prenesenia motivačných (sémantických) príznakov do formy vlastného mena v čase vzniku vlastného mena), pri skúmaní mimojazykovej stránky vlastného mena sa využíva skôr semaziologický prístup (aké motivačné (sémantické) príznaky vyjadruje forma vlastného mena počas fungovania vlastného mena; porov. Blanár, 1996, s. 59).

Ľavá strana trojuholníka (DESIGNÁTOR) predstavuje jazykovú skutočnosť, keď sa vlastné meno so svojou jazykovou formou zaraďuje do paradigmatických (formálno-sémantické vzťahy medzi vlastnými menami, napr. synonymia, homonymia, antonymia, polysémia; zaradenie vlastného mena do deklinačného systému jazyka a pod.) a syntagmatických štruktúr jazykového systému (viacslovné názvy alebo názvy vetného typu, syntagmatické kolokácie vo vete a pod.) a úlohu tu zohrávajú aj pragmatické činitele (napr. konvencionalizácia názvu, štandardizácia názvu).⁷⁷ S konvencionalizáciou názvu úzko súvisí prijatie a používanie názvu väčšou či menšou skupinou ľudí⁷⁸ – používanie názvu sa stáva v istej societe záväzným

ľudovým výkladom, sa možno stretnúť napr. aj v kronike *Gesta Hungarorum (Činy Uhrov)* z 12. storočia, kde anonymný pisár kráľa Bela III. (Magister P.?) opisuje vznik niektorých toponým na slovenskom území, ktoré si podmaňovali starí Maďari; porov. Múcska, 2000.

⁷⁷ Systémový ráz má aj onymia, pretože jej jednotlivé onymické znaky sa zapájajú do mikroštruktúrnych (pragmatických) vzťahov (porov. Blanár, 1996, s. 136, 137).

⁷⁸ Pojem skupina ľudí používame zámerne, nemôžeme vždy hovoriť o prijatí utvoreného mena spoločnosťou (mohlo by sa to zamieňať s predstavou veľkej skupiny ľudí), pretože by sme do tejto schémy nemohli zaradiť vlastné mená

územ (identifikácia a individualizácia pomenovaného objektu), no neskôr s ňou súvisí aj napr. známosť, tradičnosť, dôležitosť či obľúbenosť, módnosť istého pomenovaného objektu⁷⁹, keď zaužívané vlastné meno môže motivovať vznik iných vlastných mien (transonymizácia). V spoločnosti takéto populárne vlastné mená sa vyznačujú pomerne veľkým akčným rádiom spoločenskej pôsobnosti a spravidla motivujú vznik mnohých ďalších vlastných mien. J. M. Tušková (2012, s. 326) pracuje s termínom mnohonásobná transonymizácia, no inšpirujúc sa derivatologickým termínom J. Furdíka (2004, s. 154), by sme mohli hovoriť o onymickom motivačnom potenciáli vlastného mena.⁸⁰ Motivačný potenciál vlastného mena však často ovplyvňuje aj produktívnosť či obľúbenosť istej slovo tvornej štruktúry mena alebo názvu, čím sa v onymii otvára priestor pre slovo tvornú analógiu (napr. v posledných rokoch obľúbenosť osobných mien *Jakub, Adam, Alex, Sofia, Ema, Nina* a pod., na Záhorí frekventované TN *Dúbrava, Bažantnica, Kamenec, Padelky, Záhumenice* (porov. GNS, 1989) či frekventované topoformanty v názvoch, napr. *-ava*⁸¹, *(-ov)-ec*, *-ina*, *-ica* a pod.). Vzťah medzi

utvárajúce sa v malých sociálnych skupinách (napr. v malých sociálnych skupinách takto vznikajú prezývky, prezývkové názvy a pod., ktoré širší okruh ľudí nepozná; porov. termín mikrosociálne toponymá, Krško, 1998, s. 115 – 119). Štandardizácia nastáva tiež iba v prípadoch, keď sa vzniknuté vlastné meno stane záväznou normou pre celú spoločnosť.

⁷⁹ V niektorých prípadoch je vznik a globálne rozšírenie vlastného mena nesukotne dynamické, čo si bolo možné všimnúť pri začiatku pandémie koronavírusu. Vírus sa objavil asi v polovici decembra 2019, no ešte začiatkom februára 2020 nemal oficiálny názov. Až 11. februára 2020 dostal celosvetovo sa šíriaci vírus medzinárodný názov SARS-CoV-2 a ochorenie, ktoré spôsobuje, názov Covid-19 (porov. Sobotovičová, 2020).

⁸⁰ Napr. VN *Váh* → EO (názov obchodného centra) *Váh*,
→ PCH *Považie* → PO (rýchlik) *Považan*,
→ PO (rýchlik) *Váh*,
→ UO (sídlisko) *Váh* a pod.

⁸¹ V štúdiu zaoberajúcej sa distribúciou sufixu *-ava* v slovenskej hydronymii (Závodný, 2008, s. 48 – 52) sme, berúc do úvahy historické doklady zo slovenskej hydronymie, naznačili chronologický vývin sufixu *-ava*. Vývinové zmeny sa

denotátom a designátorom je rovnako ako pri apelatívach nepriamy, no nie z dôvodu nemotivovanosti propriálneho znaku ako pri apelatívach, ale z dôvodu sprostredkovaného vzťahu cez mimojazykovú a jazykovú motiváciu, čiže tu možno hovoriť o popretí arbitrárnosti onymického znaku, pretože motivácia je, alebo pri demotivovaných názvoch spočiatku bola, pri všetkých vlastných menách viac či menej zrejímá – motivácia vznikom vlastného mena nezaniká. Pravá strana na osi DENOTÁT – MOTIVÁCIA znázorňuje vznik vlastného mena (moment vzniku vlastného mena) a ľavá strana na osi MOTIVÁCIA – DESIGNÁTOR znázorňuje spoločenské fungovanie vlastného mena (moment používania vlastného mena).⁸²

V minulosti teda pomenúvali ľudia objekty podľa špecifického znaku denotátu (motivačný príznak), ktorým sa pomenovaný objekt odlišoval od iného objektu či objektov, prípadne náhodným výberom zo skupiny viacerých špecifických znakov denotátu, inak by pri utváraní mien dochádzalo k opakovaniu motivačných príznakov a k unifikácii foriem vlastných mien. Vzťah pomenovateľa k pomenúvanému objektu možno napr. v toponymii postihnúť onomaziolo-

v historických dokladoch prejavujú trojakým spôsobom: 1. zachovanie sufixu *-ava* v názve vodného toku (napr. *Myjava, Žitava, Blava* atď.); 2. sufix *-va* v názve vodného toku, ktorý vznikol elipsou samohlásky *a* z pôvodného sufixu *-ava* (napr. *Gortva, Bodva, Žagvva*); teda zmena *ava > va*; 3. sufix *-a* v názve vodného toku, ktorý vznikol skrátením pôvodného *-ava* na *-a* (napr. *Nitra, Turna*), teda zmena *ava > va > a*. Súčasťou štúdie je aj mapka, v ktorej je zaznačená priestorová distribúcia vodných názvov priamo alebo potenciálne obsahujúcich sufix *-ava* na slovenskom území s ohraničeným obdobím zápisu prvých dokladov o vodnom názve (10. – 13. storočie: napr. *Morava, Myjava, Orava*; 14. – 18. storočie: napr. *Bebrava, Roňava, Rudava*; 19. – 20. storočie: napr. *Dúbrava, Výrava, Zdychava*); porov. aj Udolph, 1979. Najnovšie sa problematike sufixov *-ava* a *-va* v celoeurópskom kontexte venovala M. Načeva-Marvanová (2010, s. 117 – 127), ktorá vzhľadom na súvislý makroregionálny európsky, ale aj veľmi starý výskyt týchto sufixov, doložený aj v zaniknutých jazykoch ako keltčina, góťčina a pod., predpokladá ich protoindoeurópsky pôvod.

⁸² Pojmy *moment vzniku* a *moment používania vlastného mena* porov. Šrámek, 1999, s. 20 – 21. O spoločenskom fungovaní toponyma pozri viac Majtán, 1980b, s. 43 – 49.

gickými štruktúrami vyjadrujúcimi kategóriu miesta, obsahovo-sémantickými kategóriami vymedziteľnými napr. zámenami (kto/čo, aký, či, kde), v rámci ktorých možno špecifikovať opis, charakteristiku, lokalizáciu, vlastníctvo, príslušnosť, oslavnosť (pamätnosť), v iných triedach vlastných mien napr. ďalšie motivačné príznaky, resp. kombinácie príznakov obsiahnutých vo vlastnom mene začlenenom do istého územného (teritoriálneho) alebo sociálneho (spoločenského) kontextu (Majtán, 1996a, s. 10 – 11). Všetky motivačné príznaky, ktoré viedli k vzniku toponyma, sa dajú klasifikovať do ustálených základných vzťahových modelov. V. Blanár (2000, s. 15) poukazuje na podobnosť antroponymických a toponymických modelov v generických a diferenčných príznakoch, čo vedie k zjednocujúcemu pohľadu na štruktúru pomenovacieho modelu v antroponymii a toponymii.

2.3 Modelovanie vlastných mien

Modelovaním vlastných mien sa zaoberalo, a aj zaoberá viacero domácich či zahraničných onomastikov.⁸³ Možno povedať, že mo-

⁸³ Prehľadový výber autorov zaoberajúcich sa modelovaním: v oblasti antropo-

dely predstavujú abstrahované a generalizované paradigmy, ktoré svojimi preddefinovanými parametrami zastupujú, reprezentujú istú skupinu vlastných mien s totožnými, resp. podobnými obsahovými, (bezprostrednými) motivačnými a štruktúrnymi atribútmi (porov. Závodný, 2010a, s. 66).⁸⁴ V. Círbes a kol. (1987, s. 114) uvádzajú, že sa v modelovaní využívajú aj procesy analýzy, abstrakcie a idealizácie a umožňujú efektívne riešiť aj úlohy syntézy a konkretizácie poznania. Od úrovne abstrakcie a idealizácie závisí adekvátnosť modelovania. Podľa neho (s. 115) z povahy vzťahov modelu a objektu vyplýva dôležitá úloha metódy analógie, vďaka ktorej môžeme na základe zhody niektorých znakov dvoch objektovrobiť záver o zhode aj ostatných znakov a získať tak nové poznatky o modelovanom origináli.

Výstižnú definíciu obsahových (vzťahových) a slovtvorných modelov vo vzťahu k vlastnému menu podal V. Blanár (1989, s. 239): „*Na rovine systému (onymickej sústavy) tvorí určenú stránku celej triedy vlastných mien obsahový model (designácia; t. j. hierarchický súbor onymických príznakov relevantných v danej sústave vlastných mien príslušného jazyka) a určujúcu stránku slovtvorný model (t. j. všeobecná schéma jeho slovtvornej štruktúry)*“. Ako ďalej uvádza (s. 240): „*Slovtvorný model sa realizuje v slovtvorných typoch*“. Ako uvádza J. Pleskalová (1992, s. 15), R. Šrámek pri vymedzovaní vzájomného vzťahu vzťahového a slovtvorného modelu uvádza: „*Konkrétnim výrazem VM (vzťahového modelu; poznámka autora) je model slovtvorný. VM a slovtvorný model se realizují vždy společně a vytvářejí dohromady toponymický model pojmenovací.*“ Modelová terminológia niektorých toponomas-

nymie – S. Rospond, V. Blanár, J. Matejíček, L. P. Kalakucká, I. Valentová, P. P. Čučka, E. Eichler, M. Jozefovič, R. Kazík; v oblasti toponymie: V. Šmilauer, J. Pleskalová, M. Majtán, E. Sičáková, R. Šrámek, J. Krško, A. Závodný; v oblasti chrématonymie L. Garančovská, literárnej onomastiky P. Odaloš atď.

⁸⁴ J. Horecký (2003) pri apelatívach pracuje s termínom sémantéma, ktorú vníma ako usporiadaný systém sém totožných s onomaziologickou bázou (gramatickou, slovtvornou, lexikálnou, vrátane onomaziologického príznaku).

tikov sa odlišuje. V. Blanár pracuje s pojmom obsahový model, R. Šrámek s pojmom vzťahový model.⁸⁵ Šrámkovu terminológiu s menšími obmenami používa aj J. Pleskalová⁸⁶, jej terminológiu a metodiku pri modelovaní hydroným z povodia Slanej uplatnila Ľ. Sičáková (2007).

Vzťahové modely sa vymedzujú na základe onomaziologických lexikálnych paradigiem. Ide o zoskupenie sémantických príznakov, viazucich sa na jeden spoločný nadradený pojem. V apelatívnej sfére sa jednotlivé lexie odlišujú špecifickými komponentmi (porov. Dolník, 2007, s. 87), v propriálnej sfére môžu tieto špecifické komponenty predstavovať napr. lokalizovanosť vzhľadom na vzťah k inému objektu (napr. *Rohovský potok* k ON *Rohov*; *Podhorský potok* s motiváciou lokalizovanosti, čiže „tečúci pod horou“; *Záhumence* „polia za humnami“), charakteristiku pomenovaného objektu (napr. *Bystrina* „rýchlosť a sila prúdu, príp. čistota toku“; *Neteč* „pomaly tečúci, príp. stojatý tok“; *Strieborník* – metaforické sfarbenie vody), príp. vlastníctvo, oslavnosť, vzťahovosť, pamätnosť a pod. (napr. ON *Marcinkov mlyn*, TN *Rákociho vršok*; UO *Bernolákova ulica*). Presné zaradenie niektorých toponým do jedného zo štyroch vzťahových modelov (A, B, C, D) môže mať svoje úskalia. Problémy pri klasifikácii do vzťahového modelu môžu spôsobovať propriá, ktoré sú

⁸⁵ Stotožňujeme sa s názorom J. Pleskalovej (1992, s. 20), ktorá uvádza, že namiesto termínu vzťahový model by bolo vhodnejšie používať motivačný model (v antroponomastike s týmto termínom pracujú W. Wenzel a V. Blanár). Vzhľadom na jednotnosť termínu vzťahový model v anojkonymii a ojkonymii sa ale prikláňa k zaužívanému termínu.

⁸⁶ J. Pleskalová (1992, s. 20) svoje priklonenie sa k termínu štruktúrny model a štruktúrny typ vysvetľuje: „Vzhľadom ke skutečnosti, že dvouslovná a více-slovná PJ (pomístní jména; pozn. autora) tvoří významnou součást anoikonymie, jeví se jako výhodnější zavést termín anoikonymický štrukturní model (SM) místo v toponymii již vžitého termínu slovo-tvorný model. Štrukturní model může postihovat jak vyjádření pojmenovacího aktu jednoslovných PJ, tak i PJ dvouslovných a viceslovných, aniž se dostaneme do rozporu s terminologií apelativní slovo-tvorby.“

sekundárne (či viac ráz) motivované a obsahujú viacero na seba navrstvených onymických príznakov, niekedy dokonca explicitne vyjadrených svojou formálnou štruktúrou. V takýchto prípadoch môže dochádzať k ich vzájomnému prekryvaniu, čím dochádza k zastieraniu dominantného, bezprostredne motivujúceho onymického príznaku. S týmto problémom sa stretla aj Ľ. Sičáková (2007), keď pri niektorých vodných názvoch uvádza dve (napr. názvy *Gaštanový potok*, *Brezový potok* do modelu B alebo C; s. 11), v niektorých prípadoch až tri možné klasifikácie názvu do rôznych vzťahových modelov (názov *Klimov* do modelu A, B alebo D; s. 15). Nazdávame sa, že treba vymedziť jednoznačnejšie kritériá na modelovú klasifikáciu názvov. Je zrejmé, že mnohým, najmä zloženým názvom sa v ich sémantickej štruktúre implicitne synkretizujú viaceré motivačné príznaky, čo je znakom sprostredkovanej transonymizovanej motivácie (sekundárne, no v niektorých prípadoch aj terciárne či kvartérne motivované názvy), preto pri modelovej klasifikácii názvov nemožno vychádzať z komplexnej motivačnej analýzy názvu⁸⁷, ale kategoricky vychádzať len z jeho bezprostrednej motivácie⁸⁸ a za relevantný považovať len bezprostredný (posledný zo skupiny navrstvených onymických príznakov) a dominantný motivačný obsahový príznak funkčného člena názvu, v niektorých prípadoch aj explicitne formálne vyjadrený⁸⁹, čím sa stávajú ostatné, nedominantné motivačné príznaky klasifikačne irelevantné (názvy *Gaštanový potok* a *Brezový potok* by sme teda zaradili do modelu B (viac pozri pri konkrétnom mo-

⁸⁷ Pod komplexnou motivačnou analýzou chápeme enumeráciu všetkých sprostredkovaných motivačných príznakov určitého názvu (etymologická analýza).

⁸⁸ Porov. Majtán, 1989, s. 181, 182.

⁸⁹ Medzi najčastejšie formálne ukazovatele sekundárnej motivácie hydronym patria napr. topoformanty *-(ov)-ský*, *-ký*, ktoré sú v apelatívnej lexikálnej zásobe formálnymi ukazovateľmi vzťahových adjektív. Ľ. Dvonč (1976b, s. 151) uvádza, že odvodzovanie adjektív od miestnych názvov, ktorých slovotvorný základ sa končí na konsonantickú skupinu, sa ukázala systémovejšia prípona *-ian-sky* (napr. *Dukla* → *dukl-iansky*, *Dubno* → *dubn-iansky* a pod.).

deli) a názov *Klimov*, v prípade nedoloženého terénneho či osadného názvu, do modelu D, inak do modelu A).⁹⁰

Ľ. Sičáková (2007) pracuje pri modelovaní hydroným so štyrmi typmi základných vzťahových modelov (VM A, B, C, D), v rámci nich vymedzuje aj štruktúrne modely (ŠM) a štruktúrne typy (ŠT); porov. Pleskalová, 1992.⁹¹ Uvedené modely príkladujeme vlastným

⁹⁰ Takáto hierarchizácia motivačných príznakov (slovotvorných, obsahových a pod.) sa dá uplatniť aj v prípade iných klasifikácií. Možno to ukázať aj na klasifikácii typov onymickej motivácie M. Ološtiaka (2010b, s. 217), ktorý napr. pri názvoch *Lutilský potok* či *Hviezdoslavovo námestie* uvažuje nad dvojakým možným zaradením názvov – syntaktická motivácia (dvojslovný názov) a zároveň aj slovotvorná motivácia (derivácia prvých členov oboch názvov). Dominantnými funkčnými členmi týchto názvov sú však časti *Lutilský* a *Hviezdoslavovo*, pričom časti *potok* a *námestie* slúžia na druhové označenie objektov (hoci ani pri nich nepopierame parciálnu funkčnosť, pretože odlišujú pomenované objekty od iných objektov s rovnakou štruktúrou dominantného funkčného člena, napr. *Hviezdoslavovo nábrežie* či potenciálne **Lutilský rybník*), preto sa primárne vyznačujú slovotvornou motiváciou (onymickou deriváciou). Dá sa tak vyhnúť problému navrstvovania motivačných príznakov podobne ako pri klasifikácii názvov do modelov (ako by sa napr. v prípade neskoršej elipsy apelatívnych členov uvádzaných názvov, teda *Lutilský [potok]*, resp. *Hviezdoslavovo [námestie]* takéto názvy z hľadiska onymickomotivačnej typológie klasifikovali: syntaktická, slovotvorná, redukčná nominácia?); porov. Ološtiak, 2010b, s. 216).

⁹¹ V rámci vzťahového modelu sa názvy zaraďujú do jedného z modelov podľa dominantného motivačného príznaku, do štruktúrneho modelu sa zaraďuje podľa svojho slovnodruhového, slovotvorného (akým slovotvorným postupom a spôsobom sa utvoril) a konštrukčného zloženia (jedno-, dvoj- a viacslovný názov). Do jedného štruktúrneho (slovotvorného) typu sa zaraďujú názvy, ktoré majú jednotný slovotvorný význam, rovnakú slovnodruhovú príslušnosť slovotvorného základu názvu a rovnaký slovotvorný formant. (Sičáková, 2007, s. 5). V. Blanár (1989, s. 243) uvádza, že pri rekonštrukcii obsahových modelov vlastných mien môžeme využiť sémantickú komponentovú analýzu, treba brať do úvahy príznaky na úrovni kategoriálnej (resp. subkategoriálnej; vyjadrujú spojivo medzi propriami a apelatívami), ako aj príznaky generické (vychádzajú z povahy onymického objektu a poukazujú na príslušný onymický subsystem) a diferencné (špecifikačné; vychádza z nich jazyková motivácia pomenovania). Ďalej uvádza (tamže): „*Samotné špecifikačné príznaky obsa-*

toponymickým materiálom, preto v nich spomíname len toponymá, hoci by sa vymedzené univerzálne modely dali viac či menej modifikovať aj na antroponymickú či chrématonymickú sústavu vlastných mien:

1. Vzťahový model A (VMA)

Do tohto vzťahového modelu sa zaraďujú názvy primárne vyjadrujúce polohu (lokalizáciu), smer toku v terénne vzhľadom na tzv. relačný objekt (osada, vrch, pole, lúka, les a pod.)⁹², ktorý môže byť vyjadrený apelatívne i propriálne. V súvislosti s polohou objektu vzhľadom na relačný objekt sa do tohto modelu klasifikujú prepozičné názvy.⁹³ V. Blanár (1969, s. 11) zdôrazňuje, že špecifikum toponymických sústav vytvára teritoriálna funkcia – viazanosť objektu na isté miesto v prírode. V modeli sa vyjadrujú onomaziologické príznaky na otázku: *Kde to je?* Súčasťou tohto modelu by mala byť okrem štruktúrnej analýzy aj zjednodušená interakčná (transonymizačná) schéma, ktorá naznačuje názvotvorný rad a miesto konkrétneho názvu v ňom. Spomedzi toponým bývajú najčastejšie zastúpené názvy, ktoré boli sekundárne motivované

hový model vlastného mena neutvárajú, ale umožňujú vnútorne členiť jednotlivé onymické subsystemy“.

⁹² Porov. Šrámek, 1999, s. 18.

⁹³ V súvislosti s predložkovými typmi názvov J. Krško (2001, s. 12 – 15) rozlišuje medzi deapelatívnu a deonymickou prepozičnou nomináciou (porov. Ološtiak, 2018, s. 55). Pri deapelatívnej ide o utvorenie predložkového názvu z apelatívnej predložkovej konštrukcie (napr. terénny názov *Za vodami* ← *za vodami*). M. Ološtiak (2018, s. 64; 2010b, s. 213) tieto proprializované apelatívne spojenia, podobne ako vlastné mená, ktoré vznikli z nesubstantívnych slovných druhov, zahŕňa pod morfológickú nomináciu. Pri deonymizačnej nominácii ide podľa J. Krška (tamže) o vznik propria, obsahujúceho názov relačného objektu. Podľa nášho názoru by sa však pri tejto nominácii ešte dalo azda rozlišovať, či názov relačného objektu koreluje s apelatívom (napr. názov lesa *Nad Mlákou* (← apel. *mláka*)) alebo nie (napr. názov lúky *Za Myjavou* (*myjava* ≠ apelatívum)). Pozri aj skôr uvádzaný názor na používanie termínov deonymum, deonymický.

z osadných alebo terénnych názvov, zriedkavejšie z vodných názvov, pričom motivantom bol často názov objektu, ktorý patrí do inej onymickej kategórie. Veľké množstvo napr. vodných názvov s takýmto onomaziologickým motivačným príznakom sa utvorilo najmä štandardizačnými procesmi, keď sa často uprednostnila lokalizačná potreba (o štandardizačných procesoch viac Sičáková, 2007, s. 36). Pôvodný názov, hoci iba s lokálnou platnosťou, však mohol byť odlišný (napr. *Rohovský potok* podľa ON *Rohov*, pôvodný názov *Smrekovec*). Pri tomto vzťahovom modeli môžeme analogicky podľa slovotvornej terminológie apelatív hovoriť o už skôr spomínanom potenciáli onymickej motivačnej intencie (Furdík, 2004, s. 80 – 83), pretože osadné, v menšej miere aj terénne názvy majú pomerne veľký akčný rádius⁹⁴ – názvy miest či menších obcí sú s výnimkou významnejších vodných tokov v porovnaní s terénnymi názvami alebo menšími (lokálnymi) vodnými tokmi známe širšiemu okruhu ľudí. Takýto typ názvov často naznačuje svoju motivovanosť osadným alebo terénnym názvom aj explicitne – štruktúrnou formou názvu, napr. derivačným sufixom *-ský*. Zaraďujú sa tu však aj názvy, ktoré sa utvorili z apelatív, lokalizačný príznak je rovnako vyjadrený aj ich štruktúrou. Ich forma môže byť trojaká – 1. proprializované predložkové názvy (napr. *Pod vrchom*), 2. proprializované jednočlenné zmeravené predložkové názvy (napr. *Záhumenský jarok*, *Závršok*, *Zales*, *Podlipa*)⁹⁵, 3. zložené názvy obsahujúce adjektívum priamo vyjadrujúce polohu (napr. *Zadný jarok*, *Dolné Lovčice*). Pri týchto typoch názvov však môžeme zväčša hovoriť o bezprostrednej (primárnej) motivácii názvu (názvom sa priamo lokalizuje poloha, smerovanie objektu) s výnimkou situácie, keď názov súvisí s už existujúcim názvom z inej onymickej

⁹⁴ M. Majtán (1996a, s. 12) hovorí o *akčnom rádiu toponyma*, ale tento termín sa dá využiť na vyjadrenie veľkosti okruhu používateľov akéhokoľvek názvu či mena, teda aj v antroponymii a chrématonymii.

⁹⁵ Viac sa tomuto typu názvov venujeme v podkapitole Gramatika a slovotvorba (názvotvorba) vlastných mien.

skupiny, z ktorého sa utvoril transonymizáciou (napr. TN *Pod vrchom* > VN *Pod vrchom*).

R. Šrámek (1999, s. 36 – 50) v rámci vzťahového modelu I. (A) vymedzil ako kvalifikátor aj kategóriu životnosti. Vzťahové modely aplikuje prevažne na ojkonymickom materiáli. Do tohto modelu však zaraďuje napr. aj osadné názvy ako *Vodňany*, *Jezeřany*, ktorých dominantný onymický príznak, obsahujúci starú obyvateľskú príponu *-any*, podáva skôr odpoveď na otázku: „*Aké to tam je?*“ (teda VM C) než „*Kde to je?*“

2. Vzťahový model B (VM B)

Do tohto vzťahového modelu sa zaraďujú názvy, ktoré sa utvorili bezprostrednou motiváciou z apelatív, priamo označujúcich druh objektu. Vo všeobecnosti sa sem zaraďujú aj názvy motivované rôznymi apelatívnymi označeniami objektov, významovo nesúvisiacich s pomenovaným objektom (napr. VN alebo ON podľa geomorfologických útvarov (laz, vrch, hrb), TN alebo ON zasa podľa blízkych vodných objektov (jazero, rybník, potok, mláka, jarok), príp. VN sa pomenuje podľa iného typu vodného objektu (napr. názov potoka *Jazero*, vodná plocha *Bystrina* a pod.) VN podľa označení sídelných či terénnych objektov (mlyn, pole a pod.), a transonymizované názvy motivované názvom objektu nachádzajúcim sa v ich bezprostrednej blízkosti, ktorý môže, ale nemusí ovplyvňovať ich povahu. Takéto názvy už podľa nášho názoru vyjadrujú sémantický príznak lokalizácie, ktorý je síce pomerne vágny a jednotlivcom mimo miestnej mikrosociety nič nehovoriaci, ale v štruktúre sémantických príznakov dominuje a prekrýva sa so sémantickým príznakom klasifikačného modelu A. Z uvedeného vyplýva, že pokiaľ apelatívny motivant názvu nie je priamym označením pomenovaného objektu, významovo súvisiacim s pomenúvaným objektom, ale označením iného blízkeho objektu, dominantný je lokalizačný príznak a názvy patria do vzťahového modelu A. Transonymizované názvy, motivované názvami existujúcich alebo zaniknutých blízkych objektov, vyjad-

rujú lokalizačný príznak vždy.⁹⁶ V tomto modeli vyjadrujú sémantické príznaky názvov odpoveď na otázku: *Čo tam je?*, no pri plnom rešpekte k tradičnej modelovej teórii by azda bola vhodnejšia otázka: *Čo to je?* Zaradujú sa tu aj názvy, ktoré boli motivované rastlinným či stromovým porastom (napr. ON *Dúbrava*, TN *Lipovec*), prípadne motivačne súvisiace s trvalým (VN *Raková*), ojedinelým, resp. opakujúcim sa výskytom určitého živočícha (VN *Švajnsbach*, nem. podoba názvu **Svinský potok*; „potok, ktorého názov motivovalo využitie toku na napájanie domácich zvierat, nachádzajúcich sa vo výbehu v blízkosti toku“). Typy názvov motivovaných rastlinnými, stromovými porastmi či živočíchmi tvoria akýsi prienik medzi vzťahovým modelom B a C, ale do tohto vzťahového modelu ich zaradíme z toho dôvodu, že dominantný onymický príznak funkčného člena názvu sa neviaže priamo na pomenovaný objekt, ale na iný objekt, ktorý ovplyvňuje povahu pomenovaného vodného objektu; názvy viac súvisia s odpoveďou na otázku: *Čo tam je?* než *Aké to tam je?* Takýmto vymedzením vzťahového modelu sa dokážeme vyhnúť problémom už spomínaného nejednoznačného zaradenia niektorých názvov. I. Sičáková (2007, s. 11) pri klasifikácii niektorých obsahovo nejednoznačných názvov využíva prepojenie vzťahovej a štruktúrnej analýzy. Pri výklade názvov so sufixmi *-ina*, *-ava* (napr. *Brezina*, *Jelšava*) sa prikláňa skôr k označeniu miesta, kde rastie určitý druh porastu s významom „tok tečúci z miesta porasteného *brezami*, *jelšami*“ ako s významom „tok, ktorého breh je porastený určitým porastom“.⁹⁷ V modeli takto motivovaných toponým môžu v niektorých

⁹⁶ Napr. v povodí rieky Chvojnice je jedným z variantných názvov Smolinského potoka názov *Rybník*. Tento názov však nevznikol proprielizáciou apelatíva, ale transonymizáciou z VN *Rybník*, preto názov pomenúva „vodný tok nachádzajúci sa pri objekte s názvom Rybník“, a zaradil by sa teda do vzťahového modelu A.

⁹⁷ Problémy však môže spôsobovať aj divergentnosť výkladov sémantických príznakov sufixu *-ava*; porov. Krajčovič, 2005, s. 20; Majtán, 1996a, s. 24; Závodný, 2008, s. 76 – 80.

prípadoch priezračnejšiu jazykovú motiváciu (sémantika apela-tívneho motivanta) pomerne výrazne obohacovať aj sekundárne mimojazykové príznaky charakteristiky pomenovaného objektu, ktoré motivačne s objektom nesúvisia.⁹⁸ Ide napr. o prípady náz-vov motivovaných výskytom dajakého živočícha (napr. *Raková*: 1. *jazyková motivácia*: z apel. *rak* „obojživelný živočích s veľký-mi klepetami žijúci v tečúcej vode“, KSSJ, 2003; 2. *mimojazyková (s názvom súvisiaca) motivácia*: názov motivoval výskyt rakov v pomenovanom toku; 3. *mimojazykové príznaky pomenovaného objektu nesúvisiace s motiváciou názvu*: výskyt raka je indikáto-rom čistej tečúcej vody alebo rybníka s čistou vodou s bahnitým dnom; *Žabník* ← 1. z apel. *žaba* „obojživelník bez chvosta so zad-nými nohami prispôsobenými na skákanie“, KSSJ, 2003; 2. názov motivoval výskyt žiab na pomenovanom mieste; 3. najčastejšie močaristé, zamokrené územie blízko vody, s výnimkou tzv. ža-bích zimovísk a pod.). Výskyt určitej dreviny, podobne ako pri motivácii faunou, do istej miery rovnako sekundárne (nemotivač-ne) charakterizuje aj miesto, na ktorom táto drevina rastie (napr. vŕby, jelše a topole sa najčastejšie vyskytujú na vlhkých nížina-tých miestach ovplyvnených podzemnou vodou; breza (v menšej miere osika a rakyta) má vertikálne pomerne široký rozsah rastu, dokonca aj skaly, vývraty, opustené a neutržiavané pasienky – jej výskyt na holoruboch znamená, že tam vyrástla až sekundárne, na miestach silne ovplyvnených podzemnou vodou môže byť bre-za autochtónna (napr. Záhorie); lieska je rozšírená sekundárne; lipa – skalnaté, štrkové, sutinové podložie v hornej časti dubovo-hrabových a v spodnej časti bukových lesov – lipové porasty na väčšej ploche sú zriedkavé, no názvy hromadného výskytu odrá-žajú ich pôvodnosť na pomenovanom mieste, názvy odrážajúce jednotlivý výskyt lipy však kvôli výsadbe pre jej okrasnosť a tónu

⁹⁸ Ide o skôr spomínanú informačno-encyklopedickú zložku onymického znaku, tzv. vedenie o onymickom objekte, teda o individuálny pojem onymického objektu.

(hroby, božie muky a pod.), treba brať s rezervou; javor – skalnaté doliny a stráne v horských oblastiach; jaseň, brest (lužné lesy) – pôda bohatá na dusíkaté látky, aj na občas zaplavovaných nivách – kvôli kvalitnému drevu ich často umelo vysádzali; borovica – najmä v horských oblastiach na skalách, má silné korene, ktoré zabraňujú vývratom, nenáročná, preto aj na suchých a chudobných pôdach, v piesku (Záhorská nížina; výsadba na pohyblivých pieskoch už v 16. storočí, aby nedochádzalo pri vetre k transportu piesku na iné miesto); tis – jeho výskyt poukazuje aj na rozšírenie pralesovitých jedľo-bučín, v ktorých rástol ako ker alebo nízky strom, no často bol pastiermi aj umelo vysádzaný kvôli vetvám na vence; duby a hraby rastú najmä v nížinách a nižšie položených kotlinách, buk a jedľa zasa v o niečo vyšších polohách, nad nimi je zasa pásmo ihličnanov a jelší a pod.).⁹⁹

3. Vzťahový model C (VM C)

Tento vzťahový model obsahuje názvy, ktoré charakterizujú pomenovaný objekt podľa jeho typických, priamo naň sa vzťahujúcich vlastností. Nositeľom charakterizačného motivačného impulzu už nie je iný objekt, ale priamo pomenovaný (označený) objekt. Odpovedá sa na otázku: *Aké to tam je?* Vzťahový model C je jediným spomedzi vzťahových modelov, v ktorom sú názvy motivované vlastnosťami (s priamym alebo preneseným – metaforickým/metonymickým významom) bezprostredne spätými s po-

⁹⁹ V minulosti bol vplyv človeka malý a stromy sa takmer nevysádzali, rozsiahla výsadba smrekovej kultúry zaznamenala rozmach až v polovici 19. storočia. Ostatné dreviny sa až na zopár výnimiek v špecifických oblastiach Slovenska (napr. banské oblasti, prípadne miesta, kde sa po vyrúbaní alebo požiarí dubovo-hrabového lesa viac rozšíril napr. hrab) rovnako vo veľkej miere nevysádzali, takže terénne názvy s motiváciou odkazujúcou na stromový porast svedčí o autochtónnom výskyte tejto dreviny na príslušnom území. Prírodzene, aj tu treba brať do úvahy isté vegetačné anomálie prostredia (napr. Záhorská nížina – ihličnany, Tatry – kvôli absencii listnatých drevín výskyt ihličnanov aj v nízkych polohách a pod.); Plesník, 1973, s. 179 – 189.

menovaným objektom: tvar, povaha, veľkosť, rýchlosť, zloženie dna, chemické zloženie vody alebo pôdy, zvuk vody alebo zvuk v prostredí a pod. (napr. ON *Hlboké* – nízko položené miesto; TN *Prepadlá* – „prepadnuté“, hlboko položené miesto; TN *Smrdáčky* – zapáchajúce miesto; VN *Škripík/Škripik* – pomenovanie podľa kamenitej pôdy, ktorá pri obrábaní škripala; VN *Strieborník* – názov bol metaforicky motivovaný sfarbením vody; VN *Konotopa* – podľa charakteristiky brehov toku – močaristé brehy spôsobovali, že sa pri brodení potoka v ňom topili kone, Krško, 2003, s. 79). V dôsledku vychádzania iba z bezprostredného onymického príznaku sa sem zaraďujú aj zložené názvy, ktorých prvá adjektívna časť implicitne obsahuje komparačný vzťah – objekt sa porovnáva s iným objektom vyjadreným v substantívnej časti utvorenej z iného často dôležitejšieho a známejšieho pomenovaného objektu (TN: *Veľké árendy*, *Malé árendy*, *Dolné lúky*; ON: *Stará Bystrica*, *Nová Dubnica*; VN: *Stará Morava*, *Malá Rudava* a pod.).

4. Vzťahový model D (VM D)

Do tohto vzťahového modelu sa zaraďujú názvy na základe posesívneho motivačného príznaku. Vlastníctvo, vzťah istej substancie (posesora) k inej substancii (posesum) (Gerlaková, 2006, s. 108; porov. Pleskalová, 1992, s. 103), a príslušnosť uvádza M. Majtán (1996a, s. 11) ako dva obsahovo blízke motivačné príznaky toponým. Z vymedzenia týchto dvoch entít vyplýva, že v posesívnych tvaroch toponým môžeme hľadať minimálne tieto dva obsahové príznaky: 1. vlastnícky príznak obsahuje vyjadrenie vlastníckeho vzťahu jednotlivca alebo rodiny k nazývanému objektu; 2. príznak príslušnosti vyjadruje vlastnícku a súčasne aj územnú, niekedy iba územnú príslušnosť objektu k obci, ku katastru obce alebo k inému väčšiemu administratívnomu alebo geografickému celku (tamže).

Vzájomný vzťah medzi posesorom a posesom je dynamický, temporálne limitovaný, pretože sa môže meniť (porov. Gerlaková, 2005, s. 72). Do posesívneho vzťahu, explicitne vyjadrenom vlastným menom, nevstupuje označený objekt, ten je vo väčšine prípa-

dov onymicky pasívnym členom. Onymicky aktívnym členom je vlastné meno (antroponymum, toponymum) alebo apelatívne označenie osoby či inej substancie, ktorej sa privlastňuje. Objekt je parciálne onymicky aktívny iba v tých prípadoch, keď ide minimálne o dvojčlenné posesívne názvy, v ktorých druhý člen určuje druhové označenie pomenovaného objektu (napr. *Šándrov potok* z TN *Šándrová*; porov. Majtán – Rymut, 2006, s. 125).¹⁰⁰ Pri názvoch utvorených z osobných mien ide vždy minimálne o sekundárnu motiváciu (OM > ON, TN, VN). Odpovedá sa na otázku: *Čí je to majetok?* Tento typ názvov vyjadruje vlastníctvo alebo príslušnosť určitého objektu k individuálnej (jednej) alebo skupinovej substancii, z ktorej mena je posesívny názov odvodený.

Slovotvorná štruktúra vlastného mena je limitovaná štruktúrnymi možnosťami národného jazyka. Pri niektorých názvoch je posesívnosť iba formálna, pretože niet iného formálneho prostriedku na vyjadrenie dajakého vzťahu vlastného mena k objektu, príp. príslušnosti k objektu. Preto pri komplexnej interpretačnej analýze toponým nemožno brať do úvahy iba formálnu, ale aj obsahovú stránku vlastného mena.¹⁰¹ Formant sám o sebe nič nevyjadruje,

¹⁰⁰ Druhové označenie objektu v podobe apelatíva v dvoj- a viacčlenných názvoch (*potok, kanál, jarok* a pod.) nemá takmer žiadnu výpovednú funkciu pri hľadani pôvodnej motivácie názvu vodného objektu (niekedy azda iba sémantický odtienok veľkosti vodného toku, napr. *jarok* je menší ako *potok*), v niektorých prípadoch (najmä vodné názvy, ktoré vznikli z TN; ide tu však už o sekundárnu motiváciu) je skôr zavádzajúci, napr.: VN *Bajzova dolina* (Sičáková, 1996, s. 13); apel. *dolina* sémanticky nesúvisí s vodným objektom. V niektorých prípadoch sa zasa apelatívne časti názvov vypušťajú (eliptické názvy) a adjektívna časť sa substantivizuje, napr. *Petrov kanál* → *Petrov*; porov. Pleskalová, 1992, s. 12; Šrámek, 1999, s. 17. K eliptickým substantivizovaným deadjektívnym názvom porov. Dodatok č. 1 k Smernici na štandardizáciu geografických názvov (2018, s. 1, bod 7): „Upravujú sa jednoslovné privlastňovacie prídavné mená v tvare nominatívu singuláru ženského rodu s krátkym *-a* na konci do podoby s dlhým *-á* na konci, napr. *Bakova, Mikuškina* sa upravuje na *Baková, Mikuškiná*;“ podobne *Bakove* → *Bakové* a pod.

¹⁰¹ Pri analýze slovotvornej štruktúry a výklade motivácie vlastných mien sa mož-

na základe rovnakého formantu by sme mohli analogicky spájať dve obsahovo rozdielne toponymá (porov. Pleskalová, 1992, s. 14; Šrámek, 1976).¹⁰² Z dôvodu oslabovania obsahovo-sémantickej kategórie je v tomto modeli v porovnaní s ostatnými vzťahovými modelmi určiť pri niektorých názvoch pôvodnú mimojazykovú motiváciu asi najnáročnejšie, pretože formálne vyjadrená posesívnosť môže byť pri hľadaní pôvodnej motivácie zavádzajúca a nemusí vždy vyjadrovať vlastníctvo, ale môžu sa ňou vyjadrovať aj dajaké iné sémantické odtienky objektu, viažuce sa k inej substancii (napr. sémantický odtienok oslavnosti, pamätnosti (tragickosti), obľúbenosti, autorstva a pod., čo platí nielen pre apelatívnu, ale aj pre onymickú lexiku, napr. *Búdova cesta* môže vyjadrovať motivácie: „vlastníctvo územia, cez ktoré cesta prechádzala“, „dajakú humornú/tragickú udalosť“, „lokalizáciu cesty vzhľadom na iný blízky objekt“; VN *Jánov potok* môže vyjadrovať vlastníctvo územia, cez ktoré potok tečie, ale môže poukazovať aj na úplne odlišné motivačné situácie súvisiace s lokalitou – názov mohla motivovať napr. tragická udalosť: niekto sa v potoku utopil, príp. sa motivácia viaže s dajakou humornou témou, napr., že tam nositeľ mena, ktoré názov motivovalo, spadol do potoka a pod.).¹⁰³ Derivačný

no opierať, podobne ako pri slovotvornej analýze apelatív, aj o slovotvorný význam (interpretácia onomaziologického príznaku a onomaziologickej bázy), pričom pri viacvýznamových slovách treba brať do úvahy najrelevantnejší lexikálny, prípadne etymologický význam topobázy vzhľadom na vlastnosti pomenovaného objektu.

¹⁰² Takýto rozpor medzi formou a obsahom sa prejavuje napr. aj vo frazémach, v ktorých sa posesívny tvar propria desémantizoval a vyjadruje už neposesívny význam – vlastnosť, napr. *Tantalove muky* „veľké, nepredstaviteľné utrpenie“, *Jóbova zvesť* „zlá správa“, *Achillova päta* „zraniteľné miesto“ a pod.

¹⁰³ Z uvedených príkladov vyplýva, že tento typ adjektív dokáže okrem posesívneho vzťahu k substancii vyjadrovať aj rôzne iné typy vzťahov. M. Nábělková (1993, s. 27) v apelatívnej sfére odporúča namiesto zaužívaného pomenovania „individuálne prívlastňovacie adjektíva“ (vzťah príslušnosti je podľa nej len jednou, hoci dominantnou, významovou konkretizáciou individuálneho adjektíva) používať označenie „individuálne vzťahové adjektíva“.

sufix *-ov* napr. okrem posesívnej môže vyjadrovať aj honorifikačnú funkciu (porov. Šrámek, 1999, s. 21)¹⁰⁴, no mnohé posesívne sufily plnia okrem týchto dvoch uvádzaných funkcií aj vzťahovú funkciu – ovplyvňujú formu názvu a prostredníctvom nej explicitne vyjadrujú vzťah pomenovaného neživého objektu k živému objektu (osobe), z ktorého mena sa utvoril názov.¹⁰⁵ Preto by sa bolo treba kvôli uvedeným rôznym iným, neposesívnym odtienkom pýtať aj inými otázkami: „*Na koho sa názov vzťahuje, ku komu, k čomu prislúcha?*“; „*S kým názov motivačne súvisí?*“; „*Koho názov honorifikuje?*“ Rovnako možno konštatovať, že posesívne adjektíva sú aj pomerne úzko prepojené s mimojazykovou skutočnosťou, preto nimi môžeme privlastňovať iba životným substanciam prirodzeného rodu, teda mužského a ženského.¹⁰⁶ V toponymii sa však nezvykne individuálnymi posesívnymi adjektívami na rozdiel od apelatívnej lexiky privlastňovať objekty zvieratám (v gramatike jazyka sa vnímajú ako neživotné), vzťah sa naznačuje prostredníctvom posesívnych druhových adjektív (porov. napr. *Rakova jama* z OM *Rak* a *Račí potok* z apel. *rak*). Z tohto dôvodu nemožno do obsahového modelu D zaradiť privlastňovacie druhové adjektíva (napr.

¹⁰⁴ J. David (2015, s. 380) aj z českého prostredia potvrdzuje, že honorifikačne motivované urbanonymické názvoslovie nemá až na pár výnimiek (napr. UO *Sokolská* pomenovaná podľa športového areálu) takmer nijakú primárnu orientačnú funkciu a z hľadiska orientácie utvára sterilný priestor.

¹⁰⁵ O rôznych druhoch vlastníckeho vzťahu porov. Pleskalová, 1992, s. 104.

¹⁰⁶ Špecifickosť individuálnych posesívnych tvarov adjektív, ktoré bývajú funkčnými členmi názvov, sa naplno prejavuje aj v tom, že nimi nemožno privlastniť istú substanciu viacerým substanciam, čiže majú len obmedzenú číselnú paradigmu a nemožno z nich vytvoriť tvary v pluráli – sú teda singuláriá tantum. Pri utvorení plurálového tvaru sa posesívne adjektívum utvorené z antroponyma z pozície zhodného prívlastku v N dostáva do pozície nezhodného prívlastku v G, posesívne adjektívum utvorené z apelatíva možno vytvoriť rovnako ako pri adjektíve z vlastného mena alebo ho zmeniť na vzťahové adjektívum bez zmeny pádu (napr. *Jánov zošit/Jánove zošity*, *Máriina hračka/Máriine hračky*, ale *zošity Jánov*, *hračky Márii*; *otcova rada/otcove rady*, ale *rady otcov/otcovské rady*); porov. Závodný, 2016a, s. 135, 136.

TN *Stračí hon*; VN *Líščí potok*) a ani z formálneho hľadiska individuálne privlastňovacie zvieracie adjektíva (napr. TN *Raková*; VN *Rakov potok*) s výnimkou takých, ktoré vznikli z osobného mena (napr. z OM *Rak*), pretože mimojazyková motivácia je v takomto prípade v kolízii s jazykovým (gramaticko-slovotvorným) stvárnením vlastného mena a zároveň aj s onomaziologickým vnímaním tohto modelu. Individuálne privlastniť objekt nemožno ani iným neživotným posesorom (napr. obec, mesto, fara a pod.) – v takomto prípade sa vyjadruje príslušnosť objektu k neživotnej substancii (napr. VN *Handlovka* – potok prislúchajúci, patriaci mestu Handlova; Hladký, 2004, s. 77, 78).

Nejednoznačne sa dodnes onomastici stavajú k otázke mimojazykovej motivácie posesívnych tvarov hydroným. Z množstva názorov na posesivitu v hydronymii sa dajú utvoriť dve názorové polarity:

1. posesivita v hydronymii nie je funkčná (posesívny príznak v hydronymách je len sekundárny, teda sprostredkovaný cez iné toponymum, napr. terénny názov, ojkonymum); porov. Krško, 2006, s. 328, 329; Sičáková, 2007, s. 28);
2. zovšeobecnené tvrdenia, že všetky posesívne tvary hydroným motivicky súvisia s privlastňovaním (vychádza sa najmä z formy: napr. sufixy *-ov*, *-ina* a pod.).

Náš názor osciluje medzi obidvoma spomínanými polaritami, snažili sme sa len trochu obmeniť prístup k skúmaniu tohto javu. Nazdávame sa, že najmä prvé tvrdenie o neposesívnosti hydroným má v plnej miere opodstatnenie iba v tom prípade, ak berieme každý vodný názov ako izolovaný prvok (bez zreteľa na nelingvistické súvislosti: historické kontexty a vplyvy spoločenského fungovania vlastného mena).¹⁰⁷ Vodné toky boli v minulosti podobne ako ktoré-

¹⁰⁷ Z výskumu J. Krška (2006) vyplýva, že napr. z 1400 pomenovaných onymických objektov v povodí Hrona (tečúce, stojaté vody, vodopády a pramene) je vyše 300 hydroným s posesívnym tvarom (21%). Podobné percentuálne zastúpenie majú aj ostatné doteraz spracované povodia slovenských riek. Napr.

koľvek iné objekty v teréne orientačnými alebo hraničnými bodmi (métami), ktoré pomáhali určovať hranice pozemkov.¹⁰⁸ Napríklad názov *Ančin potok* (povodie Rudavy) naznačoval, že týmto hraničným tokom sa končí vlastníctvo územia jednej osoby (hypokor. *Anča* z OM *Anna*) a začína sa pozemok iného majiteľa. TN, ktorý by poukazoval, naznačoval alebo zachytával vlastníctvo tohto územia, nemáme doložený, resp. ani nemusel existovať¹⁰⁹ tak v kartografických dokladoch, ani v živej reči, pretože mohlo ísť o vlastníctvo/vzťah k veľmi malej časti územia – hon, pole, lúčka, a posesívu územia dostatočne naznačoval a vymedzoval vodný tok (napr. VN *Antošov potok* – k tomuto VN nemáme písomne doložený žiadny TN či ON, ale z terénneho výskumu M. Májeka (rukopis, 1980) vyplýva, že išlo o osobné meno majiteľa honu, cez ktorý potok tečie); porov. VN *Slavkov* (1290 *fluv. Zalouk*, Varsik, 1990, s. 133) z OM *Slavk*, *Slavek*, povodie Torysy; Chomová, 2008, s. 159). Hoci sa nám privlastňovanie vodného toku môže zdať v súčasnosti nelogické, treba brať do úvahy spôsoby a logiku pomenovania človeka v minulosti (porov. Šmilauer, 1963, s. 156). Vlastníctvo pozemkov bolo dôležité a vymedzenie hraničných bodov zabezpečovalo aj istú ochranu územia proti privlastneniu si časti územia susedným vlastníkom (dôkazom sú aj mnohé predložkové terénne názvy, ktoré bližšie špecifikujú lokalizáciu územného vlastníctva; napr. *Na Beňovo* – *Beňov pasienok*, *Za Davidovým kútom*; Krško, 2001). V niektorých prípadoch zápisov pomenovaných objektov však

vodné názvy z ľavostranných prítokov Moravy majú o viac ako polovicu nižšie percentuálne zastúpenie (zo 462 onymických objektov je tvarovo posesívnych 42, čo predstavuje 9%). Skúmaná oblasť sa však vyznačuje veľkým množstvom pravdepodobných čisto posesívnych vodných názvov (najmä oblasť kopaníc: Sobotište, Chvojnica, Myjava, Vrbovce a pod. – *Bažalovec*, **Mandačín*, *Libuša*, **Michalkov potok* a pod.).

¹⁰⁸ Porov. Maliniak, 2009, s. 103.

¹⁰⁹ Pri scelovaní pozemkov mohol niekto odkúpiť susedný pozemok a po jeho pridaní k svojmu pozemku pôvodný názov kúpeného pozemku zanikol (porov. Mazúr, 1980, s. 117).

mohlo dochádzať k analogickým chybám či deformáciám sufixov, čo v prípade iba jednej doloženej zmienky o názve pomenovaného objektu bez možnosti porovnania viacerých dokladov môže viesť k nekorektnej slovotvornej a obsahovej klasifikácii názvu. Napr. v povodí Slanej sa nachádzajú dva vodné názvy – *Laz* a *Lazný potok*, a oba majú rovnaký variantný názov v tvare *Lazov potok* (napr. *Lazný potok*: zmienka z roku 1884 v tvare *Lazov potok*, Tmp. 25). Táto slovotvorná forma by naznačovala posesivitu, vzťahovosť či dajaký iný motivačný vzťah súvisiaci s antroponymom pomenovaným objektom. Vzhľadom na iné zmienky o názvoch však takmer isto ide o (možno náreč., no pri VN *Lazný potok* je doložený náreč. tvar *Lazový potok*) deformácie vzťahového adjektíva *lazový* (Sičáková, 1996, s. 49, 50; podobne porov. v povodí Moravy (Závodný, 2012, s. 101) tvary *Dubov kanál*, *Dubov potok* (← VN *Dubový kanál*)). J. Krško (2006, s. 334) uvádza niektoré terénne názvy tzv. vetného typu (napr. *Kde Tošala zabilo*, *Kde Rózka zmrzla*, *Kde haviarov zarútilo*, *Kde hajdúcha sťali*). Takéto komunikačne nevhodné názvy sa rovnako ako predchádzajúce uvedené príklady mohli neskôr zjednodušiť práve na posesívne formy názvov; porov. napr. VN *Magdin jarok*, pri ktorom sa v zátvorke uvádza, že tam „*Magda Uhlištianka s drevom zamrzla*“ (Krško, 2006, s. 335). Na spoľahlivé zisťovanie iných ako posesívnych vzťahov motivanta k objektu je najvhodnejší terénny výskum.

Keď sa ešte raz vrátíme k dvojakému (vlastnícky príznak a príznak príslušnosti) obsahovému príznaku vyjadrenia posesivity, môžeme konštatovať, že čisto vlastnícky vzťah je síce pri hydronymách zriedkavý a netypický, ale prítomný, pretože nie všetky posesívne vodné názvy museli vzniknúť sprostredkovanou (sekundárnou) motiváciou (z TN alebo ON). Niektoré VN majú príznak posesivity opodstatnený, keď k vlastnenému územiu patril aj vodný tok, ktorý tiekol iba na území vlastníka (porov. Šmilauer, 1932, s. 487). Ide najmä o kratšie vodné toky (do 1 – 2 km) v oblastiach s rozptýleným osídlením. Na takýchto miestach boli kvôli lepšej orientácii pomenované všetky samoty (porov. Pleskalová, 1991,

s. 75). V takýchto oblastiach sa na orientáciu nevyužívala poloha, terénne názvy útvarov, porasty, ale posesivita vyjadrená v toponymách. Jednotlivé samoty (osady) boli nazývané podľa mien osadníkov (patronymické názvy), rodín, podobne aj väčšina pozemkov v chotári osady (porov. kopaničiarsku oblasť v okolí Myjavy). Okrem takýchto vodných tokov tu možno začleniť aj vodné toky, ktoré slúžili na rôzne hospodárske účely (mlynské potoky, zavlažovacie kanály a pod.).

K čistému typu posesivity však môžu patriť aj názvy, ktoré explicitne vyjadrujú vlastníctvo iných vodných objektov (prameňov, studní, studničiek a pod.; porov. napr. *Kráľov prameň*, 1356 *fons Regis*, povodie Hrona: je známe, že v minulosti patrili pramene spolu s pozemkami panovníkovi; porov. Krško, 2008a, s. 292; *Evičkin jazero (Evičkin rybník)* z hypokor. *Evička*, OM *Eva*; *Brozmanov prameň* z OM *Brozman*; Majtán – Žigo, 1999, s. 92, 93; *Hodoňove studne* z OM *Hodoň*; Závodný, 2012, s. 361).¹¹⁰

Príznačnosť príslušnosti sa viaže na všetky vodné názvy, ktoré sú sekundárne motivované (z TN alebo ON; napr. vo VN *Bajzova dolina*, utvoreného podľa TN *Bajzova dolina*, je naznačená príslušnosť vodného objektu k terénnej časti označenej týmto terénnym názvom; porov. termín onymická homonymia, Blanár, 1996, s. 137; príp. VN *Kolesársky potok* z TN *Kolesárova dolina*, povodie Slanej; Sičáková, 1996, s. 45), príp. sú motivované inou skutočnosťou ako vlastníctvom (napr. názvy motivované patrocíniom: *Studnička sv. Magdalenka*, povodie Myjavy; *Prameň sv. Ondrej, Gregorov prameň*; Goóťšová, 2010, s. 100; motivované menami významných osôb (oslavnosť), regionálnych rodákov: *Nálepkové vodopády, Karolyňho vodopád*; Goóťšová, 2010, s. 100).

Pri niektorých posesívnych vodných názvoch dokonca dochádza k ostrému kontrastu medzi formou a obsahom vlastného mena, pretože sa len ťažko dajú s vlastníctvom dajakého majetku motivač-

¹¹⁰ V niektorých takýchto prípadoch však ani posesívna forma názvu nemusí vyjadrovať vlastníctvo vodného objektu, ale môže znamenať aj honorifikáciu.

ne zlúčiť. Zaraďujeme ich teda k názvom s príznakom príslušnosti (napr. VN, ktoré sa utvorili z apelatív *pytliak*, *zbojník*, *zlodej*; predstavitelia tejto spoločenskej vrstvy nemohli, a oficiálne pravdepodobne ani nič nevlastnili; porov. Pleskalová, 1992, s. 106).

Niektoré posesívne typy názvov však, ako sme už uvádzali, nesúvisia s vlastníctvom, preto aj v tomto modeli treba vymedziť jednoznačné pravidlá na klasifikáciu názvov doň. E. Sičáková (2007, s. 14) uvádza, že: „*Názvy tokov tak dokumentujú polohu tokov vzhľadom na objekt, podľa ktorého boli pomenované (preto môžu patriť aj do vzťahového modelu A), ale aj vlastníctvo toku*“. Pri niektorých názvoch treba veľmi citlivo prehodnotiť, či ide o bezprostredné, alebo cez iný názov formálne vyjadrené vlastníctvo. Pri posesívnych vodných názvoch ťažko predpokladať, že by niekto vlastnil dajaký (väčší) vodný tok. Tu spravidla ide až o sprostredkovanú motiváciu cez názov z inej onymickej kategórie (terénny názov, osadný názov), teda motiváciu názvu vodného toku môžeme vysvetliť ako „vodný tok tečúci lokalitou alebo popri lokalite, pomenovanej podľa jej vlastníka“. Z tohto dôvodu všetky tvarovo posesívne názvy, ktoré sú však sprostredkované motivované cez názov z inej onymickej triedy (napr. VN ← ON, TN), by sa mali zaraďovať do vzťahového modelu A. Do vzťahového modelu D by sa mali klasifikovať iba názvy, ktorých súvislosť s názvami z iných onymických kategórii nie je písomne doložená. Keďže sa v tomto modeli do istej miery oslabuje obsahovo-sémantická analýza, vychádza sa skôr z formálnej, štruktúrnej analýzy, explicitne vyjadrenou sufixmi *-ov*, *-ov-ec*, *-ová*¹¹¹,

¹¹¹ Prechýľovací sufix *-ová* sa vyvinul z posesívneho sufixu *-ova*, zväčša paralelne s elipsou druhového označenia pomenovaného objektu (napr. *Kotmanova Lehota* → *Kotmanová*, *Liskova Ves* → *Lisková*, *Demänova Ves* → *Demänová*, *Bánova Ves* → *Bánová*; podobne stratili menný tvar aj iné typy sufixov: *Ružina Lehota* → *Ružiná*, *Mičina Ves* → *Mičiná* pod.; porov. Majtán, 2000a, s. 114) a naznačoval akoby vlastníctvo, príslušnosť, prípadne neskôr oslavnosť či pamätnosť. R. Šrámek (1999, s. 47) v rámci českej onymie uvádza podobné prípady (napr. ON *Držkova Lhota* → ON *Držková*) a dopĺňa, že ide o nárečové splynutie ženského posesívneho sufixu *-ova* s adjektívnym skloňovaním, ktoré

-in, -ka (-ič-ka)¹¹², ale aj sufixmi -ov-ský, -ov-ská, -ov-ské,¹¹³ ktoré v morfológii slovenského jazyka pri apelatívach primárne nevyjadrujú posesivitu, ale vzťahovosť adjektív (porov. Sičáková, 2007, s. 15). V niektorých štandardizovaných názvoch sa zachovali aj nárečové sufixy (napr. typický záhorský sufix vyjadrujúci príslušnosť objektu k rodine v tvare -ových: *Ondriasových potok*)¹¹⁴.

Motivanty posesívnych názvov v tomto modeli môžu mať pô-

sa realizovalo prevažne v dvočlenných adjektívno-substantívnych názvoch po ich skrátaní (elipse) a substantivizácii.; porov. napr. VN *Roncková* (Závodný, 2012). S. Mazúr (1980, s. 115 – 118) uvádza, že staršou formou posesivity je typ dvojslovných názvov (rodinné posesívne (vzťahové) adjektívum + apelatívne označenie druhu objektu) so sufixom -ov-ský (napr. *Bahnovská lúka*), z neho sa neskôr utvoril mladší typ – posesívne adjektívum + apelatívne označenie druhu objektu (1766 *Plačkovská zem* → 1778 *Plačkova zem*).

¹¹² V prípade sufixov -ka a -ič-ka ide o obojrodové onymické sufixy, ktoré môžu v názvoch zastupovať motivant v podobe osobného mena mužského, ale v prechýlenej podobe aj ženského rodu; bez poznania presnej motivácie nevieme rod osobného mena spoľahlivo určiť; napr. v povodí Slanej mohol názov potoka *Gálička* vzniknúť z OM *Gálik*, ale aj *Gáliková*; porov. Sičáková, 1996, s. 31; posesívne sufixy v českých ojkonymách porov. Šrámek, 1999, s. 45 – 49; Olivová-Nezbedová, 1989, s. 300.

¹¹³ Okrem formálneho, sufixálneho vyjadrenia posesivity alebo vzťahovosti sa v onymii tento sémantický príznak vyjadruje, podobne ako pri apelatívach, gramaticky – prostredníctvom pádu. Takúto funkciu plní napr. obyčajný genitív (napr. pri adjektívnych formách priezvisk: *Vajanského nábrežie*, *Chlumeckého ulica*), adnominálny genitív príslušnosti, ktorý vyjadruje posesivitu, príslušnosť, honorifikáciu (napr. *Ulica Janka Kráľa*, *Rotunda sv. Juraja*, *Kostol svätej Margity Antiochijskej* a pod.). F. Miko (1959, s. 187 – 200) v rámci typológie adnominálneho genitívu špecifikuje uvedený typ názvov ako *genitív čestného názvu* (porov. aj Chomová, 2011, s. 81 – 97).

¹¹⁴ Ľ. Šmelík (1994, s. 128) uvádza, že v 17. storočí sa po celom Záhorí často zapisovali názvy so sufixom -ových a matrikári z iných krajov, kde tento typ priezvisk nepoznali, pod vplyvom šľachtických mien chorvátskeho pôvodu ako *Festetich*, *Keglevich*, *Grassalkovich*, kde sa koncovka -ič písala ako -ich, čítali všetky priezviská so sufixom -ových ako -ovič a hromadne ich takto aj prepisovali. Nemožno teda pôvod všetkých priezvisk so sufixom -ovič, -ič hľadať v chorváčtine (porov. aj pôvodom západoslovanské priezviská typu *Šimkovic*, *Hruškovic*, *Palkovic*, tamže).

vod v apelatívnej (VN *Farárka* < apel. *farár*) alebo propriálnej lexike (VN *Ančin potok* < OM *Anna*; etnonymá: *Čeker*, pravdepodobne z EN *Čech*), príp. sa nedá spoľahlivo určiť pôvodný motivant (VN *Holičov* mohol vzniknúť z OM *Holič* alebo apel. *holič*).

V rámci dizertačnej práce (Závodný, 2010a) sme na rozdiel od predchádzajúcich modelových teórií toponým vyčlenili aj vzťahový model N (VM N), do ktorého sme klasifikovali (vodné) názvy, ktoré nemajú jasnú motiváciu. Pri niektorých názvoch v tomto modeli sa dá urobiť aspoň ich štruktúrna analýza a nájsť spoločné a odlišné štruktúrne znaky, napr. ON *Pernek* (*Pern-ek*), VN *Rešica* (*Reš-ica*); porov. Závodný, 2010a.

Z hľadiska slovotvorby (názvotvorby) sú priamym apelatívnym motivátom iba názvy vo vzťahovom modeli C, motivačne vyjadrujúce charakteristiku objektu, a sčasti názvy vo vzťahovom modeli B, motivačne zahŕňajúce priame pomenovanie objektu a sémanticky s ním súvisiace, pretože ostatné modely vznikajú zväčša transonymizáciou (lokalizácia – model A, a vlastníctvo – model D, a sčasti aj model B). Ťažšie je aj niekedy rozlišovať medzi modelom lokalizácie (A) a modelom „Čo tam (to) je?“ (B), pretože oba modely odkazujú na prítomnosť iného objektu a pri oboch typoch názvov je väčšinou prítomný aj príznak lokalizácie vzhľadom na iný objekt. Názvy, patriace do vzťahového modelu C (charakteristika objektu), zasa kvôli prenášaniam významu apelatívneho motivanta (metaforizácia) zvyknú bývať motivačne neprehľadnejšie (napr. *Peklo*, *Vlčí dol*, *Obesený jarok* a pod.).

Modelovanie musí byť jedným z finálnych úkonov, pretože predpokladá komplexne zozbieraný, spracovaný a roztriedený onymický materiál vrátane precízne urobených etymológií všetkých mien a názvov. Význam modelovania výstižne vyjadril R. Šrámek (1999, s. 49): „*Koncepcie modelového pojetí propriálne pojmenovacího aktu a jeho procesualnosti vychází z funkčního chápání onomastiky a má v onomastice podle našeho mínění i dosavadních zkušeností pro veškerou obecně teoretickou práci i při konkrétních analýzách zásadní význam...*“, a ďalej dodáva: „...systémovost onymie totiž

spočívá na bázi modelové a je v zásadě dána vzájemným stabilizovaným vztahem obou druhů modelů určeným plnění propriálních funkcí; systémovost lze chápat jako organizaci jednoty a součinnosti zřetelů funkčních, modelových a komunikačních; systémovost se projevuje schopností změny uvnitř modelových vztahů, schopností regulovat tuto změnu a zejména pak vytvářením takového souboru konkrétních VM a SM, který má platnost onymické normy“.

2.4 Gramatika a slovtvorba (názvtvorba) vlastných mien

Vlastné mená možno všeobecne rozdeliť na dve veľké skupiny – bionymá, čiže vlastné mená živých bytostí (antroponymá a zoonymá), a abionymá – vlastné mená neživých objektov, ktoré ešte možno rozdeliť na toponymá (názvy prírodných geografických objektov a sídelných objektov) a chrématonymá (názvy produktov materiálnej a duchovnej kultúry človeka)¹¹⁵. Hoci má každé proprium prostredníctvom bezprostrednej alebo sprostredkovanej motivácie¹¹⁶ svoj pôvod v apelatívnej lexike, predstavuje špecifickú časť lexikálnej zásoby tak z lexikálnosémantického, ako aj gramatického či slovtvorného hľadiska.¹¹⁷

¹¹⁵ Porov. napr. Šmilauer, 1963, s. 6; Blichá – Majtán, 1986, s. 46 – 59; Šrámek, 1999, s. 16.

¹¹⁶ Už sme uvádzali, že bezprostrednú motiváciu vnímame ako priamy vznik vlastného mena z apelatíva propriálnizáciou, niekedy sprevádzanú aj deriváciou (napr. *suchý* → *Suchý*; *kameň/kamenný* → *Kamenica*), a sprostredkovanú motiváciu ako vznik vlastného mena transonymizáciou – odvodením z iného propria (napr. VN *Trnava* → ON *Trnava* → (neskôr) → VN *Trnávka*; podobne napr. VN *Drietoma* → ON *Drietoma* → (neskôr) VN *Drietomica*; VN *Krupina* → ON *Krupina* → (neskôr) VN *Krupinica* a pod.; načrtnutý proces prehodnotenia komunikačnej dôležitosti názvu objektu sa označuje ako onymická polarizácia; porov. Majtán, 2000a, s. 115).

¹¹⁷ Porov. Ološtiak, 2010a, s. 99.

Morfologická rovina jazyka, ako jazykovedná disciplína o gramatických formách, gramatických tvaroch slov, ich usporiadaní a uplatňovaní tvaroslovia v syntaxi, a syntax, ako časť gramatiky, ktorá sa zaoberá vetnými konštrukciami ako celostnými sémantickými útvarmi schopnými fungovať v rámci výpovede alebo širšieho textu, sú pre onomastickú vedu veľmi dôležité. Morfológický a syntaktický systém jazyka utvárajú spolu gramatickú rovinu jazykového systému. Z hľadiska tejto gramatickej roviny sa pri vlastných menách využíva štruktúrnotypologická analýza vlastných mien, ktorá je spolu s lexikálnosémantickou klasifikáciou štandardnou súčasťou toponomastickej metodiky, no teória vlastného mena sa opiera o morfológickú a syntaktickú teóriu aj pri slovnodruhovej a syntactickej analýze a klasifikácii vlastných mien či pri určovaní gramatických kategórií proprií (rod, číslo, pád). V rámci analýzy štruktúry a významu onyma onomastika využíva aj morfematický rozbor, najmä pri potrebe vyčleniť koreň slova (koreňovú morfému, etymón), aby sme mohli nájsť spoľahlivú etymológiu slova. Gramatickú stránku geografických názvov systematicky spracoval M. Majtán (1996a, s. 16), ale gramatickým aspektom proprií sa vo všeobecnosti alebo so zameraním sa na niektorú z onymických skupín venovali aj iní (napr. Blanár, 2005, 2006; Bohuš, 1973, 1974; Dvonč, 1966, 1976c; Jacko, 1974; Ološtiak, 2010a, 2018; Palkovič, 1978; Sičáková, 2000, 2003, 2011; Sokolová, 1996; Šrámek, 1999, s. 121 – 127; Uhlár, 1971; Závodný, 2015a, 2016; Žigo, 1994 a iní). M. Majtán (1996a, s. 15) uvádza aj názor V. Blanára, ktorý tvrdí, že gramatickú stránku vlastného mena predstavujú okrem iných, napr. pravopisnej a pod., aj jeho morfológické (paradigmatické) a syntaktické vlastnosti a charakteristiky. Na problematiku onomastickej gramatiky majú lingvisti rôzne názory. Niektorí jej vypracovanie odmietajú (A. V. Superanskaja, J. Spal), iní ho vyžadujú (porov. Blanár, 1996, s. 69; Sičáková, 2007, s. 17; Majtán, 1986, s. 145; Šrámek, 1999, s. 121 – 127). Jej odporcovia argumentujú hodnotením vlastných mien ako slov „*sui generis*“, ktoré pri opise gramatickej stavby jazyka nemožno obísť, ale ktoré ako

svojrázna skupina substantív musia byť integrálnou súčasťou takéhoto spracúvania (Blanár, 1996, s. 16). Keďže sa však vlastné mená gramaticky analyzovať dajú, môžeme prácu s nimi využiť na exemplifikáciu aj v didaktickom procese (napr. v rámci didaktických predmetov morfológie a syntaxe), príp. poukázať na odlišnosti onomastickej gramatiky v iných jazykoch. Na jednotlivé odlišnosti poukazuje aj M. Majtán, keď uvádza, že „každý jazyk má vlastné pravidlá využívania gramatických kategórií rodu, čísla a pádu vo vlastných menách, zvláštnosti vo flexii, pre vlastné mená nemá typické alternácie, má odlišné derivačné pravidlá pre jednotlivé triedy vlastných mien a osobitné syntaktické konštrukcie na tvorenie viacslovných vlastných mien i na používanie vlastných mien vo vetách“ (s. 16). Ako uvádza Ľ. Sičáková (2007, s. 18), z gramatického aspektu nie sú medzi apelatívami a propriami veľké rozdiely.¹¹⁸ Vlastné mená sa však v porovnaní s apelatívami aj napriek tomuto tvrdeniu predsa len vyznačujú istými jazykovými špecifikami. Keď sa proprium skladá z viacerých slov, vystupuje ako jedna zložená lexikálna jednotka (podobne ako napr. združené pomenovanie), no každá z častí propria má spravidla rôznu slovnodruhovú príslušnosť a skloňuje sa podľa iných vzorov. Proprium sa však od apelatíva odlišuje aj významovo, najmä však svojou identifikačnou a individualizačnou funkciou, rovnako sa v nich na rozdiel od apelatív nemusia odrážať kodifikačné úpravy spisovného jazyka a v mnohých propriách sa petrifikovali aj v súčasnosti už nespisovné (nárečové) či archaické jazykové prvky (napr. posesívne tvary adjektív z antroponým: *Borčín (jarok)*, *Šišulákových mlyn*, *Balažoviech (dvor)* – spisovne *Borkin (jarok)*, *Šišulákovský mlyn*, *Balážovský dvor*; toponymá z apelatív a antroponým: *Kačí kanál*, *Dankácky potok*, *Brožkáci* – spisovne *Kačací kanál*, *Dankovský potok*, *Brož-*

¹¹⁸ Ľ. Sičáková (2007) vo svojej práci podrobne rozpracovala teóriu gramatiky hydronym so zameraním sa na gramatické kategórie a skloňovanie (porov. Majtán, 1996a, s. 14 – 18; Sičáková, 2007, s. 16 – 26; Šrámek, 1999, s. 121 – 127).

kovci a pod.), príp. sa v propriách mohli zachovať v lexikálnej zásobe súčasného jazyka už nevyskytujúce sa apelatíva (napr. verb. *chyniti, chyniť* „klamať“ → ON: *Chynorany, Chyndice*; apel. *selo* „ves“, *selec* „sedliak, usadlík“ → ON: *Selce, Selice, Sielnica*, OM *Selectký*; apel. *šur* „švagor“ → OM *Šurina*; apel. *vrakuň/vrakuňa* (v nárečiach napr. verb. *vračať* „čarovať“) „klebetník/klebetnica, luhár/luhárka, čarodejník/čarodejnica, ktorí čarami liečia, ale môžu aj škodiť“ → ON: *Vrakuňa, Vrakúň*; porov. Stanislav, 1950, s. 86 – 90; porov. aj Krajčovič, 1983, s. 39 – 58; Hladký – Závodný, 2015, s. 40 – 46).

Z gramatického hľadiska sa propriá vyznačujú flektívnymi špecifikami, pretože vlastné meno vždy pomenúva dajakú substanciu a je preto vždy substantívom, hoci môže mať formy aj iných slovných druhov (*adjektívnu, verbatívnu, pronominálnu, adverbálnu*) – vlastné mená sú teda substantíva tantum, pretože sprievodným gramaticko-slovotvorným aktom pri utváraní vlastného mena z nesubstantívneho slovného druhu je substantivizácia.¹¹⁹ Ako uvádza M. Majtán (1996a, s. 17): „*Substantivizácia je jedným z formálnych znakov toponymizácie.*“ Substantivizáciou sa utvárajú však aj všetky ostatné typy vlastných mien (antroponymá, chrématonymá, zoonymá a pod.).

Zo syntaktického náhľadu na propriálnu problematiku je zaujímavé všimnúť si formálny gramatický vzťah v rámci syntagmy dvoj- a viacslovných spojení. Pri slovných spojeniach, utvárajúcich syntagmatický vzťah a obsahujúcich okrem vlastného mena objektu aj apelatívne označenie objektu, by sa pri všetkých takýchto spojeniach v rámci systémovosti mal do pádových gramatických

¹¹⁹ Hoci sú všetky vlastné mená substantívami a väčšina z nich sa teda skloňuje podľa substantívnych paradigiem, substantivizované adjektívne či adjektíválne mená a názvy sa skloňujú podľa adjektívnych paradigiem (viac v podkapitolách o skloňovaní antroponým, toponým a adjektívnych abioným). Iné flektívne paradigmy ostatných slovných druhov sa pri vlastných menách nevyužívajú.

vzťahov zapájať iba apelatívny komponent a vlastné meno v pozícii nezhodného prívlastku by malo zostať v nesklonnom nominatívnom tvare, čo sa v jazykovej praxi často porušuje. Pri niektorých apelatívno-propriálnych slovných spojeniach môže dokonca dochádzať aj k rodovej a číselnej disproporcii (napr. *cestujem do obce Jablonica*, nie *do obce *Jablonice*; *bývam v meste^{SR} Bratislava^{ZR}*, nie *v meste *Bratislave*; *vykúpil som sa v rieke^{ZR} Dunaj^{MR}*, nie *v rieke *Dunaji*; *žijem v meste^{SR,sg.} Topoľčany^{MR,pl.}*, nie *v meste *Topoľčanoch* a pod.). Syntakticky špecifické sú aj názvy vetného typu, pri ktorých M. Majtán (1996a, s. 26, 28) vyčleňuje dva typy týchto vetných názvov: viacčlenné determinované názvy s vedľajšou vetou prívlastkovou (napr. *Stará maša, kde sa ruda léla*) a predikatívne vetné názvy (napr. *Kde Paľa sťali, Kde líšku pálili*; Krško, 2001, s. 117; *Za Dubiarňou, kde Kristova noha*, Rožai, 2017, s. 157). Morfológickým špecifikom týchto súvetných názvov a predikatívnych syntaktických konštrukcií zasa je, že ide o onymické indeklinábilá – hoci jednotlivé gramatické tvary, ktoré názov obsahuje, sú ohybné, ako celok sú vetné typy proprií nesklonné.

Zo slovotvorno-gramatického aspektu vo všeobecnosti majú propriá a apelatíva pomerne dosť spoločných črt, no nájdú sa pri nich aj isté slovotvorno-gramatické propriálne špecifiká, ktoré sa pri apelatívach nevyskytujú. Spoločným slovotvorno-sémanticko-gramatickým špecifikom propriálnej lexiky, v užšom význame v skupine toponým, je, že môžu niekedy aj formovo vzťahové adjektíva v jedno- či dvojslovných názvoch v obsahovej štruktúre naznačovať sémantický príznak posesivity, ktorú zosilňuje mimojazykový faktor motivačného príznaku (napr. TN *Farské*: nejde tu primárne o (motivačný) význam „vzťahujúce sa na faru“, ale „patriace, príslušiace farnosti, fare“; podobne napr. *Farská lúka, Urbársky les, Stučková, Cigánska studienka, Cibulková remíza, Hodoňovské studne, Gálikovské* a pod.). Pri priezviskách sa menne, čiže individuálnym posesívnym prívlastňovaním v tvare nominatívum prívlastňuje iba substantívnym formám priezvisk. Pri adjektívnych formách priezvisk sa posesivita, prípadne oslavnosť, pamätnosť,

vyjadruje tvarom genitívu vlastnostného adjektíva (napr. *Kollár: Kollárova ulica*, ale *Jilemnický: Jilemnického ulica*).¹²⁰

Podobne ako skúmaniu gramatických parametrov proprií sa aj ich slovotvorným špecifikám venovali viacerí jazykovedci (V. Šmilauer, V. Blanár, M. Majtán, J. Pleskalová, novšie najmä M. Ološtiak¹²¹). Zo slovotvorného hľadiska sa pri tvorbe proprií využívajú takmer rovnaké slovotvorné spôsoby a postupy ako pri tvorbe apelatív.¹²² Už V. Šmilauer (1963, s. 85; porov. aj Majtán, 1986, s. 145) však upozornil, že tvorenie vlastných mien nie je úplne zhodné s tvorením všeobecných mien a ani prípony nemajú pri všeobecných a vlastných menách rovnaký význam, niekedy sa odlišujú aj formálne (napr. sufix *-in* pri apelatívach – sufix *-ín* pri propriách). Popri slovotvorných spôsoboch (kompozícii¹²³, derivácii a kompozično-derivačnom spôsobe) a slovotvorných postupoch (najčastejšie napr. sufixácia: TN *Jazerské vršky*, VN *Hlinec*, VN *Skorňa*; transflexia: TN *Žobráky*; reflexivizácia: napr. OM *Nebojsa* (aj ON), *Skovajsa*, *Umysa*¹²⁴; konfixácia: TN *Preddolinie*; TN *Poddubské*, TN *Nádalie*, VN *Ústranný potok*; porov. DGNSR; Maj-

¹²⁰ Pozri informácie aj pri vzťahovom modeli D.

¹²¹ M. Ološtiak na základe teórie lexikálnej motivácie J. Furdíka s využitím svojho onymického materiálu a materiálu už publikovaných onomastických prác vypracoval generalizačnú derivatologickú koncepciu vlastných mien (2010b) a na materiáli vodných názvov zo spracovaných slovenských povodí v rámci projektu Hydronymia Slovaciae predstavil koncepciu názvotvorby hydronym (2010c).

¹²² M. Ološtiak (2010b, s. 209 – 210) uvádza, že onymická motivácia sama osebe nemá schopnosť fyzicky vytvoriť príslušnú lexikálnu jednotku, proprium, pretože inherentne neobsahuje funkciu *nominačná abilita*, preto sa na fyzikom tvorení vlastného mena podieľajú iné typy lexikálnej motivácie, ktoré sa funkciou nominačnej ability vyznačujú (sémantická, slovotvorná, morfológická, syntaktická, interlingválna a abreviačná motivácia).

¹²³ Z doterajších, najmä toponomastických výskumov vyplýva, že v porovnaní s češtinou sa v slovenčine nachádza oveľa menej kompozitných toponým, no na druhej strane zasa v Českej republike nie sú doložené názvy vetného typu (porov. Špal, 1973, s. 194).

¹²⁴ Porov. Majtán, 2014, s. 43.

tán – Žigo, 1999, s. 55, 81; Závodný, 2012, s. 87)¹²⁵ sa uplatňuje aj trunkácia (napr. VN *Myšpotok* (azda ← OM *Mišo*; Majtán – Žigo, 1999, s. 53), prezývkové OM *Bezruč* ← zo slovného spojenia *bez ruky*, lebo nositeľ prezývky nemal na jednej ruke dobre vyvinutú dlaň s prstami; podobne slovanské kompozitné mená *Beznos*, *Kolibab*, *Mastihlav*, *Ozembuch* (porov. Majtán, 1996b, s. 174); vodný názov *Neteč* ← z negačného verbatívneho tvaru *netiečť*). Na rozdiel od apelatív sa však pri propriách možno stretnúť nielen s juxtaponovanými (niekedy aj derivovanými) kompozitami (napr. OM *Zatroch* ← z predložkového spojenia *za troch*¹²⁶; VN *Poľahájsky potok* ← *poľa* „slabý, nedobry“ + *hájsky* „tečúci cez háj“; porov. šarišské náreč. pejoratívum *poľa* „bezvýznamná, nevýrazná osoba“; Sičáková, 1996, s. 65; SSN, 2006, s. 1036), terénne názvy *Zatsad*, *Vrchdolinky*, *Klostermanskala*, *Dlhenivy* (v *G do Dlhenív*), *Špandolina*, *Španpotok*, *Doluzáhrada*, *Gregáňdolina*, *Hostihora*, *Moroviandolina*, *Od vlašianchotára*, *Kráľovianstrana*, *Skalina-vrch*, *Sliačanlazy*, *Rybárpole*; porov. Blanár, 2005, s. 25; Habovštiak, 1970, s. 21; Majtán, 1996, s. 25; Uhlár, 1975, s. 48), ale aj juxtaponovanými derivátmi.¹²⁷ Juxtaponované deriváty sa najčastejšie realizujú prefixáciou¹²⁸ a za takto utvorené názvy možno považovať napr. VN *Podražky* (← z predložkového spojenia „pod dražky“ ← apel. *draha*, *dražka* „výhon pre dobytok“ (Sičáková, 1996, s. 65); na forme slova sa prejavil vplyv neutralizácie zdvojeného konsonantu *-dd-* na morfematickom švíku v konsonantickej skupine). Podobne bol utvorený aj vodný názov *Podhlboký* (*po-*

¹²⁵ Pri zmeravených názvoch sa možno stretnúť aj s príkladmi špecifického prehodnocovania morfematickej štruktúry tvaru, ktoré pri propriách možno analogicky podľa apelatívnej slovtvornej terminológie označiť ako onymickú perintegráciu (napr. VN *Predneklenský potok* (← doklad *Predne Klensky potok* ← TN *Neklen*; Majtán – Žigo, 1999, s. 60).

¹²⁶ Blanár, 1996, s. 39

¹²⁷ V apelatívnej slovtvorbe sú ojedinelé, napr. *predsieň*.

¹²⁸ Čistá prefixácia nie je pri utváraní názvov častá a väčšinou sa kombinuje s iným slovtvorným postupom (porov. príklady pri konfixácii).

tok), ktorý vznikol z predložkového spojenia *pod* + VN *Hlboký* (*potok*). Medzi ďalšie takto utvorené názvy patria napr.: *Zabreza*, *Medzichrast*, *Medziskalki*, *Naduhľisko*, *Podlipa*, *Podlažteky*, *Zástruha*, *Medzimeze*, *Ulipka*, *Predhlboké*, *Úbreh*, *Závatra* (porov. Blanár, 2005, s. 25¹²⁹; Habovštiak, 1970, s. 50, 62, 63, 65, 86; Majtán, 1996, s. 25; Rožai, 2017, s. 152, 153, 132, 207, 212). Takýto typ názvov označuje V. Blanár (2009, s. 19) ako tzv. *parasytémové útvary* (porov. aj Harvalík, 2000, s. 125) a podľa neho sa najčastejšie realizujú pri priezviskách (napr. *Nechajdoma*, *Odnechta*, *Podhora* a pod.). M. Harvalík (2000, s. 124, 125) hodnotí takéto apelatívne deriváty napr. v češtine ako nepôvodné (v českej anojkonymii napr. názvy ako *Zales*, *Podhora*, *Nadvrch*), ktoré vznikli vplyvom inojazyčných, zväčša nemeckých vzorov, no na rozdiel od apelatív propriá s takouto slovotvornou štruktúrou cudzojazyčným vplyvom pôvodne nevznikli, ale zrejme ide o diferenciačnú snahu oboch jazykových sfér. Kým v apelatívnej sfére sú takéto slovotvorné postupy latentne prítomné, aktívne sa využívajú v propriálnej sfére a v apelatívnej sfére ich mohol aktivovať už skôr spomínaný cudzojazyčný vplyv. Podľa neho (s. 126) pre vlastné mená sú frekventované také postupy a prostriedky, ktoré sú pre apelatíva periférne (porov. aj Blanár, 2005, s. 25; o niektorých periférnych toposformantoch v českej anojkonymii pozri viac Štěpán, 2010, s. 186 – 196). R. Šrámek (1999, s. 149) uvádza, že väzba medzi základom a derivačnými prostriedkami je pri propriách voľnejšia, takže onymický systém má v určitých situáciách možnosť väčšej voľby pri použití určitého slovotvorného postupu.

Okrem uvedených odlišností v slovotvorbe apelatív a proprií možno ich vzájomný vzťah z derivatologického hľadiska vnímať ako jeden z dynamických a produktívnych spôsobov obohacovania lexikálnej zásoby (proprializácia apelatív a apelativizácia proprií).¹³⁰

¹²⁹ V. Blanár (2005, s. 25) tieto predložkové zmeravené názvy označuje ako zras-ty, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v anojkonymii.

¹³⁰ Prechod od apelatíva k propriu bez zmeny morfematickej štruktúry označuje

Ako sme pri vzájomnom vzťahu apelatív a proprií uvádzali už skôr, medzi apelatívnou a propriálnou sférou lexikálnej zásoby nie je pevná hranica, preto môže medzi týmito dvoma skupinami entít dochádzať k vzájomným prechodom. Prechod vlastného mena k apelatívam závisí od frekvencie, miery používania určitého vlastného mena v spoločnosti, čím v dôsledku pragmatických faktorov dochádza k sémantickým zmenám (k prenášaniam významu na základe metafory a metonymie, čím často dochádza k frazeologizácii proprií), ktoré sú priamoúmerné oslabovaniu príznaku individuálnosti. Apelativizácia osobných mien sa realizuje v takých prípadoch, kde sa utvára konotačný priestor na prenášanie významu (porov. Rutkowski, 2007, 71; Blanár, 2005, s. 45 – 48). Apelativizované propriá si do svojho sémantického inventára neprenášajú onymické príznaky pôvodného propria, ale dominantné vlastnosti objektu, ktorý propriom bol, resp. je označovaný (napr. *donchuan, lolitka* atď.). V dôsledku apelativizácie sa utvárajú apelatívno-propriálne homofóny (homonymia sa v písanom prejave odstraňuje písaním propria s veľkým začiatočným písmenom, v ústnom prejave však zvukové homonymá (homofóny) bez dajakého minimálneho informačného doplnenia rozlíšiť nemožno). E. Pokorná (1978, s. 117) rozdelila proces apelativizácie na spontánnu a zámernú. Spontánnu apelativizáciu vzniká pri prenášaní výrazných vlastností a charakteristík nositeľov vlastného mena na iné osoby. Zámerná apelativizácia vychádza z potreby pomenovať výsledky významných vedeckých objavov (základné veličiny pri meraní), prípadne športových alebo iných javov, a realizuje sa apelativizáciou osobných mien vynálezcov, respektíve prvých objaviteľov týchto javov. Naopak s narastajúcim individualizačným príznakom apelatíva sa všeobecné meno približuje k skupine proprií. Tu však už, prirodzene, nezohráva dôležitú úlohu frekvencia používania apelatíva, ale iné spoločenské potreby (pomenúvacie, individualizačné a diferenciačné). Z uvedeného nám vyplýva, že medzi

M. Ološtiak (2018, s. 63) ako sémantickú motiváciu. Rovnako by sa však azda dal hodnotiť aj opačný smer motivácie na osi proprium → apelatívum.

apelatívami a propriami nemôžeme vymedziť pevnú, statickú hranicu, ale pragmatický dynamický interval. Veľmi úzku hranicu s apelatívami majú z vlastných mien najmä chrématonymá a anojkonymá (terénne názvy). R. Šrámek (1999, s. 54) nazýva prienikovú skupinu slov medzi apelatívami a propriami tzv. prechodovým pásom. M. Harvalík (2007, s. 49; porov. aj Dokulil, 1977) v rámci tohto prechodového pásu vyčleňuje špecifickú skupinu substantív, tzv. ambimodálne (oboznačné) mená: „*Tato pojmenování lze chápat jako (jen) jména obecná nebo jako (též) vlastní, přičemž v druhém případě se u nich vždy ozřejmuje a uplatňuje i jejich apelativní podklad.*“¹³¹ Prechod medzi apelatívami a propriami umožňuje v lexikálnej zásobe aj utváranie tzv. prienikových propriálno-depropriálnych slovo tvorných hniezd, v ktorých je proprium derivačným východiskom (napr. *Don Quijote* → *donkichot*, *donkichotský*, *donkichotstvo* a pod.; Nábělková, 1994, s. 47).

V súvislosti s používaním nederivovaných¹³² apelativizovaných proprií v jazykovej praxi často nemožno bez minimálneho kontex-

¹³¹ Iné je vnímanie funkcie takýchto typov vlastných mien napr. z hľadiska logiky. Logici ju definujú ako tzv. rigidnú designáciu, a takéto typy názvov ako rigidné designátory (porov. Blanár, 1996, s. 28; Haraj, 2011, s. 19), z lingvistického hľadiska je však takáto definícia príliš úzka. J. R. Searle ich podľa I. Haraja (2011, s. 16) označuje ako *degenerované vlastné mená*. Viac o logickosémantických, ako aj psychologických aspektoch fungovania vlastných mien pozri Mikušiak (2018). I. Haraj (2001, s. 20) hovorí aj o tzv. *unikách* (napr. *snko*, *mesiac*, *nebo* sa v starej gréčtine z hľadiska používania člena správajú ako vlastné mená). Dopĺňa aj názor S. Kripkeho (s. 23), podľa ktorého tzv. *rigidnosť de iure* umožňuje, že vlastné meno rigidne designuje svoj referent aj vtedy, keď sa hovorí o tzv. kontrafaktuálnych situáciách, v ktorých tento referent vôbec neexistuje – umožňuje to hovoriť aj o už nejstávajúcich individuách, príp. zaniknutých objektoch.

¹³² Ak je apelativizácia sprevádzaná aj zmenou morfeomatickej štruktúry v porovnaní s pôvodným propriálnym motivantom, na spoľahlivé rozlíšenie medzi apelatívom a propriom minimálny kontext netreba (z novších príkladov napr. z názvu politickej strany *Za ľudí* vzniklo ohybné apelatívum *zaľudia*; z názvu politickej strany *Smer* vzniklo apelatívum *smertiari*; z názvu denníka *Sme* vzniklo hanlivé označenie *smetiari* a pod.).

tu spoľahlivo rozhodnúť, či ide o hypokoristickú formu vlastného mena, alebo apelativizované hypokoristikum s preneseným významom, často s rôznymi expresívnymi negatívnymi citovými odtienkami, ktorými sa označujú určití nositelia. Minimálny kontext sa tu teda stáva jediným spoľahlivým identifikátorom propriálnosti alebo apelatívnosti určitého slova.¹³³ Ide najmä o hypokoristiká, ktoré vznikli z osobných mien: napr. *kubo* „hlúpy alebo nerozvážny človek vyznačujúci sa dobrosrdečnosťou, ktorý býva často terčom posmechu, truľo (obyč. ako nadávka)“; SSSJ, 2011; (z OM *Jakub*), *anča* „hlúpa, jednoduchá dievka“ (z OM *Anna*), *dora* „nešikovná dievča, nešikovná žena (často v nadávkach)“; SSSJ, 2006; (z OM *Dorota*), *jano* „hlúpy, bláznivý chlapec“; podľa SSSJ (2011) iba v spojení „bláznivý, ťahavý jano“ (z OM *Ján*; v českom jazyku sa apelatívom *janek* rovnako označuje „hlúpy, naivný človek“).

Možno však spomenúť aj apelativizované osobné mená, zväčša cudzieho pôvodu. Ide o také mená, ktorých reálni alebo fiktívni nositelia sa vyznačovali určitými výraznými charakterovými črtami, správaním alebo významnými činmi a neskôr sa tieto charakterové črty, spôsob správania alebo významné činy zachovali v mene; osobné meno sa apelativizovalo a apelatívom sa označujú ľudia s podobnými charakterovými črtami alebo správaním, podobným pôvodnému nositeľovi alebo nositeľom osobného mena: *cigán* „klamár“ (z EN *Cigán* „príslušník etnickej skupiny“), *césar* „za rímskeho princípiátu jeden z titulov rímskeho cisára (využívajúci autoritu G. I. Caesara), neskôr za dominátu mladší spoluvládca; panovnícky titul najvyššieho stupňa (cisár, cár a i.); z OM *G. I. Caesar*; nositeľ mena bol významný rímsky vojvodca a politik), *donchuan* „muž obľubujúci nezáväzné ľúbostné dobrodružstvá, zvodca žien, záletný muž, záletník, sukničkář (z OM *Don Juan*; nositeľ mena bol legendárnou postavou španielskej literatúry); SSSJ,

¹³³ M. Ološtiak (2018, s. 53; 2010b, s. 212) na takéto apelatívno-propriálne a propriálno-apelatívne tvorenie nových lexikálnych jednotiek používa podľa termínu J. Dolníka (2007, s. 61) termín ambisémické tvorenie, ambisémia.

2006; *donkichot* „šľachetný človek, ktorý márne bojuje za neuskutočiteľné ideály, naivne až smiešne sa usiluje o nemožné, rojko, idealista, fantasta (z OM *Don Quijot*; nositeľ mena bol hrdinom satirického románu španielskeho spisovateľa M. de Cervantesa Saavedru); SSSJ, 2006; *chaos* „neporiadok, zmätok“ (z OM *Chaos*; týmto menom sa označoval mýtický pôvodca vesmíru a jeho stavu), *kasanova* „vychýrený milovník žien, zvodca“ (z OM *Giacomo Girolamo Casanova*; nositeľ mena bol talianskym spisovateľom, prozaikom, dramatikom a cestovateľom, ktorý bol v istom období známy búrlivým spôsobom života spojeného s častými sexuálnymi dobrodružstvami so ženami), *mecenáš* „nezištný sponzor, darca, podporovateľ niekoho, dobrodinec“ (z OM *G. C. Maecenas*; nositeľ mena bol starorímsky diplomat, ktorý finančne podporoval najmä básnikov), *škót* „skúpy človek“ (z EN *Škót*; obyvateľ štátu vo Veľkej Británii), *xantipa* „neznášanlivá, zlá, hašterivá žena“ (z OM *Xantipa*; nositeľka mena bola ženou gréckeho filozofa Sokrata). Podobnými príkladmi sú aj apelativizované mená, ktorých nositelia sa v daktorej spoločenskej oblasti (veda, šport a pod.) niečím významným preslávili, a tento skutok sa zachoval v apelativizovanej forme ich mena: *ampér* „základná jednotka elektrického prúdu v sústave SI“ (z OM *André Marie Ampère*; nositeľ mena bol významný francúzsky matematik a fyzik), *axel* „skok pri krasokorčuľovaní pomenovaný podľa Nóra s OM *Axel Paulsen*, Axel-Paulsenov skok“; *ohm* „hlavná jednotka elektrického odporu v sústave SI“ (z OM *Georg Simon Ohm*; nositeľ mena bol významný nemecký fyzik), *pascal* „hlavná jednotka tlaku v sústave SI“ (z OM *Blaise Pascal*; nositeľ mena bol významný francúzsky matematik a fyzik), *rittberger* „skok pri krasokorčuľovaní pomenovaný podľa Nemca *Wernera Rittbergera*“, *salchov* „skok pri krasokorčuľovaní pomenovaný podľa Švéda s OM *Karl Emil Julius Ulrich Salchow*, Salchowov skok“¹³⁴, *tesla* „jednotka magnetickej indukcie“

¹³⁴ O apelatívach *axel*, *rittberger*, *salchov* a ich skloňovaní pozri viac Anettová, 1986, s. 84 – 86.

(z. OM *Nikola Tesla*; nositeľ mena bol významný americký vedec a vynálezca chorvátskeho pôvodu). K uvedeným príkladom však možno zaradiť aj apelativizované toponymá, ktorými sa označujú rôzne objekty a apelativizované toponymum poukazuje na ich pôvod: *menčester* „bavlnená tkanina s jemnými, hustými vlasmi tvoriacimi pozdĺžne plastické pásiky, používaná na šitie pracovného, športového a voľnočasového oblečenia aj ako bytový textilný materiál“, SSSJ, 2015 (z ON *Manchester* „anglické mesto“), *kuba* „cigara strednej akosti“, SSSJ, 2015 (z názvu karibského štátu *Kuba*), *charleston* „spoločenský tanec severoamerického pôvodu v 4/4 takte a skladba v tomto takte“, SSSJ, 2015 (z ON *Charleston* „mesto v Severnej Amerike“).

Ďalším zo zdrojov množstva apelativizovaných pomenovaní, ktoré vznikli z pôvodných mien, je Kniha kníh – Biblia. V nej možno hľadať pôvod takých apelatív s preneseným významom, ako sú: *apokalypsa* „ničivá udalosť s tragickými následkami; obrovská katastrofa“ (podľa názvu *Apokalypsa*, meno poslednej knihy Nového zákona, kánonického apokalyptického spisu s oficiálnym názvom *Zjavenie sv. Jána*; SSSJ, 2006), *judáš* „zradca“ (z OM *Judáš*; nositeľ mena bol jedným z učeníkov Ježiša Krista, ktorého napokon zradil jeho prenasledovateľom), *lazár* „chorý, zmrzačený človek, chudák, úbožiak, mrzák; niekedy sa ním označuje aj človek, ktorý býva často chorý“ (z OM *Lazár*)¹³⁵, *babylon* „neporiadok, zmätok, chaos, bludisko“ (z ON *Babylon*; názov biblického mesta v starovekej Mezopotámii medzi riekami Eufkrat a Tigris, ktoré sa stalo známym stavbou Babylonskej veže; ruiny mesta sú dodnes zachované

¹³⁵ Nositelia tohto mena boli v Biblii dvaja. Jeden z nich, úbohý žobrák postihnutý malomocenstvom, ktorý ležal pri bráne boháča a márne ho prosil o zvyšky z boháčovho stola prehýbajúceho sa pod najrozličnejšími jedlami a nápojmi, sa spomína v Ježišovom podobenstve v Novom zákone v Evanjeliu sv. Lukáša (zrejme meno tohto nositeľa sa apelativizovalo). Druhý Lazár sa spomína v súvislosti s najväčším Ježišovým zázrakom v Evanjeliu sv. Jána. Bol to priateľ Ježiša Krista, ktorý v Ježišovej neprítomnosti zomrel v Betánii, a Ježiš ho aj štyri dni po jeho smrti vzkriesil z mŕtvych.

v súčasnom Iraku južne od Bagdadu), *samaritán* „človek nezištne pomáhajúci inému“ (z EN *Samaritán*; nositeľ etnického mena bol príslušníkom jednej z najstarších nábožensko-etnických skupín v pôvodnej Palestíne; názov pochádza pravdepodobne z ON *Samária*); *sodoma* „miesto nemravností, nemravný život“; KSSJ, 2003 (z ON *Sodoma*; spolu s názvom Gomora predstavujú názvy dvoch biblických miest, ktoré Boh zničil kvôli hriechom ich obyvateľov), *satan* „nadprirodzená zlá bytosť, čert, diabol“ (z OM *Satan*; biblické meno diabla, démona, vzbúreného anjela, ktorý je nepriateľom Boha a ľudstva).

Zopár apelativizovaných proprií však má svoj pôvod aj v predkresťanskej mytológii, v tzv. pohanstve. Slovo *parom* sa používa ako „citoslovce vyjadrujúce zahrešenie, kliatbu“ (*doparoma, bodaj tá parom vzal; to je jeden parom* „čert, zlý človek“) alebo častica s významom „nevedno“ (*paromvie, paromhovie, paromžehovie*); niekedy sa apelatívum *parom* uvádza aj ako *š'ak* „čert, parom, diabol“ (*bolí to ako š'ak; š'ak ho vie*; vzniklo z OM *Perúna (Parom)*; ide o meno slovanského boha hromu), *vesna* knižne alebo poeticky má význam „jar“, KSSJ, 2003 (z OM *Vesna*; meno slovanskej bohyně života a jari, ktorá zaháňa bohyňu zimy a smrti Morenu). Zaujímavosťou je písanie mena Morena, pretože sa v slovenskom jazyku neapelativizovalo. Hoci pôvodne ide o vlastné meno slovanskej mytologickej bohyně smrti a zimy, ako vlastné meno sa na rozdiel od predchádzajúcich príkladov používa aj na pomenovanie ručne vyrobenej slamenej postavy v šatách a na drevenom kole, ktorá sa v duchu tradícií zapáli a hodí do potoka; rituál má symbolizovať rozlúčku so zimou a začiatok jari (vynášanie Moreny). Na druhej strane sa zasa slovo *poludnica* berie ako apelatívum, hoci pôvodne išlo o OM slovanskej mytologickej bytosti, ktorá sa zjavovala na poludnie. Slovo si aj v slovníkoch zachovalo pôvodný význam, no príznak propriálnosti nie.

Množstvo apelativizovaných vlastných mien sa zachovalo aj vo frazémach. Vo frazémach, kde je pôvodné proprium jadrom frazémy, takže by neutralizácia príznaku propriálnosti (apelativizácia)

mohla viesť k oslabeniu významu frazémy, sa proprium neapelativizovalo. Vo frazémach si propriálnu podobu zachovali iba jedny z najznámejších biblických osobných mien – *Adam a Eva* (napr. *začať od Adama, Adamovo jablko, Adamovo rebro, v Evinom rúchu* a pod.). Neapelativizovalo sa ani biblické meno *Tomáš*, ktoré sa používa iba v spojení *neveriaci Tomáš* či biblické osobné meno *Dávid* vo frazéme napr. (*súboj*) *Dávida s Goliášom*. Zaujímavosťou je, že proprium *Goliáš* sa aj apelativizovalo na navzájom homonymné *goliáš*¹ „človek vynikajúci mohutnou postavou a veľkou silou, obor, silák“ a polysémantické slovo *goliáš*² 1. „veľký chrobák z čelade skarabeusovitých patriaci medzi najťažšie na svete, ktorého samec má na hlave typický vidlicovitý výčnelok (lat. *Goliathus giganteus*) a 2. „veľkoplodá odroda niektorých druhov ovocia alebo zeleniny (napr. ríbezli, sliviek)“ (SSSJ, 2006). Podobne sa vo frazéme *posielať niekoho, chodiť od Annáša ku Kaifášovi* neapelativizovali vlastné mená židovských veľkňazov, ktorí súdili Krista, pretože sa frazéma neviaže bezprostredne na charakteristiku nositeľov týchto mien, ale nositelia mena sa vnímajú ako známe biblické postavy, čiže ich apelativizovanie nie je potrebné. Na druhej strane sa osobné biblické meno *Peter* zachovalo len v apelativizovanej podobe vo frazéme *petrove kľúče*¹³⁶ (svätý apoštol Peter bol strážca nebeskej brány); porov. Šimková, 1994, s. 53 – 54. Vo viacerých frazémach sa však vlastné mená apelativizovali: (*prekročiť*) *rubikon* „vykonať niečo, čo už je nezvratné (nie je cesty späť)“ (z VN *Rubikon*; názov rieky na území severného Talianska, ktorú bolo akémukoľvek rímskemu generálovi zakázané prejsť so svojím vojskom), zatiaľ neustálené je používanie frazémy *Achillova päta/achilova päta* „zraniteľné miesto niekoho alebo niečoho“ (z OM *Achilles*; meno mytologického gréckeho hrdinu, ktorý mal nezraniteľné celé telo okrem svojej päty, za ktorú ho držala matka, keď ho kúpala v mý-

¹³⁶ Tu sa dokonca forma zápisu vymyká aj pravopisným pravidlám zápisu prívlastňovacích adjektív, utvorených z antroponým (napr. *Petrova kniha, Vierkina svadba* a pod.).

tickej rieke Styx). Napätie proprií a apelatív vo frazeologizmoch si napr. vo frazémach ako *ísť do Spiša – ísť do spiša, ísť do Ležiachova – ísť do ležiachova*, ktoré vznikli na základe kalambúrnej kontaminácie apelatíva s vlastným menom, všíma aj J. Krško (2008b, s. 262 – 266; porov. aj Majtán, 1980b, s. 48). Formálna stránka týchto frazém je neustálená, ale J. Krško sa aj z dôvodu funkcie vyvolať frazémou zámernú asociáciu so skutočnými propriami *Spiš* a *Ležiachov* prikláňa k zachovaniu propriálnej formy týchto názvov v uvádzaných frazémach (propriá tu vyvolávajú asociáciu so slovotvornými základmi apelatív, preto predstavujú jadro frazémy). Okrem toho si J. Krško (tamže) všíma aj utváranie fiktívnych toponým a z nich utvorených obyvateľských mien, ktoré majú rovnako asociovať podobnosť s lexikálnym významom apelatív, a tým vyvolávať u percipienta očakávané konotácie (napr. *to sú Zivančania a prídu aj Driemotčania*).

Medzi takéto príklady možno v neposlednom rade zaradiť aj slová, ktorými sa označujú božské bytosti, no až z kontextu vyplýva, či ide o skutočné mená božských bytostí, alebo o všeobecné označenie. Náboženská terminológia, vyjadrujúc úctu k božským bytostiam, sa vyznačuje osobitnými ortografickými princípmi, pretože sa všetky časti mena píšu s veľkým začiatočným písmenom: *pán boh* „v časticiach pánbohvie, pánbohovie, bohvie“ s významom „nevedno“ (z OM *Pán Boh* „najvyššia božská bytosť, stvoriteľ sveta“), *ježiš* „citoslovce zvolania, zdesenia“ alebo *kristepane* „citoslovce zvolania, zľaknutia (z OM *Ježiš Kristus*, respektíve *Kristus Pán* „druhá božská osoba, Boží Syn“).

Ďalším zo slovotvorných špecifik proprií je skutočnosť, že v propriálnej lexike sa nerealizuje rovnaká slovotvorná postupnosť (slovotvorný rad, slovotvorná paradigma) ako pri apelatívach, pretože k slovotvornej analýze abioným (názvov neživých objektov) možno pristupovať zo synchronného alebo diachronného hľadiska a slovotvorný vývin názvu, ako sme naznačili už skôr, sa ani v spisovnom období vývinu jazyka nemusí realizovať iba prostredníctvom spisovných, ale aj nespisovných lexikálnych jednotiek, najmä

nárečových. Mnohé toponymá mohli napr. vzniknúť z apelatív, ktoré zanikli, a teda v spisovnej slovenčine sa už nenachádzajú, preto v rekonštruovanej slovotvornej štruktúre zo synchronného pohľadu môže v slovotvornom rade chýbať jeden alebo viac slovotvorných medzistupňov. Niektoré slovotvorné motiváty však v rámci propriálneho slovotvorného radu z dôvodu už spomínaných derivatologických špecifik proprií ani nemuseli nikdy existovať. Pri pomenúvacom procese v mnohých prípadoch zohrala úlohu onymická morfematicko-slovotvorná analógia.¹³⁷ J. Dolník (2007, s. 158) upozorňuje na prirodzenosť prípadov, keď sa slová (teda aj apelatíva) neutvoria v súlade s klasickou systémovou analýzou lingvistu. J. Furdík (1993, s. 54, 55) preto spresňuje slovotvornú analógiu F. de Saussura, podľa ktorého sa pôsobením analógie vyplnía prázdne miesto na pravej strane úmery – miesto vyhradené pre fundované slovo, no práve úloha tejto štruktúry sa v danej úmere dostatočne neprejavuje, hoci pri niektorých analogicky utvorených slovách môže aj ona zohrávať rozhodujúcu úlohu (napr. prípady absencie fundujúceho slova v slovotvornej štruktúre v rámci apelatív: *usúdiť* : *úsudok*, ale ? – *predsudok*; *vyplniť* : *výplň*, *naložiť* : *nálož*, ale ? – *nádrž*). Na príkladoch sa preto podľa neho neuplatňuje analógia založená na vzťahu fundujúceho a fundovaného slova (horizontálna syntagmatická dimenzia slovotvornej analógie), ale analógia založená na rovnakej morfematicko-slovotvornej štruktúre derivátov patriacich k jednému slovotvornému typu (vertikálna paradigmatická dimenzia slovotvornej analógie; porov. tamže, s. 56 – 58). Dokazuje to napríklad názov *Strieborník*, pri ktorom možno z apelatívneho pohľadu utvoriť slovotvorný rad *striebro* → *strieborný* → *Strieborník*, no z onymického pohľadu je možný vznik názvu priamo zo substantíva *striebro* (*striebro* → *Strieborník*). Rovnako je vidno rozdiel pri slovotvornej motivácii vodných názvov *Kyzkov potok* a *Buchtov potok*. Z onymickomotivačného hľadiska vznikli

¹³⁷ Porov. podkapitolu Analógie a deformácie v onymii.

oba názvy z ON *Kyzkovci* (ten zasa z OM *Kyzek*), respektíve z TN *Buchtová* (porov. Krško – Velička, 2011, s. 32), no zo slovotvorného hľadiska je z formálnej štruktúry názvov vidno, že sa utvorili priamo z OM *Kyzek*, respektíve z OM *Buchta*).¹³⁸ Pri abionymách, najmä pri toponymách teda treba zobrať do úvahy skutočnosť, že pôvodnými pomenovateľmi objektov najstaršími názvami bol dedinský ľud, ktorý nevnímal a neriadil sa dajakými slovotvornými pravidlami, čiže slovníková kodifikácia ako pri apelatívach sa tu nerealizuje, pretože štandardizačná názvoslovná komisia pri štandardizácii názvov formálne upravuje tieto názvy podľa pravopisných princípov iba v nevyhnutnej miere, zväčša však nezasahuje do lexikálnej či slovotvornej štruktúry propria.

Keďže sú propria ohybným slovným druhom (skloňujú sa aj jednotlivé časti dvoj- a viacslovných názvov okrem názvov vetného typu, ktoré sú nesklonné), majú, rovnako ako apelatíva, menné gramatické kategórie (rod, číslo, pád), no sú výrazne limitované – degramatikalizované.

2.4.1 Rod proprií

Pre začleňovanie do rodových tried v onymickej lexike je dôležitý sémantický faktor životnosť, ktorý podmieňuje opozíciu bionymum (antroponymum, zoonymum) – abionymum (toponymum, chrématonymum).¹³⁹ Pri antroponymách sa nevychádza z gramatického rozlišovania rodov, ale z prirodzeného vnímania rodu (porov. napr. *Alex* – mužské, ale aj ženské hypokoristikum od mena *Alexander*, resp. *Alexandra*; ženské meno *Rút* má tvrdé spoluhláskové zakončenie, čiže sa z formálno-významovej stránky nedá začleniť do deklinačných paradigiem feminín a pod.), preto sa pri ich skloňo-

¹³⁸ Porov. skôr spomínanú onymickú perintegráciu pri názve *Predneklenský potok* pri slovotvorných spôsoboch a postupoch.

¹³⁹ Ološtiak, 2010a, s. 102.

vaní nevyužíva stredný rod.¹⁴⁰ Antroponymá (rodné (krstné) mená, priezviská) a zoonymá (mená zvierat) majú teda iba mužský alebo ženský rod. Mužské antroponymá majú, prirodzene, iba životný rod. Pri zvieratách sa najviac prejavuje rozdiel medzi apelatívami a propriami, pretože pomenovaním sa z gramatického pohľadu neživotné zviera personifikuje. Maskulínové zoonymá sa preto aj v pluráli skloňujú podľa životných vzorov, hoci ich všeobecné apelatívne označenia sa v pluráli skloňujú podľa neživotných vzorov (napr. *Ben* – *Benovia*, ale *pes* – *psy*; *Belko* – *Belkovia*, ale *kôň* – *kone*). Pri onymizácii zasahuje paradigmatická prestavba substantíva mužského neživotného, ženského a stredného rodu (Blanár, 2005, s. 26), no možno doplniť, že niekedy sa čiastočne deklinačne odlišujú aj maskulínové propriá utvorené z apelatívnych životných maskulín, skloňujúce sa podľa vzoru chlap (napr. vzor *hrdina*: *varga* (garbiar) – N pl. *vargovia* → OM *Varga* – N pl. *Vargovia*, vzor *chlap*: *kmeť* – N pl. *kmeťovia* → OM *Kmeť* – N pl. *Kmeťovia*, ale vzor *chlap*: *mlynár* – N pl. *mlynári* → OM *Mlynár* – N pl. *Mlynárovia*; *šoltýs*, *šoltés* – N pl. *šoltýsi*, *šoltési* → OM *Šoltýs*, *Šoltés* – N pl. *Šoltýsovia*, *Šoltésovia*).¹⁴¹ Tieto onymizačné rodové zmeny¹⁴² (v niektorých prípadoch však nastáva aj zmena kategórie životnosti, napr. apel. *baba* → TN *Baba*; OM *Peter* → ON (*Plavecký*) *Peter*) vo vzťahu apelatívny motivant – propriálny motivát sa prejavujú pri sémantickej limitácii binárneho protikladu rod + apelatívnosť – rod + propriálnosť, keď napr. nemaskulínové apelatívum motivuje vznik pomenovania pre

¹⁴⁰ Na pomenúvanie detí sa v neúradnej komunikácii niekedy používajú deminutívne podoby mužských alebo ženských priezvisk alebo prímen, alebo podoby utvorené „mláďaciami“ príponami stredného rodu (*-a*, *-ča* a pod., napr. OM *Závodný* → OM (malé) *Závodniča*; OM *Kohút* → OM (malé) *Kohúťa*); porov. Majtán, 1996a, s. 17.

¹⁴¹ Aj na uvedených príkladoch možno vidieť, že kým apelatíva skloňujúce sa podľa vzoru chlap majú v N pl. tri relačné morfy *-i*, *-ia* a *-ovia*, tak maskulínové antroponymá a zoonymá skloňujúce sa podľa vzorov chlap aj hrdina iba jednu relačnú morfu *-ovia*.

¹⁴² M. Ološtiak (2010b, s. 212) zmenu rodu označuje termínom *transgenderizácia*.

mužskú osobu a v dôsledku toho sa skloňuje podľa maskulínových životných deklinačných paradigiem (napr. femininum *hus* – G sg. *bez hus-i*, ale maskulínové priezvisko (*Ján*) *Hus* – G sg. *bez (Jána) Hus-a*; femininum *srnka* – D sg. *srnke*, ale maskulínové priezvisko *Srnka* – D sg. *Srnkovi*; neutrum *rydlo* – A sg. *rydl-o*, ale maskulínové priezvisko *Rydlo* – A sg. *Rydla*; porov. Závodný, 2016a, s. 79). Uvedené onymizačné rodové zmeny by mali byť jedným z dôležitých argumentov za používanie prechýľovacej prípony *-ová* pri slovenských ženských priezviskách (napr. *Hus* → *Husová*, *Srnka* → *Srnková*, *Liška* → *Lišková*, *Sluka* → *Sluková* a pod.).¹⁴³

Pri abionymách nevychádzame z prirodzeného, ale gramatického rodu (zväčša ich apelatívneho motivanta), preto môžu mať aj stredný rod. Keďže sú teda antroponymá úzko späté s prirodzeným rodom, pri nich zmena rodu nenastáva. Pri demotivácii názvu však k zmene rodu toponyma, niekedy sprevádzanou aj zmenou topobázy, dochádza (napr. *Boleradz* (femininum) → *Boleráz* (maskulinum), *Semeradz* (femininum) → *Senohrad* (maskulinum); porov. Majtán, 2000a, s. 115). Pri toponymách a chrématonymách možno gramatický rod určovať dvoma spôsobmi, a to afixálnym hodnotením pri jednoslovných názvoch (rod určujeme podľa prípon – mužské toponymá majú nulovú ohýbaciú príponu, často so slovotvornými príponami: *-(ov)ec*, *-ok*, *-ín*, *-ov*: napr. (*Starý*) *Smokovec*, *Laborec*, *Trenčín*, *Ružomberok*, *Prešov*; ženské rodové prípony: *-ava*, *-ka*, *-ica*¹⁴⁴: napr. *Myjava*, *Trnávka*, *Farárka*, *Latorica*, *Bratislava*, *Orava*; prípony stredného rodu: *-o*, *-ce*, *-ie*: napr. *Krás-*

¹⁴³ Prechýľovaciemu sufixu *-ová* sa viac venujeme v podkapitole *Skloňovanie antroponym*.

¹⁴⁴ Tento sufix je pomerne frekventovaný medzi apelatívami aj proprietami, preto treba pri štruktúrnej analýze vlastných mien rozlišovať samostatný topofor-
mant (*Kremn-ica*, *Blatn-ica*, (*Banská*) *Štiavn-ica*) a sufixálny komponent apelatívneho motivanta (napr. *Kopanica* ← *kopanica*, *Pohranica* ← *pohranica*). J. Krško (2012, s. 161) uvádza, že sufix *-ica* možno (popri sufixe *-ava*) považovať za najstarší topofor-
mant hydronym. Podľa P. Žiga (1983, s. 153) sa vyvinul zo sufixu *-ka*, ktorý sa pripájal k i-kmeňovým substantívam.

no nad Kysucou, Šajdíkovce Humence¹⁴⁵, Omšenie) a podľa gramatického rodu druhej časti toponyma vo viacslovných názvoch (napr. *Červený potok* a *kúpele Sliač* sú mužského rodu, pretože je mužského rodu apelatívum *potok* a *kúpele*; *Hlboká voda* je ženského rodu, pretože apelatívum *voda* je ženského rodu; *Dlhé pole* je stredného rodu, pretože apelatívum *pole* je stredného rodu). Sufixy adjektívnych častí jedno- či viacslovných názvov vyjadrujú prostredníctvom zhody s druhovým označením pomenovaného objektu tiež mennú kategóriu rodu, napr. mužský rod: *-ov*: *Vulganov rybník*; *-in*: *Alžbetin Dvor*; *(-ov)-ský/-sky*: *Michalkovský dom*, *Slovenský kras*, *Grófsky potok*; *-ký*, *-ky*: *Gemerčeký potok*, *Čiernohúcky potok*; *-ný*: *Šibeničný vrch*; *-ový*: *Grošový*; *-istý*: *Močaristý potok*; ženský rod: *-ova*, *-ová*: *Starigova mláka*, *Vlkanová*; *-ská*: *Spišská Nová Ves*; *-ká*: *Kubická*; *-ná*: *Briestočná dolina*; *-istá*: *Kamenistá dolina*; stredný rod: *-ovo*, *-ove*: *Tomášikovo*, *Šalamúnove polia*; *(-ov)-ské*: *Holovské pole*; *-ké*: *Hájnické jazero*; *-né*: *Okoličné*; *-ové*: *Lieskové*; *-isté*: *Končisté* a pod.¹⁴⁶ V bezpríponových geografických názvoch sa gramatický rod uplatňuje v zásade podľa gramatického rodu pomenovaného objektu či východiskového apelatíva (napr. názov

¹⁴⁵ V súvislosti s týmto osadným názvom by sa azda dalo upozorniť na nárečovú ohýbaciú príponu v jeho tvare, ktorá aj po štandardizácii zostala zachovaná, iba sa skrátila, čím sa zdá, že ide o plurálový tvar (podľa posesívneho vzoru v N pl. *otcove*), no druhá časť názvu *Humence* je v singulári ((jedno) *humence* ← demin. apel. *humno*): náreč. *Šajdíkové Humence* → štandardizovane *Šajdíkovce Humence* (spis. by malo byť **Šajdikovo Humence*).

¹⁴⁶ Špecifickými typmi sufixov, skôr však gramatických relačných morférov, sú ohýbacie prípony *-ého* (mužský rod, stredný rod) a *-ej* (ženský rod): napr. *Vajanského nábrežie*, *Silnického prameň*, *Ulica T. Vansovej* a pod. Hoci by sa zo štruktúrneho hľadiska mohlo zdať, že ide o ten istý typ sufixu ako v predchádzajúcom prípade (*-ký*, *-ká*, *-ké*), jeho špecifickosť spočíva v tom, že nejde o slovotvorný sufix a nevyjadruje vzťahovosť, ale genitívnu posesívnosť, ktorá sa využíva iba pri názvoch odvodených z adjektívnych tvarov antropónym (podobne porov. napr. GRM *-i* (napr. *Nad Úsoš-ím*, *Pri Varagičke v jelš-i*), ktorá je gramatickým, ale zároveň aj slovotvorným prvkom názvu – ide o slovotvorný postup tzv. transflexie; porov. Furdík, 2004, s. 68.

vrchu *Miešok* je mužského rodu, pretože apelatívum *miešok*, ale, prirodzene, aj apelatívum vrch, je mužského rodu; podobne napr. názvy, ktorých východiskové apelatívum či proprium bolo životné (alebo zvieracie), sú neživotnými, napr. antroponymum *Mikuláš* sa vníma ako životné, ale osadný názov (*Liptovský/Plavecký*) *Mikuláš* a prameň *Mikuláš* ako neživotné¹⁴⁷).

Kategória životnosti a neživotnosti apelatívnym substantívom pomenovanej substancie sa pri plnovýznamovom, resp. neplnovýznamovom (fázovom) bezobjektovom slovese rozlišuje použitím, resp. nepoužitím zvratného komponentu *sa* v rámci slovesných tvarov – plnovýznamové *začať sa/začínať sa, končiť sa*, resp. neplnovýznamové *začať/začínať, končiť*. Neživotné substantívum možno spájať iba s plnovýznamovým slovesom (napr. *začala sa sezóna; cesta sa začína za zákrutou*), no životné substantívum iba s neplnovýznamovým slovesom (napr. *mama začína niečo tušiť; spevák začal spievať až po obligátnom potlesku*). Pri objektových slovesách sa však životnosť a neživotnosť substancii nerozlišuje a neplnovýznamové slovesá *začať (sa)* a *končiť (sa)* sa môžu používať aj pri neživotných substanciiach (*Cesta začína naberať strmý spád. Tento terén končil svoju rovinatú etapu neďaleko od nás.*). V súvislosti s týmto rozlišovaním životnosti a neživotnosti substancie si možno všimnúť, že pri personifikácii objektov, pomenovaných vlastným menom, sa zvratný komponent *sa* rovnako ako pri iných životných substanciiach nevyužíva a substantívum sa vníma ako životné (napr. životnosť: *Slovnaft začína zamestnávať nových ľudí.*, ale neživotnosť: *Slovnaft sa začína pri Malom Dunaji.*; životnosť: *KHL začína marketingovo spolupracovať s mnohými sponzormi.*, ale neživotnosť: *KHL sa v ďalšej sezóne končí.*; životnosť: *Skalica začína sezónu v l. lige.*, ale neživotnosť: *Skalica sa začína rozvíjať.*).

¹⁴⁷ Porov. napr. L sg. *propria Mikuláš: vidí sa v Mikuláš-ovi* (životné, chlap) – *býva v (Plaveckom) Mikuláši* (neživotné, stroj); podobne: *v Petrovi/v (Plaveckom) Petre, o Jurovi/vo (Svätom) Jure, v Martinovi/v Martine.*

Pri niektorých, napr. deverbatívnych propriách môže niekedy dochádzať aj ku kríženiu rodov a iba prostredníctvom rodu apelatívom pomenovanej substancie dokážeme rozhodnúť, o aký rod ide (napr. *Neteč* – potok, takže maskulínium; ak by išlo o pomenovanie rieky, toponymum by bolo ženského rodu).

Rod možno určovať nielen pri bežných slovách a názvoch, ale aj pri ohybných aj neohybných domácich či cudzích iniciálových skratkách a iniciálových skratkových slovách,¹⁴⁸ utvorených z viac-slovných názvov, keď je rod skratky či skratkového slova totožný s rodom substantívneho člena názvu, pomenovávajúceho objekt, ktorý je súčasťou skratky. Rod substantíva v skratke sa, prirodzene, v rámci kongruencie prenáša aj na ostatné slová, ktoré s iniciálovou skratkou alebo iniciálovým skratkovým slovom utvárajú syntagmu (napr. *VÚJE bol založený...* – Výskumný **ústav** jadrových elektrární; *ARRA už vyhodnotila kvalitu slovenských univerzít* – Akademická rankingová a ratingová **agentúra**; *OECD varovala pred nerovnováhou* – **Organisation** for Economic Co-operation and Development/**Organizácia** pre hospodársku spoluprácu a rozvoj; *ZMOS vyhlásilo, že...* – **Združenie** miest a obcí Slovenska a pod.).

2.4.2 Číslo proprií

Pre vlastné meno ako pomenovanie jedného jedinečného objektu je prirodzené jednotné číslo (singulár), daktoré toponymá sa však vyskytujú v množnom čísle (pluráli). Pri vlastných menách v zásade

¹⁴⁸ Iniciálová skratka vzniká z iniciálnych grafém, no neutvára fónickú štruktúru príznačnú pre abreviačne nemotivované lexémy, ale realizuje sa slabičnou alebo hláskovou výslovnosťou (napr. *EÚ* – Európska únia, *MVSR* – Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky). Iniciálové skratkové slovo sa naopak skladá z takých iniciálových komponentov abreviačného motivanta, ktoré utvárajú štruktúru realizovateľnú splývavou výslovnosťou (*VÚJE* – Výskumný ústav jadrových elektrární, *ÚLUV* – Ústredie ľudovej umeleckej výroby), pozri viac Gavurová, 2013, s. 32 – 35.

neexistuje všeobecný singulár (napr. *V našich lesoch je premnožený medved'*.) a o všeobecnom pluráli sa dá hovoriť iba pri polyonymických rodných menách (napr. Dnes majú meniny *Adamovia* a *Evy.*; Blanár, 1996, s. 46). Gramatické číslo v propriách, s výnimkou antropným a zooným, neplní funkciu gramatickej kategórie v plnej miere, stalo sa kategóriou lexikálnou. Podľa M. Majtána (1996a, s. 17) sú toponymá v zásade singuláriá tantum (*Lomnický štít, Jablonica*) alebo pluráliá tantum (*Košice, Topoľčany*) – názvy singulárového typu sú nepríznakové a majú iba tvary jednotného čísla a názvy plurárového typu sú príznakové a majú iba tvary množného čísla. To isté však platí aj pri chrématonymách, pretože pomenúvajú jeden výnimočný produkt kultúrnej ľudskej činnosti (*kúpalisko Sĺňava, Malokarpatská saláma, Jazykovedný ústav L. Štúra SAV*, ale napr. aj pl. názov *Korbáčiky obyčajné*¹⁴⁹). Na rozdiel od V. Blanára (1996, s. 46; porov. aj 2006, s. 90 – 91), podľa ktorého pri dvojiciach názvov *Lúka – Lúky, Piesok – Piesky* a pod. nejde o protiklad kategórie singulár : plurál, ale tvar plurálu (oproti singuláru) sa využíva na odlíšenie dvoch názvov s rovnakou topolexiémou, sa nazdávame, že pri väčšine takýchto názvov je plurál rovnako odrazovou gramatickou kategóriou ako pri apelatívach, pretože sa v designatívnej zložke toponyma (pri terénnych názvoch často aj v dôsledku neskoršej komasácie) petrifikoval motivačný príznak výskytu viacerých, plurárovým tvarom onyma pomenovaných denotátov. Hoci plurárový tvar nie je pre jedinečné a špecifické onymické znaky – propriá (najmä abionymá), typický, pretože z jazykového hľadiska narúša základnú rovnicu 1 onymický designátor = 1 pomenovaný denotát, pri funkčnom vnímaní vlastného mena sa jeho identifikačná funkcia neoslabuje ani plurárovým tvarom. Na viacerých príkladoch toponým si možno všimnúť, že z mimojazykového hľadiska sa plurárovým tvarom skutočne pomenúvali viaceré denotáty, avšak nevnímané ako jednotliviny, ale ako jedna špecifická skupina

¹⁴⁹ Porov. Garančovská, 2010, s. 67.

objektov, pomenovaná vlastným menom, plniacim identifikačnú a individualizačnú funkciu rovnako ako iné typy vlastných mien (napr. *Košariská* – viacero košiarov, *Splavy* – viacero splavov, *Potoky* – viacero vodných tokov, *Lúky* – názov pomenúval viacero menších lúk, podobne *Rybníky*, *Humná*, *Záhrady*).¹⁵⁰ Ak sa však takýto plurálový tvar názvu transonymizoval a stratil motivačnú spojitosť s pôvodným objektom, väčšinou nastala aj desémantizácia a degramatikalizácia názvu – odrazové gramatické kategórie sa prehodnotili na klasifikačné, ktoré nie sú v súlade s mimojazykovou skutočnosťou (napr. VN *Rybníky* – viacero vodných objektov = plurálový tvar, maskulínium → pole *Rybníky* – jeden terénny objekt, ale plurálový tvar, formálny tvar maskulína, avšak mimojazykovo je pomenúvaný objekt (*pole*) neutrum).

2.4.3 Pád proprii

Kategória pádu sa pri vlastných menách používa ako pri apelatívach s výnimkou vokatívu, ktorý sa pri toponymách a chrématonymách z dôvodu ich neživotnosti nepoužíva, no pri antroponymách a zoonymách sa používa. Hoci ide v spisovnom jazyku o zaniknutý pád¹⁵¹, ktorého sémanticko-gramatické funkcie prevzal nominatív,

¹⁵⁰ Toto naše presvedčenie čiastočne dokazuje aj klasifikácia V. Blanára (2005, s. 29), ktorý rozlišuje aj pravé singuláriá (napr. VN *Turiec*) a pluráliá tantum (napr. ON *Topolčany*), ak neexistuje oproti singulárovému tvaru plurálový tvar a oproti plurálovému tvaru singulárový tvar, a nepravé singuláriá (napr. ON *Lúčka* – ON *Lúčky*) a pluráliá tantum (napr. ON *Hámor* – ON *Hámre*). Okrem toho uvádza, že v slovensko-maďarskom prostredí slovenské plurálové tvary názvov majú paralelné maďarské názvy singulárový tvar (napr. slov. *Lúky* – maď. *Rét*, slov. *Dolíny* – maď. *Papphegy* a pod.).

¹⁵¹ Ako vokatívne tvary však možno popri reliktoch v spisovnom jazyku (napr. *pane*, *synu/synku*, *priateľu*, *chlapče*, *človeče*, *bratku*) v súčasnosti hodnotiť aj (niekedy hypokoristické) apelatívne či propriálne oslovenia (niektoré však v rámci nižšieho štýlu či substandardu): napr. *mami*, *oci*, *Vladi*, *Miri*, *babi*, *Joži*, *Peti*, *Jano*, *brate*, *majstre*, *chlape*, *švagre*, *kmotre*, *šéfe*, módnejšie aj *Na-*

jeho reliktné tvary sa používajú pomerne frekventovane v nábožen-
skom štýle (tu zväčša pri antroponymách, napr. *Bože, Kriste, Ježišu, Spasiteľu*, no aj pri všeobecných menách, v tomto štýle však s pro-
priálnou funkciou, napr. *Otče, Hospodine, Synu, Pane* a pod.) a v ná-
rečiach (napr. v záhorskom nárečí tvary *Jane* (OM *Ján*), *Marino*

tali, Neli a pod. (porov. Závodný, 2016a, s. 77; Slančová – Sokolová, 1998, s. 213 – 226; Vyskoč, 2017). V súvislosti so vzájomným vzťahom hypokoristik a vokatívnych tvarov popri viacerých zaujímavých zisteniach a postrehoch uvádza M. Nichtová (2015, s. 19), že „existuje však špecifický prípad, o ktorom sa nazdávame, že je v slovenskom jazyku oslovením a hypokoristikom zároveň, a to vokatív“, a ďalej v poznámke pod čiarou tomuto tvrdeniu sčasti odporuje, keď dopĺňa, že „vokatív ako reliktný jav v slovenčine je teda jedinou výnimkou nášho považovania vokatívu za hypokoristickú podobu.“ K uvedeným, ale aj ďalším konštatovaniam v práci autorky sa dá uviesť niekoľko poznámok. Z historickojazykového hľadiska sa nedá rozlišovať medzi oslovením a vokatívom, keďže práve vokatív svojim špecifickým pádovým tvarom (nadobúdali ho v rámci kmeňovej deklinácie aj neživotné substantíva a mal iba gramaticky obmedzenú singulárovú paradigmatu; nie je súčasťou intenznej ani valenčnej štruktúry slovesa; porov. aj Slančová – Sokolová, 1998, s. 215) plnil oslovovaciu funkciu, a keďže autorka považovala historické tvary vokatívu za „nehypokoristickú“ výnimku, stráca sa historická paralela s oslovovacím pádom. Súhlasit' sa dá s autorkou pri jej tvrdení, že vzťah hypokoristika a vokatívneho tvaru je prienikový, avšak podľa nášho názoru je medzi nimi lexikálno-gramatický hyperonymicko-hyponymický vzťah, pretože hypokoristikum je ohybná lexéma, ktorá dokáže vyjadriť minimálne v singulári (pri apelatívnych hypokoristikách aj v pluráli) všetky pádové tvary, no vokatívny tvar je gramatický tvar (ako jeden z mnohých gramatických tvarov istej lexémy) a zároveň indeklinábilium, ktoré sa v iných pádoch nedá tvarovo modifikovať (porov. napr. hypokoristikum *Monča*, pri ktorom možno podľa vzoru ulica vytvoriť všetky gramatické tvary, a vokatívny tvar *Monči*, ktorý je nesklonný, no môže byť nehypokoristickým vokatívny tvarom hypokoristika *Monča*, ale aj hypokoristickým vokatívny tvarom mena *Monika*). Okrem toho, vokatív sa vymedzuje na gramatickej úrovni ako gramatický tvar s osobitnou gramatickou relačnou morférou, no mnohé hypokoristiká sú skôr záležitosťou slovtvorby, preto tvary utvorené rôznymi derivačnými morférami pri nulovej gramatickej relačnej morféme (napr. *-ik, -ik: Lucik/Lucík, Zuzik/Zuzík* (Nichtová, 2015, s. 20), ale aj *-uš: Betuš, Jaruš, Martuš*, Slančová – Sokolová, 1998, s. 218) by sme za vokatívne tvary nepovažovali.

(OM *Mária/Marina*), *Petre* (OM *Peter*) a pod.). Niektoré toponymá a chrématonymá môžu mať tvar nepriameho pádu (napr. statický význam: *Pod vrchom*, *Materská škola v Jame*, *Oproti mlynu*; dynamický význam: *Od Brožkov*, *Ku kanálu*, *Nad hornú lúku*). Podľa funkcie pádových predložiek preto možno predložkové názvy deliť na priame, ktoré priamo pomenúvajú objekt (napr. *U Vachalka*, *V končínách*, *U hladného vlka*), a nepriame – objekt pomenúvajú vzhľadom na iný relačný objekt (napr. *Pri kríži*, *Pod lesom*, *Za tablou*, *Ranč pod Babicou* a pod.). Pri antroponymách sú predložkové mená zriedkavé (napr. *ku Milošovi do Hermanov*, *do Ďebnárov na Dolní koniec*; Blanár, 2005, s. 30), no pri toponymách sú pomerne časté. V. Blanár (2005, s. 30 – 31) uvádza, že predložkový typ mien vylučuje úplnú paradigmu, a preto sa popri pádovej konštrukcii používa aj forma bez predložky, ktorá sa môže podľa potreby daného kontextu skloňovať (napr. *Na zadku – Zadek*, *Ve štrku – Štrki*, *Ode mlína – Odemlinské*), alebo sa, podobne ako pri názvoch vetného typu, využíva opisný spôsob kontextového zapájania názvu (napr. *Stretli sa na poli Pri kríži*).¹⁵² M. Majtán (1996, s. 18) rovnako na príkladoch dokazuje, že predložkové názvy môžu mať v jazykovej komunikácii používateľov názvu viacero fakultatívnych podôb (napr. *Za potokom – Za potok – Spoza potoka* a pod.).

Slovotvorno-gramatickým špecifikom pri názvoch, ktoré vznikli univerbizáciou (porov. napr. Majtán, 1996, s. 23)¹⁵³, zmeravením pôvodných predložkových tvarov, a konfixáciou, čiže konkrétne prefixálno-transflexno-trunkačným slovotvorným postupom¹⁵⁴, sa

¹⁵² S pretváraním názvov so zámerom urobiť z nich skloňovateľný názov sa možno stretnúť aj pri vetných typoch názvov (porov. podkapitulu *Skloňovanie toponým a chrématonym*).

¹⁵³ Termín univerbizácia sa zväčša spája s zjednoslovnovaním dvoj- a viacslovných spojení plnovýznamových slov (porov. napr. Furdík, 2004, s. 66, 67; Palková, 2018), no v tomto prípade slovné spojenie neobsahuje dve plnovýznamové slová, ale aj neplnovýznamové slovo (prepozíciu).

¹⁵⁴ Zánik časti alebo celej derivačnej, gramatickej morfémy a iných morfém a submorfém v tvare okrem koreňovej morfémy hodnotí L. Palková (2015,

zo slovotvorného hľadiska pôvodná predložka prehodnocuje na prefix, z gramatického hľadiska dochádza k zániku gramatickej relačnej morfémy a v dôsledku toho sa prehodnocuje kategória pádu z nepriameho na priamy – nominatív (napr. I sg.: *Za hrbom* → N sg.: *Záhrb*; G sg.: *Z Ančinho potôčika* → N sg.: *Zančí potôčik* (zánik DM a GRM); L sg.: *Kanál pri ceste* → N sg.: *Prícestný kanál* a pod.). Existujú však aj také zmeravené a prefixálno-transflexne derivované predložkové názvy, pri ktorých paralelne nastala zmena čísla a zároveň aj pádu a zmena formálnej štruktúry nového názvu býva sprevádzaná morfonologickým javom alternácie (napr. zmena nepriameho pádu na priamy pád a zároveň zmena plurálového tvaru na singulárium tantum (hromadnosť): *Pod jelšami* → *Podjelšie*, *Za vrchmi* → *Závrsie*, *Za kopcami* → *Zákopčie*, *Pod dielcami* → *Poddielčie*, *U brodu* → *Úbrodčie*¹⁵⁵, *U hrabu* → *Úhrabie*, *U rybníka*

s. 388 – 389) ako trunkáciu; zánik časti alebo celej koreňovej morfémy zasa hodnotí ako redukciu. J. Furdík (2004, s. 51, 52) uvádza realizáciu trunkácie aj na úrovni koreňovej morfémy, teda ako odseknutie derivačnej morfémy alebo časti koreňovej morfémy pri slovotvornom akte. Trunkačné procesy sa väčšinou realizujú na úrovni koreňovej, derivačnej a formovej morfémy, resp. na úrovni rozširujúceho infixu, no napr. L. Palková (2015, s. 387 – 403) pri typológii trunkácií trunkáciu GRM osobitne nevyčleňuje. K. Vužňáková (2006, s. 108) síce na príkladoch slangových slov vymedzuje tzv. trunkačno-transflexný postup, niektoré uvedené príklady však z hľadiska typu slovotvorného postupu nie sú celkom jasné. Napr. v derivátoch *psychol-a* (← *psychológ-i-a*), *inform-a* (← *informatik-a* a pod.) podľa nás dochádza k trunkácii iba na úrovni derivačnej morfémy, pričom gramatická morféma zostáva zachovaná. Podobné príklady pri vymedzení tzv. transflexnej univerbizácie uvádza aj L. Palková (2018, s. 57), keď pri niektorých príkladoch došlo k odtrhnutiu nielen GRM, ale aj k odtrhnutiu DM (napr. *stacionár-n-e zariadenie* → *stacionár*; *misionár-sk-a poloha* → *misionár*; porov. aj Palková, 2015, s. 388, 389), ale neuvádza príklad na utvorenie slova odtrhnutím celej GRM.

¹⁵⁵ V rámci morfematickej štruktúry tohto názvu možno o segmente *-č-* (*Úbrod-č-ie*) hovoriť ako o rozširujúcej submorfe, ktorá v tvare vznikla analogicky podľa alternácie v rámci koreňovej morfy *k* na *č* v iných názvoch (napr. *Za potokom* → *Zá-potoč-ie*, apel. *kavka* → *Kavč-i* potok, apel. *liška* → *Líšč-ia jama* a pod.).

→ *Úrybničie*¹⁵⁶, *Za jarkami* → *Zájarčie*, *Za potokmi* → *Zápotočie*, *Pod lúkou* → *Podlúčie*, *Medzi brodmi* → *Medzibrodie* a pod.), hoci vzhľadom na absenciu pôvodných dokladov možno pripustiť, že pri niektorých uvedených názvoch mohlo ísť pôvodne aj o singulárový tvar názvu, teda *Za jarkom* → *Zájarčie*.

2.4.4 Skloňovanie antroponým¹⁵⁷

Antroponymá môžu mať okrem substantívnej formy pomerne často adjektívnu (*Závodný*, *Hladký*, *Veselská*, *Petrov*) alebo slovesnú formu (*Vyletel*, *Zavadil*, *Skovajsa*, *Smikal*, *Revalo*)¹⁵⁸. Mená, ktoré sa viažu na mužského nositeľa, sú maskulína tantum¹⁵⁹ a skloňujú sa podľa vzoru *chlap* a *hrdina* s rovnakými formálnymi deklinačnými

¹⁵⁶ Ide o náreč. predložkový tvar, pretože v spisovnom jazyku sa s predložkou *u* s významom lokalizácie spájajú iba životné alebo personifikované substancie (napr. *U Adama*, reštaurácia *U červeného býka* a pod.).

¹⁵⁷ M. Sokolová (1996, s. 22 – 33) na bohatom materiáli vlastných mien predstavila ich zaradenie do deklinačného systému apelatívnych vzorov (pracuje s termínom skloňovací typ) a na variantné prípony slovenských proprií vymedzila aj systém deklinačných podtypov, ktoré neskôr zapracovala do svojej koncepcie nového deklinačného systému slovenských substantív (2007). M. Ološtiak (2010a, s. 108 – 129), inšpirujúc sa týmto novým algoritmickým deklinačným systémom slovenských substantív M. Sokolovej, vypracoval rovnaké deklinačné algoritmy aj na oblasť bioným (antroponymá a zoonymá) a abioným (toponymá a chrématonymá); porov. aj *Závodný*, 2016a, s. 122.

¹⁵⁸ Pri deverbatívnych antroponymách či toponymách pri porovnaní s pôvodným motivantom dochádza po substantivizácii a proprializácii k morfológickému prehodnoteniu slovesných gramatických kategórií na menné gramatické kategórie (napr. *zavadil*: 3. osoba, sg., préterita, indikatív, dokonavý vid, aktívum, menný maskulínový rod → OM *Zavadil*: mužský rod, životné, singulár, N; *revúca*: činné prídavné príslovie, sg., menný feminínový rod → ON *Revúca*: ženský rod, singulárium tantum, N).

¹⁵⁹ Gramatický rod mužských osobných mien je vždy mužský, kryje sa s prirodzeným rodom, a to aj v bezpríponových osobných menách bez ohľadu na gramatický rod východiskového motivujúceho apelatíva.

mi limitáciami ako pri apelatívach, a to aj v prípade, že majú formu iného rodu (napr. *Múčka, Strnisko, Kukučka, Šupka, Šidlo*). Zväčša cudzie mužské mená zakončené na dlhé a krátke vokály *i/í, e/é* (nie *nemé*), *ú* a iné fonetické realizácie neslovenských foném (*ö, ő, ü, ů, ě*) sa skloňujú podľa vzoru *kuli*. Ženské mená sú iba feminína tantum a z mužských priezvisk so substantívnu či slovesnou formou sa prechýľujú systémovým sufixom *-ová*¹⁶⁰ (*Polák* → *Polák-ová, Kováč* → *Kováč-ová, Peter* → *Petrová*) a z adjektívnych foriem priezvisk sa utvárajú transflexne gramatickou relačnou morfou *-á* podobne ako pri apelatívach (napr. *Hladký* → *Hladká, Suchovský* → *Suchovská, Záblačký* → *Záblačká*). Všetky spisovné prechýlené podoby ženských priezvisk by však mali mať v rámci systémosti slovenčiny iba adjektívnu formu.¹⁶¹ Novší, západnokultúrny trend, ktorý však v mnohých prípadoch skôr narúša systémost'

¹⁶⁰ V nárečiach, ale aj v hovorovom štýle sú produktívne aj iné sufixy. F. Bufa (1973, s. 69 – 76) uvádza niekoľko frekventovaných, ale aj zriedkavých a iba určitým nárečovým regiónom či areálom obmedzených prechýľovacích sufixov v ženských živých osobných menách (napr. štylisticky neutrálny sufix *-ová* z nemalej časti dominuje kvôli vplyvu úradnej podoby ženských priezvisk; *-(i)čka: Gálik/Gálička, Polóni/Polónička*; na SSL sufix *-ovka* [-oʊka]: *Nosko/Noskovka*; na severe ZSL, SSL a VSL sa niekedy pri mužských priezviskách zakončených na vokál *-o* využíva prechýľovací sufix *-uľa: Bartko/Bartkuľa*; na VSL je doložený sufix *-aňa: Bosak/Bosakaňa* či expresívny sufix poukazujúci na vyšší vek nositeľky priezviska *-iča: Baran/Baranicha*. Ako typicky dievčenské sufixy v spojení s rodným menom sú okrem už uvedených celonárodných prechýľovacích sufixov *-ová, -ka* (aj *-ovka/-anka/-ička*) a VSL *-aňa* doložené napr. aj ZSL a SSL sufixy *-ovie (-ovia/-ove), -oje/-eje* a zväčša po cudzích menách zakončených na *-i* sa vyskytuje sufix *-ich* (napr. *Hodžovie Helena, Kašubeje Soňa, Bučánich Mara*); na ZSL sú ešte doložené dievčenské sufixy *-oviech/-ovích, -ech, -é* a *-e* (napr. *Svorčíkoviech Juľa, Martovech Beta, Blahé Mara*).

¹⁶¹ Porov. kolísanie medzi adjektívnu deklináciou a indeklinábiliami (Sokolová, 2007, s. 49 – 50) a pojem *diskurz feminizmu*, Pavlovič, 2011, s. 168 – 173. Podľa zákona č. 154/1994 Z. z. (resp. zákona č. 124/2015 Z. z.) o matrikách sa bez prechýľovacieho sufixu môžu za uvedených podmienok zapísať ženské priezviská osôb inej ako slovenskej národnosti (§16).

a spisovnosť jazyka, sa realizuje najmä v dvoj- či trojčlennej antroponymickej sústave vydatých žien, keď si mužské priezviská ženy po sobášii nezvyknú prechýľovať a nechávajú si ich v mužskej forme bez sufixu *-ová* či *-á* (*Šagát Turanová, Lelkeš Sklovská, Čengel Solčanská* a pod.).¹⁶² Adjektívne mužské a všetky prechýlené ženské priezviská (napr. *Hladký, Veselovský, Závodný, Hlavatý, Novomeský, Konečný, Rýdzi, Martišová, Zubáková* a pod.) by sa mali skloňovať podľa vzoru *pekný/-á (krásny/-a)* alebo *cudzi/-ia (rýdzi/-a)*. Pri skloňovaní priezvisk, ktoré obsahujú tzv. posuvné vokály, sa obvykle tieto vokály zachovávajú iba tam, kde by mohli tvary viesť k nezrozumiteľnosti, k ťažšej identifikácii tvaru v N sg. alebo k ťažkej vysloviteľnosti skupiny spoluhlások (*Marček → Marčeka, Janček/Jančeka*, v cudzích slovách *Herder → Herdera*). Písanie priezvisk s pohyblivými vokálmi sa v jazykovej praxi vyznačuje výraznou neustálenosťou (napr. *Mlacek – Mlaceka/Mlacka, Bartek – Barteka/Bartka, Stanek – Staneka, Stanka*). Nazdávame sa, že ak slabika obsahuje aspoň jednu sonóru (napr. *r, l*), vkladné vokály by sa pri skloňovaní mali dôsledne vynechávať v krstných (rodných) menách, prirodzene, pokiaľ vkladné vokály nie sú dôležité pre ľahšiu výslovnosť (napr. *Peter/Petra, Marek/Marka, Pavol/Pavla*, ale *Platón*, nie *Platna*, ale *Platóna*),¹⁶³ no pri skloňovaní priezvisk by sa

¹⁶² O prípadoch neprechýľovania či nedôslednostiach pri používaní cudzích priezvisk v žurnalistickej praxi a o vymedzení slovtvornno-gramatických parametrov v jednotlivých jazykovokomunikačných oblastiach pozri viac Patráš (2003, s. 65 – 73). Problematike prechýľovania ženských priezvisk z hľadiska historického, onomastického, sociolingvistického a právneho u nás a v iných krajinách bol venovaný aj vedecký seminár s názvom *Prechýľovanie: áno – nie?*, ktorý 9. – 10. februára 2016 zorganizoval Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave, Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Slovenská onomastická komisia (porov. JŠ, 2016); porov. aj stanovisko Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV v Bratislave k novele zákona o matrikách, ktoré sa týkajú návrhu zapisovať do úradných dokladov ženské priezviská bez prechýľovacej prípony (SJÚ). O prechýľovacom sufixe *-ová* a o deklinačnej dynamike niektorých cudzích antroponým porov. Závodný, 2016a, s. 112 – 116.

¹⁶³ Mená ako *Xavér, Ezechiél, Valér* a pod. neobsahujú pohyblivé vokály, ale vo-

v jednotlivých tvaroch, najmä kvôli zrozumiteľnosti mali zachovávať, čo ich odlišuje od apelatív (napr. apel. *hudec/hudca*, ale *Hudec/Hudeca*; porov. však *vrabec/vrabca* : *Vrabec/Vrabca*, nie *Vrabeca*! – tu sa zrejme pociťuje menšia miera desémantizácie s pôvodným apelatívom; podobne aj priezvisko *Pukanec/Pukanca*¹⁶⁴). Redukcia najmä zánikových alternácií¹⁶⁵, v tomto prípade teda zachovávanie vkladných vokálov v skloňovaných antroponymách síce potláča spisovnosť, zato ich vynechávanie v nepriamych pádoch priezvisk zasa narúša formu vlastného mena a často vedie k zastieraniu nominatívneho tvaru priezviska.¹⁶⁶

Medzi nesklonné antroponymá patria zväčša pôvodom cudzie mená, v niektorých prípadoch vzhľadom na kategóriu rodu mena pre slovenčinu s netypickým zakončením (napr. *Rút*, *Sapfo*, *Penelope*, *Janů* a pod.).

2.3.5 Skloňovanie toponým a chrématoným

Toponymá, zriedkavo aj chrématonymá¹⁶⁷, majú okrem substan-

kály sú etymologickou súčasťou tvaru, preto sa pri skloňovaní zachovávajú.

¹⁶⁴ Porov. aj Dolník, 2010, s. 80.

¹⁶⁵ M. Sokolová (1996, s. 22) uvádza, že opačným smerom, teda pri apelativizácii proprií však alternácie vznikajú (napr. *valibuci*, *donkichoti* a pod).

¹⁶⁶ V tvaroch G sg. *Tomka* alebo D sg. *Tomkovi*, prípadne v iných nepriamych pádoch nie je jasné, či základný tvar priezviska je *Tomek*, *Tomko*, *Tomka*; rovnako je to aj pri prechýlenej podobe priezviska jeho ženy: *Tomková* môže byť manželka *Tomka*, *Tomku*, ale aj *Tomeka*; podobne je vhodnejšie skloňovanie a derivácia priezviska *Fandel* – *Fandela* – *Fandelom*, nie *Fandla* – *Fandlom*, a prechýlený tvar *Fandelová*, nie *Fandlová*, pretože existuje aj priezvisko *Fandly* – *Fandla* – *Fandlom*; → *Fandlová*. Vzhľadom na odporúčania porov. napr. aj tvary krstného (rodného) mena *Marek/Marka*, ale tvary priezviska (*Miloš*) *Marek/(Miloša) Mareka*.

¹⁶⁷ Pri niektorých druhoch chrématoným, ktoré sa tvorili z apelatívnych či propriálnych mužských osobných mien, sa možno stretnúť aj so skloňovaním podľa životných vzorov (napr. v A sg. je životná gramatická prípona: čítať

tív aj formu iných slovných druhov (*Krátke, Druhé, Zabité, Neteč*), hoci rovnako ako všetky propriá slovnodruhovo prináležia substantívam, pretože vznikajú substantivizáciou.¹⁶⁸ Spomedzi toponým majú najbližšie k apelatívam chotárne názvy, no rovnako aj chrématonymá¹⁶⁹. Všetky abionymá možno podľa ohybnosti rozdeliť na ohybné a neohybné. Neskloňujú sa len toponymá majúce podobu výpovede, tzv. vetné názvy. Pri názvoch tohto typu sa používa opisný spôsob (napr. Zastali pod pasienkom *Kde Paľa s'ali.*; Majtán, 1996a, s. 18), no z výskumu S. Mazúra (1973, s. 169) vyplynulo, že ľudia si komunikačne nevhodné názvy vetného typu pretvorili tak, aby sa dali skloňovať (napr. *Ďe krava na kameň stupela* → *Kravakameň*; *Ďe z kameňa voda padá* → *Kameňvoda*). Viacslovné názvy možno rozdeľovať na: *viacslovné názvy so zhodou*, ktoré sa najčastejšie skladajú z vlastnostných a prívlastňovacích adjektív a substantív, napr. *Michalovská tehla, Sójové rezy, Čierny princ, Suchý potok, Stará Bystrica, Spišská Nová Ves, Bačov jarok, Dlhé pole* a pod.), *viacslovné názvy bez zhody*, v ktorých je často určujúcim členom predložková konštrukcia v postpozícii (sú však veľmi zriedkavé) alebo názvy s posesívnym či predložkovým genitívom,¹⁷⁰ prípadne predložkovou konštrukciou v inom páde (napr. *meno + predložka + meno*: napr. *Drahošky pod Oborským vrchom, Lúky za Brezinou, Krásno nad Kysucou, Žiar nad Hronom, Lúky na vrškoch, Pole od*

Bojovníka, Černokňažníka, no v D a L sg. sa využíva životné aj neživotné skloňovanie: hľadať v *Bojovníkovi/v Bojovníku* (porov. Blanár, 2006, s. 92).

¹⁶⁸ Výnimočne sú na Slovensku doložené aj vetné typy názvov (napr. *Kde Paľa s'ali.*; *Stará maša, kde sa ruda léla*); porov. aj Krško, 2006, s. 334), ale aj mien (napr. *Ureha žena, z pekla hu vyhodili; Jano, čo má Vozisovie*; Blanár, 2005, s. 25).

¹⁶⁹ O veľmi tenkej hranici medzi apelatívami a chrématonymami na materiáli pragmatoným mliekarenskeho priemyslu na Slovensku porov. Garančovská, 2010. Klasifikáciu, slovtvorno-gramatickou, ale aj funkčnou stránkou logoným sa zaoberala najmä M. Imrichová (2002; 2006, s. 31 – 73).

¹⁷⁰ Posesívnym genitívom nemusí byť vždy vyjadrené skutočné prívlastnenie objektu, ale posesívna forma môže zväčša vyjadrovať aj iné sémantické odtienky (napr. *oslavnosť, pamätnosť, humornosť, tragickosť* a pod.).

Osuského; meno + (atribút) + meno v (predložkovom) genitíve či v inom páde s predložkou: Kaplnka svätého Juraja, Námestie svätej Alžbety, Most SNP, Dedina Mládeže a pod.). Prienikovou skupinou sú kombinované viacslovné názvy, keď je dôležitým funkčným členom nielen kongruenčná, ale aj nekongruenčná konštrukcia (napr. *Jazykovedný ústav Ludovíta Štúra SAV, Nové Mesto nad Váhom, Slovenský plynárenský priemysel, a. s., Ministerstvo zahraničných vecí SR* a pod.).

Všetky substantívne maskulínne abionymá skloňujeme podľa neživotných vzorov *dub* a *stroj* s rovnakými formálnymi deklinačnými limitáciami ako pri apelatívach.¹⁷¹ Pri skloňovaní mužských abioným zakončených na cudzie predpony v porovnaní s apelatívami a zdomácnenými krstnými (rodnými) menami (napr. *Július/Júliusa*, oproti nezdomácneným, napr. *Achilles/Achilla*) neodpadávajú prípony *-us*, *-os*, *-as*, *-es*, pretože propria by nemali podliehať deformácii tvaru (napr. *Kozmos – Kozmosu, Santos – Santosu*). Substantívne abionymá ženského rodu, keďže kategória životnosti je tu irelevantná, sa skloňujú podľa všetkých základných vzorov ženských substantív podľa formálnych kritérií ako pri apelatívach (napr. **žena**: *Milka, Nivea, Bratislava, Zemplínska šírava; ulica*: (*Banská*) *Bystrica, (Štúrova) ulica, Škandinávia, Kia; kost'*: *Budapešť, Bukurešť, Sibír, (Mladá) Boleslav, Lešť; dlaň*: *Poproč, Sered', Viedeň, Lodž, Čierťaž*). Podľa vzoru *žena* a *ulica* skloňujeme aj pomnožné toponymá (napr. **žena**: *Tatry, Pieniny, Alpy; ulica*: *Mlynárovce, Košice, Michalovce* a pod.). Substantívne abionymá stredného rodu skloňujeme podľa vzorov neutier, vychádzajúc z formálnych kritérií ako pri apelatívach (napr. **mesto**: *Kongo, Thajsko, Rajo, Tchibo; srdce*: (*Dlhé*) *pole; vysvedčenie*: *Poriadie, Osrblie, Zákopčie, Náklie, (Plavecké) Podhradie*). Nie sú nám známe abionymá, ktoré by sa skloňovali

¹⁷¹ Zložené toponymá s časťou *-hrad* (z praslovanského *gradъ*), ale aj toponymá s topobázou či topoformantom na *-z* majú v G sg. variantnú príponu *-u* (*Petrohrad-u, Senohrad-u, Suchohrad-u; Boleráz-u*).

podľa vzoru *dievča*, pretože abionymá so zakončením na sufix *-ča* sa prikláňajú k ženskému vzoru *ulica* (napr. *Bytča, Súča, (Partizánska/Slovenská) Ľupča* a pod.).

Nesklonné abionymá sú cudzieho pôvodu, väčšina je stredného rodu a vyznačujú sa netypickou formou pre daný rod abionyma (napr. SR: *Sydney, Dillí, Santa Fé, Bordeaux, Nantes, Skopje*).

Osobitnú pozornosť treba venovať deklinácii pomnožných toponým, kde sa možno stretnúť s variantnosťou a istými deklináciami nepravidelnosťami. Podľa vzoru *dub* skloňujeme pomnožné toponymá zakončené v N pl. na *-y* (napr. *Kľačany, Piešťany* a pod.) a podľa vzoru *stroj* zakončené na *-e* (napr. *Včeláre, Ortáše, Psiare, Tlmače, Vráble* a pod.). Rovnaký formálny princíp sa uplatňuje aj pri ženskom rode, no tvary pomnožných toponým podľa vzorov *dub* a *stroj* sa od tvarov pomnožných toponým podľa vzorov *žena* (napr. *Alpy, v Alpách*) a *ulica* (napr. *Michalovce, v Michalovciach*) odlišujú tvarmi D, L a I pl. V strednom rode máme doložené iba pomnožné toponymá podľa vzoru *mesto* a *srdce* (napr. *Košariská, Hlivištia*). Azda najšpecifickejším funkčným pádom je pri týchto pomnožných toponymách G pl.

2.4.5.1 Skloňovanie pomnožných toponým mužského rodu

Pri abionymách mužského rodu je v G pl. primárnou príponou pri oboch vzoroch ohýbacia prípona *-ov* a variantnou príponou *-o*.¹⁷²

Pri vzore *dub* sa primárna ohýbacia prípona apelatív *-ov* uplatňuje najmä pri názvoch, pri ktorých nenastala demotivácia s apelatívnym motivantom *Vinohrady (nad Váhom), (Zlaté) Klasy, Potôčky, (Slatinské) Lazy, (Nové) Sady, Vinosady* a pod.). Naopak, variantná prípona *-o* sa uplatňuje najmä pri názvoch, pri ktorých nastala de-

¹⁷² Kritériá rodovej klasifikácie a následná paradigmatická deklinančná klasifikácia pomnožných toponým sa v slovenských nárečiach s výnimkou východoslovenských nárečí výrazne od spisovnej normy neodlišuje (porov. Pauliny, 1990).

motivácia s apelatívnym motivantom alebo nastala derivácia a zároveň proprializácia pôvodného apelatívneho motivanta¹⁷³ (napr. *zlato* → *Zlatníky*, *topoľ* → *Topoľníky*, *stráž* → *Strážňany*¹⁷⁴ a pod.). Nulová gramatická prípona však býva často sprevádzaná aj morfonologickými javmi: **1. nulová ohýbacia prípona bez vokalickej alternácie v topobáze** (napr. *Domaníky/Domaník*, *Smrdáky/Smrdák*, *Nováčany/Nováčan*, *Rakúsy/Rakús*, *Košúty/Košút* a pod.); **2. nulová ohýbacia prípona s vokalicckými a konsonantickými kvantitatívnymi alternáciami v topobáze** (napr. *a* → *ia*: *Borčany/Borčian*, *Dubovany/Dubovian*, *Kravany/Kravian*, *Podhorany/Podhorian*, *Turany/Turian*; *a* → *á*: *Čakany/Čakán*, *Donovaly/Do-*

¹⁷³ Demotivačné kritérium v súvislosti s apelatívnym motivantom však v niektorých prípadoch narušajú dynamické tendencie pri preferovaní primárneho či variantného ohýbacieho sufixu v jazykovej praxi, čo sa následne prenesie aj do neskoršej kodifikácie preferovanej prípony v G pl. Napr. pri názve *Vrábľe* uvádza L. Dvonč (1976e, s. 359), že v G pl. je preň v jazykovej praxi typický tvar *Vrábľov* a nie *Vrábeľ* (v PSP, 2013, je však kodifikovaný tvar *Vrábeľ*). Rovnako pri ojkonymách *Prievaly* a *Čakany* sa v MSJ (1966) ešte v G pl. uvádza ohýbacia prípona *-ov* (*Prievalov*, *Čakanov*), no hoci ani v súčasnosti názvy nestratili motivačnú súvislosť s apelatívnymi motivantmi *prieval*, resp. *čakan*, v G pl. sú kodifikované tvary s nulovou GRM: *Prieval*, *Čakán* (porov. PSP, 2013). Pri názvoch *Smrdáky*, *Vlachy* či *Tlmače* sú zasa v SSJ uvedené tvary G pl. s GRM *-ov* (*Smrdákov*, *Vlachov/Vlách*, *Tlmačov*), no v MSJ sú s nulovou GRM (*Smrdák*, *Vlách*, *Tlmač*). L. Dvonč (1976d, s. 155) uvádza, že na základe obyvateľskej prípony *-any* J. Jacko vychádzajúc z J. Stanislava hľadal motiváciu názvu *Čakany* v antroponymickom motivante (porov. nasledujúcu poznámku pod čiarou), čím vysvetľoval nulovú GRM v G pl. L. Dvonč však motivačne spája názov s apelatívom *čakan* (porov. ON *Motyčky*), hoci sa táto pôvodná motivácia zastrela (polemiku o ostatných tvaroch toponým pozri tiež Dvonč, 1976d, 1976e).

¹⁷⁴ Obyvateľský sufix *-any* (← staroslovenské sg. *-ānin*, pl. *-āné* ← slovanské sg. **-janin* pl. **-jane*) sa utvoril prehodnotením pôvodného kmeňového tvaru A pl. *-any*, označujúceho skupinu obyvateľov s charakteristikou obsiahnutou v antropobáze (osada *koho?*), na nominatívny tvar, aby sa ním mohla pomenovať osada (napr. *Brodzany* „osada obyvateľov pri brode rieky“, *Dol'any* „osada obyvateľov v doline, v údolí“, *Moravany* „osada obyvateľov z Moravy“ a pod.; porov. Stanislav, 1958, s. 225; Pauliny, 1990, s. 111).

novál, Gajary/Gajár, Krškany/Krškán, Vojany/Voján; e → ie: Gbeľy/Gbiel, Kalameny/Kalamien, Sebechleby/Sebechlieb, Žabokreký/Žabokriek; i → í: Kristy/Kríst; u → ú: Prusy/Prús, Šterusy/Šterús, ba dokonca l → ľ: Prestavľky/Prestavľk, Vlky/Vľk).

Pri vzore *stroj* sa rozlišovanie primárnej prípony *-ov* (napr. *Baláže, Kríže, Majere, (Remetské) Hámre, Sliache*) a nulovej variantnej prípony *-o* realizuje podľa rovnakého demotivačného pravidla ako pri vzore *dub*. Nulová prípona však býva rovnako ako pri vzore *dub* sprevádzaná aj morfonologickými javmi: **1. nulová ohýbacia prípona bez vokalickej alternácie v topobáze** (napr. *Čeláre/Čelár, Holiare/Holiar, Koláre/Kolár, (Veľké, Malé) Leváre/(Veľkých, Malých) Levár, Tesáre/Tesár* a pod.); **2. nulová ohýbacia prípona s vokalicými kvantitatívnymi alternáciami v topobáze** (napr. *a → á: Tlmače/Tlmáč, (Výšné) Repaše/(Výšných) Repáš*); **3. nulová ohýbacia prípona + vkladný vokál/diftong** (napr. *-e-: Vráble/Vrábel; -ie-: Ladce/Ladiec*).

2.4.5.2 Skloňovanie pomnožných toponým ženského rodu

Pri vzore *žena* na rozdiel od maskulínných pomnožných toponým tu na ohýbaciú príponu nevpĺyva, či nastala demotivácia pôvodného apelatívneho motivanta, alebo nie; ohýbacia prípona v páde tohto vzoru je iba jedna, a to nulová, no nulová prípona býva rovnako ako pri vzoroch mužského rodu sprevádzaná morfonologickými javmi: **1. nulová ohýbacia prípona bez vokalickej alternácie v topobáze** (napr. *(Bodzianske) Lúky/(Bodzianskych) Lúk, Dúbravy/Dúbrav, Malatíny/Malatin, Stráňavy/Stráňav* a pod.); **2. nulová ohýbacia prípona s vokalicými kvantitatívnymi alternáciami v topobáze** (napr. *i → í: Breziny/Brezín, (Hronské) Kosihy/(Hronských) Kosih, Leštiny/Leštín, Remeniny/Remenín, (Veľké, Malé) Straciny/(Veľkých, Malých) Stracín; a → á: Ohrady/Ohrád; u → ú: Huty/Hút; o → ô-: Roztoky/Roztók, (Slovenské) Ďarmoty/(Slovenských) Ďarmôt; e → ie: (Výšné) Remety/(Výšných) Remiet* a pod.); **3. nulová ohýbacia prípona + vkladný vokál/diftong** (napr. *-o-:*

Dvorianky/Dvorianok, Lužianky/Lužianok, Sečianky/Sečianok, Topolčianky/Topolčianok, Vrútky/Vrútok; -ie-: Bojničky/Bojničiek, Malacky/Malaciek, Rybky/Rybiek, Torysky/Torysiek a pod.)¹⁷⁵

Pri vzore *ulica* rovnako na ohýbáciu príponu nevlplyva demotivácia apelatívneho motivanta, no na rozdiel od vzoru *žena* nie je ohýbacia prípona v páde tohto vzoru iba jedna. Primárna prípona je tu nulová, býva sprevádzaná dajakým morfonologickým javom, a variantnou príponou je **-í**: **1. nulová ohýbacia prípona bez vokalickej alternácie v topobáze** (napr. *(Liptovské) Revúce/(Liptovských) Revúc*); **2. nulová ohýbacia prípona s vokalicckými kvantitatívnymi alternáciami v topobáze** (napr. *i (y) → í (ý): Beladice/Beladic, (Horné) Zelenice/(Horných) Zeleníc, Košice/Košíc, Obyce/Obýc, Smolenice/Smoleníc; u → ú: Krahule/Krahúl, Sekule/Sekúl* a pod.); **3. nulová ohýbacia prípona + vkladný vokál/dif-tong** (napr. *-e-: (Malé, Veľké) Zlievce/(Malých, Veľkých) Zlievec*; najfrekventovanejším typom v rámci tohto vzoru je vkladný diftong *-ie-: Alekšince/Alekšinie, Diakovce/Diakoviec, Michalovce/Michaloviec, Sobrance/Sobraniec, Žakovce/Žakoviec* a pod.); variantnú príponu **-í** má iba niekoľko názvov (napr. *(Dlhé) Stráže/(Dlhých) Stráží, (Lednické) Rovne/(Lednických) Rovní, (Kremnické, Štiavnické) Bane/(Kremnických, Štiavnických) Baní, Svätuš/Svätuší, Vyhne/Vyhni, Visolaje/Visolají*).

2.4.5.3 Skloňovanie pomnožných toponým stredného rodu

Pomnožné toponymá stredného rodu sú najmenej zastúpené, realizujú sa pri nich iba vzory *mesto (Košariská)* a *srdce (Hliviš-*

¹⁷⁵ Do tejto skupiny by bolo možné zaradiť aj niektoré pomnožné chrématonymá (napr. *Horalky/Horaliek, Tatranky/Tatraniek*), hoci sa v slovníkoch (SSSJ, 2011; KSSJ, 2003) vyskytujú aj ich apelativizované singulárové pendanty s vlastným lexikálnym významom (*horalka, tatranka*), pretože pôvodne išlo o názov výrobku, ktorý sa apelativizoval a začali ho využívať viacerí výrobcovia.

tia). Pre oba vzory je v G pl. typická iba nulová ohýbacia prípona, sprevádzaná vokalicou kvantitatívnou alternáciou (*i* → *í*: mesto – *Košariská/Košarísk*; srdce – *Hlivištia/Hlivišť*, *Lukovištia/Lukovišť*, (*Blatné, Veľké*) *Revištia/(Blatných, Veľkých) Revišť*).

Zaujímavosťou je, že pri všetkých vzoroch sa v G pl. pomnožených toponým dôsledne uplatňuje rytmický zákon (porov. uplatňovanie rytmického zákona v rámci skloňovania podľa uvedených vzorov pri apelatívnych substantívach).

2.4.5.4 Skloňovanie adjektívnych abioným

Adjektívne abionymá (tvary vlastnostných a posesívnych adjektív), abionymické adjektíviá (deverbatíva, kardináliá) a adjektívne časti viacslovných názvov skloňujeme podľa adjektívnych vzorov *pekný, cudzi*¹⁷⁶/*otcov, matkin* s ohľadom na rod abionyma (napr. **pekný/cudzí**: *Prvý (rybník), Dlhý, Nový (dvor), Zlatý (nugát), Najdolší (jarok)*; **pekná**¹⁷⁷/**cudzia**: *Spišská Nová (Ves), Horná (Streda), Svinná,*¹⁷⁸ *Holčia*; **pekné/cudzie**: *Krátke, Suché, Staré (Mesto), Najnižšie (žliabky), Horiace (jazero)*; **otcov-s, -a, -o/matkin-s, -a, -o**: *Kolárovo, Na Ondrovom, Fedorkin (jarok), Albertkino*; **páv-í/-ia, -ie**: *Havrani (potok), Jazvečia, Vtáčia (hora), Býčia (hora), Hadie (jazierko)*).

¹⁷⁶ Vzhľadom na štandardizovaný korpus geografických názvov možno konštatovať, že spomedzi adjektívnych vlastnostných názvov prevažujú tie, ktoré majú tvrdé skloňovanie podľa vzoru *pekný*, pretože v rámci toponým jednoznačne dominujú dvojslovné adjektívno-substantívne názvy, v ktorých sa adjektívna časť názvu skladá zo vzťahového adjektíva (sufixy *-ský, i-(c)ký* a pod.).

¹⁷⁷ Vychádzajúc zo substantívnej slovnodruhovej charakteristiky každého propria by bolo možné singulárové adjektívne tvary názvov ženského rodu paradigmaticky priradiť aj k vzoru *gazdiná*, pretože majú v singulári oba vzory rovnaké ohýbacie prípony. Keďže má však vzor *gazdiná* v pluráli už substantívne prípony (vzoru *žena*), s adjektívnym vzorom *pekná* sa zhodujú iba v N a A.

¹⁷⁸ Azda možno spomenúť, že existuje aj osadný názov *Svinia*, ktorý sa však skloňuje podľa vzoru *cudzí (cudzia)*, teda *zo Svinej, nad Sviňou* a pod.

Keďže je proprium vždy substantívum, pri skloňovaní proprií ženského rodu so sufixom *-ina* môže dochádzať k zamieňaniu substantívneho a adjektívneho skloňovania. V takýchto prípadoch treba vychádzať z lexikálneho významu apelatívneho motivanta (pri propriálnom antroponymickom motivante je riešenie zrejme) – či sa danej substancii dá privlastniť alebo vyjadriť príslušnosť, čiže treba rozlišovať lexikálnosémantickú kategóriu *osobnosť* – *vecnosť*, napr. *Buč-ina*, *Hlboč-ina*, *Široč-ina* (vzor *žena*), ale *Ilonk-ina*, *Husárk-ina* (*pleš*), *Juhásk-ina* (*debra*) – vzor *matkin(-a)*.

2.4.6 Transonymizačné procesy

Z hľadiska slovotvorby (názvotvorby) vlastných mien spomenieme ešte onymické špecifikum – transonymizačné procesy, ktoré sa zrejme najdynamickejšie prejavujú v skupine toponým. Niektoré skupiny toponým sa vyznačujú pomerne silným motivačným potenciálom a z diachrónneho hľadiska možno medzi nimi badať dynamické transonymizačné procesy. Ide najmä o skupinu ojkónym a anojkónym (terénnych názvov), pretože ich motivanty nie sú obmedzené iba na jednu z týchto onymických kategórií, ale navzájom sa prelínajú. Pri určovaní prvotnosti motivačných príznakov toponyma, teda pri rekonštrukcii transonymizačného smeru, vychádzame z historickej chronologickej zásady, že motivujúcim činiteľom bol starší názov, ktorý máme písomne doložený, alebo je motivácia toponyma motivicky priezračná. Významnú úlohu pri pomenúvaní toponyma zohrávala dôležitosť objektu. Keďže napr. rieky mali pre život človeka oddávna veľký význam (zdroj vody, obranná funkcia, ohraničovali územie, orientačná funkcia), vodné názvy sa považujú za najstaršie, preto bol v minulosti vodný názov častým motivantom názvu osady, ktorá bola pri rieke postavená, s derivačnými alebo bez derivačných zmien nového názvu (napr. v povodí Turca VN *Konotopa* → ON *Konotopa*; v povodí Myjavy VN *Myjava* → ON *Myjava*; v povodí Ipl'a VN *Štiavnica* → ON *Štiavnica*; v povodí

Turca VN *Turiec* → (TN *Turiec?*) → viacero ON: *Turček, Turčianske Teplice, Turčiansky Peter, Turčiansky Ďur* atď.; porov. Krško, 2003; Majtán – Žigo, 1999; Závodný, 2012). V rámci toponymického pomenúvacieho procesu sa možno stretnúť aj so sekundárnou motiváciou pôvodného vodného názvu, ktorý sa derivoval z osadného názvu. Ide o proces tzv. onymickej polarizácie. Dá sa predpokladať, že ide o zmenu funkčnej významnosti toponyma. Osadný názov vzniká podľa hydronyma, istý čas fungujú paralelne oba názvy, no neskôr sa stáva dôležitejším a strategickejším objektom osada, a teda jej osadný názov, preto je potrebné názvy z dôvodu odstránenia nežiaducej onymickej homonymie vodného a osadného názvu a kvôli ľahšej identifikácii a rozlíšeniu oboch objektov od seba odlíšiť, tak, že sa derivuje vodný názov (napr. v povodí Myjavy VN *Brezová* → ON *Brezová (pod Bradlom)* → VN *Brezovka, Brezovský potok*; v povodí Dudváhu VN *Trnava* → ON *Trnava* (pôvodne ON **Sobota*) → VN *Trnávka*; v povodí Nitry VN *Žikava* → ON *Žikava* → VN *Žikavka*; porov. Hladký, 2004, 2011; Závodný, 2012).¹⁷⁹ Treba však zdôrazniť, že existujú aj prípady, pri ktorých takáto onymická polarizácia nenastala (napr. VN *Myjava* a ON *Myjava*; VN *Poprad* a ON *Poprad*; VN *Nitra* a ON *Nitra* a pod.). Opačným prípadom je, keď sa podľa osadných názvov alebo deriváciou z osadných názvov utvárali vodné názvy (napr. ON *Vajar* → VN *Vajar* (povodie Moravy); ON *Vajsov* → VN *Vajsov* (povodie Ipľa); ON *Belá* → VN *Beliansky potok* (pôvodne **Chmel'nica*; povodie Turca); ON *Marianka* → VN *Mariansky potok* (pôvodne **Kláštor*; povodie Moravy); ON *Rohov* → VN *Rohovský potok* (pôvodne *Smrekovec*; povodie Moravy); ON *Sograd'* → VN *Sograd'* (pôvodne **Riečka*); povodie Slanej) a pod.; porov. Krško, 2003; Majtán – Žigo, 1999; Sičáková, 1996; Závodný, 2012). Hoci prípadov, keď osadný názov vznikol z vodného názvu, bolo v minulosti

¹⁷⁹ Od onymickej polarizácie však treba odlíšiť deriváciu názvu s iným motivačným zámerom (napr. VN *Rudava* → VN *Rudavka* „menší prítok rieky Rudava“).

pomerne dosť, neskoršie vplyvom štandardizačných procesov začalo prevládať odvodzovanie vodných názvov z osadných názvov, pretože sa pri názvoch menších riek uprednostnila lokalizácia vodného objektu pred jeho motivujúcimi vlastnosťami, ale ovplyvnila to aj regulácia korýt vodných tokov a v tomto dôsledku aj vznik veľkého množstva kanálov, ktoré sa pomenúvali a pomenúvajú či už podľa lokality, v ktorej sa nachádzajú, alebo v názve sa vyjadruje ich smerovanie (napr. začiatok – koniec kanála).

Transonymizačné procesy medzi terénnymi názvami na jednej a vodnými či osadnými názvami na druhej strane sa v historickom priereze vývinu určitého názvu nevyznačujú takou dynamikou ako v predchádzajúcich prípadoch. Pomerne často býva terénny názov motivantom názvu menej významného vodného objektu (napr. v povodí Moravy TN *Hlavina* → VN *Hlavina*; TN *Hlinec* → VN *Hlinec*, TN *Furt* → VN *Furtský potok*; Závodný, 2012). Menej časté sú prípady, keď terénny názov motivoval vznik osadného názvu (azda najznámejšie napr. TN *Vysoké Tatry* → ON *Vysoké Tatry*; TN *Ostrý grúň* → ON *Ostrý Grúň* a pod.), osadný názov motivoval vznik terénneho názvu (ide predovšetkým o prípady zaniknutých osád, ktorých názvy sa petrifikovali v súčasných terénnych názvoch, napr. na Záhorí ON **Kratnov* → TN *Kratnov*; ON **Ropov* → TN *Ropov*), alebo vodný názov motivoval vznik terénneho názvu (napr. VN **Chmelova mláka* → TN *Chmelova mláka*; VN **Krajný močiar* ← TN *Krajný močiar*; VN **Čisté jazero* → TN *Pri Čistom jazere*)¹⁸⁰. Vo väčšine

¹⁸⁰ Nejednoznačný je motivačný vzťah k vodným názvom pri takých terénnych názvoch, ktoré vznikli z VN, utvorených proprializáciou bez derivácie z bezpríznačného apelatíva, pretože mohlo ísť iba o všeobecné označenia často iba lokálnych vodných objektov (napr. VN **Potok* > TN *Potok*). Takýto názov zaznačený písaťom alebo autorom mapy nemusel v živej reči ľudí vôbec existovať, hoci sa dá pripustiť, že podobné označovanie menších vodných tokov v určitej mikrosociete fungovať skutočne mohlo, keďže je známe, že ľudia v dôsledku potreby operatívne a ekonomicky sa dorozumievajú a vyjadrujú skracovali názvy a ak mali v obci len jeden vodný tok, z hľadiska identifikácie im ho stačilo pomenovať názvom homomorfným s apelatívom bez bližšej

týchto prípadov však rovnako ide o zaniknuté, avšak vodné objekty (napr. vyschnuté mokrade, korytá vodných tokov, močiare, rybníky a pod.), ktorých názov sa preniesol na dajaký terénny objekt, nachádzajúci sa na mieste pôvodného vodného objektu, podobne ako je to pri názvoch zaniknutých osád. Kým pri terénnych názvoch, ktoré vznikli podľa názvov zaniknutých osád, sa v prípade významovo podobných apelatívnych motivantov bez historických či archeologických dôkazov existencia pôvodného objektu dokazuje ťažšie, transonymizované terénne názvy z vodných názvov v mnohých prípadoch aj bez doložených historických zmienok o existencii istého vodného objektu priamo dokazujú jeho existenciu, pretože onymický príznak¹⁸¹ vodného objektu z pôvodného apelatívneho motivanta je explicitne zachovaný v terénnom názve (porov. Závodný, 2010b). Niektoré terénne názvy teda nepriamo dokazujú existenciu v súčasnosti zaniknutých vodných objektov – pôvodných nositeľov názvov. V prípade, že vodný objekt nezanikol, čo je však menej častý prípad, popri terénnom názve paralelne existuje aj vodný názov¹⁸² (napr. v povodí Moravy TN *Dlhá mláka* ← VN *Dlhá mláka*; ale existuje aj TN *Hlboká mláka*, pri ktorej už VN doložený nie je, ale pôvod názvu je opäť priezračný: VN → TN; porov. Závodný, 2012).

S hláskoslovnými¹⁸³ a gramaticko-slovotvornými špecifikami

špecifikácie. Názvy utvorené proprializáciou príznakových apelatív však treba brať do úvahy, pretože je už v názve implicitne obsiahnutá príznaková séma, ktorá naznačuje onymický (a aj motivačný) príznak objektu vyjadrený pomenúvateľom (napr. TN *Jazierka* ← VN **Jazierka*).

¹⁸¹ Porov. Šrámek, 1976, s. 7.

¹⁸² Ide o jav tzv. onymickej homonymie.

¹⁸³ J. Sabol (1980, s. 38 – 40) vymedzil niekoľko zvukových odlišností medzi apelatívami a propriami: napr. periférne fonémy pri apelatívach (*é, ó, iu, ä, f, g, dž*) sú pri propriách frekventovanejšie (napr. *Móric, Svätoboj*); pre (cudzíe) propriá nie je zriedkavý hiát (napr. *Beáta, Teodor*); v štruktúre proprií je zvýšená frekvencia konsonantických skupín (napr. *Alžbeta, Kojšov*); v propriách sa naruša apelatívna hláskoslovná pravidelnosť *mäkký konsonant + diftong, tvrdý konsonant + dlhý vokál* (napr. *žaba – žiab, tuba – túb*, ale *Čáry – Čár; koniar [koňár] – Blaňár* a pod.).

do istej miery súvisí aj problematika disimilačných neutralizácií (rytmického krátenia) cudzích proprií či ich derivátov v slovenskom jazyku a problematika prehodnocovania heterosylabických samohláskových skupín na monosylabické. Pôvodne dlhá slabika v cudzom propriu môže byť vyjadrená explicitne – vyplýva z formy slova (napr. *haagsky/haagskeho* ← ON *Haag*; *liverpoolsky/liverpoolskemu* ← ON *Liverpool*; *hollywoodsky/hollywoodskými* ← ON *Hollywood*; *aberdeensky/aberdeenským* ← ON *Aberdeen* a pod.), alebo implicitne – formálne je slabika krátka, ale vyslovuje sa ako dlhá (napr. *chicagsky* [šikáski] ← ON *Chicago*). Za explicitne vyjadrené dlhé slabiky by sme mohli považovať aj také prípady, keď sa v cudzích propriách prehodnocuje alebo sa už prehodnotila samohlásková skupina s i-ovým komponentom a samohláskou na slovenskú dvojhľásku. Prehodnotenie na dvojhľásku vidno napr. v adjektíve *oviedsky* s neutralizovanou dĺžkou v dlhom sufixe *-ský* (← ON *Oviedo*).¹⁸⁴ V adaptovaných cudzích propriách, ktoré sa adaptovali domácim sufixom, sa rovnako spravidla prehodnotila samohlásková skupina na dvojhľásku. Pomerne dávno sa samohlásková skupina na monosylabický diftong prehodnotila napr. v slove *Taliansko* (Kráľ, 1984, s. 535), ktoré obsahovalo samohláskovú skupinu z pôvodného cudzieho propria *Ital-i-a* (v adjektíve *talian-sky* sa rovnako pod vplyvom rytmického krátenia skrátil dlhý sufix *-ský*; porov. napr. aj *Švajč-ia-rsko*, zrejme z nemeckého *Schweiz*; porov. MSS, s. 401). Rozkolísanosť medzi monosylabickou výslovnosťou a samohláskovou skupinou možno pozorovať v slovách s menšou mierou adaptácie, napr. v slove *Montpellier* sa vyslovuje aj samohlásková skupina [i-e], no v adjektíve *montpelliersky* sa sufix pod vplyvom rytmického zákona skraca (napr. *montpellierska univerzita*, *montpelliersky dres*; porov. SNK). M. Sokolová, A. Jarošová a M. Ivanová (2008, s. 281 – 292) sa tejto problematike venujú podrobnejšie a uvádzajú aj faktory, ktoré spôsobujú pre-

¹⁸⁴ Porov. napr. aj apelatíva a z nich utvorené adjektíva *diabol*, *klient* → *klientsky*, *pacient* → *pacientsky*, *pieta* → *pietny* a pod.

hodnocovanie heterosylabických skupín (*i-e*, *i-a*) na tautosylabické (*-īe-*, *-īa*), no poukazujú aj na rozkolísanosť v ich prehodnocovaní v úze používateľov a v kodifikačných príručkách, kde sa pri zápise gramatických prípon nedôsledne rozlišujú vokalické skupiny a diftongy.

2.4.7 Analógie a deformácie v slovenskej onymii

Analógia je slovo, ktoré vo všeobecnosti znamená „podobu alebo obdobu“ (KSSJ, 2003) a v užšom význame „čiasťočnú podobu vlastností alebo znakov predmetov, javov, osôb alebo pojmov“ (SSSJ, 2006). Zaujímavosťou je, že na rozdiel od uvedených výkladov SSJ (1959) pri výklade lexikálneho významu slova uvádza úplnú podobnosť: „úplná podobnosť, obdoba (medzi javmi, predmetmi al. pojmami)“. Analógia je polysémické slovo, s ktorým terminologicky pracuje viacero vedných odborov (napr. logika, matematika, fyzika, lingvistika, právo), no jednotlivé významy, ako je to koniec-koncov pri polysémických slovách bežné, vychádzajú radiálne z prvotného významu slova. Lingvistický termín analógia sa vníma ako „pripodobnenie jazykových výrazov už existujúcim výrazom na základe pravidelnosti a frekvencie (SSSJ, 2006).

Analogické procesy sprevádzajú ľudské myslenie už od detského veku. Dieťa sa prostredníctvom analógie a implikácie, jedných z prvých logických myšlienkových operácií, učí komunikovať so svojím okolím, utvára si systém jazykových pravidelností (nedokáže preto v plnej miere chápať jazykové nepravidelnosti, výnimky) a produkuje vďaka nim aj prvé slová, ktoré mu v jeho lexikálnom inventári chýbajú, na základe už jemu známych slov (napr. analogicky podľa tvaru N pl. *ľudia*, dieťa utvorilo tvar N sg. *ľud* (nie *človek*); dôvod netypického smeru analógie základného tvaru podľa nezákladného plurálneho tvaru je spôsobený častejším používaním tvaru *ľudia* (napr. *je tu veľa ľudí*, nie *sú tu ľudia*; podobne od slova *volant*, keďže nepoznalo slovné spojenia *šoférovať* či *viest'*

auto, dieťa analogicky utvorilo sloveso *volantovať*, podľa tvarov slovesa *stáť* ako *stojím*, *stojíš* utvorili infinitívny tvar *nebudem tu stojiť* a pod.).¹⁸⁵ Takto funguje aj ľudské myslenie dospelých ľudí v spoločnosti, keď pomenúvajú veci okolo seba – tak všeobecné, ako aj jedinečné.¹⁸⁶

Slovo deformácia vo všeobecnosti pomenúva „zmenu, porušenie tvaru, podoby, formy, objemu; znetvorenie“ (SSSJ, 2006), no rovnako má v niektorých odboroch aj terminologický význam (napr. staviteľstvo, geológia, fyzika, biológia), radiálne vychádzajúci rovnako ako pri analógii z pôvodného významu slova. Hoci sa pre vývinové nepravidelnosti v jazyku používa termín anomália (porov. Ološtiaková, 2011; Sabol, 2007; Skalička, 1949; Žigo, 2012), ktorá zahŕňa tak formálne, ako aj obsahové odchýlky od systému, pri analýze proprií sa nám javí vhodnejší termín práve deformácia, pretože pri analyzovanom onymickom materiáli bolo naším cieľom všimnúť si popri analógii len rôzne nepravidelné (vývinové) zmeny tvaru vlastných mien (najmä toponým), pričom nešlo o odchýlky na úrovni významovej či funkčnej stránky vlastného mena, tie zostali aj po deformácii formy onyma zachované.

Pre úplnosť treba spomenúť ešte aj termín adaptácia, ktorá sa rovnako ako proces analógie v apelatívnej slovnej zásobe uplatňuje aj v rámci onymie. V lingvistike sa adaptácia vníma ako „proces zdomáčňovania cudzích jazykových prostriedkov“ (SSSJ, 2006), v našom prípade cudzojazyčných vlastných mien na našom území, pri ktorých sa adaptačný proces z diachrónneho hľadiska explicitne prejavil na zmene formy viacerých názvov, pomerne často sprevádzaný tak analógiou, ako aj deformáciou.

Analógiou sa jazykový systém stáva pravidelnejším, čo je vidno napr. v diachrónno-synchrónnom priereze formovania a utvárania

¹⁸⁵ V. Šmilauer (1971, s. 194; podľa J. Furdíka, 1993, s. 51): „Jazyk je méně systematický než dítě.“

¹⁸⁶ Porov. napr. detské a logické vnímanie vlastných mien (Mikušiak, 2018, s. 27 – 40).

niektorých hlások, slov či gramatických tvarov nášho jazyka. V. Skalička (1949) uvádza, že o analógii a anomálii (pravidelnostiach a nepravidelnostiach) diskutovali už antickí lingvisti v 2. storočí p. n. l.¹⁸⁷, no Š. Ondruš (1975) pri riešení otázky prirodzenosti alebo konvenčnosti vzťahu medzi výrazom a významom hľadá jej počiatky už v staroindickej jazykovede. Medzi známých analogistov patrili napr. riaditeľ alexandrijskej knižnice Aristarchos (2. stor. p. n. l.) alebo G. I. Caesar (1. stor. p. n. l.) a medzi anomalistov patrili pergamonský Aristarchov odporca Krates (2. stor. p. n. l.). M. T. Varro Reatinus už v starovekej teórii spisovného jazyka hodnotil analógiu ako jedno zo základných kritérií spisovnosti (EJ, 1993, s. 64).¹⁸⁸ Š. Ondruš (1975, s. 83) zdôrazňuje, že spor analogistov a anomalistov nebol len teoretický, ale mal aj praktické metodické dôsledky v tom, že analogisti boli pre potvrdenie svojho názoru nútení bohatstvo jazykových foriem usporiadať do skloňovacích, časovacích a iných paradigmatických schém, a tak vypracovali morfológické pravidlá a vzory gréckeho jazyka, kým anomalisti dokazovali, že každé pravidlo a každý vzor má mnoho výnimiek; niekedy je nepravidelností dokonca viac ako systémových javov. Podľa J. Sabola (2007, s. 29, 31) sa v jazyku tendencia k analógii a anomálii nerealizuje „priamočiaro“, čo potvrdzuje aj skutočnosť,

¹⁸⁷ Termíny analógia a anomália preniesol z matematiky do filozofie a jazykovedy zakladateľ stoickej filozofickej školy Chrysippos (Ondruš, 1975, s. 82).

¹⁸⁸ L. Ološtiaková (2011, s. 10) uvádza, že analogický či anomálny prístup k jazyku vznikol na protiklade *fysei* a *thesei*, pričom podľa teórie *fysei*, ktorej pôvodcom bol Herakleitos z Efezu (napr. aj Parmenides, Demokritos, sofisti), reč vznikala prirodzeným spôsobom, napodobňovaním prírodných vlastností vecí – medzi zvukom, resp. významom a denotátom je príčinný, kauzálny vzťah (analogický pohľad: kauzálnosť, motivovanosť, usporiadanosť, systémovosť), a podľa teórie *thesei*, za jej autora sa považuje Demokritos z Abdéry (napr. aj Platón), jazyková forma nie je prirodzeným odrazom denotátov, ale utvorila sa na základe spoločenskej dohody, konvencie (anomalistický pohľad: arbitrárnosť, konvenčnosť, neusporiadanosť, nesystémovosť); I. Haraj (2011, s. 9) hovorí o tzv. mimetickej (napodobňujúcej) – zodpovedá teórii *fysei*, a konvenčnej teórii jazyka – zodpovedá teórii *thesei*.

že protiklad analógie a anomálie sa dá dať do súvislosti s dvoma základnými semiotickými princípmi v jazyku – ikonicko-symbolickým (analógia) a arbitrárnym (anomália) – analógia v rozhodujúcej miere usmerňuje stabilitu v jazykovej sústave, anomália zasa primárne jej „pohyb“, dynamiku. Podľa P. Žiga (2012, s. 21, 22) sú analógie funkčným výstavbovým prvkom všetkých slovanských jazykov¹⁸⁹, pričom zdôrazňuje, že každá analógia A môže vyvolať druhú analógiu B, čím zasa môže vzniknúť nové napätie v paradigme (napr. palatalizácia velár a neskoršia depalatalizácia ich výsledkov v deklináčnej paradigme; porov. nižšie morfonologickú zmenu (na) *ruce* → (na) *ruke*). J. Dolník (2007, s. 157) považuje analógiu za jeden „z riadiacich faktorov v sfére pôsobenia jazykového povedomia“. Autori DSZSS (1989, s. 24) pracujú s pojmom analogická nominácia, ktorá sa podľa nich v jazyku využíva, „ak sa na konci onomaziologického reťazca siahne už po jestvujúcej forme – ide o priamu motivačnú intenciu s využitím už jestvujúcej formy.“ Keď sa od jestvujúcich analogických pomenovaní utvárajú nové analogické pomenovania, ide o sekundárnu analogickú nomináciu (tamže, s. 27). J. Furdík (1993, s. 52) uvádza, že analógia je skoro vo všetkých jazykových rovinách závažným systémovým i vývinovým činiteľom, ktorá dáva opakujúcim sa jazykovým javom kategoriálnu platnosť, zvyšuje ich pravidelnosť a upevňuje tým jednoliatosť niektorých zložiek jazykového systému. Podľa neho je predpokladom produktívnosti tvorenia jazykových prostriedkov a väčšia alebo menšia miera jej uplatňovania má priamy vplyv na utváranie typologického charakteru toho-ktorého jazyka. Konštatovanie J. Furdíka, že väčšia miera analógie je príznačná pre aglutinačné, menšia miera pre flektívne jazyky nadväzuje na charakteristiku analógie vo vzťahu k aglutinačnému typu jazyka V. Skaličku (1960, s. 49 – 50; podľa J. Furdíka, 1993, s. 52; porov.

¹⁸⁹ S. Brink (2016) na analýze onymického materiálu (najmä zo škandinávskych krajín) dokazuje, že analogické procesy sú typické pre všetky onymické kultúry.

aj Skalička, 1949; Žigo, 2012, s. 19).¹⁹⁰ E. Pauliny (1990, s. 18) na tieto analogické javy v jazyku použil termín aglutinujúca flexia. Na nevedomenosť analogických procesov z pohľadu používateľov jazyka, resp. spontánnosť a nezámernosť týchto jazykových procesov podľa G. Múcskovej (2016, s. 11) poukazujú aj mnohé prípady variantnosti tvarov vo vnútri paradigmatických systémov jazyka, ale aj heterogénna diferencovanosť tvarov v regionálnych nárečiach či divergentný vývin jazykov.¹⁹¹

V historickom vývine nášho jazyka sa niektorými vývinovými zmenami (napríklad unifikáciou gramatických tvarov) slovenčina približovala, ale aj neustále približuje k aglutinačným typom jazykov.¹⁹² P. Žigo (2012, s. 64) uvádza, že aglutinačnou črtou sa z vývinového hľadiska slovenčina vzdialila od ostatných západoslovanských jazykov a priblížila sa k južnoslovanským jazykom (s areálom srbských, chorvátskych a bosniackych nárečí, v spisovnom období aj s kodifikovanými podobami jazykov tohto areálu). Mohlo to byť podľa neho spôsobené aj tým, že Slováci žili dlhší čas v blízkosti s Maďarmi a Srbi, Chorváti a Bosniaci zasa boli dlhší čas pod tureckým vplyvom a žili v susedstve s turecky hovoriacim obyvateľstvom, pričom oba tieto jazyky – maďarčina a turečtina – sú

¹⁹⁰ V. Skalička (1949) uvádza, že najviac anomálne sú jazyky flektívne a introflek­tívne.

¹⁹¹ G. Múcsková od analógie (2016, s. 11 – 12), ktorá je sprevádzaná analogickou zmenou formy určitého tvaru, odlišuje tzv. reanalýzu, ktorá spočíva v prehodnotení alebo funkčnej zmene určitej jazykovej jednotky bez zmeny jej formy (napr. slovotvorná perintegrácia: *bavlnárstvo* ← *bavln-ár* alebo *bavlna*?; porov. Furdík, 2004, s. 41; prehodnotenie gramatickej morfy na derivačnú morfu, resp. reziduálnu rozširujúcu submorfu: *mat-eri* → *mat-er-i*, príp. morfu ako súčasť tvarotvorného základu na interfigovanú submorfu: *voláť-ць* → *vol-a-j-ú* a pod.).

¹⁹² „V morfológickom systéme súčasnej spisovnej slovenčiny sa posilňujú prejavy procesov, ktoré sú v súlade s poznatkom získaným pri porovnávaní stavu tohto systému v rozličných historických etapách existencie slovenčiny, s poznatkom, že sa neupevňuje jej flektívny charakter, ale mierne sa posilňujú tie jej črty, ktoré sa spájajú s aglutinačným typom jazyka.“ (Dolník, 2010, s. 82).

aglutinačným typom jazykov. L. Ološtiaková (2011, s. 13, 30) však pri analýze analogických a anomálnych princípov pri kodifikácii substantívnej deklinácie v rámci slovenského pravopisu upozorňuje, že synchronicky interpretované anomálie možno cez prizmu diachronie hodnotiť ako analogické – analogickosť a anomálnosť je potrebné hodnotiť vždy za istých podmienok, pretože sa vyznačujú jazykovou relatívnosťou ich statusu. Nie je vždy jednoznačné, čo je v jazyku prejavom pravidelnosti a čo prejavom nepravidelnosti.

Vo zvukovej rovine jazyka, konkrétnejšie na morfonologickej úrovni, sa analogické procesy v historickom vývine slovenčiny prejavovali napr. v odstraňovaní starých alternácií, ktoré vznikli ako výsledok palatalizácie velár (napr. podľa tvarov *ruka, ruky; noha, nohy* a pod. došlo k opätovnej depalatalizácii prealveolár *c* a *z* na velár *k*, resp. *g* (\rightarrow *h*) v tvaroch D a L sg. (na) *ruce*, (na) *noze*.¹⁹³ S analógiou rovnako súvisí aj vznik fonémy *dž*, pretože k existujúcim znelostným protikladom *s – z*, *š – ž*, *c – dz*, *č – ?* nemala fonéma *č* znelý pendant (*dž*), na úrovni difúznosť – nedifúznosť (kompaktnosť), napr. *c – č*, *s – š*, *z – ž*, *d – d'*, *t – t'* a pod., zasa nemala fonéma *dz* nedifúzny protiklad (*dž*) a rovnako bol potrebný vznik fonémy *dž* aj pre kompletizáciu sibilantných konsonantov (*c*, *č*, *s*, *š*, *z*, *ž*, *dz*); porov. Žigo, 2012, s. 33.

Základná vývinová tendencia slovenskej morfológie bola v priebehu celého vývinu slovenčiny dodnes podporovaná všeobecne platným faktorom – tvarovou analógiou. Tento princíp

¹⁹³ Podľa V. Skaličku (1949) už mladogramatici stavali do protikladu analógiu a hláskoslovný zákon, no pripúšťali, že niekedy môžu byť aj v súlade, čím sa oslabuje protiklad kauzality; defonologizácia – zámena hlásky za inú, v jazyku už existujúcu, je v súlade s analógiou (porov. napr. v starej slovenčine zánik mäkkostnej korelácie niektorých konsonantov: *b* na *b*, *p* na *p* a pod.) a transfonologizácia – zámena hlásky za inú, v jazyku novovzniknutú, je s analógiou v protiklade (napr. v 12. storočí zmena *g* na *h*). L. Ološtiaková (2011, s. 11) dopĺňa, že mladogramatická jazykoveda, ktorá vychádzala z teórie o nevyhnutnosti fonetických zákonov, vysvetľovala rôzne vývinové hláskové nepravidelnosti analógiami.

súvisí s jednoliatosťou, uniformitou tvarového systému jazyka, najmä tým, že sa odstraňujú nepravidelnosti zdedené z predchádzajúceho stavu alebo vyvolané zásahmi z inej roviny, napr. zmenami hlások. Keďže tvarovej analógii prekážajú iné zákonitosti jazykového systému, neuplatňuje sa priamočiaro a do dôsledkov a väčšinou súvisí s tvarotvornými formantmi – utvárajú sa dvojtvary (frekvencia používania staršieho tvaru sa často znižuje; MSJ, 1966, s. 47, 48). Analógiám a anomáliám v substantívnej deklinácii slovanských jazykov sa venoval P. Žigo (2012) a analogistickému a anomalistickému princípu pri kodifikáciách a jazykových reformách v minulosti s dôrazom na substantívnu deklináciu sa venovala L. Ološtiaková (2011), ktorá uvádza (2011, s. 65), že podľa V. Blanára (2010, s. 80) sa analogické princípy v pravopise prejavujú už u A. Bernoláka, ktorý „podľa objavovaných zákonov prírody, hľadá zákony aj v jazyku a uplatňuje hľadisko jazykovej analógie.“. Podľa nej (s. 13) sa právom poukazuje na to, že niekedy sa kodifikačné kroky uskutočňujú síce v mene systémovosti, pravidelnosti, analogickosti, ale zabúda sa pritom na to, že tzv. nepotrebné výnimky môžu byť z iného zorného uhla tak isto pravidelné, analogické – systémovosť sa teda dokumentuje len na základe vybraných analógií (napr. zatiaľ čo z hľadiska neutralizácie kvantity tvary *výher*, *krídel* sú analogické, tvary s vkladným diftongom *výchier*, *krídiel* sú zasa analogické z hľadiska kvantity po zániku jerov, no zároveň anomálne z hľadiska porušenia neutralizácie kvantity). V morfológii si možno všimnúť napríklad analogické prispôsobovanie sa niektorých gramatických tvarov iným dominantným tvarom a ich unifikáciu, odstraňovanie odchýlok a pod. Už od počiatkov vývinu slovenčiny ako samostatného jazyka sa v jej deklinačnom systéme realizovali dva typy analógií: *medziparadigmatická analógia* a *vnútroparadigmatická analógia*. Ako medziparadigmatické analógie možno hodnotiť napr. tieto zmeny:

- v D sg. je pre všetky životné maskulína GRM *-ovi* (pôvodne *chlap-u* (o-kmeň), *muž-u* (jo-kmeň), *syn-ovi* (u-kmeň), *sludz-*

- ě (a-kmeň), *junoš-i* (ja-kmeň), *gost-i* (i-kmeň), *krešťan-i* (n-kmeň));
- v I pl. všetkých vzorov sa ustálili GRM *-mi/-ami/-iami*;
 - pri všetkých maskulínach v D a L pl. sa ustálila GRM *-om*, resp. *-och* (pôvodne napr. v L pl. *o rab-ěchъ* (o-kmeň), *syn-ъchъ* (u-kmeň), *gost-ъchъ* (i-kmeň), *slug-achъ* (a-kmeň);
 - pri životných maskulínach sa GRM L sg. utvorila podľa D sg.;
 - v D a L pl. feminín a neutier sú GRM *-ám/-iam/-am*, resp. *-ách/-iach/-ach*;
 - v I sg. sa tvar *ulic-ou* utvoril analogickým vyrovnaním podľa tvaru *žen-ou* v rovnakom páde a čísle (pôvodný bol tvar *ulic-e(j)u*).

V rámci vnútroparadigmatickej analógie sú zasa napr. tieto zmeny:

- tvary nepriamych pádov maskulín sa po zániku jerov analogicky utvárali podľa nominatívneho tvaru maskulín; pôvodne napr. v N sg. bol tvar **domъцькъ*, čiže tvar po zániku jerov bol *dom-0-če-k0*, ale v G sg. bol tvar **domъцька*, čiže po zániku jerov tvar *dom-e-č-0-ka*, preto napr. tvary *domečka*, *domečku*; *stromečka*, *stromečku* sa podľa nominatívneho tvaru adaptovali na *domčeka*, *domčeku*, *stromčeka*, *stromčeku* a pod.);
- niektoré maskulína z pôvodných ja-kmeňov stratili v N sg. GRM *-a* a analogicky sa vyrovnali ostatným maskulínam s nulovou GRM (napr. *zbrojnoš(a)*, *panoš(a)*, *junoš(a)* (Stanislav, 1958, s. 181);
- ustálila sa rovnaká GRM pre D a L sg. feminín;
- pri feminínach vzoru *kost*¹⁹⁴ vyrovnanie tvarov G, D, L sg. a N a A pl.;
- v tvare I číslovky *dva* je aj v spisovnom jazyku dodnes zachovaná stará datívna a inštrumentálna duálna ohýbacia prípona *-ma* (*dvoma*), no popri nej sa analogicky podľa ostatných tvarov

¹⁹⁴ Podľa nového deklináčného systému slovenčiny M. Sokolovej (2007, s. 243) je to vzor *možnosť*.

čísloviak v I utvoril spisovný variant *dvo-mi* (podľa *tro-mi*, *štyr-mi*, *piat-imi* a pod.);

- rovnaké tvary G a A sg. vzoru *chlap*;
- psl. infinitív slovesa *tlčt'* mal pôvodný tvar **telkti*, no podľa tvaru 1. osoby sg. s tvarom **tʲlkʲo* (*tlčiem*) sa analogicky zmenil na nový tvar infinitívu v tvare **tʲlkti* (Pukanec, 2010, s. 58).

V rámci morfeematiky ako prienikovej oblasti medzi slovotvorbou a flexiou sa uplatňuje a opiera sa o analogický princíp aj výstavba štruktúry derivatémy a gramatického tvaru. Morfeematická štruktúra gramatického tvaru je založená na princípe opakovania¹⁹⁵ (porov. Horecký, 1964, s. 85 – 180; Bosák – Buzássyová, 1985, s. 61) a morfeematická štruktúra každého motivanta (motivujúceho slova) sa prenáša do morfeematickej štruktúry bezprostredného motivátu (motivovaného slova), prípadne v rámci rovnakého slovotvorného typu sa nové slová utvárajú analogicky pomocou rovnakých derivačných morfém, aké obsahuje už existujúca derivatéma v istom slovotvornom type. V súvislosti s morfeematikou možno uviesť niekoľko ďalších príkladov na analógiu.

Ako interfigovaná fonologická submorféma sa v slovenčine zväčša hodnotí iba submorfa *j* a nachádza sa v tvaroch, v ktorých by bez nej dochádzalo k sťaženej výslovnosti slova, prípadne slúži na odstránenie nežiaduceho spojenia dvoch vokálov na morfeematickom šviku v tvare (odstránenie hiátu) alebo sa z dôvodu odstránenia samohláskových skupín vnútri tvaru analogicky vkladá do prevzatých slov (*ne-j-ak-ý*, *pi-j-eme*, *s-pie[v]-a-j-ú*, *hlas-u-j-úc*, *Kóre-j-*

¹⁹⁵ Princíp opakovania niektorých morfém v gramatickom tvare a derivatéme (napr. DM_n-KM-GRM: *vý-hr-a*, *pre-hr-a*, *sú-hr-a*, *do-hr-a*; DM-KM_n-GRM: *vý-beh-∅*, *vý-drž-∅*, *vý-hľad-∅*; KM-DM_n-GRM: *chlap-∅-∅*, *chlap-ov-∅*, *chlap-ec-∅* (J. Horecký (1964, s. 23) za základnú DM považuje iba *-c*, pretože sa na rozdiel od N sg. (DM *-ec*) vyskytuje vo všetkých ostatných tvaroch.); KM_n-DM-GRM: *chlap-ov-∅*, *otec-ov-∅*, *brat-ov-∅*, *svokr-ov-∅*, príp. *vy-zýv-a-t'* → *vy-zýv-a-tel'-∅*, *čakať* → *čak-a-tel'-∅*, *prekladať* → *pre-klad-a-tel'-∅* a pod.).

-ec-^o, *Nigér-i-j-č-an-^o*).¹⁹⁷ Za submorfémy s touto funkciou by sa dali azda považovať aj vkladné vokály *-ie-*, *-o-*, *-á-*, *-ô-*, ktoré sa hodnotia ako vznikové alternácie a analogicky sa podľa starších tvarov vkladajú medzi spoluhlásky do všetkých gramatických tvarov G pl. feminín a neutier (napr. *histor-k-a* → *histor-**ie**-k-^o*, *šat-k-a* → *šat-**ie**-k-^o*, *látk-a* → *lát-**o**-k-^o*, *s-chrán-k-a* → *s-chrán-**o**-k-^o*, *dosk-a* → *dos-**á**-k-^o*, *jam-k-a* → *jam-**ô**-k-^o* a pod.), do derivatém z hľadiska výslovnosti (*plat-i-ť* → *plat-b-a* → *plat-**o**-b-n-ý*; *svad-b-a* → *svad-**o**-b-n-ý*; *druž-stv-o* → *druž-st-**e**-v-n-ý* a pod.) či do 3. os. sg. maskulínových elových participií, rovnako na odstránenie ťažko vysloviteľnej dvojice konsonant + sonóra (*moh-**o**-l*, *vied-**o**-l*, *pliet-**o**-l* a pod.).¹⁹⁸ P. Žigo (2012, s. 24) upozorňuje na nárečovú analógiu týchto vkladných vokálov so striednicami za zadný tvrdý jer: kde za *ɤ* vzniklo *o*, sú tvary s vkladným *-o-* (napr. *piat-o-k* – *piek-o-*

¹⁹⁶ L. Dvonč (1976b, s. 151) uvádza, že po hromadnom premenovaní názvov obcí a miest na slovenskom juhu po skončení 2. svetovej vojny bolo potrebné stanoviť ich správne používanie (deklínáciu), ale bolo potrebné určiť aj podoby derivátov, na čom má zásluhu najmä E. Jóna v príspevkoch v Slovenskej reči. Ukázalo sa, že spomedzi obyvateľských derivačných sufixov *-ec*, *-an* a *-čan* je najproduktívnejšia prípona *-čan*, ktorá vznikla rozšírením staršej prípony *-an* a využíva sa nielen na utváranie nových obyvateľských mien, ale nahrádza aj staršie prípony *-ec* a *-an* (napr. *Žilin-ec* → *Žilin-čan*, *Poprad-an* → *Poprad-čan*. Derivačný sufix *-an* je však pomerne dynamický pri utváraní obyvateľských mien cudzích názvov štátov (napr. *Anglič-an*, *Rakúš-an*, *Tunis-an*, *Novozéland-an* a pod.; porov. Horecký, 2003, s. 48, 49).

¹⁹⁷ J. Mistrík (2003, s. 14, 66) hodnotí túto morfu ako spájaciu.

¹⁹⁸ Samohlásku *-o-* v l-ových tvaroch préterita (napr. *nies-**o**-l*) hodnotí J. Horecký (1964, s. 84) ako tematickú submorfému. M. Sokolová (1995, s. 20) uvádza, že takéto segmenty sa dajú chápať ako vznikové alternácie alebo interfigované segmenty. Nazdávame sa, že túto samohlásku v slovesnom tvare možno predsa len hodnotiť ako interfigovanú fonologickú submorfu, ktorá sa v tvare nachádza z hláskoslovných príčin, aby nevznikla ťažko vysloviteľná skupina hlások. Táto situácia nastala v slovesných tvaroch préterita v starej slovenčine po zániku jerov, keď vzniklo na konci slovesných tvarov spojenie spoluhláska + sonóra (*padl*, *vedl*, *pletl*). V strednej slovenčine sa začala v týchto tvaroch uplatňovať alternácia *-o-/o* a vo východnej a západnej slovenčine alternácia *-e-/o* (porov. napr. Krajčovič, 1988, s. 146).

-l; kde za *ɚ* vznikla striednica *e*, sú tvary s vkladným *-e-* (napr. *pát-e-k* – *pék-e-l/pék-é-l*). Rozširujúce submorfémy sú pozostatkom starých gramatických tvarov (reziduálne) alebo rozširujú vplyvom analógie s už existujúcimi domácimi či cudzími slovami menných slovných druhov v lexikálnej zásobe (kompletizujúce) koreňové (*mat-er-∅*, *noh-ej-bal-∅*, *za-d-n-ý*), derivačné (*mal-ul-in-k-ý*, *sln-ieč-k-o*, *impulz-ív-n-y*)¹⁹⁹, gramatické (*diév-č-at-á*, *dv-aj-a*) a modifikačné morfémy (*rýchl-ej-š-i*)²⁰⁰. V slovách *nohejbal* a *zadný* ide napr. o analogickú deriváciu rozširujúcou submorfou podľa koreňových morfém v slovách *volej-bal-∅*, *pred-n-ý* (MSS, 1999, s. 48). Za rozširujúcu submorfému derivačnej morfémy možno považovať aj spoluhlásku *č* v niektorých slovách, ktoré sa analogicky derivujú podľa zaužívaných derivatém (napr. *Nigér-i-j-č-an*, *Prešov-č-an-∅*, *Bratislav-č-an-∅*).²⁰¹

Pri slovotvornej analógii ide zjednodušene o utváranie novej derivatémy alebo kompozita so zhodným či podobným slovotvorným základom (v prípade kompozít dvoma či viacerými slovotvornými základmi) s podobným významom a často s rovnakým, prípadne podobným slovotvorným formantom, ako má už existujúce slovo

¹⁹⁹ Veľa rozširujúcich submorfém vzniklo na morfeomatickom švíku medzi KM a DM pri utváraní deminutív, keď hláskové zákonitosti, prípadne vnútroparadigmatická analógia po zániku jerov neumožňovali pripojenie deminutívnej DM bez rozšírenia KM, tak sa KM rozšírila (napr. pri DM *-k*, *-ek*: *ulič-k-a*, ale *perl-ič-k-a*, *kost-ič-k-a*, podobne *mrav-č-ek*, *dom-č-ek*, *jelen-č-ek*, *strom-č-ek* a pod.). M. Sokolová (1995, s. 19) uvádza ako rozširujúce submorfy aj *-ič-*, *-oč-* napr. v slovách *člán-oč-ek*, *pn-ič-ek*, no podľa nášho názoru tu už ide o sekundárnu deriváciu DM, pretože východiskovými motivantmi sú neutrálne *člán-ok* a expresívne *pník*.

²⁰⁰ Keďže má submorfa *-ej-* v komparatívnych a superlatívnych tvaroch adjektív aj výslovnostnú funkciu, bolo by ju možné klasifikovať skôr ako interfigovanú fonologickú submorfému.

²⁰¹ O rozširujúcu submorfu však nejde v obyvateľských názvoch, kde je *č* alternačnou súčasťou koreňovej morfémy (napr. *Trenč-an-∅*, *Košič-an-∅* a pod.) – práve podľa týchto tvarov s alternáciou sa analogicky utvorili tvary s rozširujúcimi submorfémami.

(porov. napr. pejoratívne okazionálne perifrázy Slovenska v internetových diskusiách: *Slovakistan*, *Banánistan*, *Absurdistan*, v ktorých má expresívnu funkciu práve opakujúci sa formant *-(i)stan*, analogicky podľa hospodársky či demokraticky zaostalejších krajín *Tadžikistan*, *Kurdistan*, *Afganistan* a pod.).²⁰² Analógií v derivatológii sa podrobne venoval J. Furdík (1970, s. 54 – 59; 1993, s. 52 – 59). Podľa neho (1993, s. 52) už F. de Saussure (1989, s. 189 – 201) pôsobenie analógie vysvetľoval aj na príkladoch z oblasti derivácie a analogickú formu definuje ako „tvar podle obrazu jednoho či více jiných tvarů, který je v souladu s určitým pravidlem“. E. Coseriu (1988, s. 234 – 238; podľa J. Furdíka, 1993, s. 53) zasa priamo spája princíp analógie s pojmom motivácie. Podľa neho „analógia spočíva v paralelnom stvárnení výrazu voči stvárneniu obsahu. Analógia je teda motiváciou, nie však motiváciou znaku obsahom, lež motiváciou štruktúry znaku štruktúrou obsahu. Preto sa analógia týka nielen už realizovaných, ale aj podľa daných pravidiel potenciálne realizovateľných jednotiek.“ J. Furdík (1993, s. 53) zdôraznil, že „produktívne slovotvorné typy sa vyznačujú vysokým stupňom analogickosti a stupeň analogickosti slovotvorného typu spočíva v miere opakovateľnosti formálnych prvkov použiteľných na vyjadrenie rovnakej onomaziologicko-sémantickej štruktúry“. Analogickosť v rámci slovotvorného typu má podľa neho (tamže) dve dimenzie: slovotvorne motivované slová patriace k jednému slovotvornému typu majú rovnaký vzťah k svojmu fundujúcemu slovu – horizontálna (syntagmatická) dimenzia, zároveň však majú rovnakú formálnu slovotvornú štruktúru (rovnaký typ slovotvorného základu a rovnaký slovotvorný formant), majú teda navzájom totožný sled slovotvorne relevantných morféme – vertikálna (paradigmatická) dimenzia. Slovotvorne nemotivované slová, pri ktorých neexistuje odpoveď na otázku *Prečo sa X volá tak?*, sú ano-

²⁰² Topoformant *-(i)stan* je v názve týchto krajín neutrálny a má význam „štát, krajina, zem“, napr. *Pak-istan* má význam „Krajina čistých“ (Horecký, 2003, s. 47).

málne, axiomatické, v mathesiovskej terminológii značkové prvky – vzťah medzi formou a obsahom je pri nich daný len konvenciou. Slovtvorne motivované (opisné) slová sa vytvárajú na základe existujúcich pomenovaní a modelov a možno pri nich pozorovať horizontálnu (vzťah motivant → motivát) a vertikálnu (príslušnosť do slovtvorného typu) líniu, ktorá sa prejavuje aj v existencii slovtvornej analógie a možnosti analogickej slovtvorby (Furdík, 1993, s. 52 – 59; porov. aj Ološtiaková, 2011, s. 11). Analógia v slovtvorbe umožňuje na základe existujúcich slov utvárať systémové deriváty (prejavuje sa to napr. v terminológii, keď sa v rámci kritéria ústrojnosti²⁰³ systémovo utvárajú základné jednotky jazykových rovín: *fon-éma, lex-éma, derivat-éma, gram-éma, fraz-éma; tvarotvorný základ/formant – slovtvorný základ/formant* a pod.), no aj také deriváty, ktoré nemajú, na rozdiel od slovtvorne motivovaných slov s rovnakou slovtvornou štruktúrou, svoj fundujúci slovtvorný motivant (napr. *nakladať* → *náklad*, ale ? → *nádrž*; podobne slová *úkon, nájazd*; takéto slová sa však zaraďujú medzi motiváty len na základe paradigmatickej (morfematicko-slovtvornej), nie syntagmatickej analógie; porov. aj Furdík, 1970, s. 57), potenciálne deriváty (napr. slová *baník a tankista* nemajú z dôvodu absencie v komunikačnej praxi v slovenských slovníkoch prechýlené podoby, ale možno ich podľa iných prechýlených derivátov analogicky utvoriť – *banička, tankistka*; na druhej strane, prechýlené slová ako *upratovačka, servírka* zasa nemajú maskulínový slovtvorný motivant), derivačne adaptované slová (produktívna derivačno-gramatická prípona *-ovať*, napr. *manažovať, surfovať*, potenciálne **vapeovať, *startupovať* a pod.) či okazionálne deriváty ako prejavy jazykovej hry (napr. *nápadník* „notes na zaznamenávanie nápadov“, EJ, 1993, s. 64; *debilník* „plánovací, poznámkový diár“). J. Dolník (2007, s. 155, 156) uvádza, že analógia pôsobí aj v slovtvorbe ako faktor, ktorý rozmnožuje jestvujúce štruktúry,

²⁰³ Porov. 7. tézu J. Ružičku (1967, s. 36 – 37), v ktorej sa kritérium ústrojnosti viaže aj na analógiu v slovtvorbe.

upevňuje ich opakovanosť, a teda fixuje istú pravidelnosť a tým posilňuje štruktúrovanosť lexikálnej zásoby – „tvorenie nového slova je napodobňovaním iného slova (slov) so zreteľom na slovotvornú formu, ktorá vyhovuje potrebe vyjadrenia nového významu; opakuje sa teda slovotvorná forma a tým aj jej slovotvorný význam“. Keď utvárame nejaké slovo, za normálnych okolností sa nám aktivizuje asociácia s istým jestvujúcim slovom, resp. slovami, ktoré vyjadruje (resp. vyjadrujú) podobný význam, označuje podobný denotát ako mienime vyjadriť, označiť utváraným slovom (tamže, s. 156).

Naostatok možno spomenúť aj analogické procesy vo frazeológii, ktorým sa venovali v osobitných štúdiách napr. J. Mlacek (2000, s. 309 – 319), M. Ološtiak (2011, s. 6 – 27) a J. Dolník (1997; podľa M. Ološtiaka, 2019, s. 5), ktorý dokonca hovorí o tzv. anomálnej analógii: „Istá frazéma vznikla v tom zmysle, v tom duchu ako iné frazémy, t. j. analogicky; nachádzame sa tu v paradoxnej zóne analógie. Tým, že frazéma vzniká v tom zmysle ako iné frazémy, reprodukuje sa ich anomálnosť.

Od výberového súboru analógií a anomálií v apelatívnej lexikálnej zásobe ako potrebného východiska smerom k propriám sme sa napokon dostali k adaptačným a deformačným procesom v slovenskej onymii, najmä však v toponymii. Analogické procesy súvisiace s vlastnými menami sa dajú vnímať dvojako – z užšieho hľadiska možno hovoriť iba o analógii v rámci onymie, keď sa analogické procesy realizujú čisto v skupine vlastných mien, no zo širšieho hľadiska tu možno zahrnúť aj apelatívno-propriálne (či propriálno-apelatívne) analogické procesy, keď vzniká proprium analogicky podľa apelatíva, resp. apelatívum podľa propria. V tomto širšom vnímaní sa propriálno-apelatívne a apelatívno-propriálne vzájomné prechody označujú ako proprializácia, resp. ako apelativizácia. Pri proprializácii apelatív a apelativizácii proprií sa analógia uplatňuje primárne na úrovni pojmu (designácie), keď sa jeden alebo viacero obsahových príznakov apelatíva, ktoré nemusia byť explicitne vyjadrené v jeho lexikálnom význame, resp. jeden alebo viacero obsahových príznakov propria (jeho informačno-encyklopedickej zlož-

ky, nesúvisiacej s významom pôvodného apelatívneho motivanta propria, ale týkajúce sa informácií o vlastným menom pomenovanom objekte; porov. Blanár, 1996, s. 157) uplatňuje pri motivácii, a proprium až sekundárne preberá totožnú formu apelatíva a proprializuje sa (najčastejšie sa tento proces realizuje v skupine antropónym (napr. *veselý* → OM *Veselý*; OP: charakteristika prvotného nositeľa prezývky/prímena; *kováč* → OM *Kováč*; OP: zamestnanie prvého nositeľa prímena) a anojkoným (napr. *dol* → TN *Dol*; OP: priame pomenovanie objektu – dolina, terénna zníženina; *luh* → VN *Luh*; OP: charakteristika územia, cez ktoré potok tečie; *chopok* → TN *Chopok*; OP: priame pomenovanie objektu – kopec, hrb na nerovnej pôde, najmä na lúke; porov. Majtán, 1996a), menej často aj v rámci ojkónym (napr. *grúň* → ON (*Ostrý*) *Grúň*; OP: priame pomenovanie objektu, na ktorom alebo pri ktorom bola založená obec – nezalesnené horské úbočie, vyvýšené miesto, vršok, stráň; KSSJ, 2003; Majtán, 1996a, s. 47, 48; *lysá* → ON *Lysá* (*pod Makytou*); OP: charakteristika územia, na ktorej leží obec – nezalesnené územie, bez stromového porastu)), resp. apelatívum sekundárne preberá formu propria a apelativizuje sa (napr. OM *Ohm* → apel. *ohm* „hlavná jednotka elektrického odporu v sústave SI“; OP: objaviteľ tohto javu Georg Simon Ohm, významný nemecký fyzik; ON *Sodoma* → apel. *sodoma*; OP: charakteristika dajakého miesta alebo spôsobu života podľa typického znaku biblického mesta – mesto nemravnosti, neresti, nemravného života; porov. SCS, 2005; KSSJ, 2003).²⁰⁴

Analógia však nezohráva úlohu len pri utváraní vlastného mena (či už z apelatíva, alebo iného propria), ale aj pri jeho fungovaní v jazykovom systéme, keď sa analogicky využíva veľa slovotvorných prostriedkov a postupov, ako aj gramatických relačných morféme pri začlenení či adaptácii (pôvodom cudzojazyčného) propria

²⁰⁴ Viac o apelativizácii a proprializácii ako o možnostiach obohacovania lexikálnej zásoby píšeme v podkapitole Gramatika a slovotvorba (názvotvorba) vlastných mien.

do deklinačného systému jazyka, typických pre slovotvorbu, resp. deklináciu apelatív (porov. napr. frekventovanú vzťahovú derivačnú morfému *-sk-* či posesívny sufix *-ov*; príp. substantívnu derivačnú morfému *-ica* pri utváraní apelatív aj proprií: napr. *mest-sk-ý*, *žen-sk-ý* – ON *Spiš-sk-á* (*Nová Ves*), VN *Čótfan-sk-ý kanál* (← ON *Čótfá* ← OM *Csót* + *-fa* = maď. *falva* „obec, dedina“); VN *Gát-sk-y kanál* (← maď. *Gätteri*); *otc-ov*, *brat-ov* – VN *Odol-ov* (← maď. *Odolló*; MD., s. 134, 158, 267)²⁰⁵; VN *Čurg-ov* (← maď. *Csurgó* (*patak*); VN *Turč-ov potok* (← maď. **Turcsó patak*; Sl., s. 66, 84); *makov-ica*, *poľadov-ica* – VN *Teplica*, ON *Kremnica*; podobne preberanie apelatívnej maskulinnej GRM *-ov* v G pl. pri nedemotivovaných názvoch oproti pre maskulinne názvy typickejšej nulovej GRM (- \emptyset): z *padnutých dub-ov*, z *pokazených strojov* – do *Nových Zámok-ov*, *vlak z Kút-ov*, zo *Zemplínskych Hámr-ov*, ale z *Topoľčian- \emptyset* , do *Michalian- \emptyset* ; z *Tesár- \emptyset* a pod.). V minulosti z hľadiska analógie je pri utváraní vodných názvov známa popularnosť sufixu *-ava*, ktorá v jednotlivých slovanských názvoch môže mať rôzny pôvod. V. Šmilauer (1932, s. 498) uviedol, že s úsilím pokúsiť sa odvodiť sufix *-ava* vo všetkých slovanských menách z jedného spoločné-

²⁰⁵ Z hľadiska operatívnosti pri exemplifikácii príkladov z konkrétnych povodí či z katastrálnych území využívame na označenie zdrojov skratky: Sl. – Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej (L. Sičáková, 1996), DaP. – Hydronymia Dunajca a Popradu (K. Rymut – M. Majtán, 1998), Ip. – Hydronymia povodia Ipl'a (M. Majtán – P. Žigo, 1999), Tur. – Hydronymia povodia Turca (J. Krško, 2003), Nit. – Hydronymia povodia Nitry (J. Hladký, 2004), Or. – prepracované vydanie Hydronymie povodia Oravy (M. Majtán – K. Rymut, 2006), Hr. – Hydronymia povodia Hrona (J. Krško, 2008), Dud. – Hydronymia povodia Dudváhu (J. Hladký, 2011), hV. – Hydronymia horného povodia Váhu (od povodia Rajčanky po prameň Váhu) od J. Krška (2011), Kys. – Hydronymia povodia Kysuce (J. Krško, D. Velička, 2011), Mor. – Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy (A. Závodný, 2012), Hor. – Hydronymia slovenskej časti povodia Hornádu (A. Goóťšová, A. Chomová, J. Krško, 2014), sMD. – Hydronymia severnej časti povodia Malého Dunaja (M. Beláková, 2014), ŽO. – Hydronymia Žitného ostrova (Hladký – Závodný, 2015) a MD. – Hydronymia Malého Dunaja (M. Beláková, J. Hladký, A. Závodný, 2019).

ho jazyka by sme nikam nedospeli. Vo svojej monografii uvádza aj názory P. Skoka a E. Schrödera. P. Skok (*Indogermanisches Jahrbuch*, IX. VII. s. 49) napríklad poukazoval na ilýrsky sufix *-ua* (*Buttua*, *Birtua*, *Pardua*) a E. Schröder (*Hoops' Reallexikon*, II., s. 75) uviedol aj nejasný sufix *-affa* azda keltského pôvodu, ktorý mohli Slovania substituovať svojím sufixom *-ava*. B. Varsik (1990, s. 96) pripúšťa, že zakončenie *-ava* dostávali nielen názvy riek, ktorých základ bol bezpečne slovanského pôvodu (napr. *Olšava*, *Jelšava*, *Trnava*, *Rudava*, *Myslava* a pod.), ale aj také názvy, ktorých základ bol predslovanského pôvodu (*Marus – Morava*, zmienka z roku 892 v tvare *Maraha* < **Marahwa*, z ktorého sa mohol vyvinúť aj nemecký názov *March*). J. Skutil (1980, s. 620) rovnako dokazuje analogický vzor populárneho sufixu: „Česká přípona *-ava*, představující oblíbený sufix pro označení vodních názvů, pochází s největší pravděpodobností z germánského **ahva*²⁰⁶ ve významu voda. K názvu této řeky (*Morava*) byl připojen až druhotně, stejně jako k názvům jiných řek, např. *Jihlava*, *Sázava* a pod.“ (porov. „základ *mar-* byl v germán. jazykovém prostředí rozšířen o druhou část – *ahwa* „voda, řeka“, z níž se ve slovanských názvech řek vyvinulo *-ava*, odtud *Mor-ava* (srov. *Bystr-ava*, *Tich-ava*, *Medl-ava* „řeka bystrá, tichá, mdlá“)...; porov. Lutterer – Majtán – Šrámek, 1982, s. 202). J. Skutil správně predpokladal, že nie všetky sufixy *-ava* pri vodných názvoch museli byť ku koreňu názvu pridané primárne, ale sa k názvom riek pridávali až sekundárne. Derivačný sufix *-ava* bol pravdepodobne veľmi rozšírený, preto ho starí Slováci pridávali

²⁰⁶ S germánskym pôvodom by sa dalo súhlasiť pri dokazovaní pôvodu sufixu *-ava* pri názvoch českých, poľských, prípadne slovenských vodných tokov, pretože tieto krajiny neboli od germánskeho obyvateľstva vzdialené. Problémom však zostáva, ako sa mohol tento sufix dostať aj do názvov v iných slovanských krajinách, napr. lotyš. *Daugava*, rum. *Tirnova*, *Moldava*, srb. *Morava* atď., ktoré boli od germánskych kmeňov značne vzdialené. Ukazuje sa, že Slovania teda museli sufix *-ava* používať ešte pred rozpadom jazykového zväzu a odchodom z pravlasti, teda sufixu *-ava* možno priznať už praslovanský pôvod.

aj k názvom iných slovenských riek. O názvoch týchto riek zväčša nemáme naporúdzí staršie doklady, preto tieto názvy pokladáme za mladšie od tých, ktoré majú svoj doklad už z 12. storočia. Logicky však nevylučujeme možnosť, že názvy riek so sekundárne pridaným sufixom *-ava* vznikli v živej reči už skôr. Zdá sa preto pravdepodobné, že sufix *-ava* bol súčasťou názvov niektorých významných slovenských riek a podľa nich neskôr starí Slováci pri pomenúvaní iných vodných tokov pridávali k pôvodnému názvu sufix *-ava* (porov. VN *Rudava* s prvou písomnou zmienkou z roku 1271 v tvare *ad venam Rouda* a v roku 1592 už so sufixom *-ava* v tvare *fluv. Rudaua* (prvá zmienka bez sufixu *-ava* však mohla súvisieť aj s uhorským pisárskym administratívnym úzom); porov. Závodný, 2012, s. 250).

Ako sme už uvádzali, analogické procesy v rámci onymie sa na jednej strane primárne realizujú na úrovni pojmu (designácie), keď sa jeden alebo viacero priamych – informácie o pomenovanom objekte (z hľadiska toponymických vzťahových modelov ide o vzťahový model B s OP výskytu objektu s názvom, ktorý motivuje vznik nového názvu, napr. VN *Turiec* → PCH *Turiec*; OP: oblasť, ktorou tečie rieka Turiec s jej prítokmi; Tur., s. 121 – 122; VN *Myjava* → ON *Myjava*; OP: obec založená pri prameni rieky Myjava), alebo nepriamych obsahových príznakov – súvisiace okolnosti s pomenovaným objektom (z hľadiska toponymických vzťahových modelov ide o vzťahový model A s OP lokalizácie, napr. ON *Jablonica* → VN *vodná nádrž Jablonica*; OP: vodný objekt nachádzajúci sa v obci Jablonica; ON *Štítnik* → VN *Štítnik*; OP: vodný objekt tečúci obcou Štítnik; Sl., s. 81), jedného propria (motivanta) transonymizačne prenáša na iné proprium (motivát). Na druhej strane však v onymii možno badať pri vzniku vlastného mena aj také analogické procesy, pri ktorých absentuje pojmová zložka a designačný vzťah (obsahové príznaky pomenúvaného a pomenújúceho objektu spolu nesúvisia a ani jedny sa neodrážajú v novoutvorenom designátore) a na denotačnej úrovni sa realizuje len princíp formálnej analógie s motivujúcim názvom. Na vznik takýchto názvov mala v minulosti často vplyv aj pisárska chyba (zlý zápis, nie-

kedy aj deformácia názvu, avšak s analogickým pendantom medzi existujúcimi názvami alebo apelatívami), prípadne tzv. ľudová etymológia názvu, v dôsledku ktorej sa dajaký názov v priebehu vývinu a jeho fungovania analogicky (asociačne) prispôobil dajakému existujúcemu používateľom názvu známemu vlastnému menu či apelatívu (na ľudovoetymologickú analógiu terénnych názvov s apelatívami upozorňuje M. Majtán (1996a, s. 60, 65, 68): napr. TN *Banisko*, *Banište* (z apelatíva *baňa*) sa analogicky spája s apelatívami *bahno*, *bahnisko*; TN *Skotňa*, *Skoteň* (z apelatíva *skot* „dobytok, statok, lichva) so slovami *skotiť sa*, *vykotiť sa*, *prekotiť sa* podľa toho, „že sa tam mohol voz ľahko prekotiť, prevrátiť“; TN *Čierťaz* (zo slovanského slova *črtati* „ŕať, vytínať“, teda vyklčovaná lúka, pasienok) zasa so slovom *čert*; porov. v obci Zvolenská Slatina názvov *Čertov vršok* z pôvodného *Čertový vršok* (adj. *čertový* ← apel. *čerta* „hranica“ medzi panským a urbárskym majetkom)). Nejde tu teda o analogický proces utvorenia propria či apelatíva, ako to bolo v predchádzajúcich prípadoch, ale o analogickú zmenu formy už existujúceho názvu podľa iného propria či apelatíva. Práve na tento posledný typ analógie (pôvodné proprium → nová forma propria ← proprium či apelatívum motivujúce k analógii s jeho formou)²⁰⁷ zameriavame najväčšiu pozornosť, pretože je prejavom ľudovej kreativity, zachytáva spôsob myslenia ľudí, pomenovateľov objektov, v dávnej, ako aj v nedávnej minulosti, ale koniec-koncov poukazuje aj na to, ako v dôsledku chybných zápisov názvov objektov môže dochádzať najmä pri paronymických názvoch k analógiám s už existujúcimi názvami všeobecne známejších objektov s podobnou formálnou stránkou.²⁰⁸ V. Šmilauer (1963, s. 80 – 82) dokla-

²⁰⁷ Šípkou vpravo (→) naznačujeme zmenu formy nového názvu z pôvodného názvu a šípkou vľavo (←) zasa smer analogického vplyvu iného vlastného mena či apelatíva. Tučným typom písma je zvýraznený analogicky utvorený názov.

²⁰⁸ Takéto analógie, vychádzajúce nielen z ľudovej etymológie, sú doložené aj medzi apelatívami (napr. apelatívum *chryzantéma*, ktoré označuje „záhradnú okrasnú rastlinu z čeľade astrovitých s jednoduchým, poloplňným al. plným súkvetím rozličných farieb, kvitnúcu do neskorej jesene, sa v dôsledku toho,

dá niekoľko takto utvorených názvov z českého prostredia, ale aj z iných krajín (napr. Rakúsko, Francúzsko, Nemecko, Švajčiarsko) a za dôvody vzniku takýchto typov názvov označuje tzv. asimiláciu (v podstate ide o nami uvádzanú analógiu, napr. ON *Dubiny* → ON ***Dublíny*** ← ON *Dublovice*²⁰⁹), vplyv ľudovej (napr. ON *Davlice* → ***Ďáblice*** ← české apelatívum *d'ábel*) či tzv. učenej etymológie – zväčša kancelárske a pomerne často umelé zmeny názvov (napr. kvôli obľúbenosti typu názvov s časťou *-ves* podľa nemeckej časti *-dorf* sa umelo menili názvy s toponomomom *-ovec*: ON *Hostějovec* → ON ***Hostějeves***), prípadne tzv. kakografie (chybný zápis alebo tlač názvu, niektoré z nich sa aj vžili; ide v podstate o nami uvádzané niektoré typy deformácie názvov; napr. VN *Úhlava* → VN ***Úslava***).

Hoci motivácia pôvodného názvu bola spočiatku prieszračná, pri tomto type analogicky utvorených názvov nastáva ich demotivácia a pri novej forme názvu je možné analyzovať len jeho jazykovú motiváciu, mimojazyková je vzhľadom na absenciu designácie pri analogickej zmene formy názvu irelevantná (porov. PZJ, 1976, s. 9, 10). Z tohto dôvodu, ale aj z rozsahových dôvodov neuvádzame pri jednotlivých názvoch výklad ich motivácie (len v nevyhnutných prípadoch), ale podobne ako pri príkladoch V. Šmilauera (vyššie) naznačujeme len vývinový smer zmeny formy vlastného mena, prípadne jeho deformácie, a smer analogického vplyvu iného propria či apelatíva na zmenený názov. Okrem toho, takmer všetky výklady motivácie názvov možno nájsť v zdrojoch, z ktorých sme

že ide o typický kvet dňa Pamiatky zosnulých, ktorý sa kládol na hroby s dominantným symbolom kríža, má v nárečiach rôzne tvary analogicky utvorené zo slova *kríž*: [*krizantína, križantína, grizantína, krezantína, krizantín, krizantín*]; SSSJ, 2011; SSN, s. 687; SSSJL, 1980, s. 35). Podobne napr. aj tvar slova *fujara* sa podľa M. Pukanca (2010, s. 58 – 59) ľudovoetymologickou analógiou, keďže to bol fúkač hudobný nástroj, prispôbil tvaru onomatopoického slovesa **fujat' ,fúkat'* (porov. tvary slova *fujara*: rum. *fluer* či alb. *flojere*).

²⁰⁹ Pôvodný názov *Dubiny* sa tvarom ***Dublíny*** analogicky prispôbil názvu blízkej osady *Dublovice*.

čerpali výberovú vzorku onymického materiálu. Ten sme primárne čerpali z monografií všetkých doteraz spracovaných povodí slovenských riek v rámci projektu *Hydronymia Slovaciae*, v ktorých sa neanalyzujú len hydronymá, ale aj všetky s hydronymami motivačne súvisiace antroponymá, toponymá, vo výnimočných prípadoch aj chrématonymá, ale aj z iných zdrojov doloženými príkladmi.²¹⁰ Rovnako treba zdôrazniť, že analogické a deformačné procesy sme neanalyzovali len na oficiálnom, teda štandardizovanom onymickom materiáli, no aj v rámci neúradných (neštandardizovaných), tzv. živých vlastných mien, pri ktorých sa najmä deformačné procesy realizovali vo väčšej miere. Za relevantné príklady sme považovali iba tie, pri ktorých je zjavne badateľný vplyv analógie či deformácie – predpoklady deformácie či analógie bez doloženia predpokladaného tvaru medzi dokladmi názvu a pri analógii aj názvy s nejasnou motiváciou sme do úvahy nebrali (napr. VN *Stuha* ← pripúšťa sa vznik z apel. *struha*, Tur., s. 115). Hoci sa zameriavame na analógie a deformácie v toponymii, tieto javy sa vyskytujú aj v skupine antroponým.²¹¹

2.4.7.1 Analogicky utvorené názvy

Do tejto skupiny zaradíme názvy, ktoré sa (skutočne alebo s veľkou pravdepodobnosťou) analogicky vytvorili podľa už existujúceho názvu či apelatíva v domácom jazyku, no bez preukázateľnej mimojazykovej motivačnej súvislosti analogicky pomenovaného

²¹⁰ Ak je názov doložený a analyzovaný v rámci hydronomastickej monografie, objekt lokalizujeme vzhľadom na povodie; nesídelné objekty lokalizujeme podľa katastrálneho územia obce (napr. Jab. – katastrálne územie obce Jablonica).

²¹¹ Napr. priezvisko *Kolembus* vzniklo analogicky ako prezývka podľa mena španielskeho moreplavca talianskeho pôvodu Krištofa Kolumbusa a slovenské priezvisko *Vrútocký/Vrútecký* sa vplyvom maďarských historických zápisov deformovalo na tvar *Ruttkay* (Majtán, 2014, s. 103, 104; 127 – 130).

objektu s objektom, ktorého názov bol analogickým motivantom.²¹² Zaradili sme sem však aj názvy, ktoré sa adaptovali z cudzojazyčných názvov domácimi systémovými hláskovými, slovtvornými či gramatickými prostriedkami, preto ich nemožno hodnotiť ako deformované.

*analogicky utvorené názvy z apelatív*²¹³

VN *Antonský potok* (maď. *Antolský potok*) → VN *Antilopský potok* (Tur., s. 58); VN *Artelská studňa* → *Artézská studňa* (Mor., s. 334) ← zo združeného pomenovania *artézská studňa* „studňa so spodnou vodou s veľkým pretlakom, vystupujúcou po navrátaní na povrch“ (porov. SSSJ, 2006); VN *Barácky (Barátsky) jarok* → *Baracký jarok* ← apel. *baracka* (Mor. s. 64, 65); VN *Berinček* → *Medvedí potok (Ber(-inček))* ← nem. *Bär* „medved“ (Ip., s. 13); VN *Blava* → VN *Blavá* ← adj. *blavý* (Dud., s. 30 – 34); TN *Goligrund* → TN *Holý grúň* ← apel. *grúň* „nezalesnené horské úbočie“ (nesúvisí s nem. *Grund* „zem, pozemok, dolina, pôda“; Hor., s. 162); TN/ON **Hohenau (Zohorský kanál)* → *Hovnáv* ← zrejme apel. *hovno* (Mor., s. 325 – 328); ON *Kameničná (maď. Keszegfalu)* ← zlá analógia s apel. *kameň* (maď. apel. *kő* [ké]; ŽO., s. 87); VN *Kopánka* → *Kopanica* ← apel. *kopanica* (Mor., s. 144, 145); VN *Lomnica, Lomnický potok* → VN *Lovnický potok* ← verb. *lovit*²¹⁴ (Sl., s. 53); VN

²¹² V niektorých prípadoch nejde o utvorenie určitého názvu „čistou“ analógiou či deformáciou, ale oba procesy sa mohli realizovať aj súčasne. V takýchto prípadoch si primárne všímame, akým procesom sa zmenila koreňová morféma (napr. ON *Kuklov* ← *Kyklew, Kuklyo* (← *Küküllő*) – deformácia koreňovej (lexikálna deformácia), ale analógia derivačnej morfémy *-ov*, preto názov zaraďujeme medzi deformované.

²¹³ Medzi apelatívne zaraďujeme aj inoslovnodruhovú motiváciu (napr. adj. *blavý*, verb. *lovit* a pod.), pri ktorých sa lexikálnosémantické kritérium apelatívnosti či propriálnosti neuplatňuje, no keďže súčasťou proprializačného procesu je aj substantivizácia, hodnotíme ich ako apelatíva.

²¹⁴ Pri tomto názve však nemožno vylúčiť iba deformáciu názvu, teda bez analógie s uvedeným slovesom *lovit*.

Marhecký rybník → **Majerský rybník** (← apel. *majer*; Mor., s. 387, 388); VN *Višňový potok* (maď. *Meggypatak*, *meggyfa* „višňa“) → **Medovský potok** ← apel. *med* (Ip., s. 85, 86); TN *Míšek* → **Mníšek** ← apel. *mních* (Jab.); VN **Polarieka*, **Polorieka* → VN **Polerieka** ← apel. *pole* a *rieka* (Tur., s. 102; Králik, 2010, s. 216 – 219); VN *Priepasný potok* → **Priepastný potok** ← apel. *priepasť* (Mor., s. 234, 235); VN *Z Vahanova* → **Svahová** ← apel. *svah* (Or., s. 58, 59); VN *Šrek* → **Škrek** ← apel. *škrek* (← verb. *škriekať*; Mor., s. 427, 428); VN *Tarbočinka* či TN *Tarbočín* → VN **Táborový potok** ← apel. *tábor* (Hor., s. 395); VN **Opátka** ← apel. *opát(ka)* (podľa V. Šmilauera zo stsl. *opoka* „skala“; Hor., s. 303); PCH **Žitný ostrov** ← apel. *žito* (ŽO., s. 38, 39);

analogicky utvorené názvy z iných proprií

VN *Dolinský potok* → VN **Jordán** ← biblický VN *Jordán* (Sl., s. 41); VN *Hodonský potok* → VN **Hodonínsky potok** ← ON moravského mesta *Hodonín* (Mor., s. 116); maď. VN *Porcika* → VN **Korzika** ← francúzske PCH *Korzika* (ŽO., s. 284); VN *Kremenica* → **Kremnica** ← azda ON *Kremnica*; VN *Levočský potok* → VN **Lúč** ← maď. *Lőcse patak* (Levočský potok; Hor., s. 249), VN *Viničný potok* → **Lúčna** ← VN *Lužná* (variantný názov Viničného potoka; Ip., s. 84, 85); VN **Priekopa* → VN **Pri kopci** ← **Pri kope* (← **Priekopa*; Hor., s. 269); VN *Rakovec* → **Rákoci** (maď. *Rákoczy patak*) ← OM *Rákoci* (Ip., s. 61); azda ON **Selinec* (od *selo* „osada“) → **Zeleneč** ← nem. *Seelench*; VN *Slatina* → VN ***Zlatná** (← *Zlathna*; Hr., 212);

analogicky adaptované (niekedy aj sčasti preložené) názvy podľa domácich hláskových, slovotvorných a gramatických prostriedkov

VN *Akovský kanál* (← TN *Akolhelyi*; ŽO., s. 60); ON *Bohel'ov* (← maď. *Bögellő*; MD., s. 93, 94); VN *Cegejský kanál* (← TN **C(z)öge*; ŽO., s. 85); ON *Čilistov* (← maď. **Čiliž + tó*; MD., s. 129, 130); VN *Ektovský kanál* (← maď. *Ektó*; MD., s. 147, 148); ON

Kežmarok (← nem. *Käsmarkt/Kaisersmarkt*; Majtán, 1998, s. 130); ON *Koterbachy* (v súčasnosti *Rudňany*; ← nem. *Kotterbach*; Majtán, 1998, s. 254); VN *Kybliar* (← nem. *Kübelbrunn*; Ip., s. 95); VN *Mod'orík* (← maď. *mogyoró*; Ip., s. 53); ON (*Vyšné, Nižné*) *Ružbachy* (← nem. *Rauschenbach*; Majtán, 1998, s. 204, 337); ON *Šuňava* (nem. *Schunau*; Majtán, 1998, s. 292); ON *Veľbachy* (v súčasnosti *Bystrany*; ← nem. *Welbach*; Majtán, 1998, s. 49); ON *Vondrišiel* (v súčasnosti *Nálepkovo*; ← nem. *Wagendrüssel*; Majtán, 1998, s. 196); VN *Zugovský kanál* (← z maď. *zúgó*; ŽO., s. 248);

2.4.7.2. Deformované názvy

Za deformované názvy považujeme také, ktorých morfematická štruktúra sa v porovnaní s prvou alebo inou existujúcou s charakterom objektu z hľadiska mimojazykovej motivácie relevantnou zmienkou názvu úplne deformovala, čím nastala demotivácia názvu.²¹⁵ Zaradujeme sem aj chybné (inojazyčné) zápisy názvov. Za deformované však nepovažujeme názvy, ktoré sú domácimi systémovými hláskovými adaptáciami cudzojazyčných názvov (napr. ON (*Veľký*) *Meder* ← EN *Megyer*; VN *Žemlekeš* (← maď. **Semlyékes*); MD., s. 186, 187, 372, 373; VN *Had'máš* ← *Hagy-más patak*; Mor., s. 102), nárečovými hláskovými modifikáciami štandardizovaných alebo rekonštruovaných názvov (napr. variantný názov Turianskeho potoka v tvare *Turo* by mal byť vzhľadom na nárečie v tvare *Turó*; hV, s. 159; *Strudženo* ← náreč. VN *Strudženô*, Hr., 223; náreč. ON *Majcichov*, spis. *Mojtechov*; Majtán, 2000a, s. 115; ON *Smilno* nevzniklo analogicky od verba *smilniť*, ale prav-

²¹⁵ Takéto deformácie vidno aj pri niektorých apelatívach, ktoré sa utvorili (ľudovou) adaptáciou cudzojazyčného slova (napr. apel. *huncokár/hulcokár* vzniklo deformáciou nem. *Holz hacker* „drevorubač“; sMD., s. 13; apel. *habán* vzniklo azda deformáciou z nem. *Haushaben*; deformované kompozitné vodné názvy obsahujú veľmi často adaptované nemecké druhové označenie objektu, napr.: *-bach* → *-pach, poch*; *-brunn* → *-prun*; *-berg* → *-perk, -perg, -perek*; *stein* → *-štún, -štán* a pod.; porov. Beláková, 2014, s. 14).

depodobne od nárečového tvaru *smola*; porov. Horňanský, 2016, s. 65 – 73) či inojazyčnými historickými zápismi názvov (hoci niekedy aj nesystémovými), pokiaľ sa adaptáciou ich tvaru neutvoril štandardizovaný či v živej reči zaužívaný slovenský názov (napr. inojazyčné zápisy *Selmec*, *Solmec* ← ON *Štiavnica*, hV., s. 150; ON *Peseta* ← J. Stanislav rekonštruuje ako **Psota*; Sl., 64; *Ploch* (*patak*) ← VN *Blh*, Sl., s. 17; *Ganajdok*, *Ganajnok* ← VN *Hnojník*; Sl., s. 36 a pod.). Hláskovo odlišujúce sa názvy bez jazykovosystémového zdôvodnenia však už ako deformované hodnotíme. Prípady onymických deformácií sú doložené aj z iných krajín, no vplyvom rôznych faktorov sa realizujú aj v rámci interlingválnych procesov adaptácie, prípadne pri (umelej) reštandardizácii cudzích názvov do domáceho jazyka.²¹⁶

hlásková deformácia

Do tejto skupiny zaradíme zväčša jednou hláskou odlišujúce sa názvy v rámci rôznych morfém v morfematickej štruktúre názvu (koreňovej, derivačnej, gramatickej), prípadne odlišujúce sa aj viacerými hláskami, ktoré však súvisia s výslovnostnou deformáciou názvu (napr. nárečovými alebo inojazyčnými vplyvmi). Problema-

²¹⁶ V. Šmilauer (1963, s. 82 – 84) uvádza niekoľko príkladov na inojazyčné deformácie názvov. Azda možno spomenúť jeden reprezentatívny príklad ilustrácie dokonca istej fázovitosti jednotlivých formovo deformačných a obsahovo demotivačných krokov (francúzsky názov *Arausa* je u (Tita) Lívia zapísaný ako *Arausio*, z toho metatézou vzniklo *Aurasio*, z toho sa utvorilo adj. **Aurasica*, z toho kontrakciou vznikol tvar *Aurasca*, ku ktorému sa pridal germánsky sufix a vznikol tvar *Auringe* a z toho sa napokon hláskovým vývojom utvoril finálny tvar *Orange*. Porov. napr. aj názov nemeckého mesta *Konstanz*, ktoré bolo honorifikačne pomenované podľa rímskeho cisára Konštantína I. (Konstantius), no tvar názvu sa neskôr deformoval na *Costinze*, z ktorého neskôr adaptáciou vznikol slovenský a český historický tvar *Kostnica*, resp. *Kostnice* (porov. PZJ, s. 141); v roku 1948 bol reštandardizovaný historický maďarský osadný názov na Žitnom ostrove *Hodos* ([hodoš]; vznikol z maď. *hód* = bobor) na slovenský tvar *Výdrany* (zo slovenského apelatíva *vydra*); podobne VN *Výdri kanál* (← maď. *Hódoslapos*, slov. **Bobri močiar*); MD., s. 370.

tika jazykovej správnosti či korektnosti, ale aj vhodnosti vlastných mien sa pertraktuje aj v štandardizačnej praxi, teda pri štandardizácii geografických názvov a aj naďalej bude jej úlohou (porov. napr. štandardizačné úpravy VN *Dolná* (obec Chľaba): *Dona* (maď. *Dóna*) → *Dolná*, ale motivačne súvisiaci TN je dodnes v tvare *Dónska studňa* a mal by sa reštandardizovať na **Dolnianska studňa*; podobne ON *Kalnica* → *Kálnica* (nevhodná reštandardizácia; porov. Hladký – Závodný, 2019, s. 56 – 57).

Čahy (← VN *Čechy*; Ip., s. 18, 19)²¹⁷; *Čunínsky potok* (← VN *Cunínsky potok*; Mor., s. 304); *Čemník, Čermník, Čemerná, Čeremná* (zrejme ← VN *Črtník*; hV., s. 37, 38); *Diberzí* (← nem. VN **Bibersee* (*Bobrie jazero*); Mor., s. 351); *Drmolez* (← ON *Grmoléz*/TN *Grmolíz*; s. 100); *Figaš* (← VN *Figas*; Mor., s. 105); VN **Gonzie* (← nem. **Ganssee*; Mor., s. 356); *Grgas* (← VN *Grgás*; Mor., s. 107, 108); *Hašták* (← VN *Hošták*; Mor., s. 120); *Hinová, Hiňová* (← VN *Huňová*, hV., s. 58); *Hložkova* (← VN *Hošková*; hV., s. 63); *Iplotica, Ipolica* (← VN *Ipoltica*; hV., s. 63); VN *Kalaštovský potok* (← maď. *halasztó*; Mor., s. 140, 141); *Komjatice* (← ON *Komnatice*; Majtán, 2000a, s. 115); *Komjatná* (← ON *Komnatná*; Majtán, 2000a, s. 115); VN *Kýštor* (← nem. *Kiestorf*; Mor., s. 160, 161); *Motešice* (← ON *Mojtešice*; Majtán, 2000a, s. 115); VN *Obrázdňovský potok* (← *obrázdiť*, príp. náreč. *ohradzit, ohrazit*; Mor., 214, 215); *Pališov potok* (← VN **Palúšova/Palušova voda*; Sl., s. 62); ON *Parnecký potok* (← VN *Pernecký potok*; Mor., s. 224, 225); *Pindrových mlyn* (← OM *Binder*; Mor., s. 225, 226); *Pila, Bila*²¹⁸ (← VN *Biela*; hV., s. 27); *Przáčovo p., Przáčová*

²¹⁷ Pokiaľ deformovaný názov pomenúva ten istý objekt ako názov, z ktorého sa utvoril, pri deformovanom názve neuvádzame typ objektu (napr. VN, TN a pod.).

²¹⁸ V tvare *Bila* (*Biela*) sa vzhľadom na dva takéto záznamy môže odrážať aj vplyv nárečia či českého jazyka pisára; v takom prípade by nešlo o deformovaný názov. Predpoklad, že by išlo o autochtónny nárečový tvar názvu jeho používateľov, je však vzhľadom na charakteristiku nárečového makroareálu nepravdepodobný.

(← VN **Brzáčov potok*, *Brzáčka*, *Brzáčová*; Hr., 29, 30); *Rumanová* (← ON *Romanová*); *Rozólno* (← ON *Lozorno*; Mor., s. 2016, 217); *Segelský potok* (← VN *Ságelský potok*; Mor., s. 256, 257); *Svahanová*, *Svahanový potok* (← VN *Z Vahanova*; Or., s. 58, 59); *Širinec* (← VN *Čirinec*; Ip., s. 21); VN *Šmolzie* (← nem. *Schmalsee*; Mor., s. 426); *Temník* (zrejme ← VN *Črtník*; hV., s. 37, 38); *Tisanovka* (← VN *Tisoňovka*; Or., s. 128); *Tulčovský potok* (← VN *Turčov potok*; Sl., s. 84); VN *Vachný potok* (← VN **Ivachnov potok* ← OM *Ivachna* (Ivan); porov. ON *Ivachnová*; Ip., s. 81, 82); *Žadovica* (← VN **Zadovica*; hV., s. 177);

deformácie slovotvornej a morfolologickej štruktúry

V názvoch zaradených do tejto skupiny nastala deformácia či zmena (pridanie či odtrhnutie (trunkácia)) na úrovni derivačnej či gramatickej morfémy (napr. v minulosti sa zrejme vplyvom nárečia štandardizovala nesprávna gramatická relačná morféma -y v ON *Hámry* (v súčasnosti časť Trenčianskej Turnej); názov bol v roku 1975 reštandardizovaný na *Hámre*; porov. Majtán, 1998, s. 301), oboch morfém súčasne, prípadne má niekedy derivačná morféma aj funkciu morfológickú (napr. morféma -ov okrem vyjadrenia posesivity mení aj slovný druh: substantívum → posesívne adjektívum), preto by sa azda mohla nazvať aj skupinou morfematicky deformovaných názvov. Morfematická deformácia sa však realizovala aj v skupine lexikálne deformovaných názvov, no na úrovni koreňovej, resp. koreňovej a derivačnej morfémy.

Bartula (← VN *Bartoňov potok*; Sl., s. 31); (*Horné, Dolné Obdokovce* (← ON *Bdokovce*; Majtán, 2000a, s. 115)²¹⁹; *Dovalec* (← VN *Dovalovec*; hV., s. 47); *Dubov kanál*, *Dubov potok* (← VN *Dubový kanál*; Mor., s. 101); *Dúbravčický potok* (← VN *Dúbravský potok*; Mor., s. 103); ON *Košeca* (← názov hradu *Koša/Košatec*;

²¹⁹ Názvy *Obdokovce* a *Vnorovce* sa odlišujú len jednou protetickou fonémou, no do hláskových deformácií ich nezaraďujeme, pretože vznikli zmeravením pôvodného predložkového spojenia (porov. Majtán, 2000a, s. 115).

Majtán, 2000a, s. 115); *Lazov potok* (← VN *Lazný potok*; Sl., s. 49, 50); *Obsolovce* (← UO *Psolovce*; Majtán, 2000a, s. 115); *Tročany* (← ON *Trojičany*; Majtán, 2000a, s. 115); *Vnorovce* (← ON *Norovce*; Majtán, 2000a, s. 115);

lexikálna deformácia

Skupina lexikálne deformovaných názvov sa vyznačuje deformáciou dvoch a viac foném, prípadne úplnou deformáciou v rámci koreňovej morfémy.

Baranflos (nem. VN *Warmfluss*; Ip., s. 11); *Centnúz* (← VN *Zutus, Zutuche* ← **Súteč(a)*; Mor., s. 343, 344); *Dobroda* (← VN *Dobrá voda*; Ip., s. 24); *Duhrová* (← TN *Na Duhrovej* ← *Na Duhrovej Lúky, Na Duhrovej Role* ← *Nad Uhrovej Lúky, Nad Uhrovej Role*; Jab.); *Firiglovský potok* a *Firiglovská studienka* (← TN *Viereckel*, sloven. *Štvrtáky*; sMD., s. 138); *Hauspereg* (← nem. *s Haus + pereg, pergmajster* ← nem. *r Bergmeister* „správca viníc, osoba na čele viničného úradu“; obydlie bergmajstra; MD., s. 406); *Hiblovica* (← VN *Ipoltica*; hV., s. 63); *Kltipoch* (← nem. VN *Kalter Bach*; Ip., s. 37, 37); *Kosihy* (← ON *Keszi*; MD., s. 167); *Kuciperk* (← *Kozí chrbát* (nem. *Ziegen Berg?*); Mor., s. 382); *Kučišdorf* (← nem. *Zuckersdorf*, slov. *Velké Trnie*); ON *Kuklov* (← *Kyklew, Kuklyo* (← *Küküllő*); Mor., s. 146); *Marčeký rybník* (← VN *Marhecký rybník*; Mor., s. 387, 388); ON *Nekyje na Ostrove* (← EN *Nyéek*; MD., s. 49); VN *Nitrperská studienka* (← TN *Mittelberg*; sMD., s. 136); *Ompitál* (← ON *Ottenthal*, slov. *Dolány*); *Opačka* (← VN *Opátka*, Hor., s. 303); TN *Oš(i)rid* (zrejme ← maď. *ős rét*; Mor., s. 67); VN *Pančula* (← nem. *Baumschule*; Mor., s. 399); VN **Panse* (← nem. **Ganssee*; Mor., s. 356); VN *Paušiho kanál* (← TN *Na Pausci, Na Pausci za Zelezniczu* ← zrejme **Pálčie* ← apel. *pálčie*; Dud., s. 100); *Príbrzí* (← nem. VN **Bibersee* (*Bobrie jazero*); Mor., s. 351); *Rajchmajstrovská* (← nem. VN *Reichwansbrunn*; Ip., s. 97); *Raudolín* (← VN *Rudavné jazero*, náreč. *Raudazí* (nem. *Raudasee*); Mor., s. 414); VN *Sifak, Šifák*, v živej reči aj hláskové varianty *Sifák, Sisak* (← *Sisek*; sMD., s. 90 – 95);

VN *Solcársky potok* (← TN *Salzer*, sloven. *Slanisko*; sMD., s. 86, 87); *Šaca* (← UO *Svätica*; Majtán, 2000a, s. 115); ON *Šambron* (← nem. *Schönbrunn*; Majtán, 1998, s. 285); ON *Šamorín* (← nem. *Somerein/Somerein* ← lat. (*villa*) *Sancta/Sancte Marie*; ŽO., s. 126); *Šenkvice* (← ON *Čanikovice*; Stanislav, 2008, s. 47); *Tasruk* (← VN *Fafrák/Fafruk* (*Starý kanál*); Mor., s. 273, 274); ON *Telgárt* (← nem. *Tiergarten*; Majtán, 1998, s. 295); *Zenbanský potok* (← VN *Zrubanský jarok*; Mor., s. 329).

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že anomálie na synchronnej úrovni jazyka mohli byť na diachrónnej úrovni jazykovej pravidelnosti, ktoré upevňovali jazykový systém. Keďže vlastné mená sú príznakovou a sekundárnou formou lexikálnej zásoby jazyka, s istým zjednodušením možno uviesť, že v podstate každá motívacia názvu je analogickým procesom, lebo sa na formálnej úrovni s výnimkou starobyľých názvov analogicky využívajú takmer všetky už existujúce prvky jazykového systému (napr. názvy, ktoré v obsahovej štruktúre majú implicitne obsiahnutý príznak charakteristiky, sú často utvárané typickými sufixmi, napr. *-ica*: *Kamenica*, *Bystrica*, *-ina*: *Bystrina*, *Výtržina*, *-(ov)ec*: *Smrekovec*, *Javorec*, *Lipovec*, *Hrabovec* a pod.) a na obsahovej úrovni ide o analogické využívanie prvkov lexikálneho významu už existujúcich apelatív či obsahových príznakov už existujúcich proprií (napr. onomaziologické príznaky: lokalizácia, charakteristika, vlastníctvo, honorifikácia a pod.).²²⁰

Deformácie a analógie vo vlastných menách sú dôkazom toho, že lexikálnosémantická stránka motivanta a obsahová (motivačná) priezračnosť názvu sú dôležité iba pri prvotnom akte nominá-

²²⁰ V onomastike sa teda odlišujú vlastné mená ako pomenovacie modely danej onymickej triedy, pri ktorých vzťah referencie nie je aktuálny, ale iba potenciálny, a ich jednotlivé referenčné použitia (konkrétne vlastné mená v komunikácii či texte ako použitia pomenovacích modelov na referovanie). Je jazykovým faktom, že jeden pomenovací model môže byť realizovaný vo viacerých prípadoch (Haraj, 2011, s. 52).

cie²²¹, no neskôr ustupujú do úzadia a dôležitou sa pre fungovanie vlastného mena v komunikácii stáva stránka funkčná – identifikačná a individualizačná. Hoci používatelia vlastného mena najmä vplyvom ľudovej etymológie (analógie a asociácie) zvyknú názvy formálne prispôbovať všeobecne známym apelatívam či propriám, prípadne pri vývine názvu dochádza k deformácii jeho formálnej štruktúry, analýza toponymického materiálu ukázala, že vývinové zmeny tvaru vlastných mien nemajú v konečnom dôsledku vplyv na funkčnú stránku vlastného mena – tá sa neoslabilala ani po analogickej či deformačnej zmene tvaru názvu (napr. pre používateľov názvu nie je v jazykovej praxi podstatné, že napr. súčasný VN *Centnúz* je deformovaným tvarom historického konštraktu **Súteč*, ale že pomenúva mŕtve rameno v katastri obce Jakubov²²²), čo potvrdzuje aj skutočnosť, že mnohé chybné, deformované a nesystémové názvy sa neskôr v spoločenskej praxi (najskôr v administratíve a publicistike) pomerne rýchlo ustálili, postupne sa masovokomunikačnými prostriedkami dostali do povedomia ich používateľov a napokon vytlačili staršie, pôvodné názvy. M. Majtán (1986, s. 147) uvádza, že keď sa v roku 1960 uvažovalo nad nápravou niektorých štandardizačných chýb po vojnového premenúvania z roku 1948, miestni obyvatelia sa postavili proti opätovnému zavedeniu starších názvov.

²²¹ Stratu opodstatnenosti vnímania vlastného mena v komunikácii cez jeho motivačnú stránku dokazuje V. Blanár (1996, s. 27, 28) slovami, že „...po začlenení vlastného mena do príslušného menného systému sa stáva motivácia vecného vzťahu lexikálnym významom v zásade irelevantnou...a konvenčnou.“

²²² Z komunikačného a systémového hľadiska je dôležitý poznatok, že na postihnutie (rekonštrukciu) designácie vlastného mena nie je potrebná referenčná identifikácia (vybraný súbor individuálnych príznakov); stačí vedieť, do ktorého onymického subsystému príslušného onymického priestranstva dané vlastné meno patrí (Blanár, 1998, s. 197).

3. Pravopis a štandardizácia vlastných mien

O pravopisnej stránke proprií, vzájomnom vzťahu apelatív a proprií a ich vzájomných prechodoch sa dlhodobo vedú diskusie a tento ich vzájomný vzťah bol témou mnohých odborných štúdií. V. Blanár (1996, s. 42; porov. aj Šrámek, 1999, s. 14; Harvalík, 2007, s. 49 – 54; Krško, 2008b, s. 262 – 266) uvádza, že sa v duchu tejto problematiky viedol v roku 1977 aj 13. onomastický kongres v Krakove. Ako sme už uvádzali, vlastné meno má v komunikácii schopnosť identifikovať ním pomenovaný objekt a zároveň ho odlíšiť, diferencovať od iných podobných objektov, čo robí vlastným menom pomenovaný objekt jedinečným, individualizuje ho. Ak niekoho oslovíme vlastným menom *Adam*, rozumie sa, že sa prihovárame jednému človeku, nositeľovi tohto vlastného mena, a nie niekomu inému zo skupiny ľudí (*Michalovi, Petrovi, Jánovi* a pod.). Prirodzene, ak by sme chceli osloviť konkrétneho človeka s menom *Adam*, no v skupine by sa nachádzalo viacero nositeľov s týmto menom, treba k tomuto menu doplniť ďalší identifikačný a zároveň diferenciatívny znak – priezvisko, ktorým ho už dokážeme spoľahlivo identifikovať. V bežnom živote však niekedy, najmä pokiaľ ide o nositeľov populárnych a rozšírených priezvisk, ani priezvisko nemusí spoľahlivo identifikovať určitú osobu, preto sa v neoficiálnom styku nositeľom rovnakých mien a priezvisk pridávajú rôzne prívlastky (prímená), ktoré túto dvojmennú štruktúru dopĺňajú (v minulosti najmä prímená, napr. *Gejzeje Milka Milanova*) alebo priamo nahrádzajú (prezývky: *Jozef Beňa* – prezývka *Burgyňa*, podľa zavalitej postavy). Vzhľadom na tieto dve, resp. tri najvýznamnejšie funkcie vlastných mien sa význam objektov – nositeľov propria, zvyrazňuje v jazyku aj graficky, pretože sa píšu

s veľkým začiatočným písmenom; táto ortografická osobitosť vlastných mien je však následkom, nie príčinou. Formálna rozdielnosť pri písaní apelatív a proprií sa však vždy v našom spisovnom jazyku nepociťovala. V prvom kodifikovanom jazykovom útvere – v bernolákovčine, sa okrem proprií (napr. *Dunaj, Michal*) aj apelatíva a slová, ktoré sa v oslovení vzťahovali na osoby, zrejme podľa vzoru nemeckej gramatiky, písali s veľkým začiatočným písmenom, hoci sa za propriá nepovažovali (napr. *Dom, Zem, Jejich Milosť, Oni, Dústojný Veľkomožný, Nemec, Slovák, Viedenčan* a pod.).²²³ V štúrovčine sa okrem vlastných mien písali s veľkým začiatočným písmenom len apelatíva s honorifikačnou nacionálnou funkciou (*Slovenskí, Tatranskí* a pod.).

Pravopisná stránka apelatív a proprií sa odlišuje aj v tom, že vo vlastných menách sa často štandardizáciou petrifikovali, ako sme uvádzali už skôr, aj hláskové a fonologické nárečové osobitosti či historické lexémy, ktoré sa často v tvare spisovného slova explicitne nevyjadrujú alebo sa v spisovnom jazyku už nevyskytujú, napr. OM *R-i-p-ka* (namiesto *-y- je -i-* a v mene sa realizovala aj znelostná neutralizácia, asimilácia) ← apel. *rybka*, ale doložené je aj OM *R-y-b-ka*, OM *Blaško*, ale aj OM *Blažko* (porov. Blanár, 1996, s. 100), OM *Kor-y-t-ár*, ale aj OM *Kor-i-čár* (obe z apel. *koryto*), OM *Dever* ← z apel. *dever* „žene mužov brat, švagor“; ON *Boleráz*, ON *Majcichov*, ON *Antol* a pod. V komunikácii často dochádza k stieraniu hraníc medzi vnímaním apelatívneho či propriálneho pomenovania objektu, čo môže byť spôsobené viacerými faktormi. Komunikačná nejednoznačnosť pri rozhodovaní o vlastnom či všeobecnom mene môže byť spôsobená významovými posunmi, ale aj nedostatočným prehľadom a poznaním používateľov jazyka. S nejednoznačnosťou spojenou s takýmto rozhodovaním sa o príznaku propriálnosti alebo

²²³ Upúšťame od tradičného bernolákovského pravopisu a v príkladoch zapisujeme fonémy súčasnými grafémami a bez hypertrofie diakritiky na mäkkých konsonantoch (nie teda napr. *Dunag, Gegich Milosť, Dustogní Veľkomožní, Němec, Slowák, Wid'enčan* a pod.; porov. Bernolák, 1964, s. 149, 389).

apelatívnosti určitých objektov možno stretnúť takmer v každodennej komunikácii. Spoľahlivo a korektne sa rozhodnúť môže len ten, kto má o objektoch, pri ktorých je diskutabilná miera propriálnosti a apelatívnosti, dostatočné informácie. Ani dostatok informácií však nemusí byť vždy spoľahlivým kritériom, preto sa rozlišovanie medzi apelatívami a propriami v jazykovej praxi môže vyznačovať istou nejednoznačnosťou.

3.1 Pravopisná problematika niektorých typov vlastných mien

Problematike prostriedkov identifikácie ako stále aktuálnemu problému pri rozlišovaní onymickej designácie a referencie vo vzťahu objekt – názov sa venoval M. Majtán (2011) a otázkam ortografickej nejednoznačnosti písania niektorých typov vlastných mien, ktorá z týchto vzájomných apelatívno-propriálnych vzťahov vyplýva, sa napr. v konferenčnej štúdii s názvom *Soták – apelatívum, či proprium? Alebo o onymickej stránke skupinových názvov* venoval aj J. Krško (2015, s. 83 – 87), v odborných štúdiách *Ako písať horná Nitra alebo Horná Nitra?* (2014a) a *Problematika písania veľkých písmen v toponymách v slovenčine* (2020) I. Valentová či v dvoch častiach ucelenej štúdie *K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien* I. Hrubaničová (2020, 2021).

Jedinečnosť objektov, pomenovaných v jazyku vlastnými menami, sa explicitne zvýrazňuje formálnou odlišnosťou (veľké začiatkové písmeno) vlastného mena od apelatívneho pomenovania a táto odlišnosť je aj kodifikačne ukotvená v slovenskej ortografii. Písanie slova s veľkým písmenom však nemusí byť vždy znakom propriálnosti, ale v niektorých prípadoch je len záležitosťou (štylistického) konsenzu (napr. adjektívne vyjadrenie posesívnej príslušnosti určitého objektu inému objektu, pomenovanému antroponymom, na znak úcty v epištolárnych textoch alebo v titulových

osloveniach pri slávnostných prejavoch: *Katkina sukňa, Jurajov stôl, ďakujem Ti, prosím Vás, Jeho Excelencia, Vaša Eminencia, Vaša Spektabilita, Vaša Magnificencia* a pod.).

Jazyková prax ukazuje, že problematika ortografickej nejednoznačnosti môže vznikáť pri slovách a slovných spojeniach, pri ktorých nemožno bez ovládania všeobecných poznatkov spoľahlivo určiť, či ide o vlastné meno, alebo o označenie objektu vo všeobecnosti, či k dajakému javu pristupovať ako k výnimočnej udalosti, alebo k všeobecnej udalosti, prípadne sa v našom jazyku nachádzajú aj také vlastné mená, ktorých forma je v súčasnosti ortograficky ťažko odôvodniteľná. V prvom prípade môže ísť o názvy alebo všeobecné označenia vrchov, pohorí, dolín, riek, potokov, ale aj iných objektov (kaštiele, hrady, zámky, inštitúcie, časopisy a pod.). Ťažko sa bez všeobecných poznatkov rozhodnúť, najmä pokiaľ ide o objekty, ktoré sa nachádzajú v iných krajinách, či slovo, ktoré označuje určitý objekt, možno vnímať ako vlastné meno alebo len všeobecné meno. Bez univerzálnych poznatkov je na spoľahlivé rozlíšenie v takýchto prípadoch potrebný minimálny kontext²²⁴: *Vysoké hory* (názov konkrétneho orografického celku)/*vysoké hory* (hory s veľkým výškovým rozdielom); *Oponický kaštieľ* (názov kaštielea)/*oponický kaštieľ*²²⁵ (jeden z kaštieleov v Oponiciach); *Jazykovedný časopis* (názov jedinečného časopisu)/*jazykovedný časopis* (časopis o jazykovednej problematike), *Západosibírska nížina* (názov konkrétnej nížiny)/*západosibírska nížina* (nížina v západnej časti Sibíri). Niekedy však nie je postačujúci ani minimálny kon-

²²⁴ Porov. napr. *u háje/U háje* (Dokulil, 1977).

²²⁵ V obci Oponice sa nachádzajú dva kaštiele, ktoré domáci rozlišujú názvami *Veľký (renesančný) kaštieľ* a *Malý (renesančný) kaštieľ* (Op, 2014). Ak by sme teda tvar *Oponický kaštieľ* mali vnímať ako vlastné meno jedného z oponických kaštieleov, takýto názov by spoľahlivo objekt neidentifikoval a neodlíšil od iného, podobného objektu. Rovnako neprehľadná situácia je aj v niektorých ďalších obciach s dvoma či viacerými rovnakými objektmi (napríklad v obci Trstín v okrese Trnava) a pokiaľ niekto situáciu v obci nepozná, nedokáže rozhodnúť, či ide o vlastné meno, alebo apelatívum.

text, pretože mnohé z objektov, ktoré nemajú ustálený napr. historický názov, sa v komunikácii vnímajú funkčne aj formálne raz ako vlastné meno, inokedy zasa ako meno všeobecné (napr. *jablonický kaštieľ*/*Jablonický kaštieľ* oproti napr. názvu kaštieľa *Betliar*), hoci ak ide iba o jeden objekt v obci, z hľadiska onymickej identifikácie a ortografickej normy by sa označenie takéhoto objektu malo vnímať ako vlastné meno.

V druhom prípade sa pravopisnou nejednoznačnosťou môžu vyznačovať aj označenia mnohých (významných) dejinných udalostí. Práve ich významnosť zohráva často úlohu v tom, či ide o názvy špecifických, individuálnych udalostí, alebo len o názov udalosti vo všeobecnosti. Pri slovných spojeniach *prvá svetová vojna*, *druhá svetová vojna*, *tridsaťročná vojna* nejde iba o jednu významnú akciu, ale dlhodobé boje, no na druhej strane zasa ide o jednu významnú historickú udalosť. Rovnako dvojako možno pristupovať aj k slovným spojeniam *Nežná revolúcia/nežná revolúcia*, *Arabská jar/arabská jar*, *Oranžová revolúcia/oranžová revolúcia*, *Víťazný február/víťazný február*, *Pražská jar/pražská jar*. I. Hrubaničová (2012, s. 15) uvádza, že k forme s malým alebo veľkým začiatočným písmenom mohlo viesť rozličné chápanie a hodnotenie pomenovanej skutočnosti: písanie slovného spojenia s malým začiatočným písmenom mohol spôsobiť fakt, že sa nevníma ako jedna udalosť, ale ako viacero po sebe nasledujúcich udalostí vo viacerých krajinách, táto forma slovného spojenia môže mať pôvod aj v ideologickom váhaní, či skutočne možno revolučnú vlnu považovať za udalosť dejinného významu, prípadne že ide o pomenovanie akoby zvonka, nezaujato. Avšak posledným argumentom sa dá rovnako dobre zdôvodniť aj jedinečnosť udalosti a forma takéhoto slovného spojenia s veľkým začiatočným písmenom, pretože je bežné, že aj v minulosti nedávali vlastné mená rôznym objektom len domáci, „zaujatí“ obyvatelia, ale predovšetkým „cudzí“, vychádzajúc často z expresívnych príznakov (napr. prezývkové obyvateľské mená či názvy). Propriálne vnímanie môže mať svoje zdôvodnenie aj honorifikovaním významnej dejinnej udalosti pre určitý národ. Pri

vysvetľovaní ortografickej normy písania takýchto typov názvov I. Hrubaničová (tamže) uvádza: „*Miera neurčitosti vzniká všade, kde sú uplatniteľné viaceré prístupy (jazykovosystémové, hodnotové, ideologické, psychologické, citové), kde možno použiť viac argumentov, pričom spoločenstvo nedosiahne prirodzenú potrebu akceptovať a formálne dávať najavo iba jeden argument. Toto je hlbšie v nás ako akékoľvek zhora dané argumenty, ktoré musíme či už postupným sebapresvedčaním a pochopením, alebo vynútením prijať*“. Hoci s uvedenou citáciou musíme súhlasiť, na druhej strane takúto propriálnu neurčitosť nemožno zovšeobecňovať, pretože v mnohých iných prípadoch sa ortografická norma spoľahlivo aplikovať dá a pri nich sú pravidlá propriálnosti a apelatívosti jednoznačné a nepochybniteľné.

Istou mierou nejednoznačnosti bez poznania objektov sa vyznačujú aj vlastné mená, ktoré majú časť viacslovného názvu desémantizovaných. V takýchto prípadoch je však ortografická norma ustálená, no nejednoznačnosť tu vzniká pri rozlišovaní, či ide o vlastné meno, alebo apelatívum a spôsobuje ju nedostatok informácií o objekte. Nejde tu totiž o zložené názvy ani o sídelné názvy, no napriek tomu sa všetky slová v názve píšu s veľkým začiatočným písmenom. Tieto názvy sú podobné takým dvojslovným názvom, v ktorých druhá časť označuje apelatívne označenie druhu objektu, no v týchto názvoch sa apelatívna časť desémantizovala a v základnom význame lexikálny význam tohto slova vôbec nesúvisí s pomenúvaným objektom: *Krásna Hôrka* – ide o názov hradu, ale druhé slovo v názve neoznačuje druh objektu, ale skôr lokalizáciu (hrad nachádzajúci sa na vrchu, hore, prípadne vznikol transonymizáciou z iného vlastného mena; existuje však aj názov *Krásna hôrka*, ktorý je pomerne častý a skutočne sémanticky súvisí s označovaným denotátom (napríklad názov lesa v Bratislave-Vinohradoch, názov vrchu v obci Kraskovo pri Rimavskej Sobote). V týchto prípadoch už však apelatívum *hôrka* (*hora*) sémanticky súvisí s objektmi les a vrch, ktoré pomenúva, preto sa píše s malým začiatočným písmenom (porov. KSSJ, s. 193; SSSJ, s. 143, 144). Rovnako možno rozlíšiť názov

Červený Kameň, ktorý pomenúva hrad, no slovo *kameň* v názve sémanticky nesúvisí s hradom. V názve vrchu *Červený kameň* však už apelatívum *kameň* sémanticky s apelatívom *vrch* súvisí, preto sa píše s malým začiatočným písmenom.²²⁶ Okrem desémantizácie apelatívneho označenia druhu pomenovaného objektu však ortografická špecifickosť takéhoto typu názvov môže byť ovplyvnená aj skutočnosťou, že názvy objektov vznikli transonymizáciou z iného vlastného mena. Pri názvoch hradov, zámkov či kláštorov ako napr. *Červený Kláštor*, *Modrý Kameň*, *Dobrá Niva*, *Dobrá Voda*, *Veľký Kamenec* nemusí ich pravopis súvisieť len s desémantizáciou druhového označenia objektu (pri názve *Červený Kláštor* pomenovaný objekt (*kartuziánsky kláštor*) korešponduje s jeho druhovým označením v názve, preto nejde o desémantizáciu názvu), ale môže byť sekundárne ovplyvnený aj pravopisom osadného názvu obce, v ktorej katastri sa objekty nachádzali alebo nachádzajú, hoci za pôvodnejšie možno často pokladať názvy týchto historických stavieb, pri ktorých bola neskôr osada s rovnakým názvom založená). V týchto uvedených príkladoch a pri skupine osadných názvov sa rovnako ukazuje ortografická norma zápisu proprií ako záležitosť konsenzu, pretože sa narúša pomer: 1 individuálny objekt = 1 meno/názov.²²⁷

Špecifickou skupinou vlastných mien je skupina toponymických perifrastických názvov, ku ktorým je možný dvojaký prístup. Na jednej strane takéto typy názvov v komunikácii zastupujú jedineč-

²²⁶ Z hľadiska ortografickej systémovesti sa však natíska otázka, či by sa tento pravopisný princíp nemal využiť aj pri iných typoch desémantizovaných názvov (napr. TN *Biele studienky*/**Biele Studienky*; TN *Dlhá mláka*/**Dlhá Mláka*; TN *Dolný rybník*/**Dolný Rybník*; TN *Hlboké jazierka*/**Hlboké Jazierka*; TN *Horný potok*/**Horný Potok*; VN *Teplý vrch*/**Teplý Vrch* (okrem toho, názov vodnej plochy vznikol podľa ON) a pod.).

²²⁷ V súlade s ortografickou normou sa vo viacslovných osadných názvoch píšú všetky plnovýznamové slová s veľkým začiatočným písmenom, no pomenúva sa len jeden denotát (porov. však ON *Závada pod Čiernym vrchom*, v ktorom sa plnovýznamové slovo *vrchom* píše s malým začiatočným písmenom, pretože je súčasťou oronyma *Čierny vrch*); porov. napr. ON *Teplý Vrch*.

né denotáty, takže sú plnohodnotným komunikačným zástupcom oficiálneho a štandardizovaného vlastného mena, podobne ako pri obrazných antroponymách – antroponomázii (napr. *Ludovít XIV. – Kráľ Slnko*, *Richard I. – Richard Levie srdce*, *J. Holly – Slovenský Homér*, *Alen Halilović – Chorvátsky Messi* (porov. Radačovský, 2020)²²⁸). Prirodzene, pri rôznych neustálených opisných pomenovaniach musí byť z kontextu jednoznačné, že sa perifrastický názov vzťahuje výhradne na konkrétny jedinečný denotát pomenovaný vlastným menom. Nazdávame sa teda, že názvy ako *Krajina tisícich jazier* (Fínsko), *Krajina gejzírov* (Island), *Krajina helvétskeho kríža* (Švajčiarsko), *Krajina fjordov* (Nórsko), *Krajina galského kohúta* (Francúzsko) a pod. možno vzhľadom na predchádzajúce vysvetlenie vnímať ako vlastné mená, čo možno podoprieť aj tvrdením: „Vlastným menom sa stáva akékoľvek všeobecné pomenovanie (jednoslovné alebo viacslovné) použité na označenie jedinečného predmetu...“ (PSP, s. 51). Na druhej strane mnohé z vlastných mien s bližšie nešpecifikovaným významom či okazionálnych vlastných mien tohto typu nedokážu svojho nositeľa spoľahlivo identifikovať, čo môže spôsobiť komunikačnú nejasnosť, čím sa zasa potláča základná funkcia vlastného mena. Takýto typ vlastných mien má komunikačnú platnosť obmedzenú regionálnym kultúrnym kontextom, respektíve regionálnym vedomím (napr. *Mesto na Dunaji* (podobne *Krásavica na Dunaji* alebo názov s negatívnym významom *Bradavica na Dunaji*): používa sa často na označenie Bratislavy, no

²²⁸ Donedávna bolo pomerne neustálené aj písanie kresťanských prívlastkov významných svätcov či božských osôb. Keďže prívlastok niekedy zastupuje jeho nositeľa – jeden denotát (podobne ako pri ustálených perifrastických názvoch štátov), pri spoľahlivom stotožnení prívlastku so svätcom či božskou osobou, by sa mal aj prívlastok považovať za vlastné meno a mal by sa písať s veľkým začiatočným písmenom (napr. *Svätý Jozef Pestún* alebo len *Pestún*, *Svätá Mária Orodovnica/Bohorodička/Pomocnica* alebo len *Orodovnica/Bohorodička/Pomocnica*, *Ježiš Spasiteľ/Výkupiteľ* alebo len *Spasiteľ/Výkupiteľ*, podobne *Učiteľ*, *Mesiáš*, *Jozef Robotník*, *Maxim Význavač*); porov. Masár – Ondica – Považaj – Sitárová – Škvarnová, 2009, s. 37 – 44.

v európskom kontexte sa môžu rovnako dobre takto opisne pomenovať aj iné veľké mestá ako Budapešť, Belehrad; *Mesto na sopke* – v istom časovom období pomenovanie mesta Leopoldov v tlačí). Na identifikáciu, resp. správne dekódovanie vlastného mena tu používateľovi chýba poznanie motivácie, „príbehu“ takéhoto perifrastického názvu, jeho ustálenosť, rozšírenie v komunikácii a pod. Podobná nejednoznačná situácia vzniká aj pri špecifickej skupine perifrastických skupinových antroponým, ktoré sa často používajú v rôznych oblastiach žurnalistickej praxe (napr. spravodajská, športová). Hoci z pohľadu plnenia základných funkcií vlastného mena je nazeranie na skupinové antroponymá rôzne (porov. napr. Blánár, 2009, s. 17), tejto skupine vlastných mien venujeme na tomto mieste pozornosť najmä z dôvodu, že aj pri niektorých z nich môže dochádzať k funkčnej a ortografickej nejednoznačnosti, pri ktorej je treba rozlišovať medzi apelatívnym a propriálnym vnímaním takýchto pomenovaní. Ide najmä o prípady, keď sa namiesto názvu mesta v športovej praxi použije ich obrazný prívlastok. Ak tento prívlastok v plnej miere zastupuje vlastné meno a v komunikácii by mohlo prísť z dôvodu totožnej formy k zámene s apelatívom, bolo by vhodné vnímať tieto prívlastky ako vlastné mená a písať ich s veľkým začiatočným písmenom (napr. hokejové mužstvo NHL z mesta Saint Louis má prívlastok *Blues* (*blues* „americká černošská ľudová pieseň alebo typ džezovej hudby“; porov. KSSJ, s. 70) a v médiách sa často na označenie členov tohto tímu používa prívlastok *Bluesmani*; podobne *New Jersey Devils* → *Diabli*, *Dallas Stars* → *Hviezdy*; v NBA napríklad *Utah Jazz* → *Džezmeni* a pod.).²²⁹ Hoci pravopisné pravidlá musia byť pre používateľov spisovného jazyka jednoznačné a presné, pri pravopisných princípoch, pri ktorých môže vznikať istá forma nejednoznačnosti na osi

²²⁹ Všetky takéto prívlastky majú zväčša v lexikálnej zásobe apelatívne pendanty: *bluesmani*, *diabli*, *hviezdy*, *džezmeni* (*jazzmani*). Iným prípadom sú však skupinové označenia osôb (napr. *slovanista*, *matičiar* a pod.), ktoré sa vnímajú ako apelatíva a ich pravopis je jednoznačne kodifikovaný v PSP (2000, s. 56).

propriálnosť – apelatívnosť, by mala byť ponechaná určitá miera voľnosti a vlastnej interpretácie, avšak logicky a pravopisne argumentovateľná.

Zopár ďalších poznámok k ortografickej norme písania niektorých vlastných mien

Organizácia Spojených národov

Po prvej svetovej vojne so zámerom ochraňovať svetový mier založili víťazné mocnosti Spoločnosť národov. Termín Spojené národy použil v roku 1942 americký prezident F. D. Roosevelt. Krátko pred koncom druhej svetovej vojny sa uskutočnila konferencia Spojených národov a v tom istom roku bola založená *Organizácia Spojených národov*, ktorá v podstate nahradila jej predchodkyňu – *Spoločnosť národov*. Dá sa povedať, že pri tomto názve nejde o typický zložený názov, v ktorom by boli obsiahnuté dva názvy dvoch samostatných objektov, ale ide iba o jeden objekt s jedným názvom. Týmto sa teda porušuje ortografická norma, keď sa v jednom, hoci viacslovnom, zato však jednoduchom názve, označujúcom jednu inštitúciu, píše dve veľké začiatkové písmená, pretože paralelne s Organizáciou Spojených národov už samostatná organizácia Spojené národy neexistuje – zanikla práve vznikom Organizácie Spojených národov. V názve sa však azda zvyrazňuje honorifikácia pôvodnej organizácie. Berúc do úvahy skutočnosť, že z povedomia používateľov jazyka sa táto história vzniku organizácie a aj názvu vytratila, azda by sa teda mal názov písať ako zložený, zato však jeden denotát pomenúvajúci názov – **Organizácia spojených národov*. Na porovnanie, v českom jazyku sa v názve *Organizace spojených národů* už slovné spojenie *Spojené národy* nevnímajú ako vlastné meno, resp. na časový a motivačný posun už český pravopis zareagoval ortografickou úpravou $S > s^{230}$; porov. napr. v Angličku

²³⁰ SSJČ, 2014.

United Nations Organisation alebo vo Francúzsku *Organisation des Nations Unies*.²³¹

Pravopis derivátov od etnických a obyvateľských mien

Slová *tiežslovák*, *hejslovák* (podobne aj ďalšie tvary so slovo-
tvornou štruktúrou obsahujúcou slovotvorný základ etnického či
obyvateľského mena a prefixoid, dodávajúci derivateme ironizu-
júci sémantický odtienok, napr. *tiežbratislavčan*, *huránemec*, *kvá-
zifrancúz* a pod.) sú formy označenia príslušníkov (slovenského)
národa (po zámene slovotvornej časti, ktorá označuje národnosť,
však môže, prirodzene, označovať akúkoľvek národnosť) s ex-
presívnym, ironickým alebo pejoratívnym príznakom. Slovo *hej-
slovák* má ironizovať zisťný či zdanlivý nacionalizmus, v prípade
slova *tiežslovák* ide o dehonešujúce označenie občana slovenskej
národnosti, ktorý sa za svoj pôvod hanbí a nepriznáva sa k nemu.
V týchto pomenovaniach nejde o označenie konkrétnej národnosti,
absentuje tu nocionálnosť, preto dochádza k zániku propriálneho,
identifikačného, príznaku a slovo sa aj formálne vníma ako apela-
tívum. Forma *Neslovák* pomenúva inú národnosť ako slovenskú.
Takúto ortografickú normu kodifikoval už S. Cambel vo svojej
Rukováti spisovnej reči slovenskej (1902, s. 274). Práve bližšie
určenie národa je v takýchto slovách nie celkom presné. Slovo sa
síce v súčasnej kodifikácii vníma ako proprium, no dochádza tu
k disproporcii, pretože vlastné meno *Neslovák* nám nepomenúva
konkrétneho príslušníka určitého národa, ale pomenúva príslušníka
nekonkrétneho, akéhokoľvek národa okrem slovenského (predpona
ne- nám príslušnosť k národnosti neguje), čo sa vymyká základnej
funkcii vlastného mena identifikovať denotát.²³² Pri vlastnom mene

²³¹ OSN, 2014; v angličtine sa však píšu všetky plnovýznamové slová v ná-
zvoch s veľkými začiatočnými písmenami a skôr sa používa skrátenejší názov
United Nations, resp. franc. *Nations Unies*; porov. napr. rus. *Организация
Объединенных Наций* (*Organizacija Objedinenych Nacij*); porov. UN, 2019.

²³² O dvojakom písaní slova v tvaroch *Neslovák* i *neslovák* v rôznych časopi-

Exslovák je funkcia vlastného mena zachovaná, pretože predpona *ex-* len naznačuje, že vlastné meno pomenúva bývalého príslušníka konkrétneho národa („bývalý Slovák“). Iba na tento typ vlastného mena by sme mohli aplikovať aj ono Cambelovo zdôvodnenie, že ide o pomenovanie príslušníka konkrétneho národa, hoci v tomto prípade už bývalého.²³³ Nazdávame sa, že ako vlastné mená by sa teda mohli hodnotiť iba vlastné mená národností so zachovanou identifikačnou funkciou (*Slovák, Čech, Maďar, Poliak*) a bývalí príslušníci konkrétnych národov (*Exslovák, Exrakúšan, Exčeč, Exmaďar, Expoliak* a pod.).²³⁴ Stálo by teda za diskusiu, či by sa vlastné mená, ktoré nedokážu spoľahlivo identifikovať etnickú príslušnosť, nemali vnímať ako apelatíva a nemali by sa písať s malým začiatočným písmenom (**neslovák, *nemaďar, *nepoliak*; podobne ako expresívne slová *tiežslovák, hejslovák*). J. Krško (2015, s. 86) uvádza ako jeden z argumentov proti vnímaniu označenia *soták* (používateľ sotáckeho nárečia) ako vlastného mena neexistenciu oblasti **Sotácko*, na ktorú by sa označenie *soták/sotáci* fixovalo. Preto v prípadoch, keď nemožno istú skupinu ľudí (napr. používa-

soch písal v časopise Slovenská reč H. Bartek už v rokoch 1934 – 35 (s. 189; aj v roku 1935 – 36, s. 31) so všeobecným vysvetlením, že ide o označenie príslušníka iného národa a mená príslušníkov iných národov sa píše s veľkým začiatočným písmenom (*Neslovák, Nemaďar*).

²³³ L. Dvonč (1961a, s. 252) však tento pravopisný princíp na príklade slova *Exbratislavčan* nie celkom vhodne vysvetľuje a exemplifikuje. Podľa neho sa na základe príkladov *Neslovan* a *Praslovan* s veľkým začiatočným písmenom píše aj také národné, kmeňové a obyvateľské mená utvorené od vlastných zemepisných mien, ktoré majú aj nejakú predponu. Podľa tohto princípu by sa mohli s veľkým začiatočným písmenom písať aj už zmieňované prefixoidmi utvorené slová *tiežslovák, hejslovák, huráslovák* a pod.

²³⁴ Podobne by sa ako vlastné mená s identifikačnou funkciou mali vnímať aj etnické či obyvateľské mená s prefixoidom *polo-* (prefixoid nám len sémanticky dopĺňa antropobázu), ktoré sú síce zriedkavé, no najmä v žurnalistickej praxi sa pri uvádzaní niekoho pôvodu využívajú (napr. *Polojaponec* – viaže sa s etnickým pôvodom českého politika *Tomia Okamura*; *Poloangličan* a *Poloslovák* – súvisí s etnickým pôvodom speváka Miroslava Žbirku a pod.).

teľov špecifického nárečia) stotožniť a fixovať s konkrétnym územím, pomenovanie tejto skupiny či jednotlivcov v nej hodnotí ako apelatívum. Podľa tohto princípu si však možno položiť otázku: S akým konkrétnym územím sú viazaní nositelia vlastných mien *Neslovák*, resp. *Exslovák* a ďalšie etnické či sídelné deriváty s prefixom *Ne-* a prefixoidom *Ex-*?

Rovnako problematické môže byť aj písanie vlastných mien reálnych alebo fiktívnych obyvateľov vesmírnych planét. Všetky takéto mená by sa mali dôsledne vnímať ako propriá nielen pri iných planétach slnečnej sústavy, ale aj pri pomenovaní obyvateľov našej planéty, keďže ide o jednoznačné pomenovanie ľudí ako obyvateľov planéty Zem. Slovo *Mart'an* („obyvateľ planéty Mars“) sa v súčasnej kodifikácii vníma ako proprium, no slovo *pozemšťan* („obyvateľ Zeme“; KSSJ, s. 541) sa vníma ako apelatívum, hoci ide rovnako o pomenovanie obyvateľa planéty. Nazdávame sa, že v záujme dôslednosti a systémovosti by sa mohlo aj slovo **Pozemšťan* vnímať ako proprium a písať sa s veľkým začiatočným písmenom.

Neustálenosť ortografickej normy si možno všimnúť aj pri písaní niektorých zložených vlastných mien. V textoch preto dochádza k rôznym formám ich zápisu, čo odporuje systémovosti ortografických pravidiel slovenského jazyka. Do istej miery diskutabilné je písanie názvov rôznych podujatí, ktoré ako súčasť názvu obsahujú radovú číslovku určitého ročníka. Písanie takýchto názvov je v jazykovej praxi pomerne neustálené: napr. *VIII. kolokvium mladých jazykovedcov*, *13. Medzinárodná výstava mačiek v Banskej Bystrici* (názov je doložený aj s tvarom medzinárodná), *8. Medzinárodná konferencia MARS*, *8. konferencia Slovenskej terminologickej siete*, *IV. Celoslovenská konferencia o štatistike v zdravotníctve Med-Stat 2013*, *7. Medzinárodná konferencia podnikateľských subjektov a ICC*, *33. celoslovenská konferencia Sekcie sociálnych sestier a sociálnych pracovníkov Slovenskej lekárskej spoločnosti*, *4. medzinárodná výstava chovateľských potrieb* a pod. (Google, 2014, SNK, 2014). V uvedených príkladoch si možno všimnúť, že názvy sa vyznačujú ortografickou neustálenosťou v časti, ktorá nasledu-

je za radovou číslovkou. Nazdávame sa, že v takýchto prípadoch nejde o jednoduché, ale o zložené názvy, v ktorých radová číslovka pomenúva jeden denotát – názov jedného konkrétneho ročníka istého stabilného podujatia konaného v tom roku (jedinečná udalosť), a druhý názov pomenúva druhý objekt – názov samostatne existujúceho jedinečného a tradičného podujatia bez ročníkovej špecifikácie (*VIII. Kolokvium mladých jazykovedcov* – názov konkrétneho ročníka určitého podujatia a súčasne názov jedinečného periodického podujatia – *Kolokvium mladých jazykovedcov*). Ide teda o dva názvy, preto by sa jedinečnosť mohla viazať aj na názov podujatia, ktoré v komunikácii funguje samostatne, bez radovej číslovky, čo nám dokáže aj úprava formy názvu, keď doň doplníme substantívum *ročník*: *VIII. ročník Kolokvia mladých jazykovedcov* (*Ôsmy ročník Kolokvia mladých jazykovedcov*). Správna forma zápisu vlastného mena by teda azda mohla byť **VIII. Kolokvium mladých jazykovedcov*. Podobne by sa teda dalo pristupovať aj k iným analogickým názvom, pomenúvajúcich na jednej strane jedinečnú udalosť vyjadrenú ročníkom a na druhej strane cyklické podujatie: **8. Konferencia Slovenskej terminologickej siete* (ide tu až o tri názvy: názov konkrétneho ročníka, názov periodického podujatia a názov fóra pre odbornú terminológiu v slovenčine), **7. Medzinárodná konferencia podnikateľských subjektov a ICC*, **33. Celoslovenská konferencia Sekcie sociálnych sestier a sociálnych pracovníkov Slovenskej lekárskej spoločnosti*, **4. Medzinárodná výstava chovateľských potrieb*, **13. medzinárodná výstava mačiek v Banskej Bystrici*. Treba však osobitne zdôrazniť, že časti týchto viacslovných názvov ako *konferencia*, *medzinárodná konferencia*, *celoslovenská konferencia*, *medzinárodná výstava (mačiek)* a pod. možno vnímať aj ako druhové označenia, ktoré síce sú súčasťou onymického obsahu, ale majú k propriu iba referenčný vzťah (porov. Blanár, 1996, s. 32; Valentová, 2014b, s. 122; Majtán, 2011, s. 16). Názvy takýchto podujatí, ktoré sa skladajú z apelatívnych komponentov, možno zaradiť k tzv. ambimodálnym vlastným menám (porov. Dokulil, 1977). Iná norma písania veľkých písmen by

sa azda pripúšťala pri takých typoch názvov, keď po poradovom pomenovaní ročníka konferencie nemusí bezprostredne nasledovať názov podujatia alebo je cyklické podujatie pomenované osobitným vlastným menom, napr. *8. medzinárodná konferencia Schola 2007*, *8. medzinárodná konferencia MARS*, *IV. celoslovenská konferencia o štatistike v zdravotníctve MedStat 2013*, kde sa periodické podujatia pomenúvajú osobitnými vlastnými menami *Schola 2007*, *MARS*, *MedStat 2013*.

K uvedeným komentárom možno teda zovšeobecňujúco zhrnúť, že v prípade objektov, ktoré nemajú ustálený napr. historický názov (napr. *Jablonický kaštieľ*) a ide iba o jeden objekt v obci či meste, z hľadiska onymickej identifikácie a ortografickej normy by sa označenie takéhoto objektu malo vnímať ako vlastné meno a písať sa s veľkým začiatočným písmenom. Pri zápise názvov, pri ktorých môže vzniknúť istá forma nejednoznačnosti na osi propriálnosť – apelatívnosť (*Nežná revolúcia/nežná revolúcia*, *Arabská jar/arabská jar*, *Oranžová revolúcia/oranžová revolúcia* atď.) alebo pri perifrastických názvoch s regionálnou platnosťou (*Mesto na sopke/mesto na sopke*, *Mesto na Dunaji/mesto na Dunaji*), by sme odporúčali ponechať určitú mieru voľnosti a vlastnej kontextovej interpretácie, avšak logicky a pravopisne argumentovateľnej. Novšie I. Hrubaničová (2020, s. 31) už rozlišuje medzi formou s malým písmenom *nežná revolúcia* ako apelatívne označenie založené na oxymorone, označujúce „typ nenásilnej a neozbrojenej zmeny spoločenského zriadenia, ktoré sa primárne spája s našimi dejinami na prelome rokov 1989 – 1990“, a formou s veľkým písmenom *Nežná revolúcia*, ktorá plní funkciu vlastného mena a pomenúva významnú dejinnú udalosť, ktorá je synonymná s pomenovaním *November (1989)*. Práve pri zápisoch názvov dejinných udalostí sa môže prejavovať vysoká miera subjektivity či silný vplyv tradície, čo môže bežných používateľov jazyka zneisťovať. Napr. pri pravidle zápisu *druhá svetová vojna* – najväčšieho a najrozsiahljšieho ozbrojeného konfliktu v dejinách ľudstva, nepostačuje argumentácia, že sa podobne ako *prvá svetová vojna* či *versailský mier*, bežne píše

s malým začiatočným písmenom“ (porov. PSP, 2000, s. 65). Ťažko preto objektívne zdôvodniť, prečo má táto udalosť menší (historický) význam ako napr. *Októbrová revolúcia, Stalingradská bitka* či *Májové povstanie českého ľudu* (porov. aj úvahy J. Rusinkovej, 2020, s. 233). Písanie označenia *druhá svetová vojna* s veľkým začiatočným písmenom pripúšťajú v súlade s Pravidlami českého pravopisu aj I. Svobodová a kol. (2015, s. 247), hoci ho napokon odporúčajú písať s malým začiatočným písmenom.

Ustálené perifrastické názvy a prívlastky, spoľahlivo stotožniteľné s jedným konkrétnym objektom, by sme odporúčali písať s veľkým začiatočným písmenom (napr. *Krajina tisícich jazier, Krajina gejzírov, New Jersey Devils* → *Diabli, Panna Mária/Orodoznica, Ježiš/Spasiteľ* a pod.). Predmetom diskusie by azda mohlo byť aj ortografické prehodnotenie formy slov ako *Organizácia Spojených národov* na **Organizácia spojených národov, Neslovák, Nemaďar* na **neslovák, *nemaďar* (etnické či obyvateľské mená s prefixoidom *polo-* odporúčame zapisovať s veľkým začiatočným písmenom: napr. **Polojaponec, Poloangličan, Poloslovák* a pod.), *pozemšťan* na **Pozemšťan*. Diskutovať by sa dalo aj o spôsobe zápisu zložených názvov rôznych udalostí, pomenúvajúcich jedinečné a zároveň aj cyklické podujatie (onymická designácia alebo referencia?).

Aj napriek ustálenej a kodifikovanej hranici propria pri rôznych viacslovných názvoch (názvy ulíc, námestí a pod.) v Pravidlách slovenského pravopisu (2000) možno vidieť ešte aj v súčasnosti pri ich písanej forme rozkolísanosť. Na rozdiel od predchádzajúcich prípadov však táto rozkolísanosť nie je spôsobená funkčnou a pravopisnou nejednoznačnosťou, ale zväčša nedôslednosťou samospráv v používaní takýchto viacslovných názvov na úradných tabuliach a pod. Bežne sa môžeme stretnúť s názvami ako: *ulica Červenej armády, ulica Slobody, ulica Slovenského národného povstania, ulica Ľudovíta Štúra, ulica Padlých hrdinov* a pod.²³⁵ Typy

²³⁵ Táto rozkolísanosť má pôvod vo vydaní Pravidiel slovenského pravopisu z roku 1953, ktoré kodifikovali v súčasnosti už nesprávne tvary, keď sa s veľ-

viacslovných názvov, v ktorých sa samotný názov začína genitívnou formou, sú, na rozdiel od názvov v iných pádoch, do istej miery problematické, pretože genitív je partitívny pád a nedokáže v plnej miere pomenúvať a bez aspoň jedného slova v nominatíve by sa takýto názov vyznačoval sémantickou neúplnosťou. Názov *Ulica Ľudovíta Štúra* by sa mala vnímať ako názov aj s apelatívnou časťou v nominatíve, označujúcou druh objektu, pretože samotný názov v genitíve je s ňou bezprostredne spätý a bez neho je názov sémanticky a gramaticky neúplný (napr. (ulica) Ľudovíta Štúra, ale „aký objekt, čo“ Ľudovíta Štúra?). Pri takýchto typoch viacslovných genitívnych názvov funguje spoľahlivé logické pravidlo, že viacslovný názov by sa mal začínať vždy slovom v páde, ktorý priamo pomenúva objekt, teda v nominatíve, pretože ide o základný, nepríznakový a priamy pád, ktorý má základnú nominatívnu, teda pomenovaciu funkciu. Názvy s nezhodným prívlastkom, prípadne viacerými nezhodnými prívlastkami preto nemožno začínať genitívnou formou, pretože nám absentuje priame pomenovanie objektu. Prírodzene, v niektorých prípadoch ide o zložené názvy, preto sa v nich musia rešpektovať všetky osobitné názvy s veľkým začiatočným písmenom. Napr. názov *Ulica Červenej armády* pomenúva ulicu, ale zároveň aj metaforicky pomenúva sovietsku armádu – *Červená armáda*, *Ulica Slovenského národného povstania* obsahuje názov ulice a významnej dejinnej udalosti – *Slovenského národného povstania* (často aj v skratke SNP). Pravopis ostatných názvov sa riadi rovnakým princípom: *Ulica slobody*, *Ulica Ľudovíta Štúra*, *Ulica padlých hrdinov* a pod. Názvy s tvarmi v ostatných

kým začiatočným písmenom vo viacslovnom názve písal nie nominatívny, ale genitívny tvar, napr. *ulica Partizánov*, *rad Socializmu*. V neskorších vydaniach Pravidiel slovenského pravopisu sa ako pevná súčasť názvu, píšuca sa s veľkým začiatočným písmenom, vnímal nominatívny tvar a časť názvu s funkciou nezhodného prívlastku sa písala s malým začiatočným písmenom, čiže *Ulica partizánov*, *Rad socializmu* (porov. Dvonč, 1961b, s. 299 – 309). Zaujímavosťou je, že neskoršie kodifikovaný spôsob zápisu viacslovných názvov odporúčali už prvé Pravidlá slovenského pravopisu (1931, s. 15).

nepriamych pádoch (napr. v lokáli) dokážu objekty pomenúvať a sú sémanticky úplné, preto sa nimi viacsovný názov začínať môže a apelatívum v nominatíve do názvu nevstupuje (napr. (ulica) *Pri pomníku*, (ulica) *K rybníku* a pod.).

Pravopisom prefixálne utvorených etnických či obyvateľských mien sa najnovšie v dvojdielnej štúdií s názvom *K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien* venovala aj I. Hrubaničová (2020, 2021). Pri príkladoch ako *Pseudoslovák*, *Najslovák*, *Antislovák*, *Superslovák* a pod. píše autorka (2020, s. 322 – 323) o pravopisnej rozkolísanosti uvedených etnických derivátov. Na spoľahlivé rozlíšenie ortografie týchto slov je však dôležité mať naporúdzi aj minimálny kontext (príklady zo SNK na tieto slová autorka neuvádza), v ktorom sa slovo vyskytuje, pretože v niektorých prípadoch môže ísť už o sekundárne pomenovanie, vzťahujúce sa na pomenovania objektov z iných onymických tried (napr. v prípadoch *Najslovák* či *Superslovák* môže ísť sekundárne už o pomenovanie dajakej súťaže alebo podujatia, nie o neutrálne či príznakové označenie nositeľa pomenovania s naznačením istej etnickej či obyvateľskej príslušnosti, preto môžu nové motiváty pôvodne expresívnych slov ako *superslovák*, *najslovák* a pod. príznak expresivity aj strácať a stávajú sa tak neutrálnymi, čo bez uvedenia konkrétnych príkladov však spoľahlivo posúdiť nemožno.

K úvahám o pravopise slov *Neslovák*, *Exbratislavčan*, *Polorus* či *hejslovák* na konci prvej časti jej štúdie (2020, s. 327) možno doplniť, že uvedené slová nemožno stavať na jednu slovotvornovýznamovú úroveň, pretože pri slovách s prefixom *ne-* (napr. *Neslovák*) nejde iba o „čiasťočnú modifikáciu neutrálneho významu etnickej alebo obyvateľskej príslušnosti“ (2021, s. 75), ale etnická príslušnosť označovaného sa nedá spoľahlivo identifikovať. Pri slovách s prefixoidom *ex-* (*Exbratislavčan*) či *polo-* (*Poloukrajinec*) sa však etnicita či obyvateľská príslušnosť, hoci nie súčasná či úplná, naznačuje.²³⁶ Pri úva-

²³⁶ V niektorých prípadoch odvodenín od obyvateľských mien s prefixom *ex-* však nemusí ísť o vyjadrenie bývalej príslušnosti k určitej sídelnej jednotke, ale

hách o ortografickom zápise slov *Neslovák/neslovák* ich I. Hrubaničová (2021, s. 69 – 70) teda na základe vyjadrenia výlučnosti vo vzťahu ku konkrétnej etnickej alebo obyvateľskej príslušnosti, naopak, odporúča písať s veľkým začiatočným písmenom a svoj názor podporuje aj rozkolísaným používaním negovaných frazeologizovaných vlastných mien (napr. *Fico-Nefico/nefico*, *Bratislava-Nebratislava/nebratislava*, *Mečiar-Nemečiar*) a dopĺňa, že „ak by sme takéto podoby písali s malým písmenom, môžeme si položiť otázku, čo označuje slovo *nefico*, *nebratislava*, *nemečiar*, keby stáli osve, zapísané malým písmenom“. Tu však zasa ide o nesúvisiace a kontextovo podmienené príklady, pretože pri frazeologizácii vždy dochádza k prenášaniam významu, takéto slovné zvraty sa používajú za účelom expresivizácie výpovede, takže je často autorským zámerom zachovať formu vlastného mena ako alúziu na jeho nositeľa. Vo frazémach, kde je pôvodné proprium jadrom frazémy, ako sme upozorňovali v tejto práci už skôr, by neutralizácia príznaku propriálnosti (apelativizácia) mohla viesť k oslabeniu významu frazémy, preto sa proprium zväčša neapelativizuje (napr. *začať od Adama*, *neveriaci Tomáš*; porov. však univerbizované slová z ustálených slovných spojení s vlastným menom s rovnakým významom, ktoré sa píšu s malým začiatočným písmenom: napr. *Achillova šľacha*, *Achillova päta* → *achilovka*, *Jóbova zvesť* → *jóbovka* či slovné spojenie *petrove kľúče* a pod.).

Pokiaľ ide o slovo *Ne-(slovák)*, proti jednoznačnému zapisovaniu s veľkým písmenom je aj skutočnosť, že podobne ako v iných prípadoch, aj v tomto prípade nejde vždy pri jeho použití v rôznych kontextoch iba o snahu vyjadriť inú etnickú príslušnosť ako tú, ktorá je obsiahnutá v slovotvornom základe, ale slovo na-

najmä v športovej žurnalistike môže metonymicky vyjadrovať bývalú príslušnosť k športovému tímu, reprezentujúceho mesto v istej športovej oblasti (napr. *Exkošičan R. Huna* – v minulosti hráč HC Košice, *Exružomberčanka Kovačevićová-Bogojevičová* – bývalá hráčka MBK Ružomberok a pod.). Hoci nemusí byť priamo obyvateľom reprezentujúceho mesta, ide o nociónálne použitie s naznačením príslušnosti k mestu či mestskému klubu.

dobúda aj negatívne ironické odtienky „ten, ktorý nemá rád isté etnikum, vystupuje proti nemu a pod.“, pričom tieto významy sa vyznačujú apelatívnosťou. I. Hrubaničová (2021, s. 71) dokonca navrhuje aj pri etnických derivátoch ako *tiežslovák*, *hejslovák*, *pseudoslovák* a pod. zapisovať ich podľa aktuálneho kontextu malým či veľkým písmenom, pretože podľa nej vyjadrujú význam príslušnosti k dajakej, v tomto prípade slovenskej etnicite.²³⁷ Pri slove *Ne-(slovák)* však o ortografickej ambivalentnosti podľa aktuálneho kontextu, ako sme naznačili vyššie, už neuvažuje. Návrh takéhoto liberálnejšieho prístupu k pravopisu pri (ironických) odvođeninách z etnických či obyvateľských mien má teda niektoré úskalia:

1. v prípadoch odvođenín etnických či obyvateľských mien s prefixoidmi *hurá-*, *tiež-*, *hej-*, *pseudo-* a pod., (vrátane odvođenín s prefixoidom *pro-*, ktorý vyjadruje „náklonosť k niečomu, obľúbenosť niečoho“) ide vždy primárne o viac či menej expresívne motivované pomenovania národností či obyvateľskej príslušnosti alebo náklonnosti k istému etniku, čiže primárne neplnia funkciu vlastného mena;
2. lexikálny význam, ktorý by explicitne vyjadroval etnickú či obyvateľskú príslušnosť, sa pri niektorých slovách v slovníku (napr. *huráslovák* „kto prejavuje lásku k Slovensku iba nadnesenými slovami a pátosom, nie činmi“, SSSJ, 2011) ani priamo neuvádza;
3. napr. prefixoid *pseudo-* naznačuje „falošnosť, nepravosť, negáciu“ významu slova v slovotvornom základe, pri komplexnejšom a systematickejšom pohľade by sa takto musel „uvoľniť“ aj pravopis iných eponým v expresívnom význame (*dora*, *jano*, *judáš* a pod.; porov. Ološtiak – Palková – Gavurová – Rešovská,

²³⁷ I. Svobodová s kolektívom autorov (2015, s. 66) pri písaní veľkých písmen v češtine uprednostnili systemizačný prístup, keď vo všetkých takýchto derivátoch odporúčajú písať iba veľké písmeno, pretože sa podľa nich z pôvodného propriálneho motivanta prenáša na prefix.

2018, s. 9)²³⁸, lebo aj tie sú motivačne späté s vlastnými menami, hoci tieto majú, prirodzene, aj svoje propriálne nociónálne pendanty;

4. v porovnaní s odvodeninami s prefixoidom *pseudo-* sa nám stiera významový rozdiel so slovami ako *antiameričan*, *antieurópan* a inými utvorenými slovami prefixoidom *anti-*, ktoré v súlade s PSP hodnotí I. Hrubaničová (2020, s. 324; 2021, s. 75) ako čisté apelatíva;
5. skorší návrh aplikácie slovotvorno-sémantického kritéria I. Hrubaničovej (2020, s. 325; tak aj 2021, s. 66), keď sa ako vlastné mená majú vnímať iba také, ktoré sú utvorené prefixmi modifikujúcimi význam odvodeniny z hľadiska rozsahu alebo času (vývoja), sa môže v niektorých prípadoch ukázať ako relatívny, pretože napr. aj v prípade prefixoidu *ultra-* („označujúci istú vlastnosť vo veľkej miere, obyčajne vysokú kvalitu výrobku a pod.“ (KSSJ, 2004), napr. *Ultraslovák*, *Ultranemec* a pod.) sa každý takýto derivát etnického či obyvateľského názvu rovnako vyznačuje istou mierou expresivity a možno ho považovať za synonymný s prípadmi typu *hej-* či *hurá-(slovák)* s významom „kto príliš zdôrazňuje, vyzdvihuje svoju slovenskosť, obyčajne iba slovami bez činov“, resp. „kto prejavuje lásku k Slovensku iba nadnesenými slovami a pátosom, nie činmi“ (KSSJ, 2004), prípadne so slovami *super-* či *extra-(slovák)*, ktoré sa však už vnímajú ako expresívne a s apelatívnym významom, čo však pripúšťa aj autorka (s. 326).

V druhej časti svojej štúdie (2021) už I. Hrubaničová pri rozlišovaní apelatívneho či propriálneho vnímania etnických či obyvateľských derivátov odporúča uplatniť významové kritérium (2021, s. 67), teda či „sa komunikuje etnická alebo obyvateľská príslušnosť (písanie s veľkým písmenom), alebo prísluš-

²³⁸ Zaujímavosťou je, že analyzované ironické odvodeniny z vlastných mien (*hejslovák*, *huráslovák*, *tiežslovák*, *pseudoslovák*) sa nám nepodarilo nájsť ani v Slovníku slovenských eponým (2018).

nosť k inej skupine... (písanie s malým písmenom)“ S takýmto prístupom okrem prípadu *Neslovák* možno len súhlasiť, avšak pri vlastných menách je azda z dôvodu odlišnosti onymického a apelatívneho významu vhodnejšie hovoriť o funkčnom, nie významovom kritériu.

Pri slangových označeniach etník či obyvateľských mien, pri ktorých I. Hrubaničová (2021, s. 72 – 73) uvádza, že sa pri nich váha, ako ich ortograficky zapisovať, by bol možno osožný práve funkčný pohľad na vlastné meno, pretože slová ako *Amík*, *Dederón*, *Rusák*, *Bohemiján*, *Pepík*, *Ostereicher*, no aj kalambúrne odvodeniny ako *Slopták* (aluzívne pomenovanie *Slováka*) predstavujú neoficiálne, slangové varianty oficiálnych etnoným, čiže primárnou funkciou aj takéhoto slangového slova je pomenovať etnicitu, preto ich možno v slovenskom jazyku vnímať ako vlastné mená. Takéto hodnotenie prevažuje aj v slovenských slovníkoch.²³⁹

Nazerat' na vlastné mená teda treba najmä z funkčného a štruktúrneho pohľadu. Keďže im na rozdiel od apelatív absentuje pojmová zložka, s výnimkou prezývok, ktoré predstavujú špecifický prípad, by mali byť vlastné mená nepríznačné: napr. *nežná revolúcia* „pokojná revolúcia“ – *Nežná revolúcia* „pomenovanie významnej historickej udalosti (to je jediná pojmová zložka tohto vlastného mena)“; podobne ako pri slovách napr. *kubo* („*hlúpy človek*“) a *Kubo* (hypokoristikum mena *Jakub*).

Pravopisom toponým a jeho možnými úpravami sa naposledy zaoberala aj I. Valentová (2020, s. 183 – 185). Najnovšie do nových Pravidiel slovenského pravopisu navrhuje viaceré úpravy písania veľkých písmen vo viacсловných toponymách: napr. písať s veľkým začiatočným písmenom všetky plnovýznamové slová vo viacčlenných

²³⁹ Prípady *židák*, *židáčik* s významami „*žid*, *skupáň*, *lakomec*“ v SSSJ (1965) a KSSJ (2003), ktoré uvádza I. Hrubaničová (2021, s. 74), sa v slovníkoch uvádzajú s malým písmenom, pretože nepomenúvajú etnicitu, ale iba vierovyznanie či expresívny apelatívizovaný význam, čo uvádza aj autorka.

názvoch popri názvoch miest a obcí a ich častí ako samostatných administratívnych jednotiek (napr. *Spišská Nová Ves, Nové Mesto nad Váhom, Karlova Ves, Dlhá Lúka* v Bardejove a pod.) aj pri:

1. administratívne nesamostatných častiach sídelných objektov (napr. *Vlčie Hrdlo, Žabí Majer, Jurajov Dvor* a pod.);
2. administratívne nesamostatných sídelných jednotkách, ako sú majere, osady, samoty (napr. *Balážov Majer, Valihorov Mlyn*);
3. terénnych názvoch – anojkonymách (napr. *Mengusovská Dolina, Ábelovský Potok, Na Košiar*);
4. kozmonymách (napr. *Mliečna Cesta, Halleyho Kométa, Humboldtovo More*). Záverom navrhuje aplikovať zásadu písania všetkých plnovýznamových slov s veľkým začiatočným písmenom aj pri písaní 5. všetkých zložených toponým, teda aj urbanónym, chorónym či chrématónym.

Navrhované, možno až revolučné zmeny písania veľkých písmen pri toponymách si však isto zaslúžia väčší priestor na diskusiu. Plne s nimi možno súhlasiť pri názvoch administratívne nesamostatných častí sídelných objektov a administratívne nesamostatných sídelných jednotkách, pri ktorých by došlo len k väčšej systematizácii pravopisného pravidla na všetky sídelné názvy, odlišujúce sa zväčša len administratívne.

Rovnako možno súhlasiť aj s jej návrhom (2020, s. 172), aby sa vo všetkých desémantizovaných názvoch písali s veľkým začiatočným písmenom aj označenia pomenovaného objektu. Podľa tohto pravidla, ktoré sa spomína aj v súčasných PSP (už skôr sme v tejto práci uvádzali príklady ako *Červený Kameň, Krásna Hôrka* ako demotivované pomenovania objektov a pod.), sme rovnako navrhovali (Závodný, 2020a), aby sa využívalo aj pri desémantizovaných anojkonymách (napr. pri názvoch polí *Biele studienky*/**Biele Studienky*, *Dlhá mláka*/**Dlhá Mláka*, *Dolný rybník*/**Dolný Rybník*, *Hlboké jazierka*/**Hlboké Jazierka*, *Horný potok*/**Horný Potok* či pri názve vodnej nádrže *Teplý vrch*/**Teplý Vrch* – názov vodnej plochy vznikol zrejme podľa ON, a pod.). Pri nastavení systémového pravidla zápisu aj pri iných typoch objektov (pole, lúka, močiar a pod.) sa

však môže situácia pre používateľov jazyka a štandardizačnú komisiu pri ÚGKK SR skomplikovať, pretože sa bude musieť zisťovať, či pomenovanie druhu objektu v názve a súčasná charakteristika pomenovaného objektu korešponduje. Pri anojkonymách sa tiež často zvýrazňujú dynamické premeny na úrovni jazyka (zmeny názvov terénnych objektov), no rovnako treba brať do úvahy, ako uviedla aj I. Valentová (s. 172), aj mimojazykovú skutočnosť – dynamické premeny pomenovaného objektu a sémantické prieniky medzi lexikálnymi významami slov, druhovo pomenúvajúcich objekty (napr. objekt stráň sa môže využívať aj ako pole, hora môže byť nielen les, ale aj vrch, lúka môže byť aj pasienkom; pri určitom objekte pomenovanom *Zadné pole* môže ísť aktuálne o poľnohospodársky obrábanú pôdu, no neskôr sa môže prestať obrábať a vznikne z nej lúka, čo by malo mať podľa tohto pravidla aj vplyv na pravopis pomenovania objektu, a teda by sa mala zapisovať ako *Zadné Pole?*).

Pri zložených názvoch s elidovaným substantívom označujúcim typ objektu (napr. *Medzi Zamrzlým, Na Barónskom, Medzi Bystrymi, Pod Brezovým, Na Birošovskej*) uvádza I. Valentová (2020, s. 179), že by sa mala aj substantivizovaná časť písať s veľkým začiatočným písmenom. Nesubstantívny slovný druh však v rámci substantivizácie preberá všetky funkcie substantíva, teda aj jeho apelatívnosť či propriálnosť, takže pokiaľ substantivizovaná časť nie je reliktom pôvodného názvu pred elipsou, aj napriek odporúčaniam I. Valentovej by sme sa skôr prikláňali k zachovaniu súčasného pravidla, aby sa ostatné časti zloženého elidovaného názvu písali s veľkým začiatočným písmenom iba v takom prípade, že išlo pôvodne o samostatný názov iného objektu (napr. v názve *Na Barónskom* písať aj substantivizovanú časť s veľkým písmenom iba vtedy, ak existovali v minulosti napr. názvy **Barónske pole, lúky* a pod.), teda tak, ako je to v ďalších uvedených príkladoch (*Na lužianskom, Medzi kračianskym, Pod družstevným* a pod.), čo pripúšťa aj autorka.

Pri univerzálnej aplikácii pravopisnej zásady písať všetky plnoznamové slová v názve s veľkým začiatočným písmenom aj pri

ostatných skupinách toponým (anojkoným, urbanoným, chrématoným a pod.) však treba zobrať do úvahy, že v takom prípade sa písanie veľkých začiatkových písmen ako hlavného identifikátora jedinečnosti objektu a spoľahlivého rozlišovania objektu v skupine rovnakých objektov z hľadiska funkčnosti stane marginálnou záležitosťou, ako je to v prípade využívania veľkých písmen napr. pri zdvorilostných a akademických osloveniach (napr. *Tvoj, Ty, Vaša Eminencia, Jeho Excelencia, Vaša Spektabilita* a pod.) a v plnej miere prestane platiť doteraz platná ortografická zásada zápisu proprií nesídelných objektov „1 individuálny objekt = 1 meno/názov“. Na jednej strane sa síce zjednotí a pravdepodobne v jazykovej praxi aj zjednoduší pravopis všetkých toponým, no z mimojazykového hľadiska, ktorým sa pri návrhoch vo veľkej miere argumentuje tiež, avšak iba v súvislosti s nepoznaním reálnej onymickej situácie používateľmi jazyka, môže zasa prijatie takéhoto návrhu, naopak, spôsobovať problémy so spoľahlivým porozumením textu, paradoxne pri tých používateľoch, ktorým bola doterajšia onymická situácia známa (napr. pri rozlišovaní objektov s homonymnými názvami: *Štrbské Pleso* – časť obce či vodný objekt?, *Červený Kláštor* – obec či kláštor?). Miera neurčitosti pri zápise vlastných mien, o ktorej sme písali napr. v našom článku z roku 2015 (Závodný, 2015b), pri rozhodovaní sa používateľov jazyka o správnom zápise slov je a bude prítomná vždy aj pri iných typoch názvov a nesúvisí to len so zápisom vlastných mien, ale aj apelatív, pričom na správny zápis menej známeho či neznámeho slova je dôležité poznanie objektu (či je tak pomenovaný) alebo poslúžia pisateľovi textu slovníky či iné informačné zdroje.

Pri všetkej úcte k tradícii je isto potrebné aktualizovať a do istej miery systematizovať pravidlá písania veľkých písmen, no rovnako je potrebné dokončiť či spracovať aj chýbajúce práce, v ktorých by boli spracované názvy so zápisom v súlade s Pravidlami slovenského pravopisu, v ktorých by sa dala správnosť zápisu overiť. Navrhované zmeny pravidiel nie sú zárukou, že sa v ďalších vydaniach lexikónov a príručiek tiež nevyskytnú chyby, no výrazné zmeny

môžu spôsobiť ešte väčšiu rozkolísanosť už ustálených pravidiel zápisu názvov. Cieľom nových PSP by malo byť zjednodušiť niektoré pravopisné pravidlá, no keďže ide o pravidlá, nemala by sa oslabovať ich preskriptívna funkcia a nechávať rozhodovanie iba na používateľoch jazyka. Jednoduchšie, ako premýšľať o kontextových konotáciách istého slova, je podľa nás zjednodušiť pravidlá správneho zápisu vlastných mien a ich vnímanie na základe ich funkčného statusu. Čiže ak pomenujeme dajaký jedinečný objekt konkrétnym menom či názvom, prípadne jeho rôznymi variantmi, vždy ide o pomenovanie jedinečného objektu, ktorého zápis by mal byť ortograficky odlišený veľkým písmenom. Vždy by však tiež každé proprium malo spĺňať základné funkcie vlastného mena a spoľahlivo identifikovať vlastným menom pomenovaný objekt. Výzva, že treba nastavovať systémové pravidlá a nevyberať z PSP len jednotliviny (Hrubaničová, 2021) platí len sčasti, pretože preskripciou systému a následnou exemplifikáciou, ktorá nastavenému systému odporuje, sa systém pravidiel výrazne naruša.

3.2 Používanie endoným a exoným v jazykovej praxi

Dynamická jazyková internacionalizácia a globalizácia (v hospodárskej, politickej, náboženskej, kultúrnej oblasti a pod.) okrem preberania a adaptácie cudzích apelatív do našej lexikálnej zásoby na úrovni langue či ich používania bez nutného prevzatia a zdomácnenia na úrovni parole²⁴⁰ (v porovnaní s úrovňou langue ide o oveľa väčšie množstvo slov) sa čoraz viac ukazuje aj pri používaní cudzích proprií v slovenských, najmä publicistických textoch, resp. pri používaní slovenských vlastných mien v cudzojazyčných textoch. Vlastné mená sa vo všeobecnosti okrem iných špecifik vy-

²⁴⁰ Ide najmä o používanie cudzích apelatív, ale najmä cudzích proprií v hovorených prejavoch, napr. v žurnalistickej oblasti, porov. napr. Závodný, 2015a.

značujú podobne ako frazémy istou idiomatickosťou (špecifickosťou pre určitý jazyk), ktorá je často pevne spätá s motivačnou jazykovou, ako aj mimojazykovou stránkou vlastného mena. Keďže onymická motivácia pri vzniku každého vlastného mena, teda aj pri primárne motivovaných propriách (vzniknutých priamo z apelatív), ustupuje do úzadia a do popredia sa dostáva funkčná stránka propria, aj pri formálnej totožnosti apelatíva a propria vo všeobecnosti nie je funkčne niektoré typy vlastných mien prekladať do iných jazykov, s výnimkou už vžitých²⁴¹ a štandardizovaných toponým (o nich viac nižšie) a chrématoným, čo sa v jazykovej praxi pomerne často nedodržiava. Konštatovanie M. Ološtiaka (2006, s. 13), že „s úzkou previazanosťou propria s mimojazykovou realitou súvisí aj to, že vlastné mená sa do cudzieho jazyka neprekladajú ani vtedy, keď je proprium s apelatívom formálne totožné“, možno lepšie špecifikovať pri jednotlivých základných onymických kategóriách – antroponymách, toponymách a chrématonymách.

Antroponymá (na oficiálnej úrovni rodné mená a priezviská) sú azda jedinou kategóriou vlastných mien, ktoré sa takmer bez výnimky do iného jazyka neprekladajú²⁴², no môžu sa do iného jazyka transponovať alebo transliterovať, pričom sa v takýchto prípadoch rešpektujú pravopisné princípy zápisu cudzích mien a názvov v preberajúcom jazyku.²⁴³ Napr. kuriózne, no módne rodné mená najmä

²⁴¹ I. Ripka (2008, s. 5) uvádza, že aj samotné slovo „vžitý“, podobne ako slová „zaužívaný“ či „adaptovaný“ nie sú úplne jasné a ich chápanie nie je jednotné.

²⁴² Netýka sa to však prekladov literárnych antroponým či toponým, ktoré sú v mnohých prípadoch prejavom kreativity autora diela a funkčne charakterizujú literárne postavy či prostredie, no bývajú aj prostriedkom satiry či ironie (napr. mená: *Nebojsa*, *Bystrozraký*, *Popoluška*, čižmár *Tesnošil*; názvy *Kocúrkovo*, *Bruchoslavice* a pod.); porov. napr. Majtán, 1972, s. 290 – 295; Palkovič, 1983, s. 370; Ološtiak, 2006, s. 14.

²⁴³ Najnovšie sa niektorým chybám pri transpozícii slovenských priezvisk do ukrajinčiny venovala S. M. Pachomovová (2016, s. 147 – 156; k starším prácam o pravidlách transpozície východoslovenských sídelných názvov do ukrajinčiny porov. napr. Bunganič, 1962). Okrem upozornenia na častú chybu slovenskej žurnalistickej praxe, že pri transliterácii z azbuky sa často mor-

v anglicky, ale v poslednom období aj v neanglicky hovoriacich krajinách ako *Apple*, *Sky*, *Wednesday* a pod. (porov. PL, 2015)²⁴⁴ sa v slovenských textoch nezmenia na rodné mená *Jablko*, *Obloha* či *Streda*²⁴⁵, prípadne naopak, slovenské priezviská ako *Krajčír*, *Mlynár* či *Skala* a pod. sa v cudzích textoch nezmenia na priezviská angl. *Taylor* (nem. *Schneider*), angl. *Miller* (nem. *Müller*) či angl. *Rock* (nem. *Felsen*). Väčšina vlastných mien spomedzi chrématónym (napr. názvy inštitúcií, organizácií, súťaží, udalostí a pod.) patrí k už spomínanej ambimodálnej skupine vlastných mien, pretože „sú motivované (apelatívnym) lexikálnym významom ich zložiek (hľadisko vzniku pomenovania), ale súčasne plnia základnú funkciu vlastných mien, t. j. identifikáciu jednotlivých objektov daného druhu, triedy (hľadisko platnosti v spoločenskej komuni-

fologicky deformujú adjektívne východoslovanské priezviská a v slovenčine sa chybné skloňujú ako substantíva (napr. lietadlo *Suchoj*, spisovateľ *Tolstoj*: nesprávne pádové tvary **Suchoja*, **L. N. Tolstoja*, dokonca **Suchojho*, **Tolstojho*, namiesto správnych adjektívnych tvarov *Suchého*, *L. N. Tolstého*; Pachomovová, 2016, s. 149; používateľom jazyka adresoval v Slovenskej reči výzvu na diskusiu o preferovaní substantívneho alebo adjektívneho skloňovania takýchto typov ruských priezvisk už v roku 1950/51 Š. Peciar, s. 58 – 60), uviedla aj niekoľko nevhodných zápisov slovenských priezvisk v ukrajinských textoch, napr.: zlý zápis slovenských adjektívnych priezvisk (priezviská *Konečný*, *Hladký* sa namiesto správneho ukrajinského zápisu *Конечний*, *Гладкий* chybné zapisujú ako **Конечни/Конечни*, resp. **Гладки*), vynechávanie mäkkého znaku (priezviská *Oravec*, *Kurec*, *Zvolenská* sa namiesto správneho zápisu *Оравець*, *Курець*, *Зволеньска* chybné zapisujú ako **Оравец*, **Курец*, **Зволенска*) a pod.

²⁴⁴ Z výskumu J. Bauka (2015, s. 148 – 149) vyplýva, že na Slovensku sa okrem pomenúvania potomkov podľa mien hrdinov a hrdiniek obľúbených telenoviel a filmov či známych športovcov a celebrit (napr. *Derick*, *José Armando*, *Kristián Ronaldo*, *Onur*, *Esmeralda*, *Melek*, *Šeherezáda*, *Shakira* a pod.) stáva trendom aj pomenúvanie potomkov dvoma, zriedkavejšie aj tromi menami kvôli jednoznačnejšej identifikácii nositeľa mena (zákon na Slovensku umožňuje zápis do matriky najviac troch rodných mien).

²⁴⁵ Podobne by zneli napr. slovenské preklady afrických mien: *Tene* (*Láska*), *Hawanya* (*Slza*), *Koumba* (*Pomocník*), *Ayeola* (*Dúha*), *Efuru* (*Dcéra neba*) a pod. (BAN, s. 14).

kácii); Blanár, 1996, s. 42, 43. Takéto typy názvov sa v jazykovej praxi pomerne často kvôli ich sémantickej a denotačnej prehľadnosti do iných jazykov prekladajú (napr. *World Health Organization (WHO)* → *Svetová zdravotnícka organizácia*, *North Atlantic Alliance (North Atlantic Treaty Organization, NATO)* → *Severoatlantická aliancia* a pod.).

Geografické názvy sa z hľadiska používania a ich prekladu v cudzojazyčných textoch vyznačujú najvýraznejšími špecifikami, a preto tejto problematike venujeme najväčší priestor. V súvislosti s interlingválными prechodmi a adaptáciou takýchto vzhľadom na východiskový jazyk autochtónnych geografických názvov – toponým, môžeme vymedziť dva termíny – endonymum a exonymum.

Podľa Smernice na štandardizáciu geografických názvov (SŠGN, 2015, s. 8) je endonymum „názov geografického objektu v niektorom oficiálnom jazyku (oficiálnych jazykoch) používanom na území, na ktorom sa geografický objekt nachádza.“ V podmienkach slovenského jazyka ide teda o také názvy, ktoré pomenávajú geografické objekty na území Slovenskej republiky (napr. *Bratislava*, *Tatry*, *Demänovská dolina*, *Zemplínska šírava* a pod.). Pri definícii exonyma²⁴⁶ treba uviesť, že v Terminologickom slovníku ÚGKK SR sa nachádza ešte staršia definícia; exonymum sa definuje ako „geografický názov používaný v určitom jazyku pre geografický objekt umiestnený mimo oblasti, kde má tento jazyk úradný štatút a odlišujúci sa vo svojej podobe od endoným používaných v úradnom jazyku alebo v úradných jazykoch oblasti, kde je umiestnený tento geografický objekt“ (TS, 2019). Súčasná definícia prijatá skupinou UNGEGN do istej miery zvolnila vní-

²⁴⁶ M. Harvalík (2004, s. 102) o medzinárodnom termíne exonymum, ktoré sa odporučilo používať na 2. konferencii OSN o štandardizácii geografického názvoslovía v Londýne v roku 1972, uvádza, že výhoda jeho medzinárodného používania spočíva v tom, že nie je v nijakom jazyku zaťažené vedľajším pojmovým obsahom, ako je to pri domácich synonymách v jednotlivých jazykoch (napr. pri termíne vžitý názov a pod.).

manie endonyma ako názvu len „v úradnom jazyku či úradných jazykoch oblasti“ lokalizácie pomenovaného objektu²⁴⁷: „názov používaný v určitom jazyku pre geografický objekt nachádzajúci sa mimo územia, kde sa týmto jazykom bežne hovorí, a odlišujúci sa svojou formou od príslušného endonyma v oblasti, kde sa geografický objekt nachádza.“²⁴⁸ V slovenčine sa používajú napr. exonymá *Budapešť* (maď. end. *Budapest*), *Kyjev* (ukr. end. *Кyjiv/Київ*), *Mníchov* (nem. end. *München*), *Petrohrad* (rus. end. *Sankt-Peterburg/Санкт-Петербург*), *Rím* (tal. end. *Roma*), *Temža* (angl. end. *Thames*), *Varšava* (poľ. end. *Warszawa*), *Viedeň* (rak. end. *Wien*) a pod. Podľa D. Fičora (2015, s. 167, 169) o početnosti exoným v jazyku platí pravidlo, že najviac je ich pre objekty zo susednej krajiny a čím ďalej je cudzia krajina, tým je ich menej.²⁴⁹

²⁴⁷ Ako endonymá podľa novej definície možno vnímať aj formy názvov v jazyku národnostných menšín, ktoré nemajú na území, kde sa pomenovaný objekt nachádza, štatút úradného jazyka.

²⁴⁸ Name used in a specific language for a geographical feature situated outside the area where that language is widely spoken, and differing in its form from the respective endonym(s) in the area where the geographical feature is situated (Glossary B, 2007, s. 2); autorov preklad.

²⁴⁹ Najviac cudzojazyčných exoným pre slovenské endonymá je v maďarčine (hoci existujúcich maďarských exoným (zväčša historických) slovenských geografických názvov je niekoľko tisíc, v oficiálnom zozname maďarskej názvoslovnej autority ich je len 85) a v poľštine (asi 100 exoným slovenských miest a obcí z územia Spiša, Oravy a Kysúc a asi 200 exoným z územia Tatier), veľmi málo v nemčine (oficiálne 8 exoným) a v angličtine (8 neštandardizovaných exoným); Fičor, 2015, s. 169.

Zopár príkladov na cudzojazyčné exonymá z cudzojazyčných endoným: napr. angl. exonymum *Warsaw* pre Varšavu, franc. exonymum *Londres* pre Londýn, nem. exonymum *Mailand* pre Miláno, tal. exonymum *Parigi* pre Paríž; porov. Glossary A, s. 10, 40. Napr. odkazy na súbory s názvami štátov, ich častí a závislých území ako oficiálnych anglických a nemeckých exoným, ktoré sa majú využívať v prekladanom texte do uvedených cudzích jazykov, možno nájsť v ZPNGO (2012, s. 12): anglické exonymá na odkaze: http://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/10th-uncsgn-docs/econf/E_CONF.101_25_UNGEGN%20WG%20Country%20Names%20Document.pdf; nemecké exonymá na odkaze: <http://141.74.33.52/stagn/Downloads/tabid/63/Default.aspx>

Súbor exoným, používaných v jazykovej praxi v našom jazyku, by mal byť štandardizovaný²⁵⁰, teda schválený názvoslovnou (štátnou) autoritou²⁵¹, ktorou je „inštitúcia poverená legálne konštituovaným subjektom, ktorým je napr. štát, rozhodovať vo veciach štandardizácie geografického názvoslovia alebo inštitúcia poverená zverejňovaním štandardizovaných geografických názvov“ (ZPNGO, 2012, s. 7).²⁵² Štandardizáciou geografických názvov sa upra-

²⁵⁰ Štandardizácia geografického názvoslovia je súbor opatrení zabezpečujúci jednotnosť geografických názvov a záväznosť ich používania. Ide o proces zabezpečujúci určenie názvu pre geografický objekt spolu s jeho správnu písanou podobou, ako aj podmienok na jeho používanie (SŠGN, 2015, s. 7; ZPNGO, 2012, s. 7). Proces štandardizácie vykonáva a garantuje ÚGKK SR, opierajú sa o svoje poradné orgány – Názvoslovnú komisiu ÚGKK SR, s pôsobnosťou pre celé územie SR, a Názvoslovný zbor okresného úradu, katastrálneho odboru, s okresnou pôsobnosťou, podľa SŠGN. Je potrebné zdôrazniť, že pri štandardizácii sekretariát názvoslovnej komisie úzko spolupracuje aj s Jazykovedným ústavom L. Štúra SAV (o nutnosti spolupráce geodetov a kartografov s jazykovedcami, onomastikmi pri štandardizácii porov. Majtán, 1986, s. 145).

²⁵¹ Názvoslovnými autoritami v Slovenskej republike sú: Národná rada Slovenskej republiky (určuje názvy krajov a okresov), vláda Slovenskej republiky (určuje názvy obcí), Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky (určuje názvy častí obcí), Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky (ÚGKK SR; určuje názvy ďalších geografických objektov); ZPNGO, 2012, s. 9.

²⁵² Zoznam väčšiny vžitých a štandardizovaných exoným, ako aj zoznamy všetkých štandardizovaných slovenských geografických objektov možno nájsť na stránkach ÚGKK SR (porov. GN). Zoznam niektorých vžitých exoným aj so slovotvornými motívami možno nájsť aj v 6. diele Slovníka slovenského jazyka (1968, s. 255 – 305; kritické prehodnotenie niektorých názvov v ňom priniesla M. Hajčíková, hoci nie všetky jej odporúčania sa v jazykovej a kodifikačnej praxi uplatnili, napr. pri názve štátu *Singapur* zostalo aj napriek jej odporúčaní dodnes krátke *-u-*; 1971, s. 89 – 93), v práci Zemepisné názvy, obyvateľské mená (Rípka, 2008), v Príručke slovenského pravopisu pre školy a prax (2005) či v PSP (2013). D. Fičor (2015, s. 169, 170) zdôrazňuje, že povinnosťou ÚGKK SR by malo byť aspoň sprístupnenie cudzojazyčných štandardizovaných exoným zo všetkých relevantných jazykov dostupnými prostriedkami (napr. uvedenie internetových odkazov (linkov) na stránky zahraničných názvoslovných autorít, na ktorých zverejňujú zoznamy svojich štandardizovaných exoným, hoci kriticky dopĺňa, že napr. anglická názvoslov-

vujú neštandardizované podoby názvov, existujúce nevyhovujúce štandardizované podoby názvov a určujú sa nové názvy (SŠGN, 2015, s. 7).²⁵³

Treba zdôrazniť, že používanie slovenských endoným v cudzojazyčných textoch a exoným v slovenských textoch nie je novodobým fenoménom (porov. nižšie v rámci klasifikácie tzv. historické exonymá).²⁵⁴ Na tomto mieste nám nejde ani tak o používanie slo-

ná autorita dodnes nevydala svoj zoznam exoným, čím neplní jeden z najdôležitejších záväzkov medzinárodnej štandardizácie geografických názvov.

²⁵³ Štandardizácia geografického názvoslovnia sa v Slovenskej republike vykonáva v súlade s rezolúciami konferencií OSN o štandardizácii geografického názvoslovnia, ktoré sa konajú od roku 1967 v 5-ročných cykloch. Rezolúcie majú charakter odporúčaní (prijmajú sa konsenzom) a každá členská krajina OSN môže doceliť záväznosť prijatých medzinárodných zásad štandardizácie a iných rezolúcií OSN implementovaním do svojho systému právnych predpisov. Táto implementácia rezolúcií zaručuje medzinárodne akceptovateľný štandard kartografických diel, slovníkov a ostatných publikácií (v SR sa to dosiahlo prijatím zákona a vyhlášky ÚGKK SR č. 300/2009 Z. z., ktorou sa vykonáva zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 215/1995 Z. z. o geodézii a kartografii v znení neskorších predpisov (ZPNGO, 2012, s. 8). D. Fičor (2015, s. 166) pozitívne hodnotí novelu zákona o geodézii a kartografii z roku 2007, ktorou sa okrem iného ustanovuje, že záväznosť štandardizovaných geografických názvov sa vzťahuje aj na kartografické diela a odborné publikácie vydávané v cudzom jazyku, na používanie v tlači a iných prostriedkoch masovej komunikácie šírených v cudzom jazyku, no zároveň je škoda, že vo vyhláške č. 300/2009 chýbajú ustanovenia, ktoré by podrobnejšie upravovali používanie geografického názvoslovnia, najmä používanie slovenských, ale aj cudzojazyčných exoným.

Na plnenie úloh štandardizácie geografických názvov v období medzi konferenciami bola konštituovaná ako kolegiálny konzultatívny zbor Skupina expertov OSN pre geografické názvy (UNGEGN). UNGEGN podporuje jednotné používanie správneho geografického názvoslovnia v celosvetovom meradle (porov. Horňanský, 2016, s. 27).

²⁵⁴ Historický prierez napr. vzniku a používania českých exoným prehľadne predstavil M. Harvalík (2015, s. 286 – 291). Svojím výskumom zistil, že najstaršie české exonymá sa neprekladali, ale adaptovali sa zo zvukového, morfológického a slovotvorného hľadiska, pretože cestujúci sa v cudzine stretli s hovorenou podobou názvu, ktorú sa oni následne snažili do svojho jazyka reprodukovať

venských endoným v prostredí cudzieho jazyka, ale o tvary slovenských endoným v cudzích textoch, avšak používaných na našom území, najmä v cudzojazyčných prekladoch turistických informačných textov v slovenskom jazyku. Narastajúci počet výskytu slovenských endoným v takýchto textoch súvisí najmä s rozvojom cestovného ruchu na Slovensku. Každý rok sa počet vydaných publikácií takéhoto typu v rôznych jazykoch zvyšuje, čím sa zároveň v týchto textoch zvyšuje aj počet prípadov nesprávne použitých slovenských endoným, a rovnako vzrastá aj počet vydavateľov týchto publikácií.²⁵⁵ Treba zdôrazniť, že často vznikajú umelo utvorené exonymá, ktorých používanie nie je späté s iným územím s odlišným úradným jazykom (napr. angličtiny, nemčiny, maďarčiny, poľštiny, zriedkavejšie ruštiny a francúzštiny), ako je územie, na ktorom sa geografický objekt, pomenovaný endonymom, nachádza, a problémom je najmä to, že mnohé z nich nemajú štandardizovaný tvar, ktorý by bol schválený príslušnou názvoslovnou autoritou štátu.²⁵⁶ V jazykovej praxi sa možno v tejto súvislosti často stretnúť

a skloňovať v ňom. Od 16. storočia po vynáleze kníhtlače sa začínajú vo väčšej miere objavovať preklady endoným, ale stále dominujú pôvodné formy adaptácie. Od prelomu 18. a 19. storočia, v osvietenstve, až do polovice 20. storočia prevláda tendencia umelými prekladmi utvárať nové exonymá, aby sa dokázal potenciál češtiny vyrovnáť sa bohatstvom svojich výrazových a štylistických prostriedkov európskym jazykom. V priebehu 20. storočia dochádza v češtine k poklesu utvárania a používania exoným a mnohé aj zanikajú.

²⁵⁵ D. Fičor (2015, s. 165) uvádza, že v súčasnosti je evidovaných 40 takýchto vydavateľstiev (turistické informačné centrá, združenia cestovného ruchu, reklamné agentúry, mestské úrady, samosprávne kraje, samosprávy, klasické vydavateľstvá a pod.) a každé z nich vydalo aspoň jednu publikáciu s nesprávnymi slovenskými endonymami.

²⁵⁶ Práve na cudzojazyčné texty publikácií vydávaných v Slovenskej republike sa vzťahuje dokument *Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčnom texte publikácií vydávaných v Slovenskej republike* (ZPNGO, 2012), uverejnený na stránke ÚGKK SR. Sformulovanie týchto zásad vyplynulo zo zásad vlády SR z roku 2009 vydaných k zákonu o štátnom jazyku, kde sa ukladá priamo ÚGKK SR povinnosť určiť spôsob písania slovenských endoným v inojazyčných textoch (periodická tlač, neperiodické publikácie,

s viacerými nedostatkami. Ide napríklad o nedodržanie zásady, aby sa pri názve objektu ako prvé v texte uviedlo (slovenské) endonymum a až za ním v zátvorke cudzojazyčné exonymum (napr. chybné poradie: angl. *Demänová Freedom Cave*, nem. *Höhle der Freiheit*, maď. *Déményfalvi-csepkőbarlang* (*Demänovská jaskyňa slobody*)), prípadne nevhodné turistické preklady slovenských geografických názvov objektov (napr. *Demänovská dolina* sa často nevhodne prekladá angl. ako **Demänová valley*, *Nízke Tatry* angl. ako **Low Tatras* či nem. **Niedere Tatra*, *Belianske Tatry* angl. ako **Belianske Tatras*, *Kmeťov vodopád* angl. ako **Kmeť's waterfall*, *Pezinské Karpaty* angl. ako **Pezinok Carpathians* alebo nem. **Kleinen Karpaten von Pezinok*, *Podunajská pahorkatina* angl. ako **the Danubian Hills* alebo nem. **die Donauhügellandschaft*, *Adamovské jazerá* angl. ako **Adamov lakes* alebo nem. **Schotterseen von Adamov*, *Studený potok* angl. ako **Studený stream*, *Biele Karpaty* angl. ako **White Carpatians* či nem. **Weiße Karpaten*, *Malé Karpaty* angl. ako **Small Carpathians* alebo nem. **Kleine Karpaten*²⁵⁷; *Lomnický štít* angl. ako **Lomnický Peak*, nem. **Lomnitzer Spitze*, maď. **Lomnici-csúcs*, *Krupinská planina* angl. ako **Krupina Plain*, nem. **Krupina Ebene* či **Korponai síkság*, maď. štandardizované exonymum pre Veľkú Fatru v tvare *Nagy-Fátra* sa prekladá ako **Magas-Fátra* a pod.; porov. Fičor, 2015, s. 168). Hoci jasným zámerom takýchto cudzojazyčných turistických prekladov je zrejme čo najväčšie „jazykové informovanie“ zahraničných turistov

kartografické diela) v súlade s medzinárodnými zásadami štandardizácie geografických názvov. Zásady boli schválené 10. októbra 2012 a knižne boli vydané v novembri 2012 ako ďalšia neperiodická názvoslovná publikácia edície *Geografické názvoslovné zoznamy OSN Slovenskej republiky* (Fičor, 2015, s. 170, 171).

²⁵⁷ Keďže horský masív Karpát zasahuje do viacerých krajín, má viacero štandardizovaných endoným (napr. slov., čes., poľ., ukr. *Karpaty*, maď. *Kárpátok*, nem. *Karpaten*, rum. *Carpații*; porov. ZE, 2017), no pohorie Malé Karpaty sú iba slovenským endonymom, preto ho nemožno svojvoľne prekladať (porov. ZPNGO, 2012, s. 12).

o turistickom objekte, do cudzieho jazyka možno prekladať iba druhové označenie objektov mimo ustáleného názvu, čiže apelatívne označenie objektu, ktoré je súčasťou názvu, sa neprekladá²⁵⁸ (napr. prípustné sú takéto preklady: *Demänovská dolina* ako *Tal Demänovská dolina*, vrch *Vápenná* ako *Vápenná hill* alebo *Berg Vápenná*, *Borská nížina* ako *Borská nížina lowlands* a pod.). K uvedeným skutočnostiam treba ešte doplniť, že niektoré názvy s priezračnou motiváciou, pri ktorých sa pociťuje previazanosť s lexikálnym významom motivujúceho apelatíva, prípadne motivujúcich apelatív, a sú teda ľahko preložiteľné do iného jazyka, už nemusia odrážať vlastnosti pomenovaného objektu, ako to bolo v čase vzniku motivačného impulzu, čiže v období vzniku konkrétneho vlastného mena (napr. názov *Dlhá mláka* v súčasnosti nepomenúva vodný objekt, pretože ten zanikol, ale pomenúva pole na mieste pôvodnej vodnej plochy; priezvisko *Mlynár* v súčasnosti už nevyjadruje spojenosť s povoláním prvotného nositeľa prímena/priezviska a pod.). Rovnako však existujú aj názvy, ktorých druhové označenie pomenovaného objektu nemá významovú spojenosť s týmto objektom²⁵⁹ alebo sa názov objektu analogicky adaptoval s existujúcim slovom v jazyku, či už v dôsledku demotivácie a prípadnej analógie s iným slovom v lexikálnej zásobe (napr. aj v rámci ľudovej etymológie), transonymizácie či metaforicky motivovaných názvov (napr. hrad *Červený Kameň*, v angl. textoch **Red Stone*; názov *Žitný ostrov* sa v niektorých turistických sprievodcoch prekladá ako angl. **Rye*

²⁵⁸ Podľa ZPNGO (2012, s. 10, 11) nie je prípustná akákoľvek úprava (preklad celého alebo časti názvu, preklad druhového označenia, ktoré je súčasťou názvu, nedodržanie diakritických znamienok, vynechanie časti názvu, úprava existujúceho cudzojazyčného exonyma) štandardizovanej podoby slovenského endonyma, štandardizovanej podoby slovenského exonyma alebo exonyma, ktoré odporučila príslušná zahraničná názvoslovná autorita.

²⁵⁹ Podľa M. Majtána (1996a, s. 19) táto skutočnosť súvisí s tým, že názvy sa pomaly odpútavajú od apelatívnej slovnej zásoby – postupne sa odsémantizujú.; porov. Hladký – Maculák – Rendár – Veselská, 2008, s. 21; PSP, 2013.

Island, angl. *rye* = žito²⁶⁰; názov *Peklo* (angl. **Hell*) s metaforickým významom „hlboké, nízko položené miesto, prepadlisko“; chorv. názov *Murnice* (z chorv. apelatíva *mura*, *murnica* „ostrovčeky naplavenej pôdy na zaplavovaných poliach“) sa istý čas v česko-slovenskej a slovenskej kartografii zapisoval ako *Múrnice* (Dudok, 2015, s. 75); skomolený pôvodom chorv. ON *Sisek*²⁶¹ a pod.). Pokiaľ nejde o cudzojazyčné exonymá schválené príslušnou zahraničnou názvoslovnou autoritou²⁶², umelé preklady slovenských endonym

²⁶⁰ V prípade názvu *Žitný ostrov* ide o neskoršiu analógiu historického názvu *Šttný ostrov* s adjektívom *žitný*, ktorý vznikol čiastočným prekladom a domácou adaptáciou nemeckého názvu *Schüttinsel* a jeho motivat súvisí so stredohor-nonemeckým *schütte* s významom „umelá hrádzka proti povodniám“, prípadne „nános, naplavenina“ (ZJČ, s. 357); to zasa súvisí s nemeckým verbum *schütten* „sypať“, čiže budovať umelé hrádze, valy zo štrku, kameňov a hlíny, ktoré slúžili ako ochrana pred záplavami z dunajských ramien; porov. Hladký, 2014, s. 161, 162.

²⁶¹ Počas dosídľovania chorváckymi kolonistami bola názvom *Sisek* (názov vznikol z chorv. end. *Sisek*) pomenovaná osada pri Šenkvciciach (takúto historickú zmienku majú aj samotné Šenkvice), ktorú tu v roku 1594 Chorváti založili. Potok tečúci lokalitou mal rovnomenný názov a vo všetkých vojenských mapovaniach sa zapisoval ako *Sifak*. Vo vzdialenostnej mape Uhorska z roku 1898 bolo *β* (ostré *s*) maďarským pisateľom nesprávne zapísané ako *f* a prvá hláska *s* sa foneticky adaptovala na *š* v podobe *Sifak p.(atak)*. Nasledujúce podoby hydronyma sú zaznamenané ako *Sifak*, príp. *Šifák*, rovnako tak sú zkladované aj v rôznych hláskových variantoch aj živej reči (vrátane súčasnosti), napr. *Šifák*, *Sifák*, *Sisak* či *Sisek* (Beláková, 2014, s. 14, 90 – 95).

²⁶² V ZPNGO (2012, s. 9, 11) sa uvádza, že pokiaľ pre objekt na slovenskom území neexistuje exonymum, ktoré odporučila príslušná zahraničná názvoslovná autorita, v cudzojazyčnom texte sa použije slovenské štandardizované endonymum. Ak existuje autoritou schválené exonymum, pri prvom výskyte v texte sa najskôr uvedie slovenské endonymum a v zátvorke za ním príslušné exonymum. V ďalšej časti textu už prekladateľ môže používať iba exonymum. I. Horňanský (2000, s. 252, 253) upozorňuje na skutočnosť, že uvádzanie viacerých názvov pri jednom objekte (exonymum, endonymum, prípadne viacero exonym či endonym) je ťažšie realizovateľné v kartografických dielach, pretože ich nadmerné zaťaženie textom vedie k znižovaniu čitateľnosti a informačnej hodnoty mapového diela – viac názvov na úkor počtu zakreslených objektov. Rovnako je problematický kartografický zápis názvov objektov

narúšajú ustálenosť sústavy slovenských štandardizovaných názvov a v niektorých prípadoch teda preklad slovenského názvu do cudzieho jazyka dokonca pôsobí vzhľadom na jeho pôvodnú motiváciu veľmi skreslene, hoci treba zdôrazniť, že onymická motivácia pri fungovaní vlastného mena v jazyku už nie je dôležitá. Podoprieť to možno aj slovami V. Blanára (1996, s. 27), že „vlastné meno ako prvok onymickej sústavy neoznačuje denotát cez všeobecný pojem ani v prípade, keď sa pri prvotnom pomenovaní akte využil lexikálny význam ako pomenovací motív a onymickému znaku poskytol antropolexému, resp. topolexému“, pretože „...po začlenení vlastného mena do príslušného menného systému sa stáva motivácia vecného vzťahu lexikálnym významom v zásade irelevantnou“ (tak aj Krško, 2014, s. 8). „V staršej Inštrukcii na štandardizáciu geografického názvoslovía (IŠGN), ktorá už stratila účinnosť,²⁶³ sa v paragrafe 18, odsekoch 6, 7 uvádzalo: „Nepripustné je prekladať názvy sídelných a nesídelných geografických objektov z územia SR do iných jazykov a zverejňovať ich prostredníctvom kartografických diel, publikácií, tlače alebo inými prostriedkami masovej komunikácie.“ Toto nariadenie sa podľa D. Fičora (2010, s. 68 – 69) neskôr zmiernilo vplyvom pripomienok Úradu vlády SR, pretože vraj „zákaz prekladov slovenských endoným do cudzích jazykov obmedzuje právo na slobodu prejavu v zmysle *Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. V novšej SŠGN (2015, s. 15) sa uvádzané odseky v paragrafe 18 už nenachádzajú.

Doteraz uvedené zásady používania vlastných mien v jazyku, na ktorého území úradného používania sa pomenúvané objekty nenachádzajú, by sa mali dodržiavať aj pri používaní cudzozjazyčných geografických názvov v slovenskom jazyku (exoným). „Špecifikum kategórie exoným je v tom, že sa silno odráža v jazykovej politi-

z územia bez štátnej suverenity (napr. Antarktída, geografické objekty na pobreží Mesiaca, na dne oceánov a pod.).

²⁶³ Smernica nadobudla účinnosť 1. decembra 2015 a zrušila sa účinnosť staršej Inštrukcie na štandardizáciu geografického názvoslovía z roku 1996.

ke, teda sa z nej stáva do značnej miery vec politickej praxe každej krajiny“ (Horňanský, 2000, s. 247). Názvoslovnou komisiou sú v slovenskom jazyku štandardizované mnohé vžitú podoby názvov, zväčša však iba známejších kartograficky zaznačovaných sídelných a nesídelných objektov mimo územia SR.²⁶⁴ Cudzie názvy, ktoré nie sú v slovenčine vžitú a schválené názvoslovnou autoritou, teda nie je rovnako prípustné do nášho jazyka, hoci je ich motivácia priesračná, prekladať (napr. stavba *Stonehenge* či mesto *Newcastle*, mestá *Wolfsburg* či *Karlsruhe*, mesto *Dunaújváros*, kanál *La Manche* a pod.). Nevžitú názvy by sa mali preto upravovať len na úrovni zvukovej či grafickej formy slova (spisovný tvar v podmienkach (ekvivalentného) slovenského hláskového inventára či ortografická forma podľa výslovnosti slova, prípadne slovotvorných a morfológických prostriedkov), nie však na úrovni lexikálnosémantických zmien.²⁶⁵

V súvislosti s rôznymi spôsobmi adaptácie (hláskovými, ortografickými, slovotvornými, morfológickými, lexikálnosémantickými, syntaktickými)²⁶⁶ cudzieho endonyma môžeme v slovenčine vyčleniť niekoľko typov vžitých exonym (porov. Ološtiak, 2006, s. 72; Harvalík, 2004, s. 106 – 114; Hajčíková, 1989, s. 70 – 76; Závodný, 2019)²⁶⁷:

²⁶⁴ Porov. ZE, 2017.

²⁶⁵ O. Macko (1989, s. 56) zdôrazňuje, že aj nárečové názvy sa pri štandardizácii upravujú len na hláskovej či gramatickej úrovni, pričom lexikálna podstata nárečového tvaru sa ponecháva.

²⁶⁶ Podľa J. Zemana (2015, s. 293) sa začlenenie exonyma do českého jazyka všeobecne označuje ako translexikalizácia (podľa adaptačnej roviny potom konkrétnejšie transfonemizácia, transortografizácia, transderivácia a pod.).

²⁶⁷ Adaptácia niektorých exonym však mohla prebehnúť na dvoch či viacerých adaptačných jazykových úrovniach súčasne (napr. tal. *Venezia* – slov. *Benátky*). Ak ide o exonymum geografického objektu, ktorý sa viaže s dvoma alebo viacerými jazykovo odlišnými územiaми, čiže ide o odlišné jazykové formy jedného endonyma, pri jednotlivých tvaroch endonyma sa môže zdať, že adaptované exonymum sa od východiskového endonyma odlišuje z rôznych jazykových hľadísk, no každé exonymum sa adaptovalo len z jedného tvaru endonyma (napr. franc. *Rhône*, tal. *Rodano*, ale iba z franc. tvaru *Rhône* sa utvorilo slov. *Rhóna*; franc. *Geneve*, nem. *Genf*; franc. *Geneve* → slov. *Ženeva* a pod.).

1. *zvukové (fónické) exonymá*: adaptácia týchto exoným sa realizuje na úrovni parole, teda v hovorených textoch²⁶⁸; táto skupina exoným svedčí o menšom stupni zdomácnenia v preberajúcom jazyku (Harvalík, 1998); hlásky, ktoré slovenčina nemá, sa nahrádzajú artikulačne podobnými hláskami domáceho jazyka bez vplyvu na grafickú formu názvu²⁶⁹, no adaptácii podliehajú aj iné zvukové javy, napr. prízvuk, neutralizácie a pod. (napr. *Glasgow*: angl. [glásgəu] – slov. [glázgou/glezgou]; *Adelaide* angl. [ædəleɪd] – slov. [edlejɔ]; *Hannover*: nem. [hanófɛ] – slov. [hanover]);²⁷⁰

²⁶⁸ M. Harvalík (1998) uvádza, že vo všeobecnosti sa tento typ za exonymá ani nepovažuje, podobne ako tzv. konverzné exonymá (transliterované názvy), ktoré vyčlenil O. Back (1983). Pri konverzných exonymách, ktoré O. Back však za vlastné exonymá nepovažuje, dochádza k prenosu z grafickej sústavy pôvodného pomenúvajúceho jazyka do grafickej sústavy preberajúceho jazyka (napr. rus. Москва – slov. *Moskva*, biel. Минск – slov. *Minsk* a pod.). Rovnako k nim pristupuje aj I. Horňanský (2000, s. 255), ktorý uvádza, že prepis názvu z jednej do inej grafickej sústavy, napr. z azbuky do latinky, sa nepovažuje za exonymum, ale endonymum. Podľa M. Harvalíka (1998) však treba aj zvukové či konverzné adaptované názvy za exonymá považovať, pretože primárnym príznakom všetkých exoným je skutočnosť, že ide o názvy geografických objektov používaných v inom jazyku ako v tom, ktorý je oficiálnym jazykom na území, kde sa pomenovaný geografický objekt nachádza.

²⁶⁹ V niektorých prípadoch však dochádza k tomu, že adaptačná hláska nie je ortepicky analogická s hláskou z preberaného jazyka. Podľa J. Kačalu (1989, s. 186) pri výslovnosti cudzojazyčných vlastných mien v našom jazyku ide v porovnaní s pôvodným jazykom vždy iba o približnú, nikdy nie o totožnú výslovnosť. M. Dudok (2002, s. 108 – 112) napr. uvádza, že namiesto chorvátskej, srbskej a bosnianskej mäkkej polozáverovej a predopodnej hlásky *ć* (napr. *Ćuprija*, *Ćilipi*) sa v slovenskej výslovnosti adaptovala tvrdšia zadoďasnová záverovoužinová hláska *č*, pričom pôvodnej hláske je výslovnostne bližšia ďasnovopodnej hláska *ř*.

²⁷⁰ M. Harvalík (1998) uvádza klasifikáciu zvukových exoným O. Backa (1983), ktorý rozlišuje medzi výslovnostnými (cudzie fonémy, ktoré preberajúci jazyk v inventári nemá, sú v exonymách nahrádzané podobnými domácimi fonémami; napr. už uvádzaný príklad *Glasgow*: angl. [glásgəu] – slov. [glázgou/glezgou]) a artikulačnými exonymami (ide o rozdiely v artikulačných vlastnostiach foném, napr. vo francúzskych názvoch sa francúzske čapíkové (uvulárne) *r* nahrádza domácim alveolárnym *r*).

2. *ortografické (pravopisné) exonymá*: adaptovaná výslovnosť názvu z úrovne parole sa prenáša aj na úroveň langue a prejaví sa na grafickej úprave názvu (napr. angl. *London* – slov. *Londýn*, angl. *California* – slov. *Kalifornia*²⁷¹, poľ. *Jablonka* → slov. *Jablonka*²⁷², chorv. *Zagreb* – slov. *Záhreb*, srb. *Novi Sad* – slov. *Nový Sad*, maď. *Pilis* – slov. *Piliš*, ukr. *Lviv* – slov. *Lvov* a pod.); niektoré pravopisné úpravy exoným alebo ich derivátov môžu súvisieť s neskoršími úpravami pravopisu spisovného jazyka, resp. s úpravou pravopisu v pôvodnom jazyku endonyma (napr. *Rostov na Done* → *Rostov nad Donom*, *Moskytský záliv* → *Moskytí záliv*; porov. Hajčíková, 1989, s. 73, 74);

3. *morfológické exonymá*: za morfológické exonymá možno považovať názvy, ktorým sa v domácom jazyku adaptovala ohýbacia prípona, čím sa začlenili do slovenského deklináčného systému²⁷³ (napr. nem. *Mulde* – slov. *Mulda*, nem. *Saale* – slov. *Sála*; franc. *Geneve* (Švajčiarsko) – slov. *Ženeva*²⁷⁴, franc. *Seine* – slov. *Seina*; tal. *Appennino* – slov. *Apeniny*, tal. *Piave* – slov. *Piava*, azerb. *Baki* – slov. *Baku* a pod.); M. Majtán (1986, s. 146) uvá-

²⁷¹ Zaujímavosťou je, že niektoré exonymá, ktorých tvar by sa dal, berúc do úvahy výslovnosť exonyma, analogicky upraviť podľa iných vžitých exoným, zostávajú v pôvodnej podobe endonyma (napr. *Kalifornia*, *Karolína* (pôvodne *California*, *Carolina*), ale *Casablanca*, *Cardiff*, *Calgary* a pod.).

²⁷² Tento príklad by bolo možné zaradiť zároveň aj medzi zvukové exonymá, pretože artikulačne odlišná poľská fonéma *l* je v slovenčine nahradená fonémou *l*.

²⁷³ Pri skloňovaní niektorých cudzích názvov v slovenčine sa niekedy uplatňuje ich ortografická forma, inokedy zasa ich výslovnostný tvar (napr. podľa výslovnosti *Bologna* [boloňa], z *Bologne* (z boloňe) – mäkké zakončenie tvarotvorného základu vo výslovnosti, preto sa skloňujú podľa vzoru ulica, ale napr. *Mont Blanc* [mont blank], o *Mont Blancu* [o mont blanku] s variantnou príponou *-u* podľa variantnej prípony vzoru dub pri neživotných substantívach s tvarotvorným základom zakončeným na veláry *k*, *g*, *ch*); porov. napr. Dvonč, 1978, s. 241 – 246; Ološtiak, M. – Bilá, M. – Timková, R., 2006, s. 37 – 53. Niektoré exonymá však po prevzatí zostávajú nesklonné (napr. *Adelaide*, *Bordeaux*, *Karlsruhe*, *Nantes*, *Salesbury* a i.).

²⁷⁴ Tento názov možno zároveň hodnotiť aj ako ortografické exonymum (*Geneve* – *Ženeva*).

dza, že základnou požiadavkou pri štandardizovaní geografických názvov z domáceho prostredia i vžitých domácich podôb cudzích geografických názvov (exonym) je, aby ich jazyková podoba bola v súlade s kodifikáciou spisovného jazyka, a to predovšetkým z morfológického hľadiska, z hľadiska ich paradigmatického začlenenia;

4. *syntaktické exonymá*: syntaktické adaptačné kritérium sa viaže minimálne s dvojslovnými názvami²⁷⁵, prípadne tu možno zahrnúť aj exonymá, pri ktorých sa v porovnaní s pôvodným endonymom elidovala časť názvu (napr. rus. *ostrov Rudolfa* – slov. *Rudolfov ostrov*, gréc. *Nés Ródos* – slov. *Rodos*);

5. *slovotvorné exonymá*: ide o exonymá, ktorým sa adaptáciou zmenil slovotvorný formant, prípadne vznikli trunkáciou, pričom slovotvorný základ sa nezmenil alebo sa len graficky upravil, alebo sa exonymum utvorilo kompozične (napr. nem. *Spree* – slov. *Spréva*, maď. *Szeged* – slov. *Segedín*, maď. *Vác* – slov. *Vacov*, nem. *Basel* (Švajčiarsko) – slov. *Bazilej*; gréc. *Olympos* – slov. *Olymp*, angl., špan. *Puerto Rico* (Veľké Antily) – slov. *Portoriko* a pod.);

6. *lexikálnosémantické exonymá*: do tejto skupiny sa dajú zaradiť exonymá, ktoré majú v porovnaní s pôvodným endonymom odlišnú lexikálnosémantickú štruktúru (napr. nem. *Chemnitz* – slov. *Kamenica*, nem. *Österreich* – slov. *Rakúsko*, tal. *Po* – slov. *Pád*, špan. *Llanos* – slov. *Orinocká nížina* a pod.)²⁷⁶;

²⁷⁵ Pri štandardizácii geografického názvoslovia platí vo všeobecnosti zásada, aby sa štandardizovali najviac trojslovné názvy (ale porov. napr. výnimku s radovou číslovkou *Pobrežie kráľa Fridricha VI.*; ZE, 2017, s. 49).

²⁷⁶ Niekedy sa dokonca v jazyku môžu paralelne používať dve lexikálnosémanticky odlišné exonymá (napr. v poľštine sa na pomenovanie Švajčiarska používajú exonymá *Szwajcaria* aj *Helwecja* (tento tvar je však zriedkavejší); Lubaš, 1989, s. 81; o maďarskom utváraní cudzích choronym porov. napr. I. Sipos, 1976, s. 155 – 156). Choronymá pomenúvajúce exonymami cudzie názvy štátov majú však podľa M. Harvalíka (2015, s. 290) zvláštne postavenie a každý jazyk má výsostné právo používať svoje vlastné podoby takýchto názvov (napr. *Nemecko* – *Deutschland*, *Finsko* – *Suomi* a pod.). Potvrdzujú to aj slová

7. *prekladové exonymá*: zaraďujeme sem adaptované exonymá, ktoré sú úplne alebo sčasti preložené; podľa M. Harvalíka (2004, s. 113) však názov možno preložiť iba vtedy, ak obsahuje preložiteľné všeobecné meno či priehľadný apelatívny etymón. Keďže apelatívum v názvoch obvykle označuje druh takto pomenovaného zemepisného objektu, vďaka prekladu sa aj pre používateľa, ktorý nepozná daný jazyk, zachováva informácia, o aký druh objektu ide (tamže) (napr. nem. *Oberlausitz* – slov. *Horná Lužica*, poľ. *Zubrzyca Górna* – slov. *Horná Zubrica*, angl. *Rat Islands* – slov. *Potkanie ostrovov*, čín. *Chuang-Che* – slov. *Žltá rieka*, angl. *Gold Coast* (Ghana) – slov. *Zlaté pobrežie*, bulh. *Zlatni Piasăci* – slov. *Zlaté Piesky*, rus. *Pervyj Kuril'skij proliv* – slov. *Prvý kurilský prieliv* atď.); možno zdôrazniť, že vzhľadom na všeobecnú tendenciu skôr uprednostňovať pôvodné endonymá, a teda nevytvárať nové, zväčša prekladové exonymá, ale skôr ich redukovať, a aj vzhľadom na uvedené štandardizačné zásady, týkajúce sa prekladov exoným, je táto skupina exoným v podstatne reliktnou a potenciálne najmenej produktívnou skupinou.²⁷⁷

Uvedené skupiny exoným²⁷⁸ sú vymedzené zo synchronného

M. Hajčikovej (1971, s. 90), ktorá v štúdiu o chybách pri štandardizácii slovenských exoným v Slovníku slovenského jazyka uvádza, že pre názvy štátov a krajín sa slovenské podoby utvárajú skôr ako pre ostatné skupiny názvov.

²⁷⁷ Na slabé zastúpenie kalkov či polokalkov cudzích endoným v slovenčine už v štúrovskom období upozorňuje L. Kralčák (1994, s. 205, 206), hoci tendencia adaptovať cudzie názvy do domáceho jazyka bola v porovnaní so súčasnosťou výraznejšia.

²⁷⁸ M. Harvalík (1998; porov. aj Hajčiková, 1989, s. 70) pri klasifikácii exoným ešte rozlišuje národné a medzinárodné exonymá – národné sú typické iba pre jeden jazyk a v iných jazykoch sa príslušná forma exonyma nepoužíva (v češtine napr. *Řím*; v slovenčine azda napr. *Taliansko/Talianska republika*, ekvivalenty: *Italia, Repubblica Italiana* (endonymá), angl. *Italy, Italian Republic*; porov. Ripka, 2008, s. 58), medzinárodné exonymá sa používajú aspoň v dvoch jazykoch a sú typické najmä pre bývalé európske kolónie v Ázii a Afrike. Tieto exonymá sa z týchto kolonizovaných území dostávali do medzinárodného povedomia cez sprostredkujúci jazyk (napr. angličtinu, nemčinu, španielčinu,

aspektu, no z diachrónneho hľadiska možno vyčleniť ešte špecifickú skupinu *historických exonym*, ktoré sú v súčasnosti obmedzené azda iba na historické (odborné) texty, historické spravodajské publicistické texty,²⁷⁹ prípadne sa s nimi možno stretnúť v umeleckých textoch s historickou tematikou alebo v starších vydaniach kartografických diel, čo ich odsúva na perifériu lexikálnej zásoby. Všetky tieto exonymá mohli vzniknúť buď adaptáciou jedným z vyššie uvedených spôsobov, prípadne ich kombináciou, no spája ich spoločný historický (a teda v súčasnosti štýlovo obmedzený) kontext používania (napr. angl. *New York* – staršie slov. *Nový York*, nem. *Salzburg* (Rakúsko) – staršie slov. *Sol'nohrad*, maď. *Pécs* – staršie slov. *Päťkostolie*, maď. *Balaton* – staršie slov. *Blatenské jazero*, maď. *Buda*²⁸⁰ – staršie slov. *Budín*, maď. *Miskolc* – staršie slov. *Miškovec*, nem. *Mainz* – staršie slov. *Mohuč*, nem. *Regensburg* – staršie slov. *Rezno*, nem. *Graz* (Rakúsko) – staršie slov. *Štajerský Hradec*, nem. *Klagenfurt* – staršie slov. *Celovec*, nem. *Görlitz* – staršie slov. *Zhorelec*, nem. *Zittau* – staršie slov. *Žitava*, tur. *Istanbul* – staršie slov. *Carihrad*, *Konštantínopol* a pod.).²⁸¹ Treba spomenúť, že

ruštinu a pod.) – cez angličtinu sa napr. do iných jazykov dostalo exonymum *Peking* z pôvodného *Pej-ling/Beijing*, avšak s rôznou výslovnosťou, typickou pre konkrétny preberajúci jazyk (Harvalík, 2004, s. 105).

²⁷⁹ L. Kralčák (1994, s. 202 – 206) vyčlenil niekoľko štruktúrnych typov adaptovaných cudzích zemepisných názvov v štúrovskom období, pričom niektoré príklady z tohto obdobia poukazujú na jazykovú neustálenosť používania foriem cudzojazyčných názvov na osi cudzie endonymum – domáce exonymum (napr. cudzie endonymá: *Holstein*, *Tyrol*, *Würtemberg* – domáce exonymá: *Holštejn*, *Tyrolská*, *Vürtemberg/Würtembergská*). Autor rovnako uvádza (s. 203), že spomedzi viacerých exonym, utváraných germánskou kompozitnou časťou *-land*, ktorou sa v niektorých germánskych jazykoch utvárali názvy krajín, a frekventovaným domácim sufixom *-sko*, je súčasný tvar *Holandsko* (*Ho-land-sko*) reliktom zo štúrovského obdobia (vplyvom češtiny sa však používal aj tvar *Nizozemsko*).

²⁸⁰ Pôvodne samostatná obec sa neskôr spolu s obcou *Pešť* (maď. *Pest*) zlúčila do mesta Budapešť.

²⁸¹ L. Dvonč (1976b, s. 150) pri viacerých uvedených príkladoch zdôrazňuje, že ide o umelo slavizované podoby cudzích názvov, ktoré sa postupne prestali po-

na prevažne lexikálnosémantické zmeny exoným vplývali okrem iných aj politické faktory, ktoré súviseli s premenúvaním geografických, najmä sídelných objektov (napr. *Zlín* → *Gottwaldov* → *Zlín*, *Caricyn* → *Stalingrad* → *Volgograd*, *Petrohrad* → *Leningrad* → *Petrohrad*, *Saigon* → *Ho Či Minovo Mesto* atď.).²⁸²

Osobitným prípadom jazykovo ekvivalentných názvov sú také názvy, ktoré sa používajú na jazykovo zmiešanom území²⁸³, kde minoritné obyvateľstvo má aspoň 20-percentné zastúpenie z celkového počtu obyvateľov určitého územia.²⁸⁴ V slovenských podmienkach

užívať a možno ich používať na označenie príslušných miest v istom časovom úseku v minulosti, nie však v prítomnosti. Pri využívaní staršieho či novšieho názvu zdôrazňuje tematickú intencionálnosť ako rozlišovacie kritérium aj M. Považaj (2002), ktorý odporúča v textoch s tematikou veľkomoravského obdobia používať vžitý historický názov *Pasov* (adj. *pasovský*), no v textoch o súčasnom bavorskom meste zasa tvar *Passau* (adj. *passauský*).

²⁸² M. Hajčíková (1989, s. 74) uvádza niektoré historické exonymá, ktoré sa úplne z jazykového povedomia vytratili (napr. *Ruhra*, *Užhrad*, *Šampansko*, *Munkáč* a iné, ktoré boli nahradené novšími tvarmi *Ruhr*, *Užhorod*, *Champagne*, *Mukačevo*).

²⁸³ J. Zeman (2015, s. 292, 293) rovnako uvádza špecifické prípady v určitých jazykovo zmiešaných regiónoch, kde sa paralelne mohli používať jazykovo odlišné toponymá, a podľa začlenenia regiónu k dajakému štátnemu útvaru začali plniť funkciu endonyma či exonyma. Potrebu stanoviť správne používanie gramatických tvarov nových názvov obcí (treba zdôrazniť, že niekedy vplyvom ideológie umelo utvorených) a ich derivátov (napr. adjektív, obyvateľských mien) na jazykovo zmiešanom území slovenského juhu po skončení 2. svetovej vojny spomína napr. aj L. Dvonč (1976b, s. 151). Vzhľadom na uvedený politickoideologický podtón umelého premenúvania možno použiť (nielen) s exonymami súvisiacu myšlienku M. Harvalíka (2015, s. 289), podľa ktorého by používanie domácich foriem vlastných mien nemalo byť vždy chápané ako politický manifest, ktorým sa naznačujú územné nároky alebo podriadenosť jednej krajiny druhej. Pre ďalší vývin exoným bude prospešné, keď budú používané s rešpektom na jednej strane a s toleranciou na strane druhej.

²⁸⁴ Dvojjazyčné názvy garantuje Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa Nariadenie vlády SR č. 221/1999 Z. z., vydávajúce zoznam obcí, v ktorých občania Slovenskej republiky patriaci k národnostnej menšine tvoria najmenej 20% obyvateľstva (porov. NVSR).

ide napr. o zmiešané slovensko-maďarské²⁸⁵, slovensko-ukrajinské, slovensko-rusínske či slovensko-nemecké obyvateľstvo niektorých slovenských obcí. Nazdávame sa, že takéto prípady, podobne ako pri endonymách v preložených cudzojazyčných textoch na slovenskom území, nemožno vnímať ako exonymá, pretože pomenované geografické objekty sa nachádzajú na území, na ktorom sa popri štátnom jazyku môže v úradnom styku používať aj jazyk národnostných menšín²⁸⁶ (napr. slov. *Kalinkovo* – maď. *Szemet*, slov. *Senec* – maď. *Szenc*, slov. *Moldava nad Bodvou* – maď. *Szepesi*, slov. *Parihuzovce* – ukr. *Pariguzivci/Паригузівці*, slov. *Sukov* – ukr. *Sukiv/Суків*, slov. *Kalinov* – rusín. *Kaliniv/Калинів*, slov. *Bystrá* – rusín. *Bystre/Быстре*, slov. *Kunešov* – nem. *Kuneschau* a pod.)²⁸⁷.

Popri používaní geografických názvov na zmiešanom jazykovom území sa istými špecifikami vyznačuje aj používanie českých názvov (endoným) v slovenskom jazyku. Hoci české geografické názvy v slovenčine možno rovnako ako v iných prípadoch považovať za exonymá, na rozdiel od predchádzajúcich prípadov nedoriešajú v slovenčine, zrejme z dôvodu jazykovej podobnosti, k ich adaptačnej úprave²⁸⁸ a rovnako nie sú zachytené ani v zozname vžitých exonym, ktoré sa v slovenčine používajú.²⁸⁹

²⁸⁵ O tzv. propriálno-semiotickom obraze bilingválnych (slovensko-maďarských) obcí Slovenska pozri Bauko (2019, s. 138 – 148).

²⁸⁶ Podľa Zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín (porov. JNM).

²⁸⁷ Rómska národnostná menšina, ktorá má na určitom území najmenej 20-percentné zastúpenie, nemá na tomto území od slovenčiny jazykovo odlišné názvy.

²⁸⁸ Jedinou odlišnosťou býva rodová diferenciacia niektorých geografických názvov v češtine a slovenčine, čo sa však na štruktúre exonyma neprejavuje (napr. *Příbram*: čes. = femininum, slov. = maskulínium; *Litomyšl*: čes. = femininum, slov. = maskulínium a pod.) a táto odlišnosť sa realizuje aj pri adaptovaných exonymách z iných jazykov (napr. *Viedeň (Wien)*: nem. = neutrum, slov. = femininum).

²⁸⁹ Porov. ZE, 2017.

V žurnalistických hovorených a písaných textoch sme si všimli jeden prípad, ktorý sa z týchto jazykových tendencií v súvislosti s českými exonymami v slovenčine vymyká. Pred istým časom pomerne dlho v slovenských, ako aj českých médiách rezonovala kauza spojená s údajným neoprávneným využitím dotácie z eurofondov pre českú firmu Čapí hnízdo, ktorá sa vraj špekulatívne oddelila z firmy Agrofert, aby mohla ako malý alebo stredný podnik čerpať finančnú dotáciu, a v roku 2008 takto využila financie na vybudovanie rovnomenného komplexu *Čapí hnízdo*.²⁹⁰ V slovenských médiách sa čitatelia mohli stretnúť s viacerými variantmi názvu tohto údajne na turistické účely vybudovaného objektu – 1. *Čapí hnízdo* (napr. *Babiš ovládal Čapí hnízdo*; *Babišovo Čapí hnízdo*, pre farmu *Čapí hnízdo*), 2. *Bocianie hniezdo* (v kauze *Bocianie hniezdo*, na farme *Bocianie hniezdo*, za kauzu *Bocianie hniezdo*), 3. *Čapie hniezdo* (peniaze chodia na *Čapie hniezdo*, Babiša za *Čapie hniezdo* vyšetruje polícia, príd'te sa pozrieť na *Čapie hniezdo*). Na spravodajskom portáli TASR Teraz.sk sa popri pôvodnom tvare názvu uvádzal aj slovenský ekvivalent (napr. *Čapí hnízdo/Bocianie hniezdo*), v denníku Hlavné správy zasa naopak slovenský tvar a za ním český názov (*Bocianie hniezdo/Čapí hnízdo*). Keď sa neskôr po správe Európskej komisie o tejto kauze zasa začalo hovoriť a písať v médiách, tvar názvu *Čapí hnízdo* sa väčšinou už neprekladal (napr. Sme, 26. 3. 2019; Ranný rádiožurnál Rádia Slovensko, 27. 3. 2019).

Aj napriek spomínanej jazykovej blízkosti češtiny a slovenčiny, ktorá v mnohých prípadoch umožňuje jednoduchú zámenu českého slova slovenským slovom, by sa vzhľadom na spomínanú idiomatickosť, ustálenosť a špecifickosť vlastných mien, ale koniec-kon-

²⁹⁰ Je nutné zdôrazniť, že tu ide o stav onymickej homonymie, keď je jedným názvom pomenovaných viacerých objektov, dokonca z rôznych onymických kategórií – názov kauzy, názov firmy (obe sú chrématonymá), ale aj názov sídelného geografického objektu – farma (toponymum). Všimame si však predovšetkým geografický názov.

cov aj jazykovú blízkosť české endonymá, hoci motivačne priezračné a v slovenčine apelatívne ekvivalentné, lexikálne meniť nemali a mali by sa teda uvádzať v slovenských textoch v pôvodnom nedomácom tvare, čiže *Čapí hnízdo* (nie **Bocianie hniezdo* či **Čapie hniezdo*). České názvy sa dokonca v slovenčine neadaptujú ani formálne – hlásky, ktoré slovenčina nemá (napr. *ě, ř*), či gramatická relačná morféma *-e* (česká prehláska) v tvare N sg. feminín s mätko zakončeným tvarotvorným základom (napr. *Břeclav, Příbram*, singulárový tvar názvu *Lednice* atď.) sú v slovenských textoch zachované (porov. PSP, 2013), hoci tu by sa istý stupeň formálnej adaptácie azda dal pripustiť (*ě → e, ř → r, GRM -e → -a*) – otázne však je, či by bola takáto úprava aj jazykovo potrebná a funkčná.²⁹¹

V súvislosti s prekladom slovenských endonym v cudzojazyčných textoch či používaním cudzích endonym v slovenčine sa dá vo všeobecnosti konštatovať, že každý jazyk má právo prispôbovať si cudzie názvy, no umelo prekladať slovenské endonymá v cudzojazyčných, najmä turistických publikáciách, a prekladať nové, a teda nevžitú cudzojazyčné názvy, prípadne umelo utvárať exonymá pre nové či zriedkavé endonymá, pre ktoré sa nevžil do-

²⁹¹ V jazykovej praxi pri deklinácii cudzích proprií platí vo všeobecnosti úzus, že v nominatíve má cudzie proprium ohýbaciú príponu pôvodného jazyka, no v nepriamych pádoch sa k tvarotvornému základu pridáva už slovenská ohýbacia prípona (napr. N sg. *V. Vážný*, ale G sg. *V. Vážneho* (nie **Vážného*); N sg. *Lednice*, ale I sg. *Lednicou* (nie **Lednici*), N sg. *Čapí hnízdo*, ale G sg. *Čapieho hnízda* (nie **Čapího hnízda*, N sg. *Lázně Libverda*, ale I pl. *Láznami Libverda*); o tejto zásade pri cudzích antroponymách porov. napr. Ološtiak, 2002, s. 122; Zeman, 2015, s. 294. Pri toponymách, ktoré majú ohýbaciú príponu už v základnom tvare, by sa azda dalo už v N pripustiť uplatnenie domácej adaptačnej ohýbacej prípony, čím by sa odstránil deklinačný nesúlad tvarov priameho pádu a nepriamych pádov (napr. *Čapie hnízdo, Lednica, Lázně Libverda* a pod.), čo sa však nateraz v jazykovej praxi uplatňuje len zriedka (ale porov. N pl. *Karlove Vary* (oproti českému *Karlovy Vary*), PSP, 2013; SNK: napr. N pl. *Františkovy Lázně* (8) – *Františkove Lázně* (11); N pl. *Mariánské Lázně* (PSP, 2013; SNK: 40) – *Mariánske Lázně* (37); N sg. *Dolní Bojanovice* (17) – *Dolné Bojanovice* (6); *Lázně Bohdaneč* (16) – *Lázně Bohdaneč* (3)).

máci názov alebo sa neadaptovali do slovenčiny, je vo všeobecnosti zbytočné²⁹² – pri propriách sa bez motivačnej reflexie neuplatňuje designačný, ale iba denotatívny vzťah s pomenúvaným predmetom, a preto je preklad cudzieho vlastného mena v podstate redundantný a komunikačne irelevantný. Používateľ určitého názvu nepotrebuje mať uvedenú motivačnú či lexikálnu priezračnosť názvu, ale cieľom je identifikácia pomenúvaného objektu a najmä komunikačná funkčnosť (napr. orientácia podľa pomenovaného objektu, lokalizácia pomenovaného objektu v priestore, spätosť názvu s objektom, komunikačná zrozumiteľnosť a pod.), ktorá sa prekladom vytráca (napr. ťažko by slovenskému turistovi v Česku s istotou poradili, kde sa nachádza **Bocianie hniezdo*). Keďže súčasťou tendenciou je skôr používať pôvodné endonymá a redukovať používanie exoným, utváranie nových exoným, najmä prekladmi, sa javí ako málo produktívny a komunikačne nefunkčný anachronizmus.²⁹³ Prirodzene,

²⁹² „...šandardizovať sa majú len skutočne používané exonymá. Nepoužívané exonymá treba zaradiť medzi historické, aby sa uchovali napríklad na štúdiu historického, kultúrneho či jazykového vývoja“ (Fičor, 2015, s. 167). Ak by neboli vlastné mená komunikačne funkčné, boli by zbytočné, pretože by boli len súčasťou lexikálnej periférie, pasívnej slovnej zásoby (Beláková, 2010, s. 64).

²⁹³ Tendencia redukovať počet používaných exoným je staršieho dáta, pretože napr. už v roku 1845 sa v stanovisku Sekcie pre slovanskú filológiu Kráľovské české spoločnosti nauk uvádza požiadavka, aby sa cudzie názvy písali tak, ako je obvyklé v ich pôvodnej krajine, a v roku 1871 sa na prvej medzinárodnej geografickej konferencii odporúčalo, aby všetky krajiny používajúce latinu preberali originálne formy názvov bez akýchkoľvek zmien (Harvalík, 2015, s. 288).

V rámci zásad vychádzajúcich z rezolúcií konferencií OSN o šandardizácii geografického názvoslovnia sa okrem iného odporúčalo, aby názvoslovné autority pripravili zoznamy aktuálnych exoným a pristúpili k ich redukcii (porov. Glossary A, s. 10) a zároveň podnecovali iné štátne či súkromné organizácie k tomu, aby redukovali využívanie exoným a namiesto nich uprednostňovali šandardizované endonymá, a v publikáciách, mapách a iných dokumentoch určených na medzinárodné použitie a tiež v medzinárodných publikáciách, v ktorých sa geografické názvoslovie neuvádza v súvislosti s textom, využívali

iné adaptačné úpravy cudzích endoným by mali byť v slovenčine aj naďalej funkčné, pretože ich v našom preberajúcom jazyku treba zvukovo, v prípade prepisu z inej grafickej sústavy aj graficky, a morfológicky, prípadne aj slovotvorne, prispôbiť domácim hláskoslovným či flektívnym špecifikám, hoci aj flektívna adaptácia cudzích endoným môže v dôsledku posilňovania aglutinačných črt nášho jazyka potenciálne ustupovať do úzadia.²⁹⁴ L. Dvonč už v roku 1976 (1976a, s. 284) hovoril o dvoch protichodných tendenciách v súvislosti s používaním cudzích miestnych (osadných) názvov – na jednej strane ide o zdomáčňovanie, poslovenčovanie takéhoto typu názvov (ide o ich „dôslednejšie vradenie do štruktúry nášho jazyka“); na druhej strane ide o snahu nahrádzať zdomáčené formy názvov pôvodnými, úradnými podobami, čím sa zvýrazňuje

štandardizované endonymá (o tom viac Harvalík, 2004, s. 120 – 123; Horňanský, 2000, s. 247 – 258). O tomto trende písal aj I. Časlavka (1989, s. 61), ktorý uvádza, že dynamický trend internacionalizácie pri štandardizácii (cudzích) geografických názvov vedie k obmedzovaniu používania exoným a k ich nahrádzaniu oficiálnymi tvarmi geografických názvov (endoným).

Ak ide o súvislý text, môžu sa používať aj exonymá, no súčasne by sa malo uviesť aj štandardizované endonymum. Exonymá síce podľa tvorcov zásad tvoria živú a vitálnu súčasť jazyka, ale ich potreba a opodstatnenie, najmä v medzinárodnom používaní, sa stráca (ZPNGO, 2012, s. 8). Podľa I. Horňanského (1991, s. 145) sa na 3. konferencii OSN o štandardizácii geografického názvoslovia v Aténach v roku 1977 skonštatovalo, že nie všetky krajiny dokázali vytvoriť zoznamy svojich exoným, pretože redukcia exoným si v rôznych typoch jazykov vyžaduje rozličné prístupy. Z tohto dôvodu sa odporúčalo, aby tieto krajiny pokračovali v príprave predbežných zoznamov exoným, pričom vyberú tie exonymá, ktoré sú vhodné na skoré prehodnotenie. Na konferenciách OSN o štandardizácii geografických názvov v New Yorku v roku 1992 a 1998 hodnotil I. Horňanský (2000, s. 249, 254) diskusiu o exonymách ako kontroverznú, pretože kvôli protichodným názorom (zástancovia redukcie používania exoným ako prejav internacionalizácie štandardizovania geografických názvov – zástancovia používania exoným v záujme ochrany kultúrneho dedičstva národného spoločenstva, ale aj ako možný prejav osobitných teritoriálne orientovaných záujmov) nebolo možné dosiahnuť v diskusii nijaký posun.

²⁹⁴ Porov. Dolník, 2010, s. 82.

„nemennosť vlastných mien ako ich základná vlastnosť“. Výsledkom týchto protichodných síl a tendencií je istý stav v používaní zdomácnených podôb cudzích miestnych názvov v istom čase. Pozitívne možno vnímať zrealizovanie jedného z dlhšie avizovaných zámerov Názvoslovnnej komisie ÚGKK SR, ktorej sa podarilo spracovať a uverejniť metodickú príručku pre vydavateľov a prekladateľov publikácií obsahujúcich cudzojazyčný text, v ktorom sa nachádzajú slovenské endonymá (porov. Fičor, 2015, s. 165).

V používaní exonym na jednej či ich redukcii na druhej strane v určitom jazyku však treba pristupovať citlivo, vyhnúť sa zovšeobecňovaniu a funkčnosť každého exonyma v jazyku posudzovať osobitne. Ako uvádza M. Harvalík (2015, s. 289): „...jak puristické zdomácňování všech cizích zeměpisných jmen, tak i zachovávání jejich původní formy za každou cenu představují dva extrémní póly. Bylo by nesprávné nějakými administrativními zásahy napomáhat již zmíněné tendenci k ústupu exonym a prosazovat jednostranně původní cizí formy, pokud jim odpovídající exonyma jsou v současném jazykovém úzu obvyklejší, i když se zde úzus dostává do rozporu se všeobecným trendem.“

Najnovšie sa problematikou štandardizácie exonym zaoberala J. Wachtarczyková (2020, s. 212 – 226), ktorá zo sociolingvistickeho pohľadu negatívne hodnotila kodifikáciu exonyma *Lombardsko*, ktoré nahradilo stále funkčné endonymum *Lombardia* a je len prejavom umelého zásahu štandardizačnej autority, podľa autorky ide o prejav tzv. adaptačného maximalizmu, zrejme z dôvodu nahradenia sufixu *-ia*, ktoré sa používalo aj v starších názvoch ako *Francia* či *Itália* (nachádza sa však aj v mnohých súčasných názvoch ako *Kalábria*, *Sicília*, *Florencia*, *Byzancia* a pod.) slovenským systémovým sufixom *-sko* (napr. *Alsasko*, *Bretónsko*, *Pol'sko*, *Sliezsko* a pod.). O tomto podľa nej svedčí aj nevhodné označenie tvaru *Lombardia* v SSSJ (2011) kvalifikátorom „starší tvar“ a aj po štandardizácii novoutvoreného tvaru *Lombardsko* mal zostať tvar *Lombardia* ako synonymný k tvaru *Lombardsko* a nemal byť označený temporálnym kvalifikátorom.

4. Ideologické vplyvy na onymický systém

Ideologizácia je vnášanie ideológie, názorov a predstáv určitej spoločenskej vrstvy o svete (SSSJ, 2011). V jazyku sa azda najviac prejavuje na lexikálnej úrovni, keď sa lexikálna zásoba zvykne v istom časovom období obohacovať o nové lexémy, ktorých sémantická štruktúra obsahuje ideologické sémantické odtienky. Na apelatívnej úrovni možno za také považovať napr. lexémy spojené s komunistickou či socialistickou ideológiou (napr. *hrdina socialistickej práce* „človek vyznamenaný za vynikajúce činy v budovaní socializmu“; *straník* „člen strany, v nedávnej minulosti najmä komunistickej“; *triedny nepriateľ* „nepriateľ robotníckej triedy“; *úderník* „za socializmu robotník podávajúci mimoriadny pracovný výkon“; *zväzák* „člen mládežníckeho zväzu v bývalom Česko-Slovensku v rokoch 1949 – 1989“; KSSJ 2003; SSJ 1959 – 68), ktoré sa v súčasnom jazyku hodnotia ako zastarávajúce slová či historizmy a nachádzajú sa na lexikálnej periférii. Keďže je skupina vlastných mien v porovnaní s apelatívami spoločensky a funkčne exponovanejšou časťou lexikálnej zásoby jazyka (identifikácia a individualizácia vlastným menom pomenovaných objektov), bola už od minulosti vhodným materiálom, prostredníctvom ktorého sa medzi ľuďmi rozširovala v istom spoločenskom zriadení určitá dominantná ideológia. Vlastné mená majú teda v porovnaní s apelatívami väčší ideologický potenciál a šíreniu určitej ideológie priamo napomáhajú (napr. apelatívum *práca* „vynakladanie telesného alebo duševného úsilia, činnosti, zameraného na dosiahnutie niečoho, robota“ – *Námestie práce* „ideologický odtienok honorifikácie pracujúceho ľudu v socializme“). J. Krško (2003, s. 16) v rámci vymedzenia viacerých rovín polyonymie uvádza aj tzv. ideologickú rovinu, ktorú vyčleňuje na osi

ideologicky vyhovujúci – ideologicky nevyhovujúci názov. Takýto typ polyonymie, viacnázvovosti určitého objektu, spôsobovalo nahrádzanie starších, ideologicky nevyhovujúcich názvov novými, ktoré boli v určitom historickom období v súlade s oficiálne prijímaným svetonázorom.

Pri ideologických vplyvoch na vlastné mená rozlišujeme *cirkevnú ideologizáciu názvov*, ktorá sa prejavovala najmä na úrovni onymického obsahu a súvisela s motivačnou stránkou vlastného mena, *ideologickú nacionalizáciu názvov*, ktorá sa, naopak, prejavovala na úrovni zmeny formy vlastného mena, a *politickú ideologizáciu názvov*, pri ktorých sa realizovala zmena na obsahovej (motivačnej), ale zároveň aj na formálnej úrovni.

Intenzita ideologických vplyvov na stabilitu určitej skupiny vlastných mien priamoúmerne závisí od veľkosti akčného rádia, okruhu funkčnej pôsobnosti, proprií v konkrétnej skupine. V antroponymii sa ideologizácia prejavovala tendenčným pomenovaním kresťanskými menami (najskôr panovníci a šľachta), v období slovenského romantizmu si ako prejav vlastenectva pridali štúrovci na Devíne k svojim menám jedno slovanské meno, napr. *Velislav, Miloslav, Horislav, Dobroslav, Mečislav, Záboj*; podobne v dobe českého národného obrodzenia boli populárne mená *Jarmila* a *Jaromír*; v socializme sa meno *Marlena* vykladalo ako odkaz na **marxizmus** a **leninizmus** (podobne mená *Vilor* – VIL (iniciály mena **Vladimir Il'jič Lenin**) + OR (**O**kt'abrskaja **r**evolu'cia), *Roblen* – rodilsja byť lenincem a pod.) a v bývalej NDR sa voľba cudzích mien (napr. *Harry, John, Olaf, Sven, Pamela, Carmen* a pod.) stala zasa nenápadným, ale zámerným vyjadrením politickej opozície (Šrámek, 1999, s. 102, 113; Majtán – Považaj, 1998, s. 33). S odlišným prípadom s negatívnym pozadím v súvislosti so zmenami mien možno badať počas Slovenského štátu a 2. svetovej vojny, keď sa z dôvodu bezpečnosti a zo strachu z prenasledovania, transportu do koncentračných táborov, väznenia či smrti mnohí židovskí obyvatelia na Slovensku premenúvali. Namiesto pôvodom hebrejských rodných mien a nemeckých priezvisk si dá-

vali neutrálne, najmä slovensky znejúce osobné mená a priezviská.²⁹⁵

V súčasnosti na slovenskú antroponymickú sústavu vplýva, podobne ako v iných krajinách, masmediálna komercionalizácia (napr. dávanie mien ako *Kitty, Shania, Onur, Cristiano*) a globalizácia, keď anglikanizácia zasahuje aj úradné formy podôb slovenských mien (cudzí tvary mien ako napr. *Natally, Tanya, Christopher, Thomas, Gregory* a pod., slovenské úradné formy *Natália, Tatiana/Táňa, Krištof, Tomáš, Gregor*).

Hydronymá predstavujú najstabilnejšiu skupinu názvov. V 20. storočí sa síce mnohé vodné názvy reštandardizovali podľa názvu obcí, ideologicky však upravované neboli. V skupine chrématoným zasa vo väčšine prípadov nemožno sledovať chronologickú dynamiku zmien, pretože mnohé ideologicky motivované názvy pomenúvali nové objekty (napr. kino *Stalingrad*, ale napr. *Univerzita Komenského* sa počas vojnovéj Slovenskej republiky v roku 1939 premenovala na *Slovenskú univerzitu*, podobne *Šafárikova učení spoločnosť* bola premenovaná na *Slovenskú učení spoločnosť*; zá-

²⁹⁵ O (ne)dobrovoľných zmenách mien židovských obyvateľov s istou dávkou beletrizácie a sarkazmu píše napr. L. Grosman v rukopisnej črte *Vlk a iné nacionalistické vášne* (2019, s. 181 – 184). On sám sa na istý čas premenoval z Ladislava Grosmana na Jozefa Hiroša, pretože to bolo počas vojny podľa neho menej rasovo nápadné, a preto bezpečnejšie priezvisko ako Grosman. Ďalej dopĺňa: „*Ne všechna jména jsou pro všechny časy a pro všechna místa vhodná a dobrá, což říkám s plnou odpovědností...Za Slovenského státu například bylo životu nebezpečné jmenovat se Abraham Blumenfeld nebo Ignác Lebovič nebo Móric Fischmann...úřad, který provádí změny lidských jmen na žádost žadatelů, je v jistém smyslu kosmeticko-lingvisticko-politickou institucí, která dodatečně napravuje neprozřetelnost rodičů, kteří nepředvíдали časy (nebo místa), do nichž jejich dítě vyroste...jistý Moše Teitelbaum se za Slovenského státu rozhodl změnit si jméno na Vavro Hviezdoslava a odseděl si za to v žaláři trest za hobení jmen národu posvátných. Jednak přišel se svou žádostí o poslovenštění jména pozdě a jednak se chtěl jmenovat jako národem uznávaný básník, což úřady považovaly za provokaci a rovnou ze žaláře ho odvezly do Osvětimi jako Moše Teitelbauma, ale tam, chudákovi, to už nevaďilo, stal se číslem a pak popelem.*“ (2019, s. 181 – 182; porov. aj Getting, 2021).

vod *Dynamit-Aktiengesellschaft*, vormalš *Alfred Nobel & Co.* bol premenovaný na *Závod Juraja Dimitrova, národný podnik*; *Grasalkovičov palác* bol premenovaný na *Ústredný dom pionierov a mládeže K. Gottwalda*. Ojkonymá a urbanonymá predstavujú ideologizáciou najviac zasiahnuté skupiny názvov, pretože najmä ojkonymá majú veľký spoločenskokomunikačný dosah (najväčší akčný rádius). Legislatívny proces zmeny osadného názvu je preto v porovnaní s inými typmi názvov (napr. urbanonymá, hydronymá, terénne názvy) náročnejší. Politické ideologické vplyvy na zmenu terénnych názvov boli obmedzené zväčša iba na najznámejšie objekty (najvyššie vrchy, pohoria), no ideologická nacionalizácia názvov (pomadžarčovanie) sa realizovala v plnej miere (napr. katastrálne mapy na konci 19. storočia). Na rozdiel od názvov obcí a častí obcí (urbanonym) sa názvy nesídelných objektov dostávali podľa I. Horňanského (2016, s. 182) do stredobodu spoločenskej pozornosti až v „druhom kroku“.

Cirkevná ideologizácia názvov

Cirkevná ideologizácia názvov sa realizovala formou inkulturácie pohanských prvkov do kresťanstva, čo sa prejavilo najmä v neosémii apelatív či v substitúcii pohanských božstiev kresťanskými patrónmi, prípadne pohanských osobných mien kresťanskými osobnými menami (napr. *chrám* (psl. **chormъ*) „zrubová stavba, dom, prístrešie, mohutná stavba“, v dialektoch aj „prístrešie pri poľných hospodárskych budovách“ → „dom Pána, kostol“; *svätý* (psl., stsl. **svętbъ*) „oslavovaný, slávny, silný, mocný“ → „obdarený nadprirodzenou (magickou) mocou“, význam bol modifikovaný v kresťanskej terminológii podľa latinského *sanctus* (Králik, 2015, s. 222, 568; Rejzek, 2001, s. 617); pohanský boh *Veles/Volos* bol v kresťanskej tradícii nahradený sv. *Blažejom*, patrónom dobytká, u južných Slovanov sv. *Sávom* (Jordan, 1997, s. 488); uhorské veľkoknieža *Gejza* a jeho syn *Vajk*, prvý uhorský kráľ, prijali kresťanské meno *Štefan*). V predkresťanských časoch sa meno vnímalo ako ochrana jeho nositeľa a vyjadrovala sa ním príslušnosť k rodine.

Synovia napr. dedili meno po mužskej rodinnej línii (podľa mena otca alebo starého otca), prípadne dostal syn meno, ktoré bolo fonetickou, slovotvornou či lexikálno-sémantickou odvodeninou z mena otca (napr. otec *Miroslav* – syn *Miloslav*, otec *Dragoš* – syn *Radoš*, otec *Milko* – syn *Miloš* a pod.; Pachomovová, 2015). Cirkevná ideologizácia sa však v rámci christianizácie prejavila aj v intenčnom nátlaku na ustupujúce pohanstvo, keď sa cirkev snažila pri pohanských rituálnych miestach, ktorých názvy v ich motívoch zväčša priamo alebo nepriamo odrážali dajakú pohanskú sémantiku, zakladať obce a stavať v nich kostoly, pomenúvané podľa patrocínia, ktoré sa ako motívant prenieslo aj do názvu obce (napr. pri obci **Balvan* (1075 *Balvan*; VSO 1, 1977, s. 394; neskôr obec Gondovo, v súčasnosti miestna časť obce Nová Dedina), s názvom motivovaným maď. *bálvány* „modla“ (Chrenková, 2007, s. 42), bola založená obec *Hronský Beňadik* (1075 *Monasterium, Ecclesia Sancti Benedicti*, 1124 *Monasterium Sancti Benedicti de Grana*; VSO 1, 1977, s. 464) s názvom motivovaným patrocíniom sv. Benedikta; pri obciach *Modly* (1255 *Modly*; VSO 2, 1977, s. 232; názov vznikol z apel. *modla* „socha alebo iná plastická podoba pohanského boha, kultový predmet náboženského uctievania, bôžik, idol“; SSSJ, 2015) a *Valča*, pôvodne **Veščani* (1113 *Vesscan*; názov sa dá vyložiť ako „osada veščov“, Krško, 2019, s. 21) bola založená obec *Martin* (1264 *Zenthmarton*, 1284 *Villa Sancti Martini*, VSO 2, 1977, s. 232; názov motivovalo patrocínium sv. Martina).

Ideologická nacionalizácia názvov

Ideologická nacionalizácia v slovenskej onymii súvisí najmä so vzťahom Slovákov a Maďarov najskôr v spoločnom uhorskom štáte a neskôr s nestabilnou situáciou na slovenských prihraničných územiach po vzniku Československej republiky v roku 1918. Prirodená maďarizácia slovenských názvov sa realizovala v podstate od vzniku Uhorska. Jazykové smery preberania a adaptácie slovenských geografických názvov podrobne opísal I. Horňanský (2016, s. 33 – 45). Od počiatkov Uhorska približne po 19. storočie sa slo-

venský názov formálne pomadžarčil (napr. *Olšava* → *Ósva*; *Smolník* → *Szomolnok*), ak bol slovenský apelatívny motivant slovenského názvu priehľadný, doslovne sa preložil do maďarčiny (napr. *Zlatníky* → *Aranyosd*; *Borová* → *Fenyves*), prípadne sa utvoril nový maďarský názov (napr. *Dolné Devičany* → *Alsó-Tóth-Baka/Alsó-baka*; *Kľčovany* (miestna časť obce *Boleráz*) → *Istvánlak*). Pokiaľ bolo na určitom území zachované kontinuálne osídlenie Slovákov, pôvodný slovenský názov sa popri oficiálnom maďarskom názve zachoval (napr. *Olšava* → *Olšava*; *Smolník* → *Smolník*), pokiaľ však bolo na určitom území slovenské kontinuálne osídlenie prerušené, slovenský názov zanikol a po možnom neskoršom osídlení slovenským etnikom si Slováci adaptovali maďarskú podobu názvu (napr. *Selčany* → *Szolcsány* → *Solčany*). Naopak, ak sa po vytvorení maďarského názvu nezachovalo na území s pomenovanými objektmi kontinuálne maďarské etnikum a neskôr sa tu maďarské etnikum vrátilo, prevzalo zachované slovenské názvy a adaptovalo ich do maďarčiny (napr. *Chvojnica* → *Hojnica/Hajnica* → *mad'. Chvojnica*).

Od 19. storočia, najmä však v jeho druhej polovici (Októbrový diplom v roku 1860, rakúsko-uhorské vyrovnanie v roku 1867) nastalo obdobie umelej maďarizácie slovenských vlastných mien, čo súviselo so zmenou štátnej ideológie Uhorska. Spočiatku viac-menej rešpektovaný multietnický a multilingválny uhorský štát sa začal v dôsledku mnohých opatrení čoraz viac meniť na monoetnický štát s jedným úradným jazykom – maďarčinou. Ideologická nacionalizácia sa prejavovala aj pri zavádzaní „národných“ patrocínií. S maďarským nacionalizmom súviseli patrocíniá uhorských kráľov – sv. Štefana Kráľa, sv. Imricha, sv. Ladislava, a v roku 1896 si uhorský episkopát vymohol u pápeža Leva XIII. nielen nové patrocínium, ale aj nový kresťanský sviatok *Veľká Pani Uhrov*. Ako prejav slovenskej nacionalizácie boli tieto patrocíniá neskôr nahrádzané patrocíniami svätého Cyrila a svätého Metoda (do svojho kalendária ich zaradil už v roku 1648 trnavský profesor Ján Nádasí) a Pannou Máriou Sedembolestnou. V dôsledku rozmachu patrocí-

nia sv. Cyrila a sv. Metoda odmietali niektorí kňazi v Uhorsku krstiť týmito menami deti (Hudák, 1984, s. 24 – 26).

V roku 1898 uhorský snem vydal čl. 4/1898 o pomadžarčení všetkých miestnych názvov v Uhorsku (Hornánský, 2016, s. 58). Názvy, ktoré mali v skorších historických zmienkach zachytený zreteľný slovenský tvar, sa neskôr vyskytovali už iba v maďarskej podobe (napr. 1808 *Jablonica*/1913 *Jablánc*; 1808 *Trnawa*/1863 *Nagyszombat*; 1773 *Banska Bistrica*/1863 – 1913 *Besztercebánya*; 1773 *Pressow*/1863 – 1913 *Eperjes*; Vojka nad Dunajom: 1873 – 77 *Vajka és Szigetei*; Dobrohošť: 1888 – 1920 *Doborgaz* a pod.; porov. Majtán, 1998). I. Hornánský (2016, s. 54 – 55) k umelej maďarskej reštandardizácii slovenských názvov dopĺňa, že ak sa uhorskej názvoslovnej autorite nezdal koncom 19. storočia nový maďarský názov dostatočne vyhovujúci („pomadžarčený“), vykonala sa ďalšia jeho reštandardizácia (napr. *Hincovce* → *Hincocz/Hincócz*,/*Hincóc* → 1895 *Szepesnádasd* (**Spišská Trstinka?*); *Studienka* → *Haszprunka* → 1888 *Szenistván/Szentistvánkút*; **Svätoštefanská studňa*; a pod.). Umelé pomadžarčovanie názvov spôsobilo, že po vzniku Československa v roku 1918 slovenské úradné názvy v podstate neexistovali.

Ako odzvu na maďarizáciu slovenských názvov možno v obrodeneckom období zasa vnímať umelé slavizovanie či slovakizovanie cudzích endoným (napr. *Salzburg* – *Sol'nohrad*, *Pécs* – *Pät'kostolie*, *Miskolc* – *Miškovec*, *Graz* – *Štajerský Hradec*, *Istanbul* – *Carihrad*, *Konštantínopol* a pod.). Ako sme uvádzali už skôr, v štúrovskom období bolo v rámci inventára slovenských exoným slabšie zastúpenie kalkov či polokalkov cudzích endoným, no tendencia adaptovať cudzie názvy do domáceho jazyka bola oveľa výraznejšia (Kralčák, 1994, s. 202 – 206). Po prvej svetovej vojne a po vzniku Československa sa jazykové úpravy názvoslovia začali realizovať opačným smerom. Na Slovensku išlo najmä o hromadné poslovenčovanie maďarských názvov a v Česku zasa počesťovanie nemeckých názvov (napr. *Dolní Markschlag* → *Hraničná*, *Němické Slabce* → *Malé Slabce* a pod.). Podľa I. Hornánskeho (2016,

s. 161 – 168) bol v roku 1921 zriadený užší výbor stálej komisie na určenie úradných názvov miest v ČSR (J. Škultéty, V. Chaloupecký, F. Houdek, J. Minárik) s cieľom pripraviť návrh slovenského miestopisného názvoslovia. Vychádzalo sa najmä z prác J. Lipszkého *Repertorium locorum objectorumque regni Hungariae* (1808), L. Niederleho *Národopisná mapa uherských Slovákov na základe sčítaní ľudu* (1900) či z upraveného vydania tejto práce s názvom *Místopis a národnostní statistika obcí slovenských* (1919); Varsík, 1968, s. 217. Najčastejšie komisia pristúpila k schváleniu dovtedajšieho slovenského názvu (napr. *Ilava* (maď. *Illava*) → *Ilava*; *Krupina* (maď. *Korpona*) → *Krupina* a pod.)²⁹⁶, prípadne sa upravil dovtedajší slovenský, často nárečový tvar názvu (napr. *Horní/Horné Nové Mesto* (maď. *Kisucáújhely*) → *Kysucké Nové Mesto*; *Polánka/Polanka* (maď. *Sárosmező*) → *Blatná Polánka*, *Polánka* → *Blatná Polianka*), názvy sa reslovakizovali návratom k historickým (slovenským/slovanským) názvom (napr. *Frašťák* (maď. *Galgóc*) → *Hlohovec*; *Pajštún* (maď. *Pozsonyborostyánkő*) → *Borinka* (1273 *Borynka*; VSO 2, 1977, s. 181), do slovenčiny sa preložili maďarské a nemecké názvy (napr. *Sárosfa* → *Blatná na Ostrove*; *Ompitál* (maď. *Ompital*, *Ottóvölgy*; nem. *Ottenthal*) → *Dol'any*) alebo boli nedomáce tvary názvov substituované novým slovenským názvom. Takáto substitúcia nemeckých či maďarských

²⁹⁶ V roku 1927 po zmene paralelne existujúcich úradných názvov obce *Marianské Údolie* a *Mariatál*, ktoré sa štandardizovali v roku 1920, na názov *Marianka* podľa B. Varsika (1968, s. 219) obyvatelia obce zrejme pod vplyvom tamojšieho kláštora žiadali vrátenie názvu pred roku 1918 v nemeckom adaptovanom tvare *Mariatál*. Po dokumentačnom preukázaní výskytu slovenského tvaru *Marianka* v historických prameňoch (porov. napr. zmienky z rokov 1773 v tvare *Marianka*, 1786 v tvare *Marianky* a pod.; Majtán, 1998, s. 183) sa nový názov už nemenil. J. Hladký (2017, s. 19 – 20) zasa uvádza, že v roku 1925 na základe výzvy obecnej rady Verešvára si mali občania vybrať medzi dvoma slovenskými názvami *Červená* alebo *Červené*, no napokon sa uskutočnila zmena názvu na *Červeník* až v roku 1948 v rámci komplexného premenúvania maďarských a nemeckých názvov obcí.

názvov sa ako prejav averzie voči nemeckému²⁹⁷ či maďarskému etniku naplno prejavila po druhej svetovej vojne²⁹⁸, keď v roku 1948 Vyhláškou povereníctva vnútra z 11. 6. 1948 č. 964 úradného vestníka o zmenách úradných názvov miest, obcí a osád (porov. Horňanský, 2016, s. 185) za jeden deň poslovenčili názvy asi 700 slovenským obciam, najmä v južnej časti Slovenska. Na Žitnom ostrove bola špecifická situácia, pretože tu slovenské obyvateľstvo bolo menšinovým. Išlo zväčša o honorifikačne motivované názvy (napr. *Beš, Bós* → *Gabčíkovo*; *Béke* → *Sklenárovo* → *Mierovo*; *Čeklís* → *Bernolákovo*; *Eberhart* → *Malinovo*; *Gutora, Gutern* → *Hamuliakovo*; *Gúta* → *Kolárovo*; *Gýmeš* → *Jelenec*; *Klembergh* → *Klenov*; *Močenok* → *Mučeníky* → *Sládečkovce*; *Nemecká Lupča* → *Partizánska Lupča* (1946); *Predná potôň, Elő-Patony* → *Masníkovo* (časť Lehníc); zrejme z maď. ON *Tomásháza* → *Tomášov*; *Uhorská Ves* (1557 *Magyarffalw*; VSO 3, 1978, s. 331) → *Záhorská Ves* a pod.). Tomuto výraznému zásahu do onymickej nomenklatúry bola venovaná rozsiahla diskusia (B. Varsík, M. Majtán, J. Štolc, S. Mazúr, Š. Peciar, L. Dvonč, J. Purgina, J. Horecký) na 1. slovenskej onomastickej konferencii v roku 1967 v Bratislave, na ktorej B. Varsík (1968, s. 217 – 226) ako jeden z členov komisie od roku 1948 tieto štandardizačné zmeny osadných názvov podrobnejšie vysvetľoval. Medzi výrazných kritikov niektorých nesystémových pravopisných úprav názvov a štandardizačných chýb patrilo najmä J. Štolc (porov. I. SOK, 1968). Po roku 1990 sa niektoré slovenské obce vrátili k svojim pôvodným neslovenským názvom (napr. *Čilizský Nárad, Csiliz-Nyárad* → *Topoľovec* → *Nárad*; *Dolný štál, Alistál* → *Hroboňovo* → *Dolný Štál*; *Kvetná* → *Keť*; *Milanovce*

²⁹⁷ R. Šrámek (1980, s. 21) uvádza, že na českom území v hlúčinskom regióne s dominantným obyvateľstvom nemeckej národnosti bolo počas protektorátu v rokoch 1940 – 45 zakázané pomenúvať osobnými menami *Václav* (aj v nem. tvare *Wenzel*; ide o hlavného patróna Čiech) a *Jaroslav*.

²⁹⁸ Poslovenčovanie niektorých obcí so slovenským obyvateľstvom, ale pôvodom nemeckými či maďarskými názvami, prebiehalo aj počas druhej svetovej vojny s výnimkou južného Slovenska, ktoré patrilo Maďarsku.

→ *Veľký Kýr*; *Strelnice* → *Veľké/Malé Leváre*; *Szap* → *Palkovičovo* → *Sap*; *Šafárikovo* → *Tornaľa* a pod.). Možný odraz etnickej averzie po páde socialistického zriadenia sa prejavil v úspešných snahách o zmenu názvu aj po roku 1989. V referendách v roku 1992 si obyvatelia slovenských obcí *Ruský Kručov* a *Ruský Kazimír* odsúhlasili, že atribút *ruský* z názvu obce odstránia (obecný úrad v Ruskom Kručove v žiadosti o zmenu názvu obce argumentoval, že jedným z dôvodov je aj zjednodušenie názvu obce (sic!); porov. Kručov, 1992). V roku 1993 vďaka tomu vznikli nové názvy *Kručov* a *Vyšný Kazimír*. Pôvodný adjektívny komponent *ruský* však nesúvisí, ako by sa mohlo zdať, s ideologickou honorifikáciou v socializme proklamovaného česko-slovensko-sovietskeho priateľstva, ale ide o etnicky motivované názvy, ktoré majú oporu v oveľa starších historických dokladoch (1773 *Orosz-Krucso*, resp. 1773 *Orosz-Kazmér*; Majtán, 1998, s. 150, 338), odrážajúcich valaské osídľovanie územia Rusínmi od 16. stor. (porov. Marek, 2006, s. 241). V prípade názvu *Vyšný Kazimír* ide dokonca o poslovenčenie maď. tvaru názvu *Felsőkázmér* (1907 – 1913; porov. Majtán, 1998, s. 338), pretože už existovali názvy *Veľký* a *Malý Kazimír*. Menej úspešné boli snahy o zmenu názvu obce v iných slovenských obciach. V roku 1991 po úspešnom referende nebola na odporúčanie komisie vládou schválená zmena *Štúrova* na pôvodný názov *Parkan* a snaha o zmenu *Kolárova* na *Gutu* bola kvôli nedostatočnej účasti na referende rovnako neúspešná. Úspešným referendom z roku 2013 sa obyvatelia obce *Tešedíkovo* usilovali o zmenu názvu obce na historický názov *Pered*. Názov obce *Pered* sa zmenil na *Tešedíkovo* v rámci spomínaného hromadného premenúvania obcí v roku 1948. Stála názvoslovná subkomisia Terminologickej komisie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky však vláde SR nedala odporúčajúce stanovisko na zmenu názvu a rovnaké stanovisko malo aj Ministerstvo kultúry SR. Svoje nesúhlasné stanoviská však obecnej samospráve *Tešedíkova* a jeho obyvateľom zdôvodnili pomerne zmätočne a nedostatočne. Podľa vyjadrenia subkomisie by pri zmene názvu došlo k porušeniu zákona o obecnom zriadení

a zákona o štátnom jazyku. Zákon o obecnom zriadení ustanovuje, že „názov obce sa uvádza v štátnom jazyku“ (porov. ZOZ, 1990) a podľa zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky sa v štátnom jazyku uvádzajú „názvy obcí a ich častí, názvy ulíc a iných verejných priestranstiev, iné geografické názvy“ (porov. ZOSJ, 1995), no o pôvode názvu sa nič neuvádza. Hoci maďarský ekvivalent k slovenskému *Tešedíkovo* je práve tvar *Pered*, vedenie obce argumentovalo, že nejde o maďarský, ale historický názov, v maďarčine pôvodný motivant nemá nijaký význam. Komisii údajne prekázalo aj to, že *Pered* znie maďarsky a názov obce musí mať slovenský pôvod (sic!). Takéto zdôvodnenie však naráža na iné úradné slovenské názvy obcí, ktoré nemajú slovenský pôvod (porov. napr. pôvod názvov *Kuklov*, *Lakšárska Nová Ves*, *Pečeňady*, *Pernek*, *Sekule*, *Veľké Kosihy*, *Veľký Meder* a pod.). Podľa J. Stanislava (2004, s. 345) vznikol názov *Pered* zo slovanského OM *Prěda*, zrejme hypokoristického tvaru OM *Prědeslav* (takéto meno mal aj tretí Svätoplukov syn, ktorý sa uvádza v Cividalskom evanjeliu v tvare *predezlaus*; Stanislav, 1967, s. 115). Právne a jazykové prekážky zmeny názvu zrozumiteľnejšie vysvetlila až ombudsmanka J. Dubovcová (Sme, 2013). Na medzinárodnej úrovni sa prednedávnom definitívne vyriešil spor o názov *Macedónska* (od 1991 *Macedónska republika*, resp. v medzinárodnej praxi aj *Bývalá Juhoslovanská republika Macedónsko*, angl. skratka *FYROM – the former Yugoslav Republic of Macedonia*; porov. Wikipedia, 2020), keď krajine nechcelo takýto názov dlhodobo uznať Grécko kvôli rovnakému názvu jeho severného regiónu, čo bolo prekážkou macedónskej snahy o integráciu do Európskej únie a NATO. Od 11. februára 2019 sa po úspešnom (severo)macedónskom referende (2018) preto zmenil jeho názov na Severné Macedónsko (Severomacedónska republika), ktorý vznikol konsenzuálnou dohodou oboch sporiacich sa strán.

Politická ideologizácia názvov

Politickou ideologizáciou názvov sa zaoberalo viacero slovenských či zahraničných onomastikov. V oblasti urbanonymie možno

prísne výberovo spomenúť napr. M. Blichu (1986, 1988), J. Davida (2010), P. Odaloša, ktorý sa venoval výskumu dynamických premien urbanonymie v procese spoločenských zmien 90. rokov v európskych postsocialistických krajinách, ale podrobnejšie aj vývinu urbanónym v Banskej Bystrici (1996, 2006), či M. Ptáčnikovú (Kojetínovú), ktorá sa vo svojej dizertačnej práci zaoberala pražskými honorifikačnými urbanonymami v rokoch 1945 – 1989 (2019), v oblasti ojkonymie zasa napr. R. Šrámka (1980), I. Luttera (1980), I. Hornánskeho (2016) či W. Lubaša (1994).

P. Odaloš (2006, s. 74 – 75) vymedzil niekoľko binárnych vývinových tendencií v urbanonymii (*tradicionalizácia – neologizácia, nacionalizácia – internacionalizácia, teizácia – ateizácia, personalizácia – depersonalizácia, honorifikácia – ahonorifikácia, schematizácia – deschematizácia*), z ktorých sú pre naše potreby z ideologického hľadiska relevantné dvojice *teizácia – ateizácia* a *schematizácia – deschematizácia*, ktorá však implicitne obsahuje aj *honorifikáciu – ahonorifikáciu* a *personalizáciu – depersonalizáciu*.

Pri schematizácii názvov ide podľa P. Odaloša (2006, s. 75) o paušálnu konštrukciu podľa istých spoločensko-politických symbolov, ktorá môže súvisieť aj s deformáciou kultúrno-historického vedomia národa, no na rozdiel od neho (2006, s. 76) by sme nehodnotili názvy ako *Ulica Červenej armády* (podobne ako napr. *Partizánska ulica, Ulica 9. mája, Námestie SNP, Námestie 1. mája, Ulica Medzinárodného dňa žien, Ulica 29. augusta, Golanova ulica, Gagarinova ulica, Nábrežie duklianskych hrdinov* a pod.) ako ideologicky motivované, pretože ide napr. o reálny odraz honorifikácie osloboditeľskej armády a vojnových udalostí a operácií (pri ostatných príkladoch v zátvorke aj iných spoločenských reálií) komunistickým režimom síce cielene využívaných, ale komunistickou ideológiou priamo nemotivovaných, pretože podobne motivované sú aj názvy ako napr. *Americká ulica, Anglická ulica* či *Francúzska ulica*, pri ktorých ide rovnako o honorifikáciu osloboditeľských spojenecských vojsk. Takéto názvy možno hodnotiť skôr ako prejav schema-

tizácie, čo potvrdzuje napr. výzva poverenictva pre vnútro z roku 1946: ..., že v každom meste budú niektoré z hlavných ulíc pomenované názvom „ulica Národného povstania“, „ulica 29. augusta“; Odaloš, 2006, s. 110). Schematizáciu pri pomenúvaní urbanonymami vidno vo vysokej miere opakovania motivačných symbolov a rovnakých osobných mien. Napr. podľa 4 symbolov a 9 osobách bolo (aj ideologicky) pomenovaných 568 ulíc a 101 námestí v ČSR, teda 42,26% (najfrekvencovanejšie symboly: 1. Červená armáda, 2. februárové víťazstvo, 3. Veľká októbrová socialistická revolúcia, 4. ľudové milície; mená osôb: 1. K. Gotwald, 2. V. I. Lenin, 3. J. Fučík, 4. A. Zápotocký, 5. K. Marx, 6. J. Šverma, 7. Z. Nejedlý, 8. F. Engels, 9. J. V. Stalin (Odaloš, 2006, s. 89).

Od 90. rokov 20. storočia sa schematizácia prejavuje zasa v pomenúvaní po iných osobnostiach a symboloch, ktoré boli pre predchádzajúcu komunistickú ideológiu nevyhovujúce, neprípustné, prípadne súviseli s pádom komunistického režimu²⁹⁹ (napr. *T. G. Masaryk, M. R. Štefánik, E. Beneš, J. Seifert, K. Čapek, J. Palach, M. Horáková, Š. Moyzes, 17. november, sloboda, študenti, československé légie, sv. Panna Mária, kostol/kláštor, J. Hus, sv. Cyril a sv. Metod, františkáni*). Istým druhom schematizmu sa vyznačujú aj súčasne prevládajúce marketingovo motivované názvy novovy-

²⁹⁹ Ideologicky nevyhovujúce symboly v určitej historickej epoche uvádza v rámci legislatívnej determinácie urbanonymie P. Odaloš (2006, s. 106 – 116): napr. **1919**: zákaz pomenúvania podľa mien Habsburgovcov, podľa mien panovníckych rodín nepriateľských štátov, podľa mien osôb s nepriateľským zmysľaním proti Československu a podľa dejov a udalostí, ktoré značia uponiženie československého národa; **1939**: zákaz názvov, ktoré neboli v súlade s ideológiou národného socializmu a namierené proti Nemecku; **1953**: zakazuje sa pomenúvať podľa mien nepriateľských osôb voči robotníckej triede a pracujúcemu ľudu (Beneš, Masaryk, Hodža a pod.) a osôb z imperialistického tábora (Eisenhower, Churchill) – smernica nabáda vyhľadávať a upozorňovať na takéto názvy; **1990**: neprípustné sú názvy po žijúcich osobách, príliš dlhé, duplicitné, urážajúce mravnosť, náboženské alebo národnostné cítěnie, jazykovo nesprávne, neprilichavé vzhľadom na historický vývin obce, jej časti alebo jej okolia.

budovaných ulíc a obytných štvrtí (napr. *Slničná, Pekná, Dúhová* a pod.). Niektoré obce sa v poslednom období snažia o oficiálne schválenie názvov svojich ulíc, aby sa v nich dalo lepšie orientovať s využívaním navigačných aplikácií. Napr. v obci Dojč chcú k oficiálnemu schváleniu názvov pristúpiť kvôli problémom s orientáciou bezpečnostných a záchranných zložiek v obci, no podľa vedenia obce sa snažia pri pomenovaní vyhýbať honorifikačným názvom, pretože u obyvateľov vyvolávajú rôzne emócie a následne sa množia ich požiadavky na pomenovanie ulíc podľa ďalších osobností. Uprednostňujú preto neutrálne názvy, napr. podľa druhov rastlín či stromov. Na druhej strane napr. v Nitre prednedávnom vznikli dve nové súkromné ulice. Jednu z nich pomenovali *Stará veterná ulica*, no druhá, ktorú chceli po názve zaniknutej ulice na tomto mieste pomenovať *Hornotabánska*, zostala nepomenovaná kvôli nesúhlasu jej majiteľa a mestskej radnice, pretože by z toho vraj pre vlastníkov tunajších nehnuteľností vyplynulo mnoho administratívnej záťaž (Sme, 2021).

Za urbanonymá s politickoideologickým podtónom možno považovať názvy ako *Ulica československo-sovietskeho priateľstva, Pionierska ulica, Ulica februárového víťazstva, Námestie ľudových milícií* a iné motivačné symboly (napr. *obrancovia mieru, mier, robotníci, budovatelia, revolúcia, úderníci*), no obsahujú ho aj honorifikačné názvy ako *Tisova ulica, Ulica doktora Jozefa Tisu* (malo by byť *Tisa!*), *Ulica A. Hitlera, Ulica maršála Jozefa Stalina, Stalinovo námestie, Marxova ulica, Leninovo námestie, Gottwaldovo námestie, Zápotockého ulica, Park V. I. Lenina* a pod. Dôkazom toho, ako sa komunistický režim vysporadúval s osobami, ktoré boli spočiatku honorifikované, no neskôr sa stali kritikmi režimu, svedčí aj jeden príklad premenovania ulice v Bratislave. Historická *Schöndorfská ulica*, nazývaná aj *Uhorská ulica*, bola v roku 1945 premenovaná na *Molotovovu ulicu*, no keď v roku 1957 V. M. Molotov otvorene vystúpil proti politike N. Chruščova, ulica bola v roku 1962 premenovaná na *Obchodnú ulicu*, ktorej názov sa zachoval dodnes.

Niektoré urbanonymá spájané s komunistickou ideológiou sa napr. v Banskej Bystrici (v Trnave sa napr. dodnes zachoval honorifikačný názov *Ulica G. Steinerja*) zachovali v dôsledku tzv. „motivačnej reinterpretácie“ názvu tak, že napr. *Moskovská ulica* a *Tulská ulica* sa nevnímali ako motivované názvami miest dominantnej krajiny socialistického spoločenstva, ale ako aglomerácie veľkého obchodného partnera. Podobne názov *Ulica 9. mája* nebol interpretovaný ako deň oslobodenia Československa, ale ako deň ukončenia 2. svetovej vojny (Odaloš, 2006, s. 81 – 82).

Po roku 1989 sa objavovali aj ideologické tlaky na zmeny názvov ulíc z prostredia rímskokatolíckej cirkvi (teizácia názvov a cirkevná a kresťanská honorifikácia) a v Banskej Bystrici sa napriek nesúhlasu názvoslovnej komisie presadila napr. zmena názvu *Námestie banického povstania* na *Moyzesovo námestie* (v poľskom Krakove bol napr. premenovaný *Plac Wita Stwosza* na *Plac Św. Marii Magdaleny*), no postupne sa u obyvateľov prejavila nechúť pomenúvať ulice po menách osôb, preto aj napriek návrhu premenovať *Triedu V. I. Lenina* na *Ulicu J. C. Hronského* bola ulica na žiadosť obyvateľov premenovaná na *Slnečnú ulicu* (Odaloš, 2006, s. 83 – 84). Za teizované považuje P. Odaloš (2006, s. 75) aj názvy ako *Farská*, *Kostolná (ulica)*, no tu môže ísť aj o bezpríznakové pomenovanie s tradičným motivantom orientácie či smerovania ulice či výskytu dajakého sakrálneho objektu. Odtienok teizácie sa však môže odzrkadľovať v názve ako *Modlitebná*, ktorá súvisí s vykonávaním kresťanských úkonov.

Z hľadiska všeobecného náhľadu na slovenskú toponymiu možno skonštatovať, že od 50. rokov 20. storočia bola ateizácia urbanonym, ale najmä ojkonom z pozície vládnucej ideológie intencionálna (v urbanonymii porov. napr. v Bratislave: *Františkánska ulica* → *Pugačovova ulica*, *Františkánske námestie* → *Dibrovovo námestie*). R. Šrámek (1980, s. 21) uvádza, že v Českej republike bola pri pomenovaní novej brnenskej štvrť potlačená motivácia podľa blízkej kaplnky, lebo názvy *Kaple*, *Kaplice* by ideologicky nevyhovovali, preto sa štvrť pomenovala *Lesná* („ležiaca pri lese“).

Na českom území sa názvy s náboženskými motivantmi premenúvali v menšej miere ako na slovenskom území (napr. *Svätý Kříž* → *Chodský Újezd*, *Údol Svatého Kryštofa* → *Kryštofovo Údolí*; *Zlín* → *Gottwaldov*). Niekde dokonca proti zmene názvu výrazne protestovalo obyvateľstvo premenúvanej obce. Názov si ochránili napr. severočeské banické obce *Hora Svaté Kateřiny*, *Hora Svatého Šebastiána* a *Hory Matky Boží* kvôli obavám vládnucej strany o nepriaznivý vplyv protestu ľudí na lokálnu ťažbu rašeliny a uhlia. Niektoré zmeny zasa zostali len formálne na papieri, ale reálne sa používal starý názov (napr. *Svätý Jiří* → *Nový Jiří*).

Na slovenskom území sa politickoideologická ateizácia osadných názvov realizovala trojakým spôsobom (doklady o ON prov. Majtán, 1998):

1. najčastejším spôsobom zmeny názvu bolo vynechanie patrocijných alebo konfesionálnych častí osadných názvov (najviac názvov sa takto zmenilo na Liptove a v Turci, najmä reštandardizáciou z roku 1960); niektoré obce sa po roku 1990 k adjektívu „svätý“ v názve vrátili: *Borský Svätý Jur* → *Borský Jur* (1960) → *Borský Svätý Jur* (1992); *Borský Svätý Mikuláš* → *Borský Mikuláš* (1960); *Borský Svätý Peter* → *Borský Peter* (1960); *Liptovská Svätá Mara* → *Liptovská Mara* (1952; v roku 1968 zlúčená s obcou Liptovská Sielnica); *Liptovský Svätý Ján* → *Liptovský Ján* (1960); *Liptovský Svätý Mikuláš* → *Liptovský Mikuláš* (1952); *Liptovský Svätý Ondrej* → *Liptovský Ondrej* (1952); *Liptovský Svätý Peter* → *Liptovský Peter* (1960); *Moravský Svätý Ján* → *Moravský Ján* → *Moravský Svätý Ján* (1992); *Plavecký Svätý Mikuláš* → *Plavecký Mikuláš* (1960); *Plavecký Svätý Peter* → *Plavecký Peter* (1960); *Svätá Anna* → *Liptovská Anna* (1952); *Svätý Antol/Svätý Anton* → *Antol* (1960) → *Svätý Anton* (1996); *Svätý Benedik* → *Hronský Beňadik* (1960); *Svätý Ďur* → *Turčiansky Ďur* (1960); *Svätý Jakub* (miestna časť B. Bystrice) → *Jakub* (1968); *Svätý Jur* → *Jur pri Bratislave* (1960) → *Svätý Jur* (1990); *Svätý Jur nad Hronom* → *Jur nad Hronom* (1955); *Svätý Kráľ* → *Kráľ* (1964); *Svätý Kříž nad Hronom* → *Žiar nad Hronom* (1955); *Svätý Martin* (miestna

časť Senca) → *Martin* → *Svätý Martin* (1999); *Svätý Martin nad Žitavou* → *Martin nad Žitavou* (1964); *Svätý Michal* → *Liptovský Michal* (1955); *Svätý Michal* → *Michal na Ostrove* (1960); *Svätý Michal nad Žitavou* → *Michal nad Žitavou* (1956); *Svätý Peter* → *Dolný Peter* (1961) → *Svätý Peter* (1990); *Turčiansky Svätý Peter* → *Turčiansky Peter* (1960); *Turčiansky Svätý Martin* → *Martin* (1951); *Turčiansky Svätý Michal* → *Turčiansky Michal* (1951; v roku 1971 zlúčenie s Turčianskymi Teplicami);

2. pokiaľ išlo z motivačného hľadiska o nábožensky motivovaný či inak ideologicky nevhodný názov (sporadicky aj názvy s adjektívom „svätý“), nastala úplná zmena názvu: *Baťovany* (+ *Šimonovany*) → *Partizánske* (1949) – ideologicky nevhodný faktor veľkopodnikateľa Tomáša Baťu; *Božetechovo* → *Jarná* (miestna časť Cífera); *Matka Božia* → *Boldog* (1960); *Svätá Mária* → *Bodrog* (1960) → *Svätá Mária* (1990); *Sväté Kríže* → *Nové Hony* (1954); *Svätuše* → *Plešany* (1960) → *Svätuše* (1990); *Štefánikov* → *Štefánikovo* → *Javorinka* (1960; miestna časť Galanty); *Štefánikovce* → *Rovinka* (1960); *Zemplínsky Svätý Kríž* → *Zemplínska Teplica* (1955);

3. v niektorých prípadoch sa ideologicky nevhodný názov odstránil zlúčením obcí a vytvorením úplne nového názvu, prípadne novovzniknutá obec prevzala jeden z názvov zlúčených obcí, avšak ideologicky vyhovujúci (zlúčenie obcí pred rokom 1948 nezohľadňujeme); mnohé z obcí s názvom motivovaným náboženským či iným motivantom sa v dôsledku takéhoto zlúčenia obcí stali miestnymi časťami novovzniknutých obcí a miest a zo synchronného hľadiska sa hodnotia ako urbanonymá – takéto intencionálne obmedzenie akčného rádia ideologicky nevyhovujúceho názvu vzbudzovalo najmenej nežiaducej pozornosti: *Belek* + *Svätuša* → *Podhájska* (1960); *Kostoľany nad Hornádom* + *Tepličany* + *Malá Vieska* → *Družstevná pri Hornáde* (1961); *Svätý Kríž nad Váhom* → pričlenený k obci *Považany* (1960); *Svätý Peter pri Váhu* → pričlenený k *Hlohovcu* (1953), *Svätý Ondrej nad Hronom* + *Brusno* → *Hronov* (1960) → *Brusno* (1973); *Všechsvätých* (maď. *Mindszent*) → *Va-*

laliky (zlúčenie obcí *Bernátovce*, *Buzice*, *Košťany* a *Všechsvätých* v roku 1961).

Aj napriek silnej a cielenej ateizácii sa nepodarilo všetky nábožensky motivované názvy premenovať. I. Lutterer (1980, s. 69) uvádza, že v roku 1965 ešte stále v ČSSR existovalo 27 osadných názvov s náboženským motivantom či s prívlastkom „svätý“ (napr. *Svätuš*, *Svätý Kríž* a pod.).

Politickoideologické zmeny osadných názvov sú však doložené vo všetkých krajinách bývalého socialistického bloku, no aj v iných komunistických krajinách a na v minulosti kolonizovaných územiach (napr. Rusko: *Sankt-Peterburg* (*Petrograd*) → *Leninograd*; *Jekaterinburg* → *Sverdlovsk*; *Königsberg* → *Kaliningrad* (názov existuje dodnes); *Volgograd* → *Stalingrad* → *Volgograd*; Ukrajina: zlúčenie viacerých obcí v luhanskej oblasti v roku 1938 → *Sverdlovsk* (2016 premenovaný na *Dovžansk*); *Luhansk* → *Vorošilovgrad*; Tadžikistan: *Dušanbe* → *Stalinabad*; NDR: *Chemnitz* → *Karl-Marx-Stadt*, *Eisenhüttenstadt* → *Stalinstadt*; Poľsko: *Katovice* → *Stalinogród*; Maďarsko: *Dunajváros* (*Dunapentele*) a *Tiszajváros* → *Stalinváros* a *Leninváros*; Rumunsko: *Onesti* → *Gheorghe Gheorgiu-Dej*; Bulharsko: *Varna* → *Stalin*; bývalá Juho-slávia: *Titograd* (dnes *Podgorica*), *Titov Drvar*, *Titov Veles*, *Titova Mitrovica* (dnes *Kosovská Mitrovica*); Vietnam: *Saigon* → *Ho Či Minovo mesto*; Konžská demokratická republika: *Kinshasa* → *Léopoldville* a pod.; porov. aj Horňanský, 2016, s. 206 – 215).

Ako sme uvádzali už skôr, politickoideologické tlaky na premenúvanie boli najvýraznejšie pri ojkonymách a urbanonymách, no zasiahli aj terénne názvy. Stredobodom ideologického záujmu boli iba významné objekty – najvyššie pohoria a vrchy. Spomedzi nedomácich zmien možno spomenúť napr. premenovanie najvyššieho vrchu bývalého Sovietskeho zväzu *Qullai Ismoili Somonij* (Tadžikistan) na *Pik Stalina* a neskôr na *Pik Kommunizma*. Spomedzi slovenských objektov bol najčastejšie premenúvaný *Gerlachovský štít*, ktorý sa pôvodne nazýval *Kotol* (1896 – 1920 *Štít Františka Jozefa* (nem. *Franz-Josef-Spitze*, maď. *Ferencz József-csúsc*); v dôsledku

nevyriešeného sporu o vymedzení spoločných hraníc medzi Poľskom a Slovenskom používalo Poľsko v rokoch 1919 – 1923 názov *Szczyt Polski* (nem. *Polnische Spitze*); 1920 – 1939 a 1945 – 1949 *Štít legionárov*, počas Slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 *Slovenský štít* (nem. *Slowakische Spitze*), 1949 – 1959 *Stalinov štít* – pri príležitosti jeho 70. narodenín, po odhalení kultu osobnosti premenovaný; 1945 – 1949 a od roku 1961 po súčasnosť *Gerlachovský štít*; viac Horňanský, 2016, s. 195 – 199; porov. Závodný, 2016b, s. 67). Pokus o ideologické premenovanie bol aj pri vrchole *Rysy*, keď v roku 1982 dal zástupca Socialistického zväzu mládeže návrh na premenovanie na *Leninov štít* na počesť údajného výstupu V. I. Lenina na tento vrch. Keďže však ide o spoločný poľsko-slovenský objekt, na premenovanie bol potrebný aj súhlas poľskej strany. V Poľsku sa však už medzitým zmenila politická situácia – moc prevzalo hnutie *Solidarita*, takže požiadavka zo slovenskej strany na zmenu názvu ani nebola podaná (Horňanský, 2016, s. 204 – 205; Fičor, 2014, s. 373).

Ideologické zneužívanie vlastných mien v rôznych historických obdobiach vždy znehodnocuje historickú a spoločenskú hodnotu vlastného mena, preto treba vždy zvoliť opatrný a individuálny prístup pri štandardizácii a zmene každého názvu. Mnohí obyvatelia umelo premenovaných obcí z roku 1948 neskôr nemali záujem o opätovnú reštandardizáciu názvu kvôli tomu, že sa zmenený názov medzi obyvateľmi už zaužíval (porov. napr. diskusné komentáre M. Majtána a L. Dvonča na 1. Slovenskej onomastickej konferencii, 1968). Vzhľadom na spoločenskú hodnotu proprií sa v posledných rokoch uvažuje aj o formách ochrany vlastného mena ako kultúrneho dedičstva (Hladký, 2017, s. 15; David – Mácha, 2012). Zmeny funkčných vlastných mien nemožno rovnako využívať ako deklaráciu územných nárokov a demonštráciu dobyvateľských ambícií. Vyplýva to z výskumov viacerých zahraničných výskumníkov; napr. S. B. Cohen a N. Kliotová analyzujú politické toponymické stratégie izraelskej vlády pri legitimizácii izraelských nárokov na okupované územia, R. D. K. Herman konštatoval, že

toponymický materiál dokazuje odpor obyvateľov Havajských ostrovov voči kolonistom z USA, C. Nashová uviedla, že obnova galských toponým v Írsku je prejavom vyjadrenia a upevnenia národnej identity v prevažne anglofónnom prostredí; David – Mácha, 2012, s. 39 – 40). Ani (umelou) zmenou názvu sa určitý zaužívaný názov z pamäti a z každodenného jazyka používateľov nevytráca, pretože ho istá societa vníma ako svoje dedičstvo, ku ktorému sa hrdo hlási, a až s odstupom niekoľkých generácií sa môže oslabiť. K novému názvu zväčša nemajú používatelia pozitívny a blízky vzťah, čím sa zdôrazňuje psycholingvistický a sociolingvistický aspekt vlastných mien.

Záver

Slovenská onomastika a onomastické výskumy na Slovensku majú svoju bohatú tradíciu. Hoci jej počiatky v podobe sporadických prác, zväčša článkového charakteru (porov. Dvonč – Majtán, 1980; okrem významného hydronomastického diela V. Šmilauera *Vodopis starého Slovenska*, 1932), sa rysovali dávno pred založením Slovenskej onomastickej komisie, až jej založenie V. Blanárom v roku 1964 a začiatok jej organizačnej činnosti je úzko spätý so systematickým plánovaným onomastickým výskumom na Slovensku (zber onymického materiálu, zakladanie kartoték, spracúvanie konkrétnej onomastickej tematiky formou monografických prác). Aj v súčasnosti sa neustále rozširuje knižnica onomastických prác, v rámci ktorých sa spracúva dajaká komplexná či čiastková problematika, resp. sa terénnym výskumom získavajú a analyzujú vlastné mená z rôznych onymických skupín. Hoci sa priekopníkom a významným postavám slovenskej onomastiky (napr. V. Blanár, M. Majtán, J. Matejčík, J. Stanislav, M. Blicha, B. Varsík, R. Krajčovič a iní) podarilo odvieť veľký kus práce, niektoré plánované výskumy a publikačné zámery už zrealizovať nestihli. Práve tieto nerealizované či nedokončené úlohy sú perspektívami pre ďalšie onomastické bádanie v najbližších rokoch. V súčasnosti sa realizuje projekt digitálnej databázy lexikograficky spracúvaných terénnych názvov z kartotéky Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV v Bratislave (I. Valentová). V slovníku nie sú zahrnuté hydronymá, pretože sa spracúvajú osobitne v rámci jednotlivých slovenských povodií riek ako súčasť projektu *Hydronymia Slovaciae*. V roku 2018 vyšla I. Valentovej knižne aj publikácia *Lexika slovenských terénnych názvov*, v ktorej autorka predstavuje koncepciu lexikografického spracovania slovenských terénnych názvov, ale uvádza v nej aj informácie o výskume a histórii spracovania terénnych názvov na Slovensku, v slovenských jazykových enklávach

v Maďarsku, o českom výskume anojkoným a opisuje aj stavbu hesla a zásady jeho koncipovania. V rámci hydronomastického projektu *Hydronymia Slovaciae* zostáva spracovať ešte niekoľko povodí, najmä na východnom Slovensku (slovenská časť povodia Bodrogu). Na západnom Slovensku zostáva spracovať stredný a dolný tok Váhu. Výskum hydronymie stredného toku Váhu sa začal realizovať v roku 2020 v rámci grantu Vega s názvom *Synchrónna a diachrónna hydronymia stredného povodia Váhu* (hlavným riešiteľom je J. Krško). Ďalší projekt Vega so začiatkom realizácie v roku 2020 s názvom *Teória a terminologický systém slovenskej onomastiky (v kontexte slovanskej a medzinárodnej onomastickej terminológie)* súvisí so spracovaním digitálnej databázy slovenskej onomastickej terminológie (hlavný riešiteľ J. Hladký). Výstupom z tohto projektu by mala byť aj tlačенá verzia slovníka vybraných onomastických termínov, na ktorú by mohol nadviazať dávnejší zámer V. Blanára vydať slovenskú onomastickú encyklopédiu, pretože niektoré onomastické heslá z diela *Encyklopédia jazykovedy* (1993) by si vzhľadom na nové publikácie v oblasti teoretickej onomastiky žiadali aktualizáciu a niektoré termíny sa v nej, keďže ide o všeobecnolingvistické dielo, nenachádzajú (porov. Blanár, 2000, s. 18). Napokon v roku 2020 sa začal realizovať aj projekt Vega s názvom *Transformácia a transpozícia antroponymických kategórií v slovanských jazykoch* (hlavná riešiteľka S. M. Pachomovová). Podstatou projektu je na základe analýzy fungovania antroponým a ich kategórií zaznamenaných v raných slovanských písomných textoch sledovať zmeny, ku ktorým došlo počas stabilizácie súčasných antroposystémov v slovenskom a ukrajinskom jazyku, analyzovať spôsoby a tendencie transpozície slovenských antroponým v ukrajinskom jazyku a ukrajinských antroponým v slovenskom jazyku na základe textov administratívneho, publicistického, vedeckého a umeleckého štýlu a v neposlednom rade identifikovať problémy a navrhnúť ich riešenia formou konkrétnych odporúčaní.

Po završení hydronomastického výskumu všetkých povodí sa plánuje spracovanie digitalizovaného heslára slovenských vodných

názvov všetkých slovenských povodí prepojený s mapou s vyznačením výskytu konkrétneho hydronyma, s uvedením všetkých motivačne súvisiacich vlastných mien a naostatok aj s výkladom jazykovej a mimojazykovej motivácie heslového názvu, ale ak sa názov vyznačuje polyonymiou, tak aj všetkých jeho variantných názvov. Do istej miery by sa dalo do budúcnosti uvažovať nad vypracovaním digitálnej verzie komplexného slovenského toponymického atlasu či slovníka slovenskej toponymie (ojkonymie), na príprave ktorého začal v minulosti pracovať M. Majtán (slovenský onomastický atlas; porov. Blanár, 2000, s. 13; Krajčovič, 1980, s. 339 – 352), a z neho potom materiálovo vychádzať pri prípadnej koncepcii retrográdného slovníka slovenských toponým (porov. napr. v Česku *Retrográdní slovník místních jmen Moravy a Slezska* od R. Šrámka, 2013). Dali by sa na to využiť podklady z materiálového toponymického korpusu z hydronomastických prác, z mapiek a analýzy terénnych názvov M. Majtána v práci *Z lexiky slovenskej toponymie* (1996), z prác R. Krajčoviča, J. Stanislava, zo slovníka terénnych názvov I. Valentovej a ďalších prác. Databáza by mala byť otvorená, aby sa mohla v súlade s novými zisteniami a analýzami systematicky dopĺňať a aktualizovať. Po takomto komplexnom spracovaní doteraz zozbieraného onymického materiálu na národnej úrovni (o komplexnosti, a teda završení výskumu sa však v plnej miere hovoriť nedá) by sa dalo uvažovať nad medzinárodnou spoluprácou v rámci medzinárodných onomastických projektov, napr. česko-slovenský, západoslovenský či v komplexnejšom poňatí slovanský onomastický atlas. Na medzinárodnej úrovni sa takto vypracúva dialektologický *Slovanský jazykový atlas*, ktorý sa realizuje pod záštitou Medzinárodného komitétu slavistov (*Obščeslavianskij lingvističeskij atlas*; viac pozri SJA či OLA), či *Celokarpatský dialektologický atlas* (*Obščekarpatskij dialektologičeskij atlas*).³⁰⁰

³⁰⁰ Viac o perspektívach bádania v jednotlivých oblastiach onomastiky pozri Majtán, 2007, s. 15 – 16; viac o jazykových nárečových atlasoch pozri Kováčová, 2013, s. 129 – 207.

V rámci budúcich onomastických vízií, ktoré súvisia so štandardizáciou geografického názvoslovia, je treba spomenúť aj plány ÚGKK SR v ďalšej štandardizácii geografického názvoslovia (najmä skupina terénnych názvov či prehodnocovanie počtu exoným; porov. ÚGKK SR1). Ambicióznym plánom slovenskej onomastickej obce by mohlo byť založenie a vydávanie osobitného časopisu s onomastickou tematikou, ktorá na Slovensku chýba (napr. časopis Medzinárodného komitétu onomastických vied (ICOS) s názvom *Onoma*, v Česku časopis *Acta onomastica*, v Poľsku časopis *Onomastica. Pismo poświęcone nazewnictwu geograficznemu i osobowemu oraz innym nazwom własnym*, v USA časopis *Names – A Journal of Onomastics*, vo Francúzsku časopis *Nouvelle Revue d’Onomastique*, v Chorvátsku *Folia Onomastica Croatica*, v Taliansku *RION – Rivista Italiana di Onomastica*, v Rusku *Voprosy Onomastiki* a pod.). Na Slovensku onomastickú tematiku pokrýva časopis *Slovenská reč*, ktorá je však zameraná skôr na synchronný jazyk, či časopis *Kultúra slova*, v ktorej možno publikovať aj popularizačne ladené odborné články. Aj vzhľadom na skúsenosti, ktoré sme nadobudli pri písaní tejto práce, no aj pri písaní viacerých predchádzajúcich štúdií či článkov, sa opäť ukazuje potreba vytvorenia centrálnej a komplexnej databázy na slovenskú onomastickú tematiku orientovaných publikácií s krátkymi anotáciami (v prípade kolízie s autorským zákonom (č. 306/2018 Z. z. a č. 185/2015 Z. z.) by stačilo uviesť len kľúčové slová), zahŕňajúcich aj záverečné práce v Centrálnom registri záverečných a kvalifikačných prác (bakalárske, diplomové, rigorózne, dizertačné, habilitačné), čo by mohla byť ďalšia z primárnych úloh slovenskej onomastickej komisie – o tejto myšlienke uvažovala vo svojej štúdií aj E. Krasnovská (2010, s. 76, 78).³⁰¹

Komplexnosť a multidisciplinarita onomastiky sa ukazuje v jej využívaní nielen v humanitných (napr. etnológia, etnografia, kogni-

³⁰¹ Porov. napr. Medzinárodnú bibliografickú databázu onomastických vied (pozri MBD) Medzinárodného komitétu onomastických vied (ICOS).

tívna lingvistika, filozofia jazyka,³⁰² literárna veda, história, sociológia, kultúrna antropológia, sociálna antropológia a pod.), ale aj v nehumanitných vedách (napr. hydrogeológia, geografická kartografia, fyzická geografia a geoekológia, botanika, zoológia, humánna geografia³⁰³ a pod.). Zaujímavé sú napr. historickogeografické, kultúrnogeografické a archeologické výskumy či analýza a rekonštrukcia geomorfologických alebo hydrogeologických zmien krajiny vplyvom rôznych prírodných či spoločenských faktorov, pri ktorých sa vedci opierajú aj o diachrónnu či synchrónnu onymiu a poznatky o charakteristike pomenovaných objektov čerpajú aj z onomastických prác (napr. P. Chrastina, K. Rácová, P. Pišút a pod.). P. Plesník (1973, s. 179) napr. podrobne opísal, ako im pri výskume pôvodnej stromovej kultúry v minulosti vo výskumne nevhodnom prostredí (napr. v odlesnených a odvodnených územiach v nížinách, na území s absenciou rašelinísk, pri ktorých by bolo možné využiť tzv. peľovú metódu v rašelinových vrstvách, vo vysokohorských pásmach a pod.) pomáha onymický materiál, v ktorom sa mohol zachovať odkaz na výskyt rôznych drevinových porastov na určitom území. Názov motivovaný dajakým stromovým porastom či výskytom dajakého zvieratá síce nemusí vždy hodnoverne vypovedať o pôvodnosti dreviny, pretože na jej mieste mohlo predtým rásť aj niečo iné, či reálneho výskytu zvierat, no zásah človeka do prírody bol v minulosti minimálny – dreviny sa umelo takmer nevysádzali ani zver sa umelo nenasádzala. Pri názvoch motivačne súvisiacich s dajakým zvierat'om však treba okrem toho pripustiť aj metaforickú motiváciu. V súvislosti s opieraním sa o onymiu sú však niekedy späté aj negatívne činnosti, ktoré sa v posledných

³⁰² I. Haraj (2011, s. 53) uvádza názor J. R. Searleho, že: „Ak teda filozofia jazyka vytvára sémantickú teóriu vlastných mien, ktorá platí pre vlastné mená každého jazyka, úlohou onomastiky (či lingvistiky) by bolo zistiť, či je filozofická teória vlastných mien naozaj adekvátna v kontexte napr. slovenskej onymie.“

³⁰³ O prepojení kultúrnej antropológie, sociálnej antropológie a humánnej geografie s onomastikou pozri viac Krško, 2016, s. 104 – 110.

rokoch rozmáhajú. Ide o nelegálne vyhľadávanie archeologických nálezísk a privlastňovanie si nájdených historických cenností. Detektoristi, ako ich archeológovia a historici hanlivo označujú, ktorí sa označujú za milovníkov histórie, no podľa odborníkov histórii najviac škodia, si často podľa zaujímavého historického názvu vytipujú lokalitu, ktorú potom tajne prehľadávajú pomocou detektorov kovov. Je nutné zdôrazniť, že súvislosti a kontextové okolnosti územia, ktoré sa s výskytom určitého historického predmetu spájajú, dokáže interpretovať len archeológ či historik a často sú oveľa cennejšie ako nájdený predmet, ktorý sa stáva hľadačovou trofejou, no vedecká obec nenávratne prichádza o historické poznatky. V Zákone č. 49/2002 Z. z. o ochrane pamiatkového fondu sa v §39 v odseku 6 (PÚSR) uvádza: „*Nepovolený pamiatkový výskum alebo výkop na kultúrnej pamiatke, pamiatkovom území, archeologickom náleze alebo archeologickom nálezisku, ako aj nepovolený zber, premiestňovanie hnutel'ného nálezu, jeho neoprávnená držba a vyhľadávanie pomocou detekčných zariadení sa zakazujú. Povrchový zber a nedeštruktívna prospekcia oprávnenými právnickými osobami podľa §36 ods. 4 sa nepovažujú za nepovolený pamiatkový výskum.*“ V rovnakom zákone (§40 odsek 6) sa ešte uvádza, že: „*Archeologický nález je vlastníctvom Slovenskej republiky...*“

V posledných rokoch sa možno často stretnúť s výzvami na popularizáciu vedy. V tejto súvislosti sa organizuje napr. každoročne v novembri tzv. *Týždeň vedy a techniky na Slovensku* či každoročný septembrový *Európsky deň jazykov* (v rámci jedného podujatia v Trnave pripravili J. Hladký a A. Závodný program s prezenčným výkladom priezvisk jednotlivých návštevníkov podujatia), no organizuje sa aj veľa iných, často aj regionálnych vedeckopopularizačných podujatí (porov. napr. cyklické podujatie *Mezinárodní konference o Mackovi*, ktoré sa každoročne koná od roku 2016; na jednej vystúpil s nárečovo-onomastickou problematikou aj autor práce). V popularizácii onomastiky nezaostáva ani slovenská onomastická obec. Z množstva takýchto počinov možno spomenúť azda popularizačné onomastické prednášky na vysokých či stredných školách

(v poslednom čase ich na stredných školách realizuje najmä J. Krško; informácia zo spoločného rozhovoru), články v celonárodných či regionálnych časopisoch a novinách, ale aj priama spolupráca slovenských onomastikov s médiami na realizácii určitých mediálnych programov. V decembri roku 2008 v slovenskej sekcii maďarského rádia Magyar radió Szeged J. Hladký a A. Závodný pripravili spolu s redaktorkou I. Hruboňovou v rámci vysielania maďarského rozhlasu pre v Maďarsku žijúcich Slovákov diskusiu na tému *Hydronymia Slovaciae. Odkrývanie tajomstiev názvov*. S RTVS spolupracuje J. Krško na pravidelnej relácii *Čudnopis* (odvysielaných už bolo vyše 300 častí), v ktorej poslucháčom sprostredkúva výklady motivácie slovenských názvov, v rámci rozhlasového programového cyklu *Na slovíčko, slovíčka* spolupracuje s RTVS J. Hladký, ktorý vykladá motiváciu (západo)slovenských osadných názvov, a A. Závodný, ktorý vysvetľuje významy vybraných historických slov a hľadá ich relikty v slovenských antroponymách a toponymách.

Summary

Onymy is a set of proper names of a certain language, which from a synchronous point of view represents a functional naming system of unique objects and diachronically an important exemplification material of a historical lexis of proper names, which nowadays in many cases petrified the non-preserved appellative historical lexis, with possibilities of its use not only for Slovak linguistic research, but also for comparative Slavic or Indo-Europeanist linguistic or non-linguistic researches.

The teaching of proper names is a linguistic discipline, which has a relatively independent position in linguistics, especially due to its specific content, which is also manifested on the formal side. The philological orientation of onomastics since the mid-19th century was initially in line with positivist linguistics oriented strongly in comparative and etymological terms, after its incorporation into linguistics in the 1950s – 1970s it began to establish itself as a complex discipline. Contemporary (modern) onomastics, in the development of which, as an independent linguistic discipline, has the Slovak theoretical onomastics a large share, especially V. Blanár, is oriented on the analysis of the linguistic, but also non-language aspect of proper name and its functioning in a certain society. Since the beginning of the systematic scientific and research activities of Slovak proper names, onymic material from various groups of proper names. has been collected and processed However, alongside anthroponomastic and chrematonomastic research in the last decades of the Slovak onomastics, toponomastic is the most progressive, especially systematic hydronomastic research, which is realized within the domestic hydronomastic project *Hydronymia Slovaciae* and in a broader context within the European project *Hydronymia*

Europaea, started in the 1980s of 20th century in Germany. The aim of the Hydronymia Europaea project is a comprehensive hydronomastic research and analyzing of the collected material in each European country, in terms of geography, history, linguistics, dialectology, etymology and others. The pioneering work in the field of Slovak as well as pan-European hydronomastics, however, can be considered as the work of V. Šmilauer from 1932 *Vodopis starého Slovenska*, in which the author developed his own methodology, according to which he proceeded in the processing of water names. In 1985, the first systematically processed hydronomastic work of one river basin in Slovakia was published by M. Majtán and K. Rytmut *Hydronimia dorzecza Orawa*, which was based on the established methodology of hydronymy processing in Poland.

Proper names are a specific group in the vocabulary of language, which by its meaning and function contrasts with the second group of the vocabulary – appellatives. Proper names differ from appellatives mainly by their two basic functions - individualization, identification and at the same time differentiation. The individualization function consists of naming an individual, specific, exceptional, unique object. The proper name fulfills the identification and differentiation function in such a way, that it is possible to reliably identify the bearer (object) of this proper name between similar objects (in communication we know, who or what it is) and we can reliably distinguish it from other similar objects. Regarding the differences in the meaning (content) aspect of appellatives and proper names, the appellative is characterized by its semantic component of generality (appellation), which means, that it refers to a substance, phenomenon, action or activity as an object, that is only one of many identical denotates. In the semantic component structure of an appellative, which denotes a certain denotate, includes, among other semantic components, which create a complex meaning (the lexical meaning of the word), also the partial meaning of appellativity, also generality, non-excellence of the marked object, which is its categorical (classification) semantic attribute. Proper names, on the

other hand, in the semantic structure, contain a categorical (classification) partial meaning of propriality, excellence, uniqueness the proper name of the named denotate, but from a synchrony point of view compared with appellatives they are semantically vague, to from a diachrony (sometimes etymology) point of view through the analysis of onymic motivation it is possible to generate their content page.

The content vagueness of proper names from a synchrony point of view is also confirmed by the fact, that without detailed knowledge of the object and without appellative complement, which denotes the type of named object, we would know almost nothing about the object from the form of proper name, that named the object. This does not mean, however, that the proper name is only a „label“ of its onymic object, but is a special attribute, because some components of lexical meaning, which were used as motivating elements in the original naming, participated in linguistic portrayal of ideational reflections in formal proper name construction. Since proper name is a secondary language sign, as opposed to discussions about the motivation of words in an appellative vocabulary it can be said, that every proper name, including demotivated proper names, is motivated (either by appellative or other proper name). All the motivational attributes, that led to the formation of toponyms, can be classified into steady-state baseline relationship models, which are similar in generic and differential attributes for anthroponymy and toponymy and leading to a unifying view of the structure of the naming model in anthroponymy and toponymy (Blanár, 2000, p. 15). The models represent abstracted and generalized paradigms, which, with their predefined attributes, represent some group of anthroponyms or toponyms with identical or similar content, motivational and structural attributes.

Although each proper name, through its immediate or mediated motivation, has its origin in appellative, it represents a specific part of the vocabulary from both lexical-semantic, grammatical and word-forming point of view. Linguists have different views on the

issue of onomastic grammar. Some refuse to elaborate it (for example A. V. Superanskaja, J. Spal), others require it (cf. Sičáková, 2007, p. 17).

Its opponents argue, that proper names are words “*sui generis*”, which cannot be sidestepped in describing the grammatical structure of a language, but which, as a distinct group of nouns, must be an integral part of such processing (Blanár, 1996, p. 16). From the grammatical point of view, proper names are characterized by a bending specificity, because the proper name always denotes a substance and is therefore always a noun, although it may have forms of other parts of speech (adjective, verb, substitute, adverbial) – also proper names are the noun tantum, because the accompanying grammatical-word-forming act in the formation of proper name from a non-substantive part of speech is substantivization.

We present also a few discussion notes on the current processing and standardization of Slovak onomastic terminology in our monograph. In our opinion, proprialization is not only a word-formation process, but primarily the functional one. The function of the word, that is seen as the first within the process of proprialization, is being changed too. Due to this fact, the formal part of the proper name is recognized as secondary. Furthermore, we think that even the process of transonymization – from functional, not formal approach – can be accepted in its wider understanding. It can be defined as transfer of proper name motivation from one object to another regardless any formal criterion. What is more, this transfer is possible even within the same onymic class. The transfer could be accompanied with a change in the formal structure or grammatical meaning of the new proper name; because not just the form of the proper name (or the part of the form) is transferred to another object, but also its function, ability to be an “individual and specific name” for another object. But the process of transonymization itself requires transfer of the proper name from one denotatum to another. That’s why we do not recognise any formation of the name variants for the same object as the process of transonymization.

One of the word-grammatical specifics of proper names is, that at the names, created by measuring the original prepositional forms, the category of case from indirect to direct is being reconsidered—nominative (eg. instrumental of singular: *Za hrbom* → nominative of singular: *Záhrib*); genitive of singular: *Z Ančinho potôčika* → nominative of singular: *Zančí potôčik*; local of singular: *Kanáľ pri ceste* → nominative of singular: *Prícestný kanáľ* etc.). However, there are also measured and derivative-grammatical created prepositions names, in which both the number and the case have changed in parallel (eg. the change of indirect case to a direct case and at the same time the plural shape changed to a singular tantum (collective): *Pod jeľšami* → *Podjeľšie*, *Za vrchmi* → *Závršie*, *Za kopcami* → *Zákopčie*, *Pod dielcami* → *Poddielčie*, *Za jarkami* → *Zájarčie*, *Za potokmi* → *Zápotočie*, *Medzi brodmí* → *Medzibrodie* etc.), although due to the absence of authentic documents it may be accepted that some of these names were originally in the singular form, for example *Za potokom* → *Zápotočie*.

In addition to word formation, the processes of analogy and deformation are associated with naming processes and the change in the morphematic structure of proper names. As analogically created names are those, that (actually or very likely) have been analogously formed according to an already existing name or appellative in the domestic language, but without a demonstrable non-language motivational connection of an analogically named object with an object, whose name was an analogous motivator. Deformed names are those, whose morphematic structure has been completely deformed in comparison with the first or another existing structure with the character of the object from the non-language motivation point of view of relevant allusion, thus demotivating the name, but as deformed names we evaluate (foreign language) misspelled names.

In general, anomalies at the synchronous level of language could have been at the diachronic level of linguistic regularity, that strengthened the language system. Since proper names are a symptom type and secondary form of the lexical vocabulary, with some

simplification it can be stated, that basically every motivation of the name is an analogous process, because at formal level almost all existing elements of the language system with the exception of the ancient names are used analogically (eg. names, which in the content structure have implicitly included an attribute of characteristic, are often formed by typical suffixes, eg. -ica: Kamenica, Bystrica, -ina: Bystrina, Výtržina, -(ov)ec: Smrekovec, Javorec, Lipovec, Hrabovec etc.) and at the content level it is an analogous use of elements of the lexical meaning of pre-existing appellatives or the content attributes of pre-existing proper names (eg. onomasiological attributes: location, characteristics, ownership, honorification, etc.). Deformations and analogies of proper names are proof, that the lexical-semantic aspect of the motivator and the content (motivational) clarity of the names are only important in the early act of nomination, but later retreat into the background and the functional side of some proper names becomes important for functioning in communication – identification and individualization.

Although users of proper names, mainly due to folk etymology (analogues and associations), get used to formally adapt names to well-known appellatives or proper names, possibly when developing, the formal structure of the name is being deformed, analysis of toponymic material has shown, that developmental changes of proper names have no effect on the functional side of the proper name, it did not weaken even after an analogous or deforming change in the shape of the name (for example, it is not important for users of some names in language practice, that eg. the current name Centnúz is a deformed form of the historical construct *Súteč, but that it named dead arm of the river in cadastral district Jakubov).

The uniqueness of objects, named in the language by their proper names, is explicitly emphasized by the formal difference (capital letter) of the proper name from the appellative name, and this difference is also codified in Slovak orthography. However, capitalization of a word may not always be a sign of propriality, but in some cases it is only a matter of (stylistic) consensus (eg. expressing the

possessive belonging of an object to another object, named anthroponym, or a sign of esteem in epistolary or other texts): Katkina sukňa, Jurajov stôl, ďakujem Ti, prosím Vás, Jeho Excelencia, Vaša Eminencia, Vaša Spektabilita, Vaša Magnificencia, etc.). Language practice shows, that the issue of orthographic ambiguity may arise in words and phrases, where it is not possible to reliably determine, without knowledge of general information, whether it is a proper name or the designation of an object in general, to treat a phenomenon as an extraordinary event, or to the general event, possibly in our language there are also such proper names, whose form is currently orthographically difficult to justify. In the first case, it may be the names or general designations of hills, mountains, valleys, rivers, streams, but also other objects (mansions, castles, chateaux, institutions, magazines, etc.), eg. Vysoké hory (name of a particular orographic unit)/vysoké hory (high mountains) (mountains with large height difference) and so on. In the latter case, the designation of many (significant) historical events may also be misspelled. It is their significance, that often plays a role in whether they are the names of specific, individual events, or just the name of the event in general (eg. Nežná revolúcia/nežná revolúcia (Velvet Revolution), etc.). A specific group of proper names is a group of toponymic periphrastic names, that can be accessed in duplicate.

On the one hand, such types of names represent unique denotations in communication, so they are a full-fledged communication representative of an official and standardized proper name, similar to figurative anthroponyms (eg. Ľudovít XIV. (Louis XIV.) – Kráľ Slnko (King of the Sun)). Naturally, in various unstable descriptive names it must be clear from the context, that the periphrastic name refers exclusively to a particular unique denotate named by its proper name. So we believe, that names such as Krajina tisícich jazier (Fínsko)/Land of Thousand Lakes (Finland)), Krajina gejzírov (Island)/Land of Geysers (Iceland), Krajina helvétskeho kríža (Švajčiarsko)/Land of Helvetian Cross (Switzerland), Krajina fjordov (Nórsko)/Land of Fjords (Norway), Krajina galského ko-

húta (Francúzsko)/Land of Gallic Rooster (France) and so on, can be seen as proper names.

Dynamic linguistic internationalization and globalization (in the economic, political, religious, cultural field, etc.), in addition to taking over and adapting foreign appellatives to our lexical vocabulary, is also increasingly evident in the use of foreign proper names in Slovak, especially journalistic texts, respectively, when using Slovak proper names in foreign language texts. Names among other specifics are generally characterized by idiomatic like idioms (specificity for a certain language), which is often closely linked to the motivational linguistic as well as the non-language aspect of the proper name. The set of exonyms, used in the language practice, in our language should be standardized, therefore accredited by the nomenclature (state) authority, which is entrusted by the institution to a legally constituted entity, which is eg. the state, to decide on matters of standardization of geographical nomenclature, or the institution entrusted with the publication of standardized geographical names. With regard to the translation of Slovak endonyms in foreign texts or the use of foreign endonyms in Slovak, it can be stated, that each language has the right to adapt foreign names, but artificially translate Slovak endonyms in foreign language, especially in the tourist publications, and translate new, also unused forms foreign names, or artificially created exonyms for new or rare endonyms, for which the domestic name has not been adopted or has not been adapted to Slovak, is generally unnecessary – in the case of proper names without a motivational reflection does not apply a design, but only denotative relationship with the named subject, and therefore translation of foreign proper name is basically redundant and irrelevant to communication. The user of a name does not need to know the motivational or lexical clarity of the name, but the aim is to identify the named object and especially the communication functionality (eg. orientation according to the named object, localization of the named object in space, connection name with object, communication clarity, etc.), that disappears

with translation. Since the current tendency is rather to use original endonyms and to reduce the use of exonyms, the formation of new exonyms, especially by translations, appears to be a low-productive and non-communicable anachronism. Naturally, other adaptations of foreign endonyms should continue to be functional in Slovak, because they need to be adapted to domestic phonetic or fleet specificities to the Slovak phonetic or graphically, in the case of transcription from another graphic system, also morphologically, possibly word-forming, to domestic phonetic or declension and timing specificities, although the flexible adaptation of foreign endonyms can potentially retreat into the background due to the strengthening of the agglutinating features of our language. However, when using exonyms on one side or reducing them on the other in a language one should approach sensitively, avoid generalizing and assess the functionality of each exonym in a language separately.

Literatúra

- ANETTOVÁ, A.: Axel, Rittberger – axel, rittberger. In: *Kultúra slova*, 1986, roč. 20, č. 3, s. 84 – 86.
- BACK, O.: *Übersetzbare Eigennamen. Eine synchronische Untersuchung von interlingualer Allonymie und Exonymie. Österreichische Namenforschung, Sonderreihe 5*. Salzburg; podľa M. Harvalíka: Synchronní a diachronní aspekty české onymie. Praha: ACADEMIA 2004. 162 s.
- BARTEK, H.: Neslovák (Rozličnosti). In: *Slovenská reč*, 1934 – 35, roč. 3, č. 6, s. 189.
- BARTEK, H.: Neslovák, Nemaďar (Rozličnosti). In: *Slovenská reč*, 1935 – 36, roč. 4, č. 1, s. 31.
- BAUKO, J.: Transonymizácia v názvoch horolezeckých ciest. In: *Acta onomastica*, 2008, roč. IL, č. 1. s. 42 – 49.
- BAUKO, J.: Rodné mená na Slovensku v 21. storočí. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 143 – 152. ISBN 978-80-224-1426-5.
- BAUKO, J.: Propriálno-semiotický obraz bilingválnych obcí Slovenska. In: *Konvergenca a divergenca v propriálnej sfére. 20. slovenská onomastická konferencia* (26. – 28. júna 2017, Banská Bystrica). Zborník referátov. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2019. s. 138 – 148. ISBN 978-80-224-1732-7.
- BELÁKOVÁ, M.: *Vlastné meno ako príbeh a hra. Didaktika vlastného mena*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2010. 131 s. ISBN 978-80-8082-405-1.
- BELÁKOVÁ, M.: *Hydronymia severnej časti povodia Malého Dunaja*. Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2014. 184 s. ISBN 978-80-8082-826-4.
- BELÁKOVÁ, M. – HLADKÝ, J. – ZÁVODNÝ, A.: *Hydronymia Malého Dunaja*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2018. 533 s. ISBN 978-80-568-0167-3.

- BERNOLÁK, A.: *Gramatické dielo A. Bernoláka*. Preložil a pripravil na vydanie J. Pavelek. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964. 554 s.
- BLANÁR, V.: *Špecifikum onomastiky*. 1. vyd. Bratislava, 1969. 28 s.
- BLANÁR, V.: Poznámky k polysémii, homonymii, antonymii a synonymii vlastných mien. In: *Jazykovedné štúdie 13*, 1977, s. 37 – 43.
- BLANÁR, V.: Obsahový model v onomastike. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry. Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie* (6. – 8. máj 1987, Smolenice). Ed. M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 239 – 249.
- BLANÁR, V.: (Slovenská) onomastika dnes a zajtra. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. 14. slovenská onomastická konferencia (6. – 8. júla 2000, Banská Bystrica). Zborník referátov. Zost. J. Krško, M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB, 2000. s. 11 – 19. ISBN 80-8055-429-3.
- BLANÁR, V.: *Teória vlastného mena : Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X.
- BLANÁR, V.: K základom porovnávacej onomastiky. In: *Slavica Slovaca*, 1997, roč. 32, č. 2, s. 97 – 106.
- BLANÁR, V.: Stalo sa raz v meste N (Na okraj propriálnej sémantiky). In: *Slovenská reč*, 1998, roč. 63, č. 4, s. 193 – 199.
- BLANÁR, V.: Morfológické kategórie vlastných mien. In: *Jazykové kategórie v teórii a praxi*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 2005. s. 21 – 52. ISBN 80-223-2044-7.
- BLANÁR, V.: Súvzťažnosť obsahovej a formálnej stránky onymického znaku. In: *Jazykovedný časopis*, 2006, roč. 57, č. 2, s. 89 – 100.
- BLANÁR, V.: *Vlastné meno vo svetle teoretickej onomastiky*. Martin : Matica slovenská, 2009. 159 s. ISBN 978-80-7090-905-8.
- BLANÁR, V.: Dielo Antona Bernoláka vo svetle novších výskumov. In: *Zborník Matice slovenskej. Jazykoveda*. Roč. 1. Martin : Matica slovenská, 2010. s. 79 – 85; podľa L. Ološtiakovej: Analogistický a anomalistický princíp pri kodifikáciách (Substantívna deklinácia). Dizertačná práca. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2011. 165 s.
- BLANÁR, V. – MATEJČÍK, J.: *Živé osobné mená na strednom Slovensku*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici, 1983. 648 s.
- BLICHA, M.: Názvy ulíc podľa osobností. In: *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti. Materiály z onomastického kolokvia*. (3. – 5. september 1996, Banská Bystrica). Banská Bystrica – Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1996. s. 98 – 105. ISBN 80-8055-002-6.

- BLICHA, M. – MAJTÁN, M.: *Úvod do onomastiky*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1986. 147 s.
- BOHUŠ, I.: Rod pomnožných miestnych názvov v spisovnej slovenčine. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, 1973, roč. 19, s. 198 – 202.
- BOHUŠ, I.: Rod pomnožných miestnych názvov na -y, -e v spisovnej slovenčine. In: *Jazykovedné štúdie. Peciarov zborník*. Zv. 12, 1974, s. 76 – 87.
- BOSÁK, J. – BUZÁSSYOVÁ, K.: *Východiská morfémovej analýzy. Morfematická slovtvorba*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1985. 134 s.
- BUFFA, F.: Maritonymické a patronymické názvy v slovenských nárečiach. In: *IV. slovenská onomastická konferencia* (9. – 10. novembra 1971, Bratislava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973. s. 69 – 76.
- BUNGANIČ, P. P.: Pro unormovanisť ukrajinských nazv naselenich punktiv Schidnoji Slovaččyny. In: *Družno vpered*, 1962, č. 12.
- CAMBEL, S.: *Rukoväť spisovnej reči slovenskej*. Turčiansky Svätý Martin : Kníhkupecko-nakladateľský spolok, 1902. 375 s.
- CIEŠLIKOWA, A.: O motywacji w onomastyce. In: *Polonica*, 1994, roč. XVI, s. 193 – 199.
- CIRBES, V. a kol.: *Filozoficko-metodologické východiská spoločenských vied*. Bratislava : VEDA, 1987, 208 s.
- COSERIU, E.: *Probleme der strukturellen Semantik*. 1. Aufl. Tübinger Beiträge zur Linguistik. No. 40. Hrsg. Gunter Narr. Tübingen 1973. 106 s.; podľa J. Furdíka: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča : Modrý Peter, 1993. 200 s. ISBN 80-85515-03-2.
- CULLER, J.: *Saussure*. Prel. J. Lazarová. Bratislava : ARCHA, 1993. 120 s. Prekl. z angl. orig. Jonathan Culler – Saussure. ISBN 80-7115-053-3.
- ČÁSLAVKA, I.: K súčasnému trendu internacionalizace při standardizaci geografických jmen. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry* (Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie 6. – 8. mája 1987, Smolenice). Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 61 – 69.
- ČUČKA, P. P.: *Antroponimija Zakarpatja*. Rukopis dizertačnej práce z roku 1969 (Kyjev). Užhorod : Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny. Užhorodská národná univerzita, 2010. 672 s. ISBN 978-966-96740-1-2.
- DAVID, J.: Honorifikace jako určující rys moderní urbanonymie. In: *Mnohotvárnost a špecifičnost onomastiky. IV. česká onomastická konference* (15. – 17. 9. 2009, Ostrava). Ostrava – Praha : Filozofická fakulta Ostravskej univerzity v Ostrave – Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR, 2010. s. 131 – 137. ISBN 978-80-7368-779-3.
- DAVID, J.: Pestré vrstvy – stratifikace toponymie města. In: *19. slovenská ono-*

- mastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 379 – 385. ISBN 978-80-224-1426-5.
- DAVID, J. – MÁCHA, P.: Možnosti studia toponym ve vztahu ke krajině, prostoru a identitě. In: *Acta Onomastica LIII*, Praha : Ústav pro jazyk český, 2012. ISBN 978-80-86496-65-8.
- DICKENMANN, E.: *Beiträge zur Namenforschung*. Heidelberg, 1949, s. 257; podľa V. Šmilauera: Úvod do toponomastiky (Náuky o vlastných jménech zeměpisných). Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 219 s.
- DGNSR – Databáza geografických názvov SR. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR.
- DOLNÍK, J.: *Lexikálna sémantika*. Bratislava : Univerzita Komenského Bratislava, 1990. 304 s. ISBN 80-223-0011-X.
- DOLNÍK, J.: Jazykové princípy vo výstavbe frazém. In: *Frazeologické štúdie. II*. Red. P. Ďurčo. Bratislava : Esprima 1997, s. 36 – 44; podľa M. Ološtiaka: Súčasný slovenský jazyk – praktická lexikológia I. Prednáška 11 a 12. Frazeologická motivácia. 21 s.
- DOLNÍK, J.: *Lexikológia*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2007. 236 s. ISBN 978-80-223-2308-6.
- DOLNÍK, J.: Synchronna dynamika morfológie. In: *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny*. Ed. J. Dolník. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2010. s. 66 – 96. ISBN 978-80-224-1159-2.
- DORUĽA, J.: O historicko-jazykovej problematike slovenských miestnych názvov v niekdajšom Uhorsku. In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*. Roč. XII, Zv. 3. Slavistika (5. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a 5. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov). Zost. M. Blichá, M. Majtán. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. s. 181 – 183.
- DSZSS – HORECKÝ, J. – BUZÁSSYOVÁ, K. – BOSÁK, J. a kol.: *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1989. 436 s. ISBN 80-224-0047-5.
- DUDOK, M.: Prepis a výslovnosť mien z blízkyh jazykov. In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2002. s. 108 – 112.
- DUDOK, M.: Z chorvátskej a srbskej propriálnej lexiky na Slovensku. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 72 – 76. ISBN 978-80-224-1426-5.

- DVONČ, L.: Exbratislavčan?. In: *Slovenská reč*, 1961a, roč. 26, č. 4, s. 252.
- DVONČ, L.: Písanie vlastných mien typu ulica Partizánov. In: *Slovenská reč*, 1961b, roč. 26, č. 5, s. 299 – 309.
- DVONČ, L.: Zo skloňovania gréckych a latinských vlastných mien osôb v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1966, roč. 31, č. 6, s. 341 – 349.
- DVONČ, L.: Diskusný komentár na 1. SOK: In: In: I. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov (5. – 6. decembra 1967, Bratislava). Zost. V. Blánár, M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV, 1968. s. 252 – 254.
- DVONČ, L.: Používanie zdomácnených a nezdomácnených podôb cudzích miestnych názvov v spisovnej slovenčine. In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*. Roč. XII, Zv. 3. Slavistika (5. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a 5. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov). Zost. M. Blichá, M. Majtán. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976a. s. 277 – 285.
- DVONČ, L.: Štandardizácia cudzích zemepisných názvov a obyvateľských mien v spisovnej slovenčine. In: *VI. slovenská onomastická konferencia* (4. – 6. apríla 1974, Nitra). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976b. s. 149 – 152.
- DVONČ, L.: Vlastné mená a gramatika. In: *VI. slovenská onomastická konferencia* (4. – 6. apríla 1974, Nitra). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976c. s. 51 – 53.
- DVONČ, L.: Gen. pl. substantív vzoru dub v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1976d, roč. 41, č. 3, s. 153 – 160.
- DVONČ, L.: Gen. pl. substantív vzoru stroj v spisovnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1976d, roč. 41, č. 6, s. 357 – 362.
- DVONČ, L.: Cudzie podstatné mená s rozdielom medzi pravopisom a výslovnosťou z hľadiska skloňovania. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 7, s. 241 – 246.
- DVONČ, L.: Z terminológie onomastiky. In: *Kultúra slova*, 1983, roč. 17, č. 5, s. 172 – 178.
- DVONČ, L.: Apelatívizácia a proprializácia. In: *IX. slovenská onomastická konferencia* (26. – 28. júna 1985, Nitra). Zborník referátov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 1987. s. 106 – 112.
- DVONČ, L.: Cudzíe ženské priezviská v slovenčine. In: *12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov : Pedagogická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika – Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, 1996. s. 169 – 172. ISBN 80-88885-04-3.
- DVONČ, L. – MAJTÁN, M.: *Bibliografický prehľad slovenskej onomastiky za roky 1918 – 1964*. Prešov : Pedagogická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, 1980. 33 s.
- EICHLER, E.: Das intergrierte (slawisch-deutsche) Toponym in der lexikogra-

- phischen Bearbeitung. Über die „Rekursion“. In: *VIII. slovenská onomastická konferencia*. Zborník materiálov (2. – 6 júna 1980, Banská Bystrica-Dedin-ky). Bratislava – Banská Bystrica – Prešov : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove, 1983. s. 369 – 374. s. 24 – 33.
- EJ – *Encyklopédia jazykovedy*. Red. J. Mistrík. Bratislava : Obzor, 1993. 515 s. ISBN80-215-0250-9.
- FIČOR, D.: Hranice štandardizácie geografického názvoslovnia. In: *Lexika slovenskej onymie*. Bratislava – Trnava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010. s. 61 – 71.
- FIČOR, D. – MAREK, J.: *Kniha o mapách (vojenské a civilné mapovanie, kartografia, GIS – geoinformatika)*. Bratislava : Slovenská spoločnosť geodetov a kartografov, 2014. 462 s. ISBN 978-80-89629-05-2.
- FIČOR, D.: Cudzozajzyčné exonymá slovenských endoným. In: *Jazyková kultúra a terminológia*. Ed. S. Mislovičová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015. s. 165 – 173.
- FLUSSER, V.: *Jazyk a skutočnosť*. Prel. K. Palek. Praha : Triáda, 2005. 200 s. Prekl. z portug. orig. Língua e realidade. ISBN 80-86138-54-2.
- FURDÍK, J.: Slovtovorná analógia a analogická slovtovorba. In: *Jazykovedný časopis*, 1970, roč. XXI, č. 1, s. 54 – 59.
- FURDÍK, J.: *Slovtovorná motivácia a jej jazykové funkcie*. Levoča : Modrý Peter, 1993. 200 s. ISBN 80-85515-03-2.
- FURDÍK, J.: *Slovenská slovtovorba*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : NÁUKA, 2004. 200 s. ISBN 80-89038-28-X.
- FURDÍK, J.: *Teória motivácie v lexikálnej zásobe*. Ed. M. Ološtiak. Košice : Vydavateľstvo LG, 2008. 96 s. ISBN 978-80-969760-7-2.
- GARANČOVSKÁ, L.: *Analýza pragmatoným mliekarenského priemyslu na Slovensku*. Dizertačná práca. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2010. 253 s.
- GARANČOVSKÁ, L.: Status pragmatoným – chaos alebo systém? In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2012. s. 280 – 289. ISBN 978-80-555-0576-3.
- GAVUROVÁ, M.: *Skratka ako lexéma (Abreviačná motivácia v lexike)*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2013. 312 s. ISBN 978-80-555-0939-6.
- GERLAKOVÁ, A.: Posesivnosť v toponymii odvodenej od osobných mien (na materiáli terénnych názvov z Muránskej doliny). In: *VARIA XII. Zborník materiálov z XII. kolokvia mladých jazykovedcov* (4. – 6. decembra 2002, Modra-Piesok). Zost. M. Šimková. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 2005. s. 115 – 120. ISBN 80-89037-04-6.

- GERLAKOVÁ, A.: Lexikálno-sémantické protiklady kategórie posesivity. In: *VARIA XIII. Zborník materiálov z XIII. kolokvia mladých jazykovedcov* (3. – 5. decembra 2003, Modra-Piesok). Zost. M. Šimková, K. Gajdošová. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2006. s. 107 – 113. ISBN 80-89037-04-6.
- GÍMEŠ, R. a kol.: *Príroda a jej ochrana v okrese Senica*. Senica : Okresný úrad životného prostredia, 1995.
- GNS. – *Geografické názvy okresu Senica : Geografické názvoslovné zoznamy OSN – ČSSR*. Zv. A 11. Spracovali Z. Koláriková, M. Majtán. Bratislava : Slovenský úrad geodézie a kartografie, 1989. 132 s. + 1 mapová príloha. 1 : 200 000 (GNS., mapa).
- GOÓTŠOVÁ, A.: (Ne)vyjadrenie posesívnych vzťahov v hydronymii Hornádu. In: *VARIA XIX. Zborník plných príspevkov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov* (18. – 20. novembra 2009, Trnava – Modra-Harmónia). Ed. J. Hladký, Ľ. Rendár. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2010. s. 97 – 102. ISBN 978-80-970561-1-7.
- GOÓTŠOVÁ, A. – CHOMOVÁ, A. – KRŠKO, J.: *Hydronymia slovenskej časti povodia Hornádu*. Banská Bystrica : Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela – Belianum, 2014. 549 s. ISBN 978-80-557-0785-3.
- GROSMAN, L.: *Dopisy Mileně. Spisy Ladislava Grosmana 4*. Praha : Akropolis, 2019. 272 s. ISBN 978-80-7470-247-1.
- HABOVŠTIAK, A.: *Oravské chotárne názvy*. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo v Banskej Bystrici, 1970. 96 s.
- HAJČÍKOVÁ, M.: Niekoľko poznámok k zemepisným názvom v Slovníku slovenského jazyka. In: *Slovenská reč*, 1971, roč. 36, č. 2, s. 89 – 93.
- HAJČÍKOVÁ, M.: Dynamika vývinu slovenských geografických exoným. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry* (Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie 6. – 8. mája 1987, Smolenice). Zost. M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 70 – 76.
- HANSACK, E.: *Bedeutung, Begriff, Name*. Studia et exempla linguistica et philologica (SE LP). Series II: Studia minora. Ed. K. Trost. Tom 1. Regensburg, 1990; podľa V. Blanára: Teória vlastného mena : Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X.
- HARAJ, I.: *Vlastné meno v myslení antiky a stredoveku*. Martin : Matica slovenská, 2011. 286 s. ISBN 978-80-8128-010-8.
- HARVALÍK, M.: Onymická derivace a její role při vzniku českých anoikonym. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia* (6. – 8. júla 2000, Banská Bystrica). Zborník referátov. Zost. J. Krško, M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV –

- Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB, 2000. s. 123 – 128. ISBN 80-8055-429-3.
- HARVALÍK, M.: K metodám zkoumání vlastních jmen. In: *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia (6. – 7. septembra 2002, Bratislava). Zborník referátov. Zost. M. Majtán, P. Žigo. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV, 2003. s. 21 – 26. ISBN 80-224-0791-7.
- HARVALÍK, M.: *Synchronní a diachronní aspekty české onymie*. Praha : ACADEMIA, 2004. 162 s. ISBN 80-200-1253-2.
- HARVALÍK, M.: K prechodům mezi apelativní a propriální sférou jazyka. In: *Súradnice súčasnej onomastiky. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie*. Zost. M. Považaj, P. Žigo. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2007. s. 49 – 54. ISBN 978-80-224-0971-1.
- HARVALÍK, M.: K vzájemnému obohacování apelativní a propriální sféry jazyka. Apelativizace proprií a proprializace apelativ. In: *Nazwy własne a społeczeństwo. Tom I*. Ed. R. Łobodzińska. Łask : Oficyna Wydawnicza LEKSEM, 2010, s. 33 – 39.
- HARVALÍK, M.: Místo endonym a exonym v toponymickém systému češtiny. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 286 – 291. ISBN 978-80-224-1426-5.
- HLADKÝ, J.: Niekoľko poznámok o dynamike vo vývine chotárnych názvov. In: *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Seria A – Philologica*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2001, s. 5 – 11.
- HLADKÝ, J.: Príčiny polyonymie v pomenúvaní vodných objektov. In: *Acta Paedagogicae Universitatis Tyrnaviensis. Séria A – Philologica*, roč. 6. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2002. s. 17 – 24. ISBN 80-89074-50-2.
- HLADKÝ, J.: *Hydronymia povodia Nitry*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2004. 294 s. ISBN 80-8082-008-2.
- HLADKÝ, J.: *Hydronymia povodia Dudváhu*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis – Veda, 2011. 198 s. ISBN 978-80-8082-504-1.
- HLADKÝ, J.: Odras historických etnických vzťahov v hydronymii slovenskej časti Dunaja. In: *Romanoslavica*, 2014, Vol. L, Nr. 1, s. 161 – 172.
- HLADKÝ, J.: Spoločenská hodnota vlastného mena. In: *Onomastica LXI/1*, 2017, roč. 61, č. 1, s. 15 – 24. ISSN 0078-4648.
- HLADKÝ, J. – KRŠKO, J.: Súpis prác o slovenskej hydronymii. In: *Z hydronymie západného Slovenska*. Zborník vedeckých štúdií. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010, s. 138 – 149. ISBN 978-80-8082-392-4.

- HLADKÝ, J. – MACULÁK, J. – RENDÁR, L. – VESELSKÁ, E.: *Pravopisno-gramatická príručka s cvičebnicou*. Žilina – Trnava : Dugaprint, 2008. 176 s. ISBN 978-80-970001-9-6.
- HLADKÝ, J. – ZÁVODNÝ, A.: *Hydronymia Žitného ostrova*. Trnava : Typi Universitatis Tarnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015. 318 s. ISBN 978-80-8082-840-0.
- HLADKÝ, J. – ZÁVODNÝ, A.: Pravopisné a slovtvorno-gramatické špecifiká niektorých slovenských proprií. In: *Studia Slovakistica 19. Súčasná slavistika na Ukrajine a v Európe*. Užhorod : Užhorodská národná univerzita, 2019. s. 49 – 60. ISBN 978-966-8946-92-9.
- HLADKÝ, J. – ZÁVODNÝ, A.: Odras ideologizácie v slovenskej onymii. Kyjev. 2021. V tlači.
- HORECKÝ, J.: *Morfematická štruktúra slovenčiny*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1964. 196 s.
- HORECKÝ, J.: Miesto onomastiky v systéme vied. In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach*. Roč. XII, Zv. 3. Slavistika (5. zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a 5. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov). Zost. M. Blichu, M. Majtán. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976. s. 21 – 23.
- HORECKÝ, J.: Onomaziologická štruktúra slovenčiny. In: *Spisy SJS 5/2003*. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV v Bratislave – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave, 2003. 61 s. ISBN 80-967574-9-0.
- HORNĀNSKÝ, I.: Exonymá a kartografická prax. In: *Kultúra slova*, 1991, roč. 25, č. 5, s. 142 – 148.
- HORNĀNSKÝ, I.: Medzinárodná regulácia štandardizácie a používania vžitých názvov – exonym. In: *Vlastné meno v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia* (6. – 8. júla 2000, Banská Bystrica). Zost. J. Krško a M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2000. s. 247 – 258.
- HORNĀNSKÝ, I.: *Osudy slovenských geografických názvov*. Bratislava : Panslovenská únia, občianske združenie, 2016. 232 s. ISBN 978-80-970685-6-1.
- HRUBANIČOVÁ, I.: Miera neurčitosti v jazyku. In: *SME*. Publicistika. Od slova do slova, 2012. s. 15.
- HRUBANIČOVÁ, I.: K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien. 1. časť. In: *Kultúra slova*, 2020, roč. 54, č. 6, s. 321 – 327.
- HRUBANIČOVÁ, I.: K pravopisu predponových a zložených etnických a obyvateľských mien. 2. časť. In: *Kultúra slova*, 2021, roč. 55, č. 2, s. 65 – 75.
- HUDÁK, J.: *Patrociniá na Slovensku*. Bratislava : Umenovedný ústav SAV, 1984. 478 s.

- CHOMOVÁ, A.: Niekoľko poznámok k hydronymii povida Torysy. In: *VARIA XV. Zborník materiálov z XV. kolokvia mladých jazykovedcov* (7. – 9. decembra 2005, Banská Bystrica – Tajov). Ed.: A. Gálisová – A. Chomová. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV a Katedra slovenského jazyka a literatúry FHV UMB v Banskej Bystrici, 2008. s. 158 – 165. ISBN 80-89037-04-6.
- CHOMOVÁ, A.: *Synchrónno-diachrónne parametre posesívnosti v slovenčine*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2011. 278 s. ISBN 978-80-557-0267-4.
- CHRENKOVÁ, E.: *Magyar-szlovák kéziszótár. Maďarsko-slovenský príručný slovník*. 2. vyd. Veľký Meder : Talentum, spol. s r. o., 2007. 628 s. ISBN 978-80-88979-20-3.
- IMRICHOVÁ, M.: *Logonymá v systéme slovenčiny*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2002. 142 s. ISBN 80-8068-111-2.
- IMRICHOVÁ, M.: Obchodné meno v jazykovo-komunikačných súvislostiach. In: *Sociálny kontext onymie* (autori: J. Krško – M. Imrichová – P. Odaloš). Banská Bystrica – Prešov : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici – Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove, 2006. s. 31 – 73. ISBN 80-8083-195-5.
- IMRICHOVÁ, M.: Podoby a dôsledky transonymizačného procesu pri logonymách. In: *Jednotlivé a všeobecné v onomastike. 18. slovenská onomastická konferencia*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2012, s. 32 – 39.
- IŠGN – *Inštrukcia na štandardizáciu geografického názvoslovía*. Bratislava : Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky, 1996. 24 s.
- IVANOVÁ, M. – OLOŠTIAK, M.: Teoreticko-metodologické aspekty. In: *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015, s. 87 – 138. ISBN 978-80-555-1406-2.
- IVANOVÁ-ŠALINGOVÁ, M.: Apelativizácia vlastných mien ako lexikálno-sémantický proces. In: *IV. slovenská onomastická konferencia* (9. – 10. novembra 1971, Bratislava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, s. 219 – 232.
- JORDAN, M.: *Encyklopedie bohů*. Prel. Radka Edererová. Praha : Volvox Globator, 1997. 520 s. ISBN 80-7207-087-8.
- JŠ – Prechýľovanie áno – nie?. In: *Jazykovedné štúdie XXXIII*. Zost. L. M. Satinská, I. Valentová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava, 2016. 160 s. ISBN 978-80-224-1550-7.
- KAČALA, J.: Prispôsobovanie cudzích mien a kodifikácia ich výslovnosti. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry* (Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie 6. – 8.

- mája 1987, Smolenice). Bratislava: Jazykovedný ústav L. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 184 – 187.
- KARPENKO, J. A.: O funkciách sovstvennych imen. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska širava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 9 – 15.
- KRAJČOVIČ, R.: Slovenská onomastika v rokoch 1945 – 1960. In: *Jazykovedný časopis*, 1960, roč. 11, č. 1 – 2, s. 149 – 152.
- KRAJČOVIČ, R.: O projekte atlasu a slovníka slovenskej toponymie (ojkonymie). In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska širava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 339 – 352.
- KRAJČOVIČ, R.: Z archaickej lexiky slovenskej ojkonymie. In: *Jazykovedné štúdie 18*, 1983, s. 39 – 58.
- KRAJČOVIČ, R.: *Vývin slovenského jazyka a dialektológia*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 344 s.
- KRAJČOVIČ, R.: Miesto komparácie v rekonštrukcii starej onymickej lexiky. In: *Metódy výskumu a opisu lexiky slovanských jazykov: materiály zo sympózia konaného v rámci 7. zasadnutia Lexikologicko-lexikografickej komisie pri Medzinárodnom komitete slavistov* (24. – 26. apríla 1989, Nové Vozokany). Ed. J. Kačala. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave, 1990. s. 123 – 130.
- KRAJČOVIČ, R.: *Živé kroniky slovenských dejín skryté v názvoch obcí a miest*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2005. 230 s. ISBN 80-88878-99-3.
- KRALČÁK, L.: Slovenské podoby cudzích zemepisných názvov v štúrovskej publicistike. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia* (19. – 20. máj 1994, Nitra). Zborník referátov. Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, 1994. s. 202 – 206. ISBN 80-88738-68-7.
- KRÁL, Á.: *Pravidlá slovenskej výslovnosti*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984. 632 s.
- KRÁLIK, L.: K etymologickej interpretácii hydronyma Polerieka. In: *Lexika slovenskej onymie. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie* (12. – 14. septembra 2007, Trnava). Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. s. 216 – 219. ISBN 978-80-224-1126-4.
- KRÁLIK, L.: *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, – Jazykovedný ústav L. Štúra SAV, 2015. 704 s. ISBN 978-80-224-1493-7.

- KRASNOVSKÁ, E.: Onomastika v študentskom heuristickom výskume (Motivačný obsah a pedagogický význam). In: *Z hydronymie západného Slovenska*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010. s. 74 – 78. ISBN 978-80-8082-392-4.
- KRŠKO, J.: Mikrosociálne toponymá. In: *13. slovenská onomastická konferencia* (2. – 4. októbra 1997, Modra-Piesok). Zborník materiálov. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity komenského Bratislava – Jazykovedný ústav L. štúra SAV v Bratislave , 1998. s. 115 – 119. ISBN 80-85586-11-8.
- KRŠKO, J.: Hranica medzi apelatívami a propriami a písanie predložkových terénnych názvov. In: *Varia VIII. Zborník materiálov z VIII. kolokvia mladých jazykovedcov* (25. – 27. novembra 1998, Modra-Piesok). Zost. M. Nábělková, Ľ. Králik. Bratislava : Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV, 1999, s. 302 – 308.
- KRŠKO, J.: Sociálno-psychologické aspekty pomenovania. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia* (6. – 8. júla 2000, Banská Bystrica). Zborník referátov. Zost. J. Krško, M. Majtán. Bratislava – Banská Bystrica : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB, 2000. s. 74 – 84. ISBN 80-8055-429-3.
- KRŠKO, J.: *Terénne názvy Muránskej doliny*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied UMB, 2001. 232 s. ISBN 80-8055-577-X.
- KRŠKO, J.: Mikroštruktúrne vzťahy v onymii. In: *Slovenská reč*, 2002, roč. 67, č. 3, s. 142 – 152.
- KRŠKO, J.: *Hydronymia povodia Turca*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2003. 167 s. ISBN 80-8055-763-2.
- KRŠKO, J.: *Spracovanie hydronymie Slovenska. Metodické pokyny na spracúvanie projektov Hydronymie Slovaciae*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2005. 103 s. ISBN 80-8083-142-6.
- KRŠKO, J.: Antroponymá ako motivanty terénnych názvov a hydroným. In: *Acta onomastica*. XLVII. Praha : Ústav pro jazyk český AV ČR, 2006. s. 326 – 336. ISBN 80-86496-34-1.
- KRŠKO, J.: Problematika apelatív a proprií odlišných onymických sústav z hľadiska komunikácie. In: *Kontinuitné a diskontinuitné otázky jazykovej komunikácie. Zborník materiálov zo 6. medzinárodnej vedeckej konferencie o komunikácii*. Ed. P. Odaloš. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2007, s. 436 – 441.
- KRŠKO, J.: *Hydronymia povodia Hrona*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2008a. 352 s. ISBN 978-80-8083-611-5.
- KRŠKO, J.: Napätie apelatívnych a propriálnych vzťahov vo frazeologizmoch. In: *Kultúra slova*, 2008b, roč. 42, č. 5, s. 262 – 266.
- KRŠKO, J.: *Hydronymia horného povodia Váhu (od povodia Rajčanky po prameň Váhu)*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, 2011. 228 s. ISBN 978-80-557-0325-1.

- KRŠKO, J.: Sémantické príznaky topoformantov a ich spojenie s onymickými triadami. In: *Práce Językoznawcze. Zeszyt XIV*. Olštýn : Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, 2012. s. 157 – 166. ISSN 1509-5304.
- KRŠKO, J.: Slovenská onomastika v rokoch 1990 – 2010. In: *XV. medzinárodný zjazd slavistov v Minsku. Príspevky slovenských slavistov*. Bratislava : Slovenský komitét slavistov – Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, 2013. s. 223 – 233. ISBN 978-80-89489-08-4.
- KRŠKO, J.: *Úvod do toponomastiky*. Banská Bystrica : Belianum, 2014. 177 s. ISBN 978-80-557-0729-7.
- KRŠKO, J.: Soták – apelatívum či proprium? Alebo o onymickej stránke skupinových názvov. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV Bratislava – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2015. s. 83 – 87. ISBN 978-80-224-1426-5.
- KRŠKO, J.: *Všeobecnolingvistické aspekty onymie (Z problematiky onymického komunikačného registra)*. Banská Bystrica : Belianum, vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2016. 146 s. ISBN 978-80-557-1123-2.
- KRŠKO, J.: Vlastné mená – svedkovia stredovekých byzantsko-slovanských kultúrnych a jazykových kontaktov. In: *Slavica Slovaca*, roč. 54, č. 1, 2019c, s. 20 – 26.
- KRŠKO, J.: Roger uvarí kávu, Matilda a Klotilda upracú byt... alebo o menách vecí každodennej potreby. In: *Aspekty literárnovedné a jazykovedné IV. Zborník Katedry slovenského jazyka a literatúry FF KU v Ružomberku*. D. Baláková – V. Kováčová, (eds.). Ružomberok : VERBUM – vydavateľstvo KU v Ružomberku, 2019b. s. 196 – 207. ISBN 978-80-561-0654-9.
- KRŠKO, J.: Florián je už opravený, Tália opäť neštartuje... alebo o menách automobilov. Referát prednesený na 21. slovenskej onomastickej konferencii v Nitre s názvom Vlastné mená v interdisciplinárnom kontexte, 2019c. V tlači.
- KRŠKO, J. – VELIČKA, D.: *Hydronymia povodia Kysuce*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. 209 s. ISBN 978-80-557-0266-7.
- Kručov 1992 – Žiadosť o zmenu názvu obce Ruský Kručov na skrátený názov Kručov. Miňovce, 2012.
- KOVÁČOVÁ, V.: *Vybrané kapitoly z dialektológie. Učebné texty a materiály*. Ružomberok : Verbum, vydavateľstvo Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2013. 304 s. ISBN 978-80-8084-933-7.
- KURYŁOWICZ, J.: La position linguistique du nom propre. In: *Onomastica 2*, 1956, s. 1 – 14; podľa M. Blichu a M. Majtána: Úvod do onomastiky. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 1986. 147 s.
- LUBAŠ, W.: Kodyfikacja egzonimów w Polsce w świetle potrzeb komunikacyjnych. In: *Aktualne ułohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej*

- kultúry* (Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie 6. – 8. mája 1987, Smolenice). Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 77 – 82.
- LUBAŠ, W.: Polityczna onomastyka. In: *11. slovenská onomastická konferencia. Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien.* (19. – 20. máj 1994, Nitra). Zborník referátov. Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, 1994. s. 24 – 28. ISBN 80-88738-68-7.
- LUTTERER, I.: Vliv společenských faktorů na změny v místních jménech ČSSR. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska šírava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 65 – 71.
- MACKO, O.: Zásady štandardizovania slovenskej hydronymie. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry* (Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie 6. – 8. mája 1987, Smolenice). Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 52 – 60.
- MÁJEK, M.: *Výklad názvov tokov slovenskej časti povodia Moravy.* Rukopis. 1980.
- MAJTÁN, M.: Diskusný komentár na 1. SOK. In: I. slovenská onomastická konferencia. Zborník materiálov (5. – 6. decembra 1967, Bratislava). Zost. V. Blánár, M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV, 1968. s. 251 – 252.
- MAJTÁN, M.: Slovenská onomastická komisia a organizácia onomastického výskumu na Slovensku. In: *Zborník referátov a príspevkov z medzinárodného sympózia a II. slovenskej onomastickej konferencie v Nitre* (22. – 24. mája 1969, Nitra). Zost. Š. Krištof. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo Bratislava, 1970. s. 177 – 182.
- MAJTÁN, M.: Mená literárnych postáv a satira Jána Chalupku. In: *Slovenská reč*, 1972, roč. 37, s. 290 – 295.
- MAJTÁN, M.: Štruktúrne typy slovenských osadných názvov. In: *IV. slovenská onomastická konferencia* (9. – 10. novembra 1971, Bratislava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, s. 147 – 160.
- MAJTÁN, M.: Slovenská onomastika v rokoch 1971 – 1975. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska šírava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980a. s. 365 – 383.
- MAJTÁN, M.: Spoločenské fungovanie toponyma. In: *Spoločenské fungovanie*

- vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska šírava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980b. s. 43 – 49.
- MAJTÁN, M.: Slovenská onomastika v rokoch 1976 – 1980 (Bibliografický prehľad). In: *VIII. slovenská onomastická konferencia*. Zborník materiálov (2. – 6 júna 1980, Banská Bystrica-Dedinky). Bratislava – Banská Bystrica – Prešov: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove, 1983. s. 389 – 409
- MAJTÁN, M.: Metódy a ciele štandardizácie geografického názvoslovia. In: *Kultúra slova*, 1986, roč. 20, č. 5, s. 144 – 150.
- MAJTÁN, M.: Štruktúrne typy slovenskej hydronymie. In: *Hydronimia slowiańska. Materiały z IX konferencji Komisji Onomastyki Slowiańskiej przy Międzynarodowym Komitecie Slawistów Mogilany 16 – 18 IX 1986 r.* Red. K. Rymut. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo PAN, 1989, s. 143 – 184.
- MAJTÁN, M.: *Z lexiky slovenskej toponymie*. Bratislava : Veda, 1996a. 192 s. ISBN 80-224-0480-2.
- MAJTÁN, M.: Chronológia slovanských zložených osobných mien v slovenčine. In: *12. slovenská onomastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“*. Prešov : Pedagogická fakulta Univerzita Pavla Jozefa Šafárika – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1996b. s. 173 – 180. ISBN 80-88885-04-3.
- MAJTÁN, M.: *Názvy obcí Slovenskej republiky. Vývin v rokoch 1773 – 1997*. Bratislava : Veda, 1998. 600 s. ISBN 80-224-0530-2.
- MAJTÁN, M.: Vývin slovenských geografických názvov v stredoveku. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti. 14. slovenská onomastická konferencia* (6. – 8. júla 2000, Banská Bystrica). Zborník referátov. Zost. J. Krško, M. Majtán. Banská Bystrica – Bratislava : Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave, 2000a. s. 111 – 116. ISBN 80-8055-429-3.
- MAJTÁN, M.: Tridsať rokov štandardizácie geografických názvov v rezorte geografie a kartografie. In: *Kultúra slova*, 2000b, roč. s. 34, č. 5, s. 257 – 262.
- MAJTÁN, M.: Perspektívy rozvoja slovenskej onomastiky. In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie. Zost. M. Považaj, P. Žigo. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2007. s. 9 – 16. ISBN 978-80-224-0971-1.
- MAJTÁN, M.: Prostriedky identifikácie. In: *Jazykovedné štúdie XXIX. Život medzi apelatívami a propriami*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2011. s. 15 – 19. ISBN 978-80-224-1213-1.
- MAJTÁN, M.: *Naše priezviská*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2014. 196 s. ISBN 978-80-224-1357-2.

- MAJTÁN, M.: Priezvisko ako kultúrny fenomén. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 90 – 96. ISBN 978-80-224-1426-5.
- MAJTÁN, M. – POVAŽAJ, M.: *Výberte si meno pre svoje dieťa*. Bratislava : ART AREA, spol. s r. o., 1998. 344 s. ISBN 80-88879-48-5.
- MAJTÁN, M. – RYMUT, K.: *Gewässernamen im Flussgebiet des Dunajec. (Nameny wodne dorzecza Dunajca). Hydronymia Europaea*. Tom 13. Hrsg. Von W. P. Schmid, Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1998. 516 s.
- MAJTÁN, M. – RYMUT, K.: *Hydronymia povodia Oravy*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2006. 205 s. + 2 s. príloha. ISBN 80-224-0906-5.
- MAJTÁN, M. – ŽIGO, P.: *Hydronymia povodia Ipl'a*. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1999. 116 s. ISBN 80-88870-12-7.
- MALINIÁK, P.: *Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku*. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2009. 248 s. ISBN 978-80-8083-914-7.
- MAREK, M.: *Cudzie etniká na stredovekom Slovensku*. Martin : Matica slovenská, 2006. 519 s. ISBN 80-7090-822-X.
- MASÁR, I. – ONDICA, S. – POVAŽAJ, M. – SITÁROVÁ, E. – ŠKVARNOVÁ, O.: Písanie veľkých písmen v náboženskej terminológii. In: *Z problematiky náboženských výrazov v spisovnej slovenčine. Zborník z vedeckého seminára Diachronne aspekty slovenskej náboženskej terminológie a súčasná jazyková prax*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Katedra slovenského jazyka a literatúry Pedagogickej fakulty TU v Trnave, 2009, s. 37 – 44. ISBN 978-80-8082-263-7.
- MATEJČÍK, J.: K motivačným zmenám priezvisk. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry* (Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie 6. – 8. mája 1987, Smolenice). Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 173 – 175.
- MAZÚR, S.: Ďalší vývin názvov vetného typu. In: *IV. slovenská onomastická konferencia* (9. – 10. novembra 1971, Bratislava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973. s. 169 – 170.
- MAZÚR, S.: Ľudová etymológia a sémantická stránka niektorých pukanských chotárnych názvov. In: *VI. slovenská onomastická konferencia* (4. – 6. apríl 1974, Nitra). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976. s. 219 – 220.
- MAZÚR, S.: Vývin pukanských chotárnych názvov posesívneho typu. In: *Spo-*

- ločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska šírava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 115 – 118.
- MIKO, F.: Prívlastkový genitív. In: *Jazykovedné štúdie IV. Spisovný jazyk*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1959. s. 187 – 200.
- MIKUŠIAK, M.: *Filozofia jazyka medzi logikou a psychológiou*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2018. 208 s. ISBN 978-80-568-0177-2.
- MISTRÍK, J.: *Lingvistický slovník*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2002. 295 s.
- MITROCHIN, L. N. et al: *Buržoazní filozofie 20. stoloetia*. Preł. Z. Rozehnalová. Praha : Svoboda – Pravda, 1977. 368 s. Prekl. z rus. orig. Buržuaznaja filozofia XX veka.
- MISTRÍK, J.: *Gramatika slovenčiny*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 2003. 182 s. ISBN 80-10-00000-0.
- MLACEK, J.: Princíp analógie a mokijenkovská opozícia „modelirujemost’ – nemodelirujemost’“ vo frazeológii. In: *Slovo vo vremení i prostranstve*. Red. G. A. Lilič et al. Sankt Peterburg, FOLIO-PRESS, 2000, s. 309 – 319.
- MSJ – *Morfológia slovenského jazyka*. Red. J. Ružička. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1966. 896 s.
- MSS – SOKOLOVÁ, M. – MOŠKO, G. – ŠIMON, F. – BENKO, V.: *Morfematický slovník slovenčiny*. 1. vyd. Prešov : Náuka, 1999. 530 s. ISBN 80-968202-1-4.
- MÚCSKA, V.: *Kronika anonymného notára kráľa Bela. Gesta Hungarorum*. Ed. P. Dvořák. Budmerice : Rak, 2000. 162 s. ISBN 80-85501-17-1.
- MÚCSKOVÁ, G.: *Jazykové zmeny v historickom vývine gramatických tvarov z aspektu gramatikalizácie (na príklade vývinu slovenského préterita)*. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2016. 192 s. ISBN 978-80-223-4211-7.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: *Vztahové adjektiva v slovenčine (Funkčno-sémantická analýza desubstantívnych derivátov)*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1993. 208 s. ISBN 80-224-0352-0.
- NÁBĚLKOVÁ, M.: Propriá a depropriá vo výkladovom slovníku. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. II. slovenská onomastická konferencia* (19. – 20. máj 1994, Nitra). Zborník referátov. Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, 1994. s. 47 – 51. ISBN 80-88738-68-7.
- NÁČEVA-MARVANOVÁ, M.: Trans-continental area features of ava- and va-river names in Europe. In: *Linguistique Balkanique = Balkansko Ezikoznanie*, vol. 49, no. 1 – 2, 2010, p. 117 – 127. ISSN 0324-1653.

- NICHTOVÁ, M.: *Hypokoristické podoby zooným v komunikačnom procese*. Bakalárska práca. Banská Bystrica : Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2015. 51 s. Dostupný na: <https://opac.crzpp.sk/?fn=do-cvievChild0010FBDF> [cit. 20. 12. 2019].
- ODALOŠ, P.: Urbanonymá v procese spoločenských zmien 90. rokov v európskych postsocialistických krajinách. In: *Urbanonymá v kontexte histórie a súčasnosti*. Zborník materiálov z onomastického kolokvia. (Banská Bystrica 3. – 5. septembra 1996). Red. P. Odaloš – M. Majtán. Banská Bystrica – Bratislava : Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela – Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, 1996, s. 80 – 87.
- ODALOŠ, P.: Dynamika premien urbanonymie. In: *Sociálny kontext onymie*. Ed. J. Krško. Banská Bystrica : Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela Banská Bystrica – Fakulta humanitných a prírodných vied, 2006. s. 74 – 121. ISBN 80-8083-195-5.
- PTÁČNIKOVÁ (KOJETÍNOVÁ), M.: *Pražská honorifikační urbanonyma v období 1945 – 1989 a jejich podíl na formování identity socialistického velkoměsta*. Dizertačná práca. Praha, 2019.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, L.: Pomístní jména v Čechách vzniklá sufixální derivací z onym. In: *Aktuálne úlohy onomastiky z hľadiska jazykovej politiky a jazykovej kultúry*. Zborník príspevkov z 2. československej onomastickej konferencie (6. – 8. mája 1987, Smolenice). Zost. M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied, 1989. s. 299 – 304.
- OLOŠTIAK, M.: K problematike adaptácie anglických osobných mien v slovenčine. In: *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2002. s. 120 – 126. ISBN 978-80-224-0749-6.
- OLOŠTIAK, M.: *Jazykovoštruktúrne a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine)*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007. 226 s. ISBN 978-80-8068-367-6.
- OLOŠTIAK, M.: Skloňovanie cudzích mužských mien s nemým e. In: *Kultúra slova*, 2008, roč. 42, č. 2, s. 79 – 88.
- OLOŠTIAK, M.: Morfológia vlastných mien. In: *Morfologické aspekty súčasnej slovenčiny*. Ed. J. Dolník. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 2010a. s. 97 – 134. ISBN 978-80-224-1159-2.
- OLOŠTIAK, M.: O spôsoboch tvorenia vlastných mien. In: *Slovenská reč*, 2010b, roč. 75, č. 4 – 5. s. 209 – 224.
- OLOŠTIAK, M.: O spôsoboch tvorenia hydroným. In: *Z hydronymie západného Slovenska*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010c. s. 24 – 49. ISBN 978-80-8082-392-4.

- OLOŠTIAK, M.: O frazeologickej motivácii lexikálnych jednotiek. In: *Slovenská reč*, 2011, roč. 76, č. 1 – 2, s. 6 – 27.
- OLOŠTIAK, M.: *Onymická a deonymická nominácia*. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2018. 202 s. ISBN 978-80-555-2119-0.
- OLOŠTIAK, M. – BILÁ, M. – TIMKOVÁ, R.: *Slovník anglických vlastných mien v slovenčine*. Bratislava : Kniha-spoločník, 2006. 267 s. ISBN 80-88814-47-2.
- GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, L. – OLOŠTIAK, M.: *Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007. 152 s. ISBN 978-80-8068-694-9.
- OLOŠTIAKOVÁ, L.: *Analogistický a anomalistický princíp pri kodifikáciách (Substantívna deklinácia)*. Dizertačná práca. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 165 s.
- ONDREJOVIČ, S.: Úvodné slovo na 15. slovenskej onomastickej konferencii. In: *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia (6. – 7. septembra 2002, Bratislava). Zborník referátov. Zost. M. Majtán, P. Žigo. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV, 2003. s. 7. ISBN 80-224-0791-7.
- ONDRUŠ, Š.: Kapitoly z dejín jazykovedy. I. Staroindická a starogrécka jazykoveda. In: *Jazykovedný časopis*, 1975, roč. 26, č. 1, s. 73 – 87.
- ONDRUŠ, Š. – SABOL, J.: *Úvod do štúdia jazykov*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1984. 344 s.
- OST – *Osnoven sistem i terminologija na slovenskata onomastika*. Skopje : Makedonska akademija na naukite i imetnostite, 1983. 413 s.
- PACHOMOVOVÁ, S. M.: *Istorija rosijskoji antroponimiji*. Užhorod : Ministerstvo školstva a vedy Ukrajiny – Užhorodská národná univerzita, 2006. 64 s. ISBN 966-7400-24-7.
- PACHOMOVOVÁ, S. M.: *Evoljucia antroponimních formul u slovjanskich movach*. Užhorod : Vydavateľstvo Oleksandry Harkušovej, 2012. 344 s. ISBN 978-617-531-079-3.
- PACHOMOVOVÁ, S. M.: Pohanské tradície rodinných mien v starej slovanskej antroponymii. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 97 – 104. ISBN 978-80-224-1426-5.
- PACHOMOVOVÁ, S. M.: Slovački prizvišča v dzerkali perekladu. In: *Studia Slavakistica 16. Slovacka mova i literatura v dzerkali perekladu*. Užhorod : Vydavateľstvo Oleksandry Harkušovej, 2016. s. 147 – 156. ISBN 978-617-531-152-3.
- PALKOVÁ, L.: Morfonologické aspekty slovotvornej motivácie. In: *Kvalitatívne a kvantitatívne aspekty tvorenia slov v slovenčine*. Ed. M. Ološtiak. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015, s. 309 – 406. ISBN 978-80-555-1406-2.

- PALKOVÁ, L.: *Univerbizácia v slovenčine*. Prešov : Filozofická fakulta PU v Prešove, 2018. 268 s. ISBN 978-80-555-2015-5.
- PALKOVIČ, K.: Rod zemepisných názvov typu Kluž, Osvienčim, Šoproň, Uruguaj a pod. In: *Kultúra slova*, 1978, roč. 12, č. 4, s. 112 – 115.
- PALKOVIČ, K.: *Slovenské nárečia. Príručka pre terénny výskum*. Banská Bystrica : Krajské osvetové stredisko v Banskej Bystrici, 1981. 143 s.
- PALKOVIČ, K.: Antické vlastné mená v prekladoch Jána Hollého. In: *VIII. slovenská onomastická konferencia*. Zborník materiálov (2. – 6 júna 1980, Banská Bystrica-Dedinky). Bratislava – Banská Bystrica – Prešov : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove, 1983. s. 369 – 374.
- PALKOVIČ, K.: Výskum záhorských nárečí. In: *Slovenská reč*, 58, s. 352 – 357.
- PALKOVIČ, K.: *Záhorský slovník*. Bratislava: HEVI, s. r. o., 1997. 273 s. ISBN 80-85518-53-8.
- PATRÁŠ, V.: Inojazykové osobné mená v žurnalistickej komunikácii. In: *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia (6. – 7. septembra 2002, Bratislava). Zborník referátov. Zost. M. Majtán, P. Žigo. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV, 2003. s. 65 – 73. ISBN 80-224-0791-7.
- PAULINY, E.: *Vývin slovenskej deklinácie*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo slovenskej akadémie vied 1990. 270 s. ISBN 80-224-0164-1.
- PAVLOVIČ, J.: *Prednášky zo štylistiky slovenčiny*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a Vedy, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2011. 190 s. ISBN 978-80-8082-494-5.
- PECIAR, Š.: Gorkij, Tolstoj, Polevoj. In: *Slovenská reč*, 1950 – 51, roč. 16, č. 2, s. 58 – 60.
- PLESKALOVÁ, J.: K pojetí modelu v pomístních jménech. In: *VI. slovenská onomastická konferencia* (4. – 6. apríl 1974, Nitra). Zborník materiálov. Ed. M. Majtán. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1976. s. 39 – 46.
- PLESKALOVÁ, J.: Strukturální typy pomístních jmen a charakter osídlení. In: *X. slovenská onomastická konferencia* (13. – 15. septembra 1989, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ludovíta Štúra SAV, 1991. s. 73 – 77.
- PLESKALOVÁ, J.: *Tvoření pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Jinožany : Nakladatelství a vydavatelství H & H, 1992. 151 s. ISBN 978-80-7106-943-0.
- PLESNÍK, P.: Pôvodnosť drevín z hľadiska chotárnych názvov na Záhorскеj nížine. In: *IV. slovenská onomastická konferencia* (9. – 10. novembra 1971, Bratislava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973. s. 179 – 189.

- POKORNÁ, E.: Apelatizovaná jména v české slovní zásobě. In: *Slovo a slovesnost*, 1978, roč. 39, č. 2, s. 116 – 125.
- POKORNÝ, V. a kol.: *Devínska Nová Ves. Vlastivedná monografia*. Bratislava : Miestny úrad Devínska Nová Ves. 295 s. ISBN 80-967300-2-9.
- Príručka slovenského pravopisu pre školy a prax*. Zost. I. Ripka, M. Imrichová, J. Skladaná. Bratislava : Ottovo nakladateľstvo, 2008. 673 s. ISBN 80-969159-1-6.
- Pravidlá slovenského pravopisu s abecedným pravopisným slovníkom*. Martin : Matica slovenská, 1931. 364 s.
- PSP – *Pravidlá slovenského pravopisu*. Tretie, upravené a doplnené vydanie. Ved. autorského kolektívu S. Ondrejovič. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2000. 592 s. ISBN 80-224-0655-4.
- PUKANEC, M.: *Od indoeurópciny k praslovančine. Prehľad jazykových zmien s príkladmi v etymologickom slovníčku*. Brno : Tribun EU, 2010. 134 s. ISBN 978-807399-232-3.
- PZJ – LUTTERER, I. – KROPÁČEK, L. – HUŇÁČEK, V.: *Původ zeměpisných jmen*. 1. vydání. Praha : Mladá fronta, 1976. 300 s.
- REJZEK, J.: *Český etymologický slovník*. Praha : Leda, 2001. 752 s. ISBN 8085927853.
- RIPKA, I.: *Zemepisné názvy, obyvateľské mená*. Praha : Ottovo nakladateľství, 2008. 144 s. ISBN 978-80-7360-630-5.
- ROSPOND, S.: *Klasyfikacja strukturalno-gramatyczna słowiańskich nazw geograficznych*. Wrocław: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1957. 73 s.
- ROŽAI, G.: *Terénne názvy hornogemerských obcí Rejdová a Výšná Slaná*. Rožňava : G. Rožai, 2017. 266 s. ISBN 978-80-972667-9-0.
- RUSINKOVÁ, J.: O nových pravidlách slovenského pravopisu. In: *Slovenská reč*, 2020, roč. 85, š. 2, s. 227 – 235.
- RUTKOWSKI, M.: O apelatyzacji nazw własnych. In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie. Zost. M. Považaj, P. Žigo. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2007. s. 67 – 73. ISBN 978-80-224-0971-1.
- RUŽIČKA, J.: Tězy o slovenčine. In: *Kultúra slova*, 1967, roč. 1, č. 2, s. 33 – 40.
- RYMUT, K.: Apelatywa onimizne i ich miejsce w systemie jazyka. In: *IX. slovenská onomastická konferencia* (26. – 28. júna 1985, Nitra). Zborník referátov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1987. s. 100 – 105.
- RÝZKOVÁ, A.: *Myjavsko-brezovské nárečia*. Rukopis kandidátskej dizertačnej práce. Bratislava : Filozofická fakulta Univerzity Komenského. 251 s.
- SABOL, J.: Zvukové ustrojenie vlastného mena a jeho komunikačné súvislosti. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. slovenská onomastická kon-

- ferencia (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska širava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 35 – 40.
- SABOL, J.: „Analogistická“ verzus „anomalistická“ koncepcia Bernolákovej kodifikácie. In: *Anton Bernolák – bernolákovci – bernolákovská epocha*. 220. výročie kodifikácie spisovnej slovenčiny (Zborník konferencie). Bratislava : Bernolákova spoločnosť, 2007. s. 29 – 35. ISBN 978-80-968020-3-6.
- SAUSSURE, F. de: *Kurs obecné lingvistiky*. Prel. F. Čermák. Praha : Odeon, 1989. 468 s.; podľa J. Furdíka: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča : Modrý Peter, 1993. 200 s. ISBN 80-85515-03-2.
- SCHRÖDER, E.: *Hoops' Reallexikon*, II., s. 75; podľa V. Šmilauera: Vodopis starého Slovenska. Praha – Bratislava : Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932. 564 s. + 3 s. príloha.
- SEMJANOVÁ, M.: O mieste etnonyma a obyvateľského mena na rovine apelatívum – proprium. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien*. VII. slovenská onomastická konferencia (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska širava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 249 – 253.
- SIČÁKOVÁ, L.: *Hydronymia slovenskej časti povodia Slanej*. Prešov : Pedagogická fakulta v Prešove. Univerzita Pavla Jozefa Šafaříka v Košiciach, 1996. 108 s. ISBN 80-88697-24-7.
- SIČÁKOVÁ, L.: Gramatický rod a skloňovanie niektorých jednoslovných hydroným povodia Slanej. In: *Vlastné mená v jazyku a spoločnosti*. 14. slovenská onomastická konferencia (6. – 8. júla 2000, Banská Bystrica). Zborník referátov. Zost. J. Krško, M. Majtán. Banská Bystrica – Bratislava : Fakulta humanitných vied a Pedagogická fakulta UMB – Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave, 2000. s. 149 – 151. ISBN 80-8055-429-3.
- SIČÁKOVÁ, L.: Slovtvorná a morfológická stránka hydroným. In: *Vlastné meno v komunikácii*. 15. slovenská onomastická konferencia (6. – 7. septembra 2002, Bratislava). Zborník referátov. Zost. M. Majtán, P. Žigo. Bratislava : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Filozofická fakulta Univerzity Komenského – Veda, vydavateľstvo SAV, 2003. s. 221 – 227. ISBN 80-224-0791-7.
- SIČÁKOVÁ, L.: *Hydronymia povodia Slanej. Súbor štúdií*. Prešov : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007. 90 s.
- SIČÁKOVÁ, L.: Funkčný princíp ako podstata onymickej nominácie. In: *Visnyk Lvivskoho universytetu, Series Philol.*, Is. 48. Lvov : Lvivskiy nacionalnyj universytet imeni Ivana Franka, 2009, p. 287 – 292.
- SIČÁKOVÁ, L.: *Propriá v jazykových a mimojazykových súvislostiach (na materiáli hydroným z povodia Slanej)*. Prešov : Pedagogická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2011. 151 s. ISBN 978-80-555-0400-1.
- SIPOS, I.: Adaptácia slovenských geografických názvov v maďarčine. In: *VI. slo-*

- venská onomastická konferencia* (4. – 6. apríla 1974, Nitra). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976. s. 155 – 156.
- SKALIČKA, V.: Vývoj jazyka. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1960. 110 s.; podľa J. Furdíka.: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča : Modrý Peter, 1993. 200 s. ISBN 80-85515-03-2.
- SKLADANÁ, J.: Pôvod mena Milan Majtán. In: *Súradnice súčasnej onomastiky*. Zborník materiálov zo 16. slovenskej onomastickej konferencie. Ed. M. Považaj a P. Žigo. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied – Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, 2007. s. 87 – 91. ISBN 978-80-224-0971-1.
- SKOK, P.: *Indogermanisches Jahrbuch*, IX. VII. s. 49; podľa V. Šmilauera: Vodopis starého Slovenska. Praha – Bratislava : Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932. 564 s. + 3 s. príloha.
- SKUTIL, J.: Hydronymie hlavních toků povodí řeky Moravy v ČSR. In: *Zpravo-daj Místopisné komise ČSAV : Věnováno univ. prof. dr. Vladimírovi Šmilauerovi, DrSc.*, roč. 21., část 2., č. 2 – 3 – 4 – 5. Praha, 1980. s. 620 – 630.
- SLANČOVÁ, D. – SOKOLOVÁ, M.: Jazykové prostriedky s vokativným exponen-tom v súčasnej slovenčine. In: *Slovenská reč*, 1998, roč. 63, č. 4, s. 213 – 226.
- SOKOLOVÁ, M.: *Kapitolky zo slovenskej morfológie (Učebné texty)*. Prešov : Slovacontact, 1995. 179 s. ISBN 80-901417-7-3.
- SOKOLOVÁ, M.: Morfológická stránka vlastného mena. In: *12. slovenská ono-mastická konferencia a 6. seminár „Onomastika a škola“* (25. – 26. októbra 1995, Prešov). Zborník referátov. Zost. M. Majtán, F. Ruščák. Prešov : Pedago-gická fakulta UPJŠ Prešov – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave, 1996. s. 22 – 33. ISBN 80-88885-04-3.
- SOKOLOVÁ, M.: *Nový deklináčny systém slovenských substantív*. Prešov : Filozo-fická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2007. 338 s. ISBN 80-8068-550-9.
- SOKOLOVÁ, M. – JAROŠOVÁ, A. – IVANOVÁ, M.: Diftongizácia vokalic-kých skupín ie, ia a lexikografická prax. In: *Slovenská reč*, 2008, roč. 73, č. 5, s. 281 – 292.
- SOLTÉSZOVÁ, K. J.: Homonymie, Polysemie und Synonymie der Eigennamen. In: *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 22, 1972, s. 107 – 117; podľa V. Blanára: Teória vlastného mena : Status, organizácia a fungova-nie v spoločenskej komunikácii. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X.
- SPAL, J.: Komposita ve slovenských místních jménech. In: *IV. slovenská onomas-tická konferencia* (9. – 10. novembra 1971, Bratislava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973. s. 191 – 195.
- SPAL, J.: Problém onymické homonymity. In: *VIII. slovenská onomastická kon-*

- ferencia. (2. – 6 júna 1980, Banská Bystrica-Dedinky). Zborník materiálov. Bratislava – Banská Bystrica – Prešov : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV v Bratislave – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove, 1983. s. 98 – 102.
- SSJ – *Slovník slovenského jazyka*. Zv. 1. (A – K; 1959; 815 s.), 2. (L – O; 1960; 647 s.), 3. (P – R; 1963; 911 s.), 4. (S – U; 1964; 759 s.), 5. (V – Ž; 1965; 847 s.), 6. (doplňky, dodatky; 1968; 331 s.). Red. Š. Peciar. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SSN – *Slovník slovenských nářečí*. Zv. I (A – K; 1994. 936 s. ISBN 80-224-0183-8), Zv. II (L – P, povzchádzať; 2006. 1065 s. ISBN 80-244-0900-6) Ed. I. Ripka. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- SSSJL – ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J.: *Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 232 s.
- STANISLAV, J.: *Zo života slov a našich predkov*. Bratislava : Štátne nakladateľstvo v Bratislave, 1950. 97 s.
- STANISLAV, J.: *Dejiny slovenského jazyka II. Tvaroslovie*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1958. 744 s.
- STANISLAV, J.: *Dejiny slovenského jazyka III. Texty*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1967. 552 s.
- STANISLAV, J.: *Slovenský juh v stredoveku I*. 2. vydanie. Bratislava : Národné literárne centrum, 1999. 485 s. ISBN 80-88878-49-7.
- STANISLAV, J.: *Slovenský juh v stredoveku II*. 2. vydanie. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 2004. 533 s. ISBN 80-88878-89-6.
- SUPERANSKAJA, A. V.: *Обščaja teorija imeni sobstvennogo*. Moskva : Izdatel'stvo Nauka, 1973. 367 s.
- SVĚŘÁK, F.: *Nářečí na Břeclavsku a dolním Pomoraví*. Brno : Univerzita J. E. Purkyně v Brne, 1966. 199 s.
- SVOBODA, J. a kol.: *Základní soustava a terminologie slovanské onomastiky*. Zpravodaj miestopisné komise ČSAV, 14, 1973. 280 s.
- SVOBODOVÁ, I. a kol.: *Psaní velkých písmen v češtině*. Praha : Academia, 2015. 350 s. ISBN 978-80-200-2513-5.
- ŠIMKOVÁ, M.: Biblické vlastné mená v súčasnej slovenčine. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. 11. slovenská onomastická konferencia (19. – 20. mája 1994, Nitra). Zborník referátov. Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra : Jazykovedný ústav L. Štúra SAV – Vysoká škola pedagogická, 1994. s. 52 – 56. ISBN 80-88738-68-7.
- ŠMELÍK, Ľ.: Poznámky k antroponymii Záhoria. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien*. Zborník referátov z 11. slovenskej onomastickej konferencie (19. – 20. mája 1994, Nitra). Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra : Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV – Katedra slovenského

- jazyka Vysokoj školy pedagogickej v Nitre, 1994. s. 124 – 128. ISBN 80-88738-68-7.
- ŠMILAUER, V.: *Vodopis starého Slovenska*. Praha – Bratislava : Nákladem Učené společnosti Šafaříkovy, 1932. 564 s. + 3 s. příloha.
- ŠMILAUER, V.: *Úvod do toponomastiky (Náuky o vlastních jménech zeměpisných)*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1963. 219 s.
- ŠMILAUER, V.: *Novočeské tvoření slov*. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1971. 220 s.; podľa J. Furdíka: Slovtvorná motivácia a jej jazykové funkcie. Levoča : Modrý Peter, 1993. 200 s. ISBN 80-85515-03-2.
- ŠRÁMEK, R.: Onymický příznak. In: *Zborník materiálov zo VI. slovenskej onomastickej konferencie* (4. – 6. apríla 1974, Nitra). Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976. s. 7 – 14.
- ŠRÁMEK, R.: K ideologickým aspektům onomastiky. In: *VII. slovenská onomastická konferencia. Spoločenské fungovanie vlastných mien*. (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska šírava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 17 – 23.
- ŠRÁMEK, R.: *Úvod do obecné onomastiky*. Brno : Masarykova univerzita v Brně, 1999. 191 s. + 22 s. přílohy. ISBN 80-210-2027-X.
- ŠRÁMEK, R.: Transonymizace v propriální nominaci. In: *Folia Onomastica Croatica*, No. 12/13. Zborník venovaný akademikovi prof. dr. P. Šimunovičovi. Záhreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2003 – 2004. s. 499 – 508.
- ŠRÁMEK, R.: *Retrográdní slovník místních jmen Moravy a Slezska*. Brno : Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brne, 2013. 223 s. ISBN 978-80-210-6298-6.
- ŠTĚPÁN, P.: Některé periferní sufixy v anoikonymii Čech. In: *Lexika slovenskej onymie. Zborník materiálov zo 17. slovenskej onomastickej konferencie* (12. – 14. septembra 2007, Trnava). Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. s. 186 – 196. ISBN 978-80-224-1126-4.
- ŠTOLC, J.: *Slovenská dialektológia*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1994. 179 s. + 37 máp. ISBN 80-224-0036-X.
- ŠVEC, Š. et al.: Metodológia vied o výchove. Kvantitatívno-scientistické a kvalitatívno-humanistické prístupy. Bratislava: IRIS, 1998. 300 s. ISBN 8088778735.
- TUŠKOVÁ, J. M.: Transonymizace oikonym a její projevy v morfológické rovině. In: *Acta onomastica*, 2012, roč. LIII, s. 323 – 333.
- UDOLPH, J.: *Studien zu slavischen Gewässernamen und Gewässerbezeichnungen. Ein Beitrag zur Frage nach der Urheimat der Slaven*. Heidelberg : Carl Winter – Universitätsverlag, 1979. 640 s.
- UHLÁR, V.: Rod zemepisných názvov z pomenovaní etnických skupín. In: *Slovenská reč*, 1971, roč. 36, č. 4, s. 252 – 260.

- UHLÁR, V.: Kompozitá typu Kráľovianstrana, Sliachlanzy a Rybárpole. In: *Slovenská reč*, 1975, roč. 40, č. 1, s. 48 – 55.
- UHLÁR, V.: Ľudové etymológie v toponymii. In: *Spoločenské fungovanie vlastných mien. VII. slovenská onomastická konferencia* (20. – 24. septembra 1976, Zemplínska šírava). Zborník materiálov. Zost. M. Majtán. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1980. s. 191 – 196.
- VALENTOVÁ, I.: Transonymizácia – jeden zo spôsobov rozširovania propriálnej lexiky. In: *Slovenská reč*, 2012, roč. 77, č. 5 – 6, s. 319 – 330.
- VALENTOVÁ, I.: Ako písať horná Nitra alebo Horná Nitra? In: *Slovenská reč*, 2014a, roč. 79, č. 1 – 2, s. 121 – 124.
- VALENTOVÁ, I.: Apelatívny člen, apelatívny komponent propria a informácia o propriu v podobe apelatíva. In: *Vlastní jména v textech a kontextech*. Eds. E. Minařová – D. Sochorová – J. Zítková. Brno : Masarykova univerzita, 2014b, s. 40 – 46.
- VALENTOVÁ, I.: *Lexika slovenských terénnych názvov (Konceptia lexikografického spracovania)*. Bratislava : Sap – Slovak Academic Press, s. r. o., 2018. 220 s. ISBN 978-80-89607-69-3.
- VALENTOVÁ, I.: Problematika písania veľkých písmen v toponymách v slovenčine. In: *Slovenská reč*, 2020, roč. 85, č. 2, s. 162 – 190.
- VARSÍK, B.: K zmenám miestnych názvov na Slovensku. In: *I. slovenská onomastická konferencia*. Zborník materiálov. Zost. V. Blanár, M. Majtán. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV, 1968. s. 217 – 226.
- VARSÍK, B.: *Slovenské (slovenské) názvy riek na Slovensku a ich prevzatie Maďarmi v 10. – 12. storočí. Príspevok k etnogenéze Slovákov*. Bratislava : Veda, 1990. 184 s. ISBN 80-224-0163-3.
- VÁŽNÝ, V.: Príspevky k štúdiu nárečí západného Slovenska. In: *Sborník Matice slovenskej* 3, 1925, s. 56 – 70, 125 – 145.
- WACHTARCZYKOVÁ, J.: Štandardizácia cudzích geografických názvov ako prejav adaptačného maximalizmu (na príklade Lombardia vs. Lombardsko). In: *Slovenská reč*, 2020, roč. 85, č. 2, s. 212 – 226.
- WIMMER, R.: Eigennamen im Rahmen einer allgemeinen Sprach- und Zeichentheorie. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. Hrsg. E. Eichler et al. 1. Teilband. Berlin – New York, 1995. s. 372 – 379; podľa V. Blanára: Teória vlastného mena : Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1996. 250 s. ISBN 80-224-0490-X.
- VSO – Vlastivedný slovník obcí na Slovensku. Zv. 1. (A – J; 1977; 528 s.), 2. (K – R; 1977; 520 s.), 3. (S – Z; 1978; 536 s.). Ed. M. Kropilák. Bratislava : Veda.
- ZÁVODNÝ, A.: Distribúcia sufixu -ava v slovenskej hydronymii. In: *Logos Onomastiki*, 1, No. 2, 2008, s. 48-52. ISSN 1996-8647.
- ZÁVODNÝ, A.: *Vztahové a štruktúrne modely hydronymie slovenských prítokov*

- Moravy*. Dizertačná práca. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela. Fakulta humanitných vied, Katedra slovenského jazyka a literatúry s oddelením prekladateľstva a tlmočníctva, 2010a. 290 s.
- ZÁVODNÝ, A.: Hydronymá v terénnych názvoch Záhoria. In: *Z hydronymie západného Slovenska*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2010b. s. 83 – 90. ISBN 978-80-8082-392-4.
- ZÁVODNÝ, A.: Posesivnosť v slovenskej hydronymii (Possession of the Slovak Hydronymy). In: *Jazykovedné štúdie XXIX*. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2011. s. 139 – 147. ISBN 978-80-224-1213-1.
- ZÁVODNÝ, A.: *Hydronymia slovenskej časti povodia Moravy*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2012. 494 s. ISBN 978-80-8082-561-4.
- ZÁVODNÝ, A.: Ortografická a onymická neurčitost' vlastných mien v slovenčine (na toponymii Žitného ostrova). In: *Aktual'ni problemi filologii ta perekladoznavstva*. Chmeľnickij : Chmeľnickij deržavnij centr nauk, 2013. s. 292 – 308. ISBN 978-617-683-024-5.
- ZÁVODNÝ, A.: Vplyv interlingválnych kontaktov na dynamiku slovenskej deklinácie. In: *Pluralistic approaches to languages and cultures in education*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2015a. s. 227 – 240.
- ZÁVODNÝ, A.: Nejednoznačnosť pri písaní niektorých typov vlastných mien (Ambiguity in writing of some types of proper names). In: *Slovenská reč*, 2015b, roč. 80, č. 1 – 2, s. 73 – 83. ISSN 0037-6981.
- ZÁVODNÝ, A.: *Prednášky a praktiká z morfológie slovenského jazyka I*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, spoločné pracovisko Trnavskej univerzity v Trnave a VEDY, vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, 2016a. 207 s. ISBN 978-80-568-0002-7.
- ZÁVODNÝ, A.: Problematika štandardizácie niektorých toponým (na materiáli Žitného ostrova). In: *Studia Slovacistica 16*. Užhorod : Vydavnicтво Oleksandry Harkuši, 2016b. s. 59 – 69. ISBN 978-966-8946-92-9.
- ZÁVODNÝ, A.: Zopár poznámok k používaniu endoným a exoným v jazykovej praxi (Some notes on the use of endonyms and exonyms in language practice). In: *Scientia et eruditio*, 2019, roč. 3, č. 3, s. 1 – 14. ISSN 25858556.
- ZÁVODNÝ, A.: *Iľbrané aspekty diachrónnej a synchronnej slovenskej onymie*. Habilitačná práca. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2020a. 210 s.
- ZÁVODNÝ, A.: K fungovaniu endoným a exoným v jazykovej praxi (On the Use of Endonyms and Exonyms in Language Practice). In: *Slovenská reč*, 2020b, roč. 85, č. 1, s. 42 – 61.
- ZÁVODNÝ, A.: *Analogie a deformácie v slovenskej onymii*. Rukopis. 2020c. 25 s.

- ZEMAN, J.: Funkce exonym v mediální komunikaci. In: *19. slovenská onomastická konferencia* (28. – 30. apríla 2014, Bratislava). Zborník referátov. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2015. s. 292 – 297. ISBN 978-80-224-1426-5.
- ZJČ – LUTTERER, I. – MAJTÁN, M. – ŠRÁMEK, R.: *Zeměpisná jména Československa. Slovník vybraných zeměpisných jmen s výkladem jejich původu a historického vývoje*. Praha : Mladá fronta 1982. 376 s.
- ZVS – *Zoznam vrchov na Slovensku*. Kartografické informácie, zv. č. 1. Autori: Z. Koláriková, Š. Lipták, M. Majtán, E. Mazúr, F. Mikle. Bratislava : Slovenský úrad geodézie a kartografie, 1974. 35 s.
- ŽELEZNJAKOVÁ, I. M.: *Slovjanska antroponimika*. Kyjev : Vidavnicтво Kij, 2011. 287 s. ISBN 978-966-8825-81-1.
- ŽIGO, P.: Formant -ica v slovenskej ojkonymii. In: *VIII. slovenská onomastická konferencia*. Zborník materiálov (2. – 6 júna 1980, Banská Bystrica-Dedin-ky). Bratislava – Banská Bystrica – Prešov : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV v Bratislave – Pedagogická fakulta v Banskej Bystrici – Pedagogická fakulta UPJŠ v Prešove, 1983. s. 158 – 164.
- ŽIGO, P.: Kategória času a vlastné meno. In: *Jazyková a mimojazyková stránka vlastných mien. 11. slovenská onomastická konferencia* (19. – 20. mája 1994, Nitra). Zost. E. Krošláková. Bratislava – Nitra : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV – Katedra slovenského jazyka Vysokiej školy pedagogickej v Nitre, 1994. s. 33 – 37. ISBN 80-88738-68-7.
- ŽIGO, P.: Budú v onomastike aj muzikonymá? (O jednej-dvoch Plavovláskach). In: *Slovenská reč*, 2010, roč. 75, č. 4 – 5, s. 270 – 277.
- ŽIGO, P.: *Analogie a anomálie v substantívnej deklinácii slovanských jazykov*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2012. 176 s. ISBN 978-80-224-1259-9.

Elektronické zdroje

- Babiš v roce 2009: ‚Je moje. Platím tolik, že snad můžu dostat dotaci‘. In: *Echo24.cz*, 17. marec 2016. Dostupný na: <https://echo24.cz/a/iLeG3/babis-v-roce-2009-je-moje-platim-tolik-ze-snad-muzu-dostat-dotaci> [cit. 10. 7. 2019].
- Babiš oznámil, že svadbu bude mať na farme Bocianie hniezdo. In: *Hlavné správy. Konzervatívny denník*, 26. apríl 2017. Dostupný na: <https://www.hlavnespravy.sk/babis-oznamil-ze-svadbu-bude-mat-na-farme-bocianie-hniezdo/981436> [cit. 10. 7. 2019].
- BAN – *The Book of African Names*. Duke University Libraries. 23 s. Dostupný na: https://library.duke.edu/digitalcollections/snccdigitalgateway/DS_BookofAfricanNames.pdf [cit. 20. 12. 2019].

- BRINK, S.: Transferred Names and Analogy in Name-formation. In: *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Ed. C. Hough. 2016. Dostupný na: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199656431.001.0001/oxfordhb-9780199656431-e-43> [cit. 20. 12. 2019].
- Česká polícia žiada Snemovňu o vydanie Babiša v kauze Bocianie hniezdo. In: *Aktuality.sk*, 10. august 2017. Dostupný na: <https://www.aktuality.sk/clanok/512234/ceska-policia-ziada-snemovnu-o-vydanie-babisa-v-kauze-bocianie-hniezdo/> [cit. 10. 7. 2019].
- Česká polícia ukončila vyšetrovanie kauzy Čapí hnízdo. In: *Sme. Sme Svet*. 26. 3. 2019. Dostupný na: <https://svet.sme.sk/c/22084585/ceska-policia-ukoncila-vysetrovanie-kauzu-capi-hnizdo.html> [cit. 10. 7. 2019].
- Dodatok č. 1 č. SM_UGKK SR_19/2018 k Smernici na štandardizáciu geografických názvov. 2018. 2 s. Dostupný na: http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovie/dokumenty-k-cinnosti/dodatok_c_1.pdf [cit. 24. 2. 2020].
- DOKULIL, M.: Status tzv. vlastných názvů. In: *Slovo a slovesnost*, 1977, roč. 38, č. 4, s. 311 – 319. Dostupný na: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2486> [18. 12. 2019].
- ĎURČO, P. a kol.: *Databáza priezvisk na Slovensku*. 1998. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk> [cit. 20. 1. 2020].
- ĎURČO, P. a kol.: *Databáza vlastných mien a názvov lokalít na Slovensku*. Podklady k projektu: Copernicus Programme, project COP-58: ONOMASTICA–COPERNICUS DATABASE. CD ROM. Paris: ELRA – 1998. Dostupný na: https://www.juls.savba.sk/durco_priezviska.html [cit. 20. 1. 2020].
- GETTING, P.: Kým sa nakrúcal Obchod na Korze, jeho autor plakal v šatni. In: *Sme*, 3. september 2021. Dostupný na: <https://plus.sme.sk/c/22729895/kym-sa-nakrucal-obchodu-na-korze-jeho-autor-plakal-v-satni.html> [cit. 5. 10. 2021].
- Glossary A – Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names. United Nation Group of Experts on Geographical Names. 294 s. Dostupný na: https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pubs/Glossary_of_terms_rev.pdf [cit. 10. 10. 2019].
- Glossary B – Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names. Addendum. 2007. (Dodatky. Zmena definície niektorých termínov z roku 2002 v Slovníku termínov pre štandardizáciu geografických názvov. 4 s.). Dostupný na: https://unstats.un.org/unsd/geoinfo/UNGEGN/docs/pubs/glossary_add_e.pdf [cit. 6. 2. 2020].
- GN – Geografické názvoslovie. Geoportál. <https://www.geoportal.sk/sk/udaje/udaje-zbgis/geograficke-nazvoslovie/> [cit. 10. 10. 2019].
- Google – <https://www.google.sk/> [cit. 16. 7. 2014].
- HARVALÍK, M.: K problému klasifikace exonym (On the problem of classificati-

- on of exonyms). In: *Slovo a slovesnosť*, roč. 59, č. 4, 1998. Dostupný na: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3803> [cit. 10. 10. 2019].
- HE – *Historické exonymá*. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2017. 3 s. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-geografickych-objektov-z-uzemia-mimo-sr/ExonymA-historickA.pdf> [cit. 10. 10. 2019].
- HML – *História mesta Leopoldov*: <http://www.leopoldov.sk/historia-a-pamiatky-mesta.phtml?id3=100512> [cit. 16. 7. 2014].
- JNM – *Zákon vlády Slovenskej republiky č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín*. Dostupný na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/1277_zakon-184-1999.pdf [cit. 10. 10. 2019].
- KRČMÁRIK, M.: Babišovo Čapí hnízdo čerpá dotácie dodnes. Na chov kôz a baranov. In: *Sme*, 2. február 2018. Dostupný na: <https://svet.sme.sk/c/20751704/babisovo-capi-hnizdo-cerpa-dotacie-dodnes-na-chov-koz-a-baranov.html#ixzz5eCcCNBXR> [cit. 10. 7. 2019].
- KRČMÁRIK, M.: Babiš ovládal Čapí hnízdo. Rozhlas zverejnil dôkazy, ktoré zozbierala polícia. In: *Sme*, 6. november 2018. Dostupný na: <https://svet.sme.sk/c/20954460/capi-hnizdo-andrej-babis-vysetrovanie-cesky-rozhlas.html#ixzz5eCY4JXRg> [cit. 10. 7. 2019].
- KSSJ – *Krátky slovník slovenského jazyka*. Red. J. Kačala – M. Pisárčiková – M. Považaj. 4. dopl. a upr. vyd. Bratislava: Veda, 2003. 985 s. ISBN 80-224-0750-X. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk>
- MBD – Medzinárodná bibliografická databáza onomastických vied (International Bibliography of Onomastic Sciences). Medzinárodný komitét onomastických vied (ICOS). Dostupný na: <http://www.icosbibliography.net/cob/>
- NVDPS. – *Názvy vrchov, dolín, priesmykov a sediel*. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-vrchov-dolin-priesmykov-sediel/> [cit. 22. 2. 2020].
- NVSR – *Nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 534/2011 Z. z. – nový platný a účinný zoznam označení obcí v jazykoch národnostných menšín*. Dostupný na: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/1614_nariadenie_534_2011.pdf [cit. 10. 10. 2019].
- OLA – *Obščeslavianskij lingvističeskij atlas*. Dostupný na: <http://www.slavatlas.org/publications.html> [cit. 20. 1. 2020].
- Op – *Obec Oponice. História*. Dostupný na: <http://www.oponice.sk/historia/> [cit. 16. 7. 2014].
- OSN – *Organizácia Spojených národov*. Dostupný na: http://sk.wikipedia.org/wiki/Organiz%C3%A1cia_Spojen%C3%BDch_n%C3%A1rodov [cit. 16. 7. 2014].
- PL – Myslíte si, že poznáte všetky šibnuté mená, tieto vás dorazia. In: *Plus 7 dní*.

21. september 2015. Dostupný na: <https://plus7dni.pluska.sk/relax/myslite-poznate-vsetky-sibnute-mena-tieto-vas-dorazia> [cit. 10. 7. 2019].
- PLESKALOVÁ, J.: Transonymizace. In: *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. Zost. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová. Praha : Nakladatelství Lidové noviny. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/TRANSO-NYMIZACE> [cit. 18. 12. 2020].
- POKORNÁ, E.: Apelativizovaná jména v české slovní zásobě. In: *Slovo a slovesnost*, 1978, roč. 39, č. 2, s. 116 – 125. Dostupné na: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?lang=en&art=2516> [cit. 29. 5. 2021].
- POVAŽAJ, M.: Passau a Pasov. In: *Kultúra slova*, 2002, roč. 36, č. 2. Dostupný na: <https://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2002/2/ks2002-2.pdf> [cit. 12. 3. 2020].
- PSP – *Pravidlá slovenského pravopisu*. 4. nezmenené vydanie. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2013. 592 s. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk>
- PÚSR – *Pamiatkový úrad Slovenskej republiky*. Legislatíva. Zákon č. 49/2002 Z. z. z 19. decembra 2001 o ochrane pamiatkového fondu. Dostupný na: https://www.pamiatky.sk/Content/Data/File/sluz_predpis/zakon-49-2002.pdf [cit. 24. 2. 2020].
- RADAČOVSKÝ, J.: Prezývali ho Chorvátsky Messi. Najprv trafil bufet, potom strelil krásny gól. In: *Sme. Sme Šport*, 2020. Dostupný na: <https://sport.sme.sk/c/22333517/video-chorvatsky-messi-trafil-bufet-potom-skoroval.html> [cit. 24. 2. 2020].
- SCS – *Slovník cudzích slov (akademický)*. 2. dopl. a preprac. vydanie. Eds. E. Balážová – J. Bosák. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo – Mladé letá, 2005. 1054 s. ISBN 80-10-00381-6. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/> [cit. 20. 1. 2020].
- SJA – *Slovenský jazykový atlas*. Dostupný na: https://www.juls.savba.sk/slovensky_jazykovy_atlas_knizna_seria.html [cit. 20. 1. 2020].
- SJÚ – *Stanovisko Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV v Bratislave k pripravovanej novele zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 154/1994 Z. z. o matrikách v znení neskorších predpisov, týkajúcej sa návrhu zapisovať do úradných dokladov ženské priezviská bez prechýľovacej prípony*. Dostupný na: http://www.juls.savba.sk/attachments/Archiv_aktualit/stanovisko.pdf [cit. 20. 1. 2016].
- SKALIČKA, V.: O analogii a anomalii. In: *Slovo a slovesnost*, 1949, roč. 11, č. 4, s. 145 – 162. Dostupné na: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=610> [cit. 10. 10. 2019].
- Sme, 2013 – Ombudsmanka o Tešedíkove: Mali sa riadiť referendum. In: *Sme*, 2013. Dostupné na: <https://mynitra.sme.sk/c/7033055/ombudsmanka-o-tesedikove-mali-sa-riadiť-referendom.html> [cit. 24. 2. 2020].
- Sme, 2021 – HOJČUŠOVÁ, M.: Nová ulica v centre Nítry zostane bez mena. Nechce ho ani investor. In: *Sme (My Nitra)*, 2021. Dostupné na: <https://mynitra.>

- sme.sk/c/22792220/nova-ulica-v-centre-nitry-zostane-bez-mena-nechce-ho-ani-investor.html [cit. 10. 10. 2021].
- SNK – *Slovenský národný korpus* – prim-8.0-public-sane. Bratislava: Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2018. Dostupný na: <https://korpus.juls.savba.sk>
- SOBOTOVIČOVÁ, N.: Peking mohol vírus poraziť v zárodku. Radšej ho tajil a dnes na ňom zarába. In: *Sme*, 20. marca 2020. Dostupný na: <https://svet.sme.sk/c/22363898/covid-19-pekings-mohol-virus-porazit-hned-radsej-ho-tajil-dnes-na-nom-zaraba.html> [cit. 12. 3. 2020].
- Správy. Ranný Rádiožurnál. In: *Rádio Slovensko*. RTVS. (27. marca 2019).
- SSJČ – *Slovník spisovného jazyka českého*: <http://ssjc.ujc.cas.cz/> [cit. 16. 7. 2014].
- SSSJ. – *Slovník súčasného slovenského jazyka*. Zv. 1 (A – G; 2006; 1134 s.; ISBN 80-224-0932-4), Zv. 2 (H – L; 2011; 1088 s.; ISBN 978-80-224-1172-1), Zv. 3 (M – N; 2015; 1100 s.; ISBN 978-80-224-1485-2). Ed. K. Buzássyová, A. Jarošová. Bratislava : VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 2006.. Dostupný na: <https://slovník.juls.savba.sk> [cit. 20. 1. 2020].
- SŠGN – *Smernica na štandardizáciu geografických názvov*. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR 2015. 26 s. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/dokumenty-k-cinnosti/smernica-sgn.pdf> [cit. 10. 10. 2019].
- ŠMILAUER, V.: Studentské prezdivky z Bratislavy. In: *Naše řeč*, 1933, roč. 17, č. 5, s. 134 – 138. Dostupný na: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2698> [cit. 20. 12. 2019].
- ŠTRBA, P. – ONDERČANIN, L.: Zeman vymenoval Babišovu vládu. Bude závislá od komunistov. In: *Sme*, 27. jún 2018. Dostupný na: <https://svet.sme.sk/c/20858342/cesko-vlada-vymenovanie-zeman-babis.html#ixzz5eCbjdSGE> [cit. 10. 7. 2019].
- TASR: Zeman sa s premiérom Babišom porozpráva o údajnom únose jeho syna. In: *Teraz.sk*, 13. november 2018. Dostupný na: <http://www.teraz.sk/import/cr-zeman-sa-s-premierom-babisom-poro/360971-clanok.html> [cit. 10. 7. 2019].
- TS – *Terminologický slovník*. Exonymum. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/sk/terminologicky-slovník/?letter=e> [cit. 6. 2. 2020].
- ÚGKK SR1 – Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/sk/>
- UN – *United Nations*. Dostupný na: <https://www.un.org/en/sections/history/milestones-1941-1950/index.html> [cit. 20. 12. 2019].
- VUŽŇÁKOVÁ, K.: *Problémy lexikografického zachytenia slovo tvorného systému slovenčiny*. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, 2006. 163 s. ISBN 80-8068-460-X. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Vuznakova1> [cit. 20. 1. 2020].
- VYSKOČ, M.: *Vokatív v ruštine a slovenčine*. Bakalárska práca. Bratislava : Filo-

- zofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2017. 40 s. Dostupný na: <https://opac.crzp.sk/?fn=docviewChild00101A81> [cit. 20. 12. 2019].
- Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 154/1994 Z. z. o matrikách. In: *Slov-Lex. Právny a informačný portál*. Dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1994/154/20151001> [cit. 20. 12. 2019].
- Wikipedia, 2020 – Severné Macedónsko. Dostupné na: https://sk.wikipedia.org/wiki/Severn%C3%A9_Maced%C3%B3nsko [cit. 20. 10. 2020].
- ZÁVODNÝ, A.: Zopár poznámok k používaniu endoným a exoným v jazykovej praxi. In: *Scientia et Eruditio*. Filológia. 2019, č. 3, s. 1 – 14. Dostupný na: <http://pdf.truni.sk/see/cislo?2019-sk&filologia#ZAVODNY> [cit. 20. 1. 2020].
- ZE – *Zoznam exoným*. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2017. 148 s. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/sk/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/nazvy-geograficky-objektov-z-uzemia-mimo-sr/> [cit. 10. 10. 2019].
- ZOSJ – Zákon Slovenskej národnej rady o štátnom jazyku Slovenskej republiky č. 270/1995 Z.z. Dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1995/270/20160701> [cit. 24. 2. 2020].
- ZOZ – *Zákon Slovenskej národnej rady o obecnom zriadení č. 369/1990 Z. z.* Dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1990/369/20190201> [cit. 24. 2. 2020].
- ZPNGO – *Zásady používania názvov geografických objektov v cudzojazyčnom texte publikácií vydávaných v Slovenskej republike*. Úrad geodézie, kartografie a katastra Slovenskej republiky 2012. 28 s. Dostupný na: <http://www.skgeodesy.sk/files/slovensky/ugkk/geodezia-kartografia/standardizacia-geografickeho-nazvoslovia/dokumenty-k-cinnosti/ZAsady.pdf> [cit. 10. 10. 2019].
- Živ. – „Papundeklová“ legenda: Najslávnejší model trabanta mal byť iba dočasným riešením. In: *Život. Zaujímavosti*, 6. 11. 2016. Dostupný na: <https://zivot.pluska.sk/zaujímavosti/bakelitova-legenda-trabant-bol-symbolom-socializmu> [cit. 20. 12. 2019].

doc. PaedDr. ANDREJ ZÁVODNÝ, PhD.

KONTÚRY SLOVENSKEJ ONYMIE

Zodpovedný redaktor: PhDr. Jozef Molitor
Grafická úprava a zalomenie: Jana Janíková
Obálka: Mgr. Marek Petržalka

Pre Pedagogickú fakultu Trnavskej univerzity v Trnave
vydalo vydavateľstvo TYPUS UNIVERSITATIS TYRNAVENSIS,
spoločné pracovisko Trnavskej univerzity a VEDY,
vydavateľstva Slovenskej akadémie vied, ako 357. publikáciu.

Vytlačila VEDA, vydavateľstvo SAV.

ISBN 978-80-568-0435-3